BİZİM YUNUS

Mustafa ÖZÇELİK

BİZİM YUNUS

Mustafa ÖZÇELİK

T.C.
ESKİŞEHİR
VALİLİĞİ

BİZİM YUNUS

Mustafa ÖZÇELİK

Editör

Murat Küçük

Görsel Tasarım

Burcu Coşgun

Tezhip

Prof. Dr. Halil Buttanrı

Tashih

Bilal Akan

Baskı

Sistem Ofset, Ankara

1. Basım, Nisan 2010

ISBN

978-605-363-669-4

www.eskisehir.gov.tr

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ

Yunus Emre, 700 yıl öncesinden günümüze uzanan bir dil köprüsü, insandan insana uzatılmış sevgi, kardeşlik, hoşgörü elidir. Aradan geçen bunca zamana rağmen bugün bile insanlığa hâlâ söyleyecek sözü olan bir dil ve gönül ustasıdır. Bu yüzden onun hayatı, kişiliği, düşünceleri, tasavvufa getirdiği derinlik ve evrensel insan sevgisinin doğru bir biçimde bilinmesi son derece önemlidir.

Küreselleşen bir dünyada kültür ve medeniyet değerlerimizle yer almak, bunları insanlığın evrensel sofrasına getirmek, daha adil, sevgi ve mutluluk dolu bir dünyanın inşası için katkıda bulunmak durumundayız. Bu yüzden Yunus hakkında muhtelif türlerde çalışmalar yapmayı, Yunus coğrafyasının bir kurumu olarak onurlu bir görev telakki ediyoruz.

Böylesine önemli bir isim hakkında elbette bugüne kadar çok sayıda çalışma yapılmıştır. Fakat bu çalışmalar, çoğu zaman belli bir felsefe, anlayış ve tarikat açısından yapıldığı için Yunus Emre, yeterince ve doğru tanıtılamamıştır. Kimilerine göre o, sadece bir şair, kimilerine göre mistik bir derviş, kimilerine göre hümanist bir düşünürdür. Oysa Yunus, bu dar tanımlamaların hiçbirine sığmayacak genişlikte bir isimdir. Bu yüzden onunla ilgili çalışmaların çok boyutlu olarak yapılması ve sürdürülmesi gerekmektedir.

Eskişehir Valiliği olarak Yunus Emre ile ilgili yayınlara özel bir önem veriyoruz. Bu çalışmalarla insanlığın sevgiye, barışa en çok ihtiyaç duyduğu çağımızda Yunus'un kılavuzluğunda, Yunus'un memleketinden, Eskişehir'den sevgi, barış, hoşgörü köprülerinin temellerini atmayı hedefledik. Bunu Eskişehir ve Eskişehirliler için bir görev saydık. Bunu yaparken bir Yunus Emre biyografisinin hazırlanması da son derece önemliydi. Elinizdeki kitap işte böyle bir niyet ve çabanın ürünü olarak ortaya çıktı. Bu kitapla Türk Edebiyatına yeni bir eser kazandırarak Yunus Emre'ye olan vefa borcumuzu bir nebze de olsa ödemenin gururunu yaşayacağız.

Mustafa Özçelik tarafından hazırlanan "Bizim Yunus" kitabının Yunus Emre'yi anlamada bir katkı olması dileğiyle bu çalışmayı sizlerle paylaşmanın sevincini yaşıyoruz.

Mehmet KILIÇLAR
Eskişehir Valisi

ÖN SÖZ

20. yüzyılda şiiriyle, dünya görüşüyle çağdaş bir Yunus yorumcusu/takipçisi sayabileceğimiz Necip Fazıl Kısakürek, Yunus'la alakalı olarak yazdığı şiirlerden birine başlık olarak "Bizim Yunus" ifadesini seçer. Üstelik bu ifade, sadece başlık olarak da kalmaz ve şiirin bütününde nakarat dizeleri olarak devam eder.

"Bizim Yunus" ifadesi, şair tarafından belli ki bilinçle seçilmiş bir ifadedir. Zira şairlerin milletleri adına konuşan kişiler oldukları düşünülecek olunursa N. Fazıl'ın Yunus Emre'den "Bizim Yunus" diye söz etmesi onu ne kadar sevip benimsediğinin bir göstergesidir.

"Bizim Yunus" şeklindeki bu mensubiyet ve benimseme ifadesi sadece Necip Fazıl'a has değildir elbette… Bu ifade, aslında Tabduk Emre'ye aittir. Yani Yunus Emre, daha dervişlik yoluna girdiği ilk anlardan itibaren böyle bilinmekte ve üstelik bu şekildeki benimseme bizzat şeyhi tarafından "Bizim Yunus" şeklinde söylenmektedir.

Doğrusu, Yunus Emre için söylenebilecek pek çok söz bulunabilir ama hiç biri bu "Bizim Yunus" ifadesinin kapsayıcılığına ulaşamaz. Yunus, gerçekten de bizimdir. Anadolu'nun Yunus'udur, dünya'nın Yunus'udur. Dolayısıyla o, bütün insanlığın kendisinde birleşebileceği ender insanlardan biri olarak diliyle, tavrıyla "bizim…" kelimesindeki mensubiyet ve bağlanma anlamına en uygun isimdir. Çünkü her insan için, hayattaki en temel hedef, ergin ve yetkin bir insan hâline gelme hedefidir. Bu noktaya gelen kişi bir "sevgi" ve "barış" insanıdır. Yunus Emre, her şeyden önce bu hedefi gerçekleştirmiş müstesna bir şahsiyet olarak insanlığın önünde örnek ve önder bir kişidir. Bu özelliğinden dolayı yaşadığı çağdan bugüne fikrî, edebî bakış ve anlayış tarzları ne olursa olsun yüreğini hakikate ayarlamış, içinde sevgiyi en yüce değer kabul eden herkes ve her kesim tarafından böyle bilinegelmiştir. Bu genel kabul olayıyladır ki Yunus Emre, birleştirici bir unsur olmuş, söylemi her çağda içtenlikle ve tartışmasız olarak benimsenmiştir.

Böylesi şahıslar için sevenlerin gönlündeki portreleri tarihî kişiliklerinin önüne geçer ve ortaya çok farklı fotoğraflar çıkar. Bu bir anlamda iyi bir gelişme olsa bile son noktada bir kafa karışıklığına da yol açar. Kişinin hakikati meçhuller perdesiyle örtülünce sadece yoruma ve yaklaşıma dayalı bilgilerle yetinmek durumunda kalırız. Bu da hakikatin üzerinin örtülmesi anlamına gelir. Böyle bir durumda karşımızda artık "Yunus" değil "Yunus'lar" durmaktadır.

Bu çalışmada biz, Yunus'la ilgili bütün söylenenlerin ışığında sahih bir Yunus portresi çizmeye gayret ettik. Bunun zor bir iş olduğunun elbette farkındayız. Zira bir sufînin bilhassa içsel dünyasını kalemle anlatabilmek neredeyse imkânsızdır. Çünkü bu bir "hâl" meselesidir ve burada "söz"ün hükmü geçmez. Ama Yunus'tan bize yansıyan ışığı kısmetimiz ve anlayışımız ölçüsünde zahiren de olsa yansıtmaya çalıştık.

Bunu yapmak durumundaydık. Çünkü zamanlar değişse bile olayların mantığı değişmiyor. Yunus'un söylemi bugün de ihtiyaç duyduğumuz bir söylem. Bu kutlu sesin bu çağa da söyleyecek sözü var elbette…Nihaî noktada "Ballar balını buldum.." diyebilmek bugünün insanın da hasreti. Öyleyse yolu "sevgi"ye ve "barış"a çıkanlara selam olsun.

Mustafa ÖZÇELİK
Nisan 2010, ESKİŞEHİR

Bizim Yunus

Bir zaman dünyaya bir adam gelmiş:
Okunu kör nefsin, kılıçla çelmiş...

Bizim Yunus,
Bizim Yunus....

Bir zaman dünyaya bir adam gelmiş;
Ölüm dedikleri perdeyi delmiş....

Bizim Yunus,
Bizim Yunus....

Bir zaman dünyaya bir adam gelmiş;
Eli katile de kalkamaz elmiş....

Bizim Yunus,
Bizim Yunus....

Bir zaman dünyaya bir adam gelmiş;
Zaman, onun kemend attığı selmiş...

Bizim Yunus,
Bizim Yunus....

Bir zaman dünyaya bir adam gelmiş;
Toprakta devrilmiş, göğe çömelmiş..

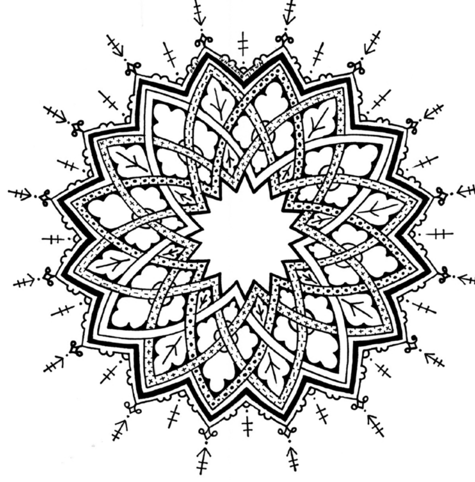
Bizim Yunus,
Bizim Yunus...

Bir zaman dünyaya bir adam gelmiş;
Sayıları silmiş. BİR 'e yönelmiş ...

Bizim Yunus,
Bizim Yunus....

N. FAZIL KISAKÜREK [1]

1. N. Fazıl Kısakürek, Çile (Bütün Şiirleri) s.312, Büyük Doğu Yayınları, 9. basım, İstanbul 1983

I. BÖLÜM

YAŞADIĞI ÇAĞ

Yunus Emre'nin çağı zaman dilimi olarak, Anadolu Selçuklularının sonu ile Osman Gazi devirlerini içine almaktadır. Bu devir Anadolu'sunda istilâlar, isyanlar ve yerleşme sıkıntıları ile çeşitli sosyal rahatsızlıkların ve iç huzursuzlukların boy gösterdiği bir manzara hâkimdir. Haçlı seferleri, Moğol akınları, Babai ve Cimri isyanları, saltanat kavgaları, huzursuzluğu ve maddi sıkıntıları doğuran başlıca amiller olarak görülebilir.

Mehmet DEMİRCİ

Zamana Nazar Eylemek

"Ben gelmedim da'vî için benüm işim sevi için
Dostun evi gönüllerdir gönüller yapmaya geldüm."
Yunus EMRE

Yunus Emre'nin yaşadığı çağ, 13. asrın sonları ile 14. asrın ilk çeyreğidir. Bu yıllar, Anadolu Selçuklularının son devriyle beylikler ve Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarına tekabül eder. Bu süreç içerisinde Anadolu üç önemli hadiseyle karşı karşıya gelir. Bunlar, "Haçlı seferleri, Moğol saldırıları ve Babailer isyanı"dır. [2]

Bu üç hadise, Anadolu'da çok büyük çapta sosyal, siyasal ve dinî kargaşalığa sebep oldu. Böylesi olumsuz hadiselerin önünde savrulup gitmemek, güçlü kökleriyle toprağa tutunarak ayakta kalmayı başaran asırlık çınarlar gibi olmak, bunun için de sağlam bir düşünceye yaslanmak gerekiyordu.

Yunus Emre de öyle yaptı. Yeni bir felsefe ortaya koymadı. Yeni bir fikrî, sosyal ve siyasî hareketi başlatmadı. Mutlak Hakikat'e tutundu. Sadece ona inanıp bağlandı ve ona yeniden çağırdı insanları. Bir "davi"nin değil, adına "sevi" dediği bir gayenin insanı olarak hareket etti. Unutulan bir gerçeği yeniden ama yeni bir dille hatırlattı. Yani onu bu anlamda Mutlak Düşünce'nin bir "yenileyicisi", "yeni bir yorumcusu" olarak görmek gerekir. Onun önemi, büyüklüğü işte buradan gelmektedir.

Böyle zamanlarda ortaya konan her iddia, benimsenebilmek için bir karışıklığı, kavgayı ve mücadeleyi de beraberinde getirir. Nitekim, Haçlılar, Türklerin Anadolu'ya gelişlerini kendileri için bir felaket sayarak bir iddianın yani Yunus'un ifadesiyle bir "davi"nin insanı oldular. Her iddianın sonucu gibi bu iddia da beraberinde savaşları, yıkımları getirdi. Haçlılar, Anadolu'da askerî anlamda büyük bir başarı kazanamadılar ama burayı bir felaket coğrafyasına çevirmeyi ise ne yazık ki başardılar.

2. Mehmet Demirci, Yunus Emre'de İlahî Aşk ve İnsan Sevgisi, s. 6

İkinci büyük iddianın (davi) sahibi ise Moğollardı. Onlar da önce bulundukları bölgede bir zulüm imparatorluğu kurdular. Öyle bir felaket bulutuna dönüştüler ki bu bulutlar çok geçmeden Anadolu'yu da kuşattı. İslam inanışını bir çiçek gibi Anadolu'da yeşerten, bu bozkırı her türlü imar hareketiyle bir medeniyet coğrafyasına çeviren Anadolu Selçuklu devleti, Moğol saldırılarıyla tarih sahnesinden silinmiş oldu. Yani iddia (davi), yine kargaşa, ölüm ve zulüm getirdi.

Moğol saldırıları karşısında Anadolu'yu zayıf duruma düşürerek bu saldırılara bir anlamda zemin hazırlayan bir başka felaket de Babailer ayaklanması oldu. Bu hareket de hem dinî hem de siyasî nitelikli bir iddia (davi)dır. "Dinin zahirini küçümseyen, imanı sulandıran ve din bağını zayıflatan"[3] bu menfi anlayış da diğer iki felaket bulutu gibi Anadolu semalarını kapladı. Gönüllerde ve zihinlerde onulmaz yaralar açtı. Siyasal, fikrî ve akidevî kargaşaya zemin hazırladı.

İşte Yunus Emre böylesi bir zamanda yaşadı. Yıkılış asrında dirilişin sesi oldu. Bu tablo içerisinde onun misyonunun ve bugün de neden hâlâ seviliyor olmasının en çarpıcı esprisi bence yukarıya aldığımız dörtlüğünde gizlidir. Burada anahtar kelimeler "davi" ve "sevi" kelimeleridir. Onun "davi" sözüyle bahsettiği durum elbette kelimenin "bir şeyi iddia etme" şeklindeki ilk anlamıyla sınırlı değildir. Bu kelime aynı zamanda "mesele, problem" anlamına da gelmektedir.

Dolayısıyla Yunus'un yaşadığı çağda "iddia"ların yanında "problemler" de vardı. Bu problemlerin çözümü ise "sevgi"deydi. Böylece Yunus, burada da "Ben gelmedim davi için/Benim işim sevi için" diyerek bir "sehl-i mümteni" ustalığıyla, bir tek beyit ile kendi durumunu ve çağının şartlarını bir mütefekkirin keskin bilinci ve bir şairin güçlü sezgisiyle özetleyivermektedir.

Bütün bu hadiseler, hatırlandığında Yunus Emre'nin neden dünyada bulunuş gayesini "sevi" kelimesiyle açıkladığı ve "davi" kelimesini olumsuzlaması da daha iyi anlaşılacaktır. Çünkü savaşın panzehiri, barış; kinin panzehiri sevgidir. İşte Yunus, beytin devamında açıkladığı gibi "sevi" kelimesiyle asıl amacının "gönüller yapmak" olduğunu belirtir. Dolayısıyla Yunus'un bir "davi"si yoktur ama bir "gayesi" vardır. Bu gaye çerçevesinde Anadolu'yu diğer gönül erleriyle birlikte bir kavga değil bir sevgi ve barış yurdu hâline getirmek istemiş, bu uğurda uğraş vermiş ve bunu da başarmıştır.

Fakat bu manidar durum, elbette "soyut bir insanlık sevgisi"yle açıklanamaz. Yani onu bağlı olduğu inanç ve düşünce zemininden soyutlayarak bir "Anadolu hümanisti" olarak görmek meseleyi açıklamakta yetersiz kalacaktır. Yunus Emre, kendinden sonra ortaya çıkan bu tür spekülasyonları daha o zamandan önlemiş, sevgiyi İlahi muhtevalı bir kavram olarak ele almış, aşkı evrensel bir ilke olarak görmüş ve gönülleri "dost evi" oldukları için yapmaya

3 Mehmet Demirci, Yunus Emre'de İlahi Aşk ve İnsan Sevgisi, s. 7

çalıştığını belirtmiştir. Yani o "Yaradılmışı Yaradan'dan ötürü" seven bir aşk kahramanı olarak misyonunun böylesi kutlu bir gaye olduğunu beyan etmiştir. Dolayısıyla onun mücadelesini, sevgi konusundaki tavrını bir Felsefi anlayış olarak ne panteizmle ne de hümanizmle açıklayamayız.

Yine onun mücadelesini bireysel bir kurtuluş mücadelesi olarak görmek yerine onunla birlikte toplumsal bir kurtuluş mücadelesi şeklinde anlamak gerekir. Bu konuda Mehmet Kaplan'ın şu satırları söylemeye çalıştıklarımızı özetlemesi açısından hayli ilginçtir: " Davi ve sevi, birbirinin zıddı olan iki kelime. Birincisi savaş, ikincisi barışı da içine alan aşktır. Yunus; savaşa, kavgaya karşıdır. Dostluktaki yüceliği düşünür. Dost, her zaman gönülde ağırlanır. Onun için gönüller yapar. Gönül de, özellikle gönüller şeklinde ele alınarak, birdenbire kapsamının genişlediğini görüyoruz." [4]

Yunus Emre, tabi ki o çağda bu misyonunda ve mücadelesinde yalnız değildir. Selçuklu coğrafyası o zamanda yani Yunus'tan önce Muhyiddin Arabi ve Mevlâna gerçeğiyle de yüz yüze gelir. Fikir ve akide planında ışığı önce onlar uyandırırlar. Fakat bu ışık Yunus'un kendine özgü dili ve üslubuyla daha geniş kitlelere ulaştırılır.

Bu ses, vahdet-i vücut'un sadece felsefi anlamıyla "varlıkta birlik" fikrinden ibaret kalmaz ve "toplumsal birlik" sesine hatta bununla da yetinmeyerek "evrensel birlik" sesine dönüşür. Çünkü bu ses, aşkın sesidir. Aşk, Yaradan'dan ilahi bir nefes olarak gelmiştir ve yankısını gönüllerde bulmuştur. Sevgi, ilahi bir cevher olduğu için asla bir "iddia" olmaz ve ayrılmanın değil "bir"de birleşmenin kutlu duygusu olur. Böylece Yunus Emre, "sadece kendi dönemindeki Anadolu Türklüğünün değil tüm insanlığın sorunlarına, korku ve kaygılarına çare bulmaya çalışmış, ıstıraplı kitlelere umut aşılayıp onları sevgiye, kardeşliğe, birliğe çağıran" [5] bir öncü isim olmuştur. Bu yüzden onu sadece bir şair değil aynı zamanda bir tefekkür insanı, bir münevver, çağının bir entellektüeli, bir yol gösterici olarak da görmekteyiz.

Yunus'u anlamak ve o çağda yaşayışını anlamlandırabilmek için işte bütün bu olaylara tarihçi gözüyle birlikte "gönül gözü"yle de bakmak gerekiyor. Meseleye Mustafa Kara'nın da belirttiği gibi bu gözle bakıldığında Haçlı, Moğol saldırılarının ve Anadolu birliği için ciddi bir tehdit oluşturan Babailer hadisenin "Celâli" [6] bir tecelli, İbni Arabî, Mevlâna ve Yunus'un da "Cemâli"[7] bir tecelli olarak zuhur ettiği görülecektir.[8] Dolayısıyla bu üç büyük olayın mahiyeti bilinmeden, bu çağın karanlığını dağıtan İbni Arabî, Mevlâna ve Yunus gibi aydınlık insanların neden var olduğunu, neden bu çağda zuhur ettiklerini anlamak mümkün değildir.

4. Mehmet Kaplan, Yunus Emre-Makalelerden Seçmeler, s. 199
5. Azmi Bilgin, Yunus Emre, s. 11
6. Celâl-i tecellî: İlahi darbe, kahr, azab ve gazaba vesile olan ilahî tecelliler. Bu tecelli Halkın Hak karşısında eğilmesini, bencillikten ve benlik davasından vazgeçmesini sağlar, bir terbiye vasıtasıdır. Bknz: Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, Süleyman Uludağ, s. 115
7. Cemâl-i tecellî: Rızaya, lütfa, ihsana, rahmet ve berekete vesile olan ilahi tecelliler, ilahi inayet. Bknz: Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, Süleyman Uludağ, s. 116
8. Mustafa Kara, Metinlerle Osmanlılarda Tasavvuf ve Tarikatlar, s. 56–57

Varlıkla Yokluk Arasında

"Gelin bir nazar eylen, n'oldu bu cihan içinde
Niceler toprak oldu, bu az zaman içinde"
Yunus EMRE

Dünya denilen mekân, hadiseler yurdudur. İnsanoğlu, zaman içerisinde bu dünyada nice olaylar yaşar. Yunus'un topraklarında doğduğu Anadolu da geçen zaman içerisinde nice nice olaylar yaşadı. Her olay, kader penceresinde elbette bir imtihandı. Önemli olan, bu imtihandan yüz akı ile çıkmak ve sonraki zamanlarda bunların sır perdelerini arayabilmektir.

Anadolu'da Yunus Emre çağı öncesinde ve onun yaşadığı dönemde ne olduysa bunların hepsi Türklerin bu toprakları yurt edinmesiyle ilgili olaylardır. Bu bakımdan tarihin bu döneme ilişkin sayfalarını şöyle bir aralamak gerekiyor.

Sözünü etmemiz gereken ilk önemli olay Türklerin bu coğrafyayı ikinci ve kalıcı yurt edinmeleridir. Çünkü sonradan meydana gelen Haçlı Seferleri, Moğol akınları yani Anadolu'yu Yunus Emre öncesinde bir felaket yurduna çeviren bu iki büyük olay, Anadolu'nun Türkler tarafından fethiyle doğrudan ilgili olaylardır.

Anadolu, Türkler için elbette bilinmeyen bir coğrafya değildi. Çok önemli bir jeopolitik konumu bulunan bu topraklar, her şeyi ile Türkler için de bir cazibe merkeziydi. Türkler; Sakalar ve Hunlar devrinde de bu bölgeye akınlar düzenlemişlerdi. Müslüman olduktan sonra da Hâlife ordularıyla birlikte yine bu bölgeye yapılan akınlara katıldılar. Çünkü Türklerin Müslüman olmalarıyla yeni bir dinamizm kazanan İslamiyet yeni coğrafyalarda yeni topraklar edinmeyi ve yeni yüreklerde hakikatin ışığını uyandırmayı insanoğlunun dünya ve ahiret saadeti için kendisine bir misyon edinmişti.

Malazgirt (1071) ve Miryakefalon (1176) savaşları bu bölgeyi Türklerin ikinci anayurdu yaptı. Devam eden dönemde, Melikşah zamanında Oğuz Türkleri'nin Anadolu'ya yayılma ve yerleşme hareketleri sürekli olarak genişledi. Artık bu toprakların yeni sahipleri Müslüman-Türkler'di. Malazgirt Zaferi elbette ki sadece askerî ve siyasî niteliğinin ötesinde manalar taşımaktaydı. Anadolu, bir bakıma bir "sel yatağı" idi ve burada iki medeniyet (İslam ve Batı

medeniyeti) karşı karşıya geldi. İslam, Orta Doğu ve Orta Asya'dan sonra neşvünema bulacağı yeni topraklara kavuştu. Bu durum, Müslüman Türkler'in ileriki zamanlarda Balkanlara ve Avrupa'ya da açılmaları anlamına geliyordu.

Türkler, Anadolu'da sadece askerî ve siyasî bir fetih hareketi gerçekleştirmediler. Çünkü cengâverlikleri, İslam iman ve aksiyonuyla hem yeryüzünü hem gönülleri fethetmek şeklinde bir özelliğe bürünmüştü. Buna bağlı olarak bu fetih ordusu içerisinde askerlerle birlikte Ahmet Yesevi ocağının ışığını yeni topraklara ulaştırmakla görevli erenler de vardı. Bunların Anadolu insanlarının maddi ve manevi dünyasını ihya ve imar edici çalışmalar da gerçekleştirdiler. Meskun mahâllerde kurdukları tekke ve zaviyeler, bu misyon çerçevesinde hizmet gören merkezler oldu.

Bu merkezlerde Halka her anlamda hizmet noktasında çok önemli faaliyetler yapıldı. Bu temsil ve tebliğ tavrı öylesine müspet neticeler verdi ki bu bölgenin yerli Halkı da bu yeni fatihleri çok sıcak karşıladı. Ortodoks kilisesinin baskısından usanan, vergilerin ağırlığından, sosyal ve ekonomik krizlerden ve bozuk yönetimden iyice bunalan Rum ve Ermeniler için, Anadolu'nun bu yeni sahipleri birer umut ve güven insanı oldular. Çünkü bunlar, ırk, din, dil, kadın, erkek… ayrımı yapmadan herkese samimiyetle hizmet sunmaya gayret etmekteydiler.

Ama bu durum, sadece Halk için böyleydi. Siyasî ve askerî gücü elinde bulunduranlar böyle düşünmüyorlardı. Onlar için Halklarının mutluluğu değil kendi ikbal ve saltanatlarının devamı önemliydi. Bu gaye ile yeni bir medeniyetin filizlenmeye başladığı bu topraklarda güya burada yaşan Halklarının kurtuluşlarını temin maksadıyla Doğu Hristiyanlığı için bir tehdit unsuru olarak gördükleri Türkler üzerine Haçlı seferleri düzenlediler.

Bu seferlerin üç tanesi Anadolu toprakları üzerinde cereyan etti. Diğerleri de Başta Kudüs olmak üzere diğer İslam coğrafyalarına yapıldı. Bu durum da gösterdi ki onların asıl niyeti bir toprak parçasını geri almak değil bir inanca, bir dünya görüşüne karşı savaşmaktı.

Haçlılar, bu seferler sırasında askerî anlamda Anadolu'da aslında büyük başarılar elde edemediler ve burayı terk etmek zorunda kaldılar. Ama gerek Anadolu'da yapılan savaşlar sırasında gerekse diğerleri için Anadolu'yu bir geçiş yeri olarak kullanırken bu topraklarda korkunç zulümler işlediler. Anadolu, her anlamda ciddi sıkıntılar yaşadı. Zira Haçlı ordusu sadece askerlerden meydana gelmiyordu. Pek çok maceraperest, hırsız, yankesici de bu seferlere katılmıştı. Dolayısıyla şehirleri yıktılar, eserleri tahrip ettiler, büyük katliamlar yaptılar. Hem de Hristiyan, Müslüman, Mecusi ayırımı gözetmeden vahşi bir sel hâlinde Anadolu'ya sonsuz bir kışı yaşattılar. Geldiler, yaktılar, yıktılar, öldürdüler ve gittiler.

Geriye bıraktıkları tablo, bozulmuş bir devlet yapısı, yıkılmış evler, dağılmış bir topluluk, kırık gönüller, umutsuz yüzler oldu. Anadolu, Selçuklu baharıyla filizini yeşillenirken bu uzun süren kışla varlıkla yokluğun ince kader çizgisine geldi.

HORASAN ERENLERİ

"Anadolu'nun Türk vatanı hâline gelmesinde Türkistan'dan gelen Ahmet Yesevi dervişlerinin önemli bir payı olmuştur."
Azmi BİLGİN

Yunus Emre'nin yaşadığı çağ, sufilik hareketi bakımından da önemli bir zaman dilimidir. Çünkü daha önceki dönemde İmam-ı Gazali'nin Yunan felsefesinin etki alanını daraltmasıyla Anadolu'da başlayan tasavvufi canlılık [9] Moğol saldırılarının sebep olduğu göçmen hareketiyle bu yüzyılda daha da etkinlik kazandı.

Anadolu'ya gelen Ahmet Yesevi dervişleri, kimseye el açmayan, elinin emeği ile geçinen, toprağa, vatana, devlete ve dine bağlı, prensipli, disiplinli ve örnek insanlardı. Bunlar, Anadolu insanına yaşama ümidi ve mücadele gücü verdiler. Halkın yıkılan maneviyatını yükselttiler.[10] Birlik ve beraberliğin sağlanmasında, dayanışma ve direnme gücünün artmasında müspet rol oynadılar. Öte yandan diğer dinlerin mensuplarına karşı da son derece müsamahâlı davrandılar. Onları din değiştirmeye zorlamadılar. Bu insani davranışlarıyla Müslümanlığın Anadolu'da en ücra köşelere kadar yayılmasını ve benimsenmesini sağladılar. [11]

Halkın iman hayatı, cemiyet ve ekonomi nizamları ve ahlak anlayışı üzerinde müessir olan bu sufîler, geldikleri bölgelerde olduğu gibi Anadolu'da da tekke ve zaviyeler kurdular. Onların çabalarıyla hem iskân politikası başarıyla uygulanmış, hem savaşlar dini bir muhteva kazanmış, bu durum da savaşlarda başarılı olmada önemli bir sebep teşkil etmişti. Özellikle Ahilik, iktisadî hayat üzerinde etkili olmuş, sanat ve ticaret hayatını geliştirmişti. Türk edebiyatı tekkeler çevresinde yeni bir kimlik kazanmıştı. İşte Yunus Emre de, Ahmet Yesevi dervişleriyle başlayan ve Anadolu'daki bütün bu farklılıkları hoşgörüyle karşılayan bu hareketin çok önemli bir Halkası olacaktı.

---

9. Beşir Ayvazoğlu, Uluslararası Yunus Emre Sempozyumu Bildirileri s. 588
10. Ahmet Vehbi Ecer, Uluslararası Yunus Emre Sempozyumu Bildirileri s. 48
11. Mehmet Demirci, Yunus Emre'de İlahi Aşk ve İnsan Sevgisi, s. 14

Moğol zulmünden kaçarak Anadolu'ya gelen bu erenler arasında Fahrüddin Iraki, Necmedddin-i Dâye, Evhadüddin-i Kirmani, Sadreddin Konevî, Muhiddin Arabî, Ahi Evren, Hacı Bektaş, Bahaeddin Veled, Mevlâna… gibi maneviyat büyükleri de bulunuyordu. Anadolu bu isimler sayesinde hem fikri anlamda hem de dil, kültür ve edebiyat sahasında bir canlılığa kavuştu. Halk, sufîlerin bu çalışmalarıyla kendini derleyip toparlayarak yeni bir yaşama ruhu ve üslubu kazandı. Birlik ve beraberlik yeniden tesis edildi.

Fakat, bu tablonun bir de öteki yüzü vardı. Anadolu'ya gelenlerin hepsi müspet bir anlayışta değildi. Ahmet Yesevi erenleri arasında Şamanist çizgilerini henüz kaybetmemiş olanlar da vardı. Bunlar, göç sırasında Suriye ve İran bölgesinde karşılaştıkları Batınive Haricî karakterli akımlardan da etkilendiler ve Yesevi dervişleri arasına katılarak onlarla birlikte Anadolu'ya girdiler. Anadolu'dan Suriye'ye, Mısır'a, Hicaz'a kadar uzanan alanda merkezler kurarak kendi kabulleri ve anlayışları çerçevesinde temsilciler yetiştirerek Halkı kendi taraflarına çekmeye çalışarak bu müspet tablonun içerisinde bir nifak unsuru oldular." [12]

Bu gruplar, şehirlerden çok köylerde ve göçebeler arasında uygun bir zemin bularak Halkın içinde bulunduğu sosyal, siyasî ve ekonomik sıkıntıları istismar edip onları dinin kayıt ve külfetlerinden azade tutarak onlara tehlikeli bir hürriyet vaat ederek Halk tabakaları arasında bir fesat ortamı oluşturdular. Dinin zahiri hükümlerini küçümsediler. İslam inanışını batıl yorumlarıyla sulandırmaya ve böylece din bağını zayıflatmaya çalıştılar.[13]

Bir taraftan da bu topraklarda benimsenebilmek için bazı Sünni tarikatlarla kendi aralarında bir münasebet kurarak, Sünnibüyüklerinin menkıbelerini kaynaklarına alarak onların ismi ardında bulanık bir anlayışı yaymayı başardılar. Hacı Bektaş, Geyikli Baba, Sarı Saltuk ve Ahi büyükleri, Batınive Haricîlerin bu çabalarıyla yanlış inanışların temsilcileri gibi gösterilmeye çalışıldı.

Bu grupların inançlar üzerindeki tahribatları siyasî olaylara da yansıdı. Doğu ve Güneydoğu bölgesine yığılan Türkmenlerin içine düştükleri sıkıntı, kendileriyle ilgilenen birilerinin bulunmaması onları patlamaya hazır bir duruma getirdi. Bu durumu kendi amaçları için kullanmak isteyen Baba İshak adlı yarı Şaman, yarı Müslüman bir Türkmen şeyhi peygamberliğini ilan ederek isyan çıkardı. Çıkan savaşta Baba İshak öldürüldü.

Hadise bununla bitmedi. Bu olay, Moğollar'ın Anadolu'ya girişlerini de kolaylaştıran bir gelişme oldu. Ayrıca uzun yıllar bu hareketin inançlar üzerinde olumsuz etkileri devam etti. Böylece Anadolu bu tür bir çatışmanın da yurdu hâline geldi.

Selçuklu Türkleri bünyesindeki İslam dininin koruyucusu sayılabilecek Sünni mutasavvıflar ise, Selçuklu devletinin çökmesiyle kendilerine uygun taraftar zümresini bulup en eski inanç sistemlerinden Kabalist, Budist, Ateşperestlik gibi inanışları yaymaya çalışan bu batıl tarikatların gelişmeleri önüne kısmen de olsa set çekmeye çalıştılar. [14] Dolayısıyla Sünnitasavvuf

12. Umay Günay, Yunus Emre, Seçme Makaleler, s. 150
13. Mehmet Demirci, Yunus'ta İlahi Aşk ve İnsan Sevgisi, s. 7
14. Abdurrahman Güzel, Dini-Tasavvufi Türk Edebiyatı s. 147

anlayışı bir taraftan kendi prensiplerini yaymaya çalışırken bir taraftan da bunlarla mücadele etmek durumunda kaldı.

Yunus Emre, işte böyle bir Anadolu'nun son birkaç yüzyılı içinde hem baharı hem kışı yaşayan, önemli olaylarla, sınavlarla karşılaşan Anadolu'nun Osmanlı öncesi, yeniden toparlanma eyleminin öncülerinden birisi olarak karşımıza çıkar. Dolayısıyla bu dönem yıkılışla dirilişin bir arada yaşandığı bir dönemdir. Yunus Emre, böyle bir çağın yıkılışını dirilişe yönlendiren, manaya dayanarak çöküşü büyük bir uygarlığa dönüştürenlerin arasında hizmet eden mutasavvıf bir şair, bir gönül eri, bu topraklarda inşa edilen Türk-İslam medeniyetinin kurucularından biridir.[15]

Yunus Emre, böyle bir sıfatla, tevhid (birlik) inanışının bir temsilcisi olarak "Anarşiden kurtulmak için birleşmek gerektiğini vurgulamış, otorite boşluğunun insanları helak edeceğini sezinlemiş ve Anadolu Halkını Osman Bey'in otoritesinde birliğe davet etmiştir."[16] Dolayısıyla onun mücadelesini sadece bireysel bir olgunlaşma ve kurtuluş mücadelesi olarak görmek doğru olmayacaktır. O kendisiyle birlikte aynı ideallerin millet hatta bütün insanlık nezdinde de gerçekleşmesi için çalışan bir maneviyat önderidir.

15. Umay Günay, Yunus Emre, Seçme Makaleler, s.150
16. Yusuf Ziya İnan, Doğa ve Din Yorumcusu Yunus Emre, s. 9

Diken İçinde Gül

"Cemâli zahir olsa tiz celâli yakalar anı
Nerde bir gül açılsa yanıda har ola peyda"
Niyâzi-i Mısrî

Anadolu'nun yeni sahipleri olan Müslüman Türkler, Batı'nın açtığı her türlü maddi ve manevi yarayı bir an önce iyileştirmek ve bu topraklardaki misyonlarını kaldıkları yerden sürdürmek azmiyle toparlanma sürecine girdiler. Fakat, bu defa da Orta Asya'dan bir felaket bulutu üzerilerine gelmek üzereydi. Bunlar Moğollardı. Çünkü onlar, Orta Asya'daki Türk-İslam devletlerini yıkıp yönlerini çoktan Anadolu'ya çevirmişlerdi.

Böylece Haçlı saldırılarıyla yıpranan ama yine de ayakta kalmayı başaran Anadolu Selçuklu Devleti yeni bir felaketle karşı karşıyla geldi. İlk zamanlarda Anadolu'ya saldırıları diplomatik yollarla geciktirilen Moğollar, Babai isyanıyla bu devletin zayıf noktalarını görmekte gecikmediler. Moğolların Anadolu istilası böylece başlamış oldu.

Moğollar, önce o zaman için bir sınır şehri sayılabilecek olan Erzurum'u işgal ettiler. Tabi Moğol işgali aynı zamanda yıkım anlamına gelmekteydi. Öyle de oldu. Şehir ahâlisi kılıçtan geçirildi. Şehir yağmalandı, yakılıp yıkıldı. Üstelik ciddi bir direnişle de karşılaşmadılar.

Bu durum, onların cesaretini daha da artırdı. Anadolu içlerine ilerlemeye başladılar. Sivas'ın Kösedağ mevkiinde otuz bin ordu ile Selçukluların karşısına dikildiler. Burada garip sayılabilecek hadise ise bu otuz bin kişilik Moğol ordusunun karşısında seksen bin kişilik bir Selçuklu ordusunun bulunmasıydı. Ama Haçlı Seferleri Selçuklu ordusunu öylesine darmadağın etmişti ki bu orduyu basiretle sevk ve idare edecek kumandanlar kalmamıştı. Sultan Gıyaseddin Keyhusrev ise ehliyetsiz bir devlet adamıydı.

Bu iki olumsuzluk, Selçuklu ordusunun perişan olmasına yetti. Karşılarındaki bu engeli aşan Moğollar Sivas'a ardından Kayseri'ye geldiler. Karşılarında direnecek bir ordu kalmamış, Sultan çoktan Antalya'ya kaçmıştı. Başsız kalan ve mağlup olan ordu bundan sonra parçalanacak, Sultan'ın oğulları arasında taht mücadeleleri başlayacaktı.

1243'deki bu Kösedağ yenilgisi Böylece sonun başlangıcı oldu.[17] Çekirge sürüleri gibi Anadolu topraklarında kolaylıkla ilerleyen Moğollar, buraları bir kasırga misali temelinden sarstılar. Selçuklar zamanında her biri birer ilim ve kültür merkezlerine dönüşen şehirleri yakıp yıktılar. Ne buldularsa yağmaladılar. Halkı kılıçtan geçirdiler. Anadolu'nun yönetimini ellerine aldılar.

Bu felaketin sonuçları çok ağır oldu. Devletin gücü zayıflayınca saltanat kavgalarının başlaması, ardından bölünmeleri ve isyanları getirdi. Artık insanların insanlıktan çıkarak güçlünün zayıfı ezdiği bir dönem başladı. Ölüm ve zulüm boyutlarını genişletti. Halk, Moğol ordusunun giderlerini karşılaması için ağır vergilere bağlandı. Daha kötüsü ise bu yıllarda ortaya çıkan kıtlık felaketi oldu.

Bu olayların en yıkıcı tesirleri ise inançlar üzerinde görüldü. Ne yapacağını bilemeyen Halk arayış içine girdi. Bu durumdan yararlanmak isteyen her türlü karanlık düşünce, Anadolu'da insanları etkileyebilecek zemini bulmuş oldu. Maddi yaralar bir şekilde iyileştirebilirdi; ama bu metafizik problem, hepsinden de kötüydü. İşte Yunus Emre gibi önderleri bekleyen görev, maddi ve manevi yıkımlarla iyice mahvolmuş bu kitlelere yeni bir iman ve yaşama gücü aşılamaktı.

Bu gücü aşılayacak olanlar ise çoktan gelmeye başlamışlardı. Moğol zulmünden kaçanlar, ilk bakışta güvenlik sebebiyle Anadolu'ya göç ettiler. Zahirde görünen sebep bu idi. Oysa kader, onları büyük bir göreve çoktan aday kılmıştı bile… Ahmet Yesevi ocağında yetişen bilginler ve sufiler, burada Haçlı ve Moğol saldırılarının açtığı yaraları saracak kutlu bir aksiyonun insanları olarak Anadolu'nun dört bir yanına açtıkları tekke ve zaviyelerle insanlara yeni bir umut kapısı aralayacaklardı.

Öte yandan Anadolu da kendi imkânları içerisinde zaten böyle bir ortamı çoktan hazırlamakla meşguldü. Daha X1. yüzyıldan itibaren Selçuklu Devleti tarafından her biri adeta yeniden inşa edilen şehirlerde çok canlı bir kültür ve sanat ortamı oluşmaya başlamıştı. İmam Gazali, iki medeniyetin karşılaşmasında İslam anlayışını her türlü tahrifattan korumayı başararak Selçuklu çağında sağlam bir akidenin yaşamasını sağlayan eserleriyle kitlelere ciddi bir şuur kazandırmıştı. Yine Fahreddin Razi, Kadı Siraceddin gibi isimler İslam düşüncesinin büyük anıtları olarak Anadolu'nun fikri hayatında tesir sahibiydiler. Sanat da başta mimari ve musiki olmak üzere bu fikri oluşumlara paralel olarak bilhassa saray çevresinde çok gelişmişti.

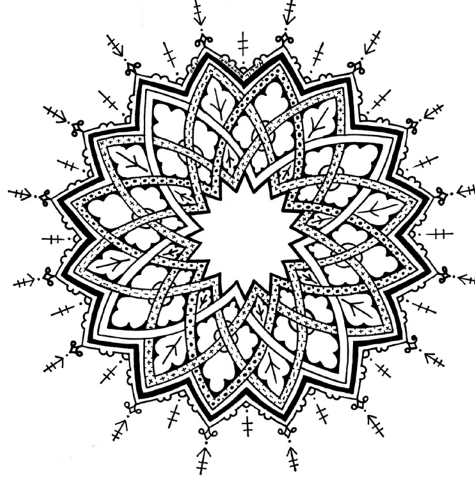
Tabi ki burada esas olarak Yunus Emre'yi hazırlayan şartları daha iyi anlayabilmek için Mevlâna'dan ve ondan önce de İbni Arabî'den söz edilmelidir. Çünkü Yunus Emre'nin de savunucusu olduğu tevhid "birlik" fikrinin asıl mimarı Muhyiddin Arabî'dir. 1204 yılında Konya'ya gelen Muhyiddin Arabî, bir süre burada kalmış, ardından Malatya'ya geçmiş ve bu süre zarfında Vahdet-i Vücut anlayışının Anadolu'da yayılmasına ve benimsenmesinde etkili olmuştur. Bu fikri, şiir ve musikinin imkânlarıyla birlikte geniş bir tesir sahasına çıkaran isim olarak ise Mevlâna'yı görmekteyiz.

17. Abdülbaki Gölpınarlı, Yunus Emre, Hayatı, Sanatı, Eserleri, s. 5

Yunus Emre, işte bu iki büyük ismin oluşturduğu bu zemin üzerinde aynı düşünce ve inancın insanı olarak yeni bir nefesi yüreklere üfleyen bir isimdir. Ama bu nefes o kadar güçlüdür ki ilk başta Mevlâna müridi gibi duran Yunus, tasavvufa getirdiği yorumlarla ve bunları söyleme üslubuyla Mevlâna'nın Türkçe söyleyen hâli olur. "O yüzden Yunus'a Türkçe'de Mevlâna'yı yaşamış, Türk dilinde Mevlâna'yı şakımış gönül eri, aşkın bülbülü dememizde bir sakınca yoktur." [18] Tabi, bu yorumu Yunus'u Mevlâna'nın bir taklitçisi anlamında anlamamak gerekir. İkisinin dayandıkları düşünce zemini aynıdır, değilse söyleyiş ve yorum tarzları elbette kendilerine göredir.

Mevlâna ve Yunus iki "muazzam şahika" olarak tasavvuf haritasındaki yerlerini bu şekilde alırlarken Anadolu'da istilanın yol açtığı "inhitat" yeni bir sürece girer. Beylikler devrinin hemen akabinde Osmanlı Beyliği etrafında gerçekleşen birleşme Yunus Emre'nin ta başından beri düşlediği ve gerçekleştirmek için diyar diyar gezerek Halka yaymak ve benimsetmek istediği idealin artık gerçeğe dönüşmesi vakti gelmiş olur. Yani Niyazi-i Mısri'nin ifade ettiği "gül içinde diken" zuhurundan sonra hikmet başka bir şekilde tecelli eder ve "diken içinde gül" açar.

18. Mehmet Önder, Millî Kültür Dergisi, sayı 80, s. 19

II. BÖLÜM

YUNUS EMRE'NİN HAYATI

Yunus Emre, 1240'ta doğdu. Sarıköylü'dür. İyi bir tahsil gördüğü şiirlerinden anlaşılmaktadır. Medrese tahsilinden sonra tasavvuf yoluna girdi. Tabduk Emre'ye mürit oldu. Anadolu'nun birçok illerini, Suriye'yi ve Azerbaycan'ı dolaştı. 1320 yılında 82 yaşında iken vefat etti. Mezarı Sarıköy'dedir.

***Abdülbaki* GÖLPINARLI**

Yunus'dur Benim Adım

"Yunus'durur benim adım, gün geçtikçe artar odum
İki cihanda maksudum, bana seni gerek seni"
Yunus EMRE

Anadolu'nun karanlık çağında "diken içinde açan gül"lerin en ihtişamlı; fakat bir o kadar de sade olanı Yunus'tur. Bu sade dervişin hayatı tam bir "masal güzelliği" taşır. Gerçekten de Yunus'un hayatı tam bir masaldır. Tabii, sade ve güzel bir masal… Ama bu masal Tanpınar'a göre daha Yunus'un adından başlar.[19]

Yunus'un adının Ahmet Hamdi Tanpınar gibi bir edebiyat adamını bu kadar derin düşüncelere sevk etmesi boşuna değil elbette… Çünkü çilenin soylu macerasını yaşamış bir Yunus daha biliyoruz. O da Yunus peygamberdir ve onun macerasıyla bizim Derviş Yunus'un macerası daha isimlerinden başlayarak çarpıcı benzerlikler taşımaktadır.

Tanpınar'a göre Yunus, Anadolu'da bu ismi taşıyan ilk sufidir. Üstelik bu isim onun doğduğunda kendine verilen ismi değildir. Yunus, sonradan Yunus peygamberin isminden mülhem olarak bu ismi benimsemiştir.

Yunus'un çeşitli münasebetler düşürerek Divan'ında pek çok peygamberin isminden doğrudan yahut telmih yoluyla bahsettiğini biliyoruz. Peki, neden başka bir peygamberin ismini değil de Yunus ismini benimsemiştir? Tanpınar, bu durumu ikisinin benzerlikler taşıyan şahsi maceralarına bağlar. Ona göre bu benzer macera "karanlığın yuttuğu ve sonradan karanlıktan dönen ışığa çıkan" insanın macerasıdır.

Bilindiği gibi Yunus peygamber, putperest bir kavme elçi olarak gönderilir. Fakat kavmi onu dinlemez. O da bir an için nefsine kapılarak bir gemiye biner. Denize atılır. Onu bir balık yutar. Bu karanlık ortamda içine döner. Nefsinin kendisine oynadığı son oyunu fark ederek tövbe edip pişmanlık gözyaşları döker. Sonunda İlahi af gerçekleşir. Balık onu bir karaya bırakır. Karanlık safha biter ve aydınlığa ulaşır.

19. Ahmet Hamdi Tanpınar, Edebiyat Üzerine Makaleler, s. 140

Yunus, bu olayı elbette bilmektedir:

Balık karnında yatan, deryaları seyreden
Kabak kökün yaslanan, Yunus Peygamber yatur[20]
……………………..
Denizde hakâyıklar cevlân urur balıklar
Yunus deniz mevcine taldum talmadum dime

şeklindeki söyleyişleri bu macerayı içselleştirdiğini göstermektedir. Çünkü Yunus da şeyhinin "Sen hâlâ dünya kokuyorsun…" sözü üzerine Dergâhı gizlice terk edip dağlara düşmüş; yani "karanlık bir safha"ya girmiştir. Bundan sonraki çilesi ise Yunus peygamberin yaşadıklarından farksızıdır. Dergâhtan ayrılması, onu derin üzüntülere salar. O da pişmanlık gözyaşları döker. Sonunda oraya döner. Şeyhinin onu " Bizim Yunus mu?" diye karşılaması ise bağışlandığının bir ifadesidir.

Yeniden Tanpınar'a dönecek olursak Yunus'un "Tabduk Emre'ye intisabı, Dergâhı'nda kalışı, oradan ayrılışı, tekrar gelişi ve nihayet izin alıp insanlar arasında bu defa irşat için yeniden girmesi, bütün bu kaybolma, kapanma, yeniden ve başka bir hüviyetle doğma hikâyesi, hep bu adın etrafında toplanabilecek vakıalardır."

Tanpınar, sözün sonunu şöyle bağlar: "Çok muhtemeldir ki Yunus bu adı seçmiş olsun. Yahut da bu tesadüf bütün hayatına istikamet versin. Ben yine Peygember Yunus'un balığın karnına coşkun bir fırtına yüzünden düştüğünü göz önünde tutarak birinci şıkka ihtimal veriyorum".[21]

Tanpınar, buradan daha ilginç bir sonuca daha ulaşır. Ona göre "Fırtınanın yerini burada Moğol istilasının hakiki bir cehennem yaptığı, doğduğu bu XIII. asır ortası tutar."[22]

Gerçek böyle yahut değil. Ama Tanpınar'ın bu yorumu, üzerinde dikkatle durulmaya değer bir özellik taşıyor. Eğer öyle olmasaydı;

Ben bu sûretden ilerü adum Yunus degil iken
Ben olıdum ol ben idüm bu aşkı sunandayıdum

ya da

Adımı Yunus dakdum sırrum âleme çakdum
Levh ü kalemden öndin dilde söylenen benem

20. "Onu balık yutmuştu (…) Sonunda o hasta bir durmadayken çıplak bir yere (sahile) attık. Ve üzerine sık-geniş yaprakla (kabağa benzer) türden bir ağaç bitirdik." Kuran-ı Kerim, Saffat suresi, ayet no: 142-145-146
21. Ahmet Hamdi Tanpınar, Edebiyat Üzerine Makaleler, s.141
22. Ahmet Hamdi Tanpınar, Edebiyat Üzerine Makaleler, s.141

şeklindeki mısralarını nasıl anlayabilecektik ki?

Varlık önünde yokluk elbisesi giymeden bu yolda menzil alınamayacağı düşünüldüğünde Yunus'un kendi maddi varlığını ismi dâhil terk ettiğini, bütün isim ve suretlerden geçip birlik denizine girdiğini mutlak varlık karşısında şöyle demesi de bu yorumu güçlendiren bir ayrıntı olarak görülemez mi?

Yunus bu cismim adıdır cisim anun bünyâdıdır
Adım eger sorarısan bilgil câna cânân benem

Tanpınar, iki Yunus arasında bu karşılaştırmayı yaparken peygamberlerin ve ermişlerin kemal yolundaki maceralarından elbette haberdardır. Peygamberler de dervişler de bu anlamda ortak bir kaderi yaşarlar. Onlar "Mânâ erleri" olarak "ipek böceği"ne benzerler. Onların da bir "koza dönemi" vardır. Arif Nihat Asya'nın da belirttiği gibi "Yunus peygamber, bu dönemi balığın karnında, Yunus Emre de Tabduk'un kapısında ve yollarda" geçirmiştir. [23]

23. Arif Nihat Asya, Yunus Emre, Türk Yurdu Yunus Emre Özel sayısı, s. 49-50

Bizim Yunus

"İlk adım Yûnus'ıdı adımı âşık dakdım
Terk itdüm ud u edeb şöyle haber bırakdım"
Yunus EMRE

Yunus Emre'nin şiirlerinde en çok "Yunus" isminin kullandığı görülür. Dolayısıyla ister doğduğunda konulsun isterse kendisi sonradan benimsesin onun adı:

Yunus, senün işbu sözün âlemlere destan ola
Yunus seni seveliden beşâret oldı cânına…
……………
Yunus çağırırlar adım gün geçtikçe artar od'um
İki cihanda maksudum bana seni gerek seni

gibi beyitlerinde de söylediği gibi "Yunus" olmalıdır. Zaten bütün kaynaklarda da bu isimle anılmaktadır.

Şiirlerine bakıldığında Yunus'un adı ile ilgili çok farklı söyleyişlerle de karşılaşılır. Bu, son derece anlaşılır bir durumdur. Zira tasavvuf literatüründe bir sufiyi ve onun hâllerini ifade edebilecek "Âşık, garip, miskin, derviş, bî-çâre…" gibi çok sayıda kelime bulunmaktadır ve bunların her biri dervişin çeşitli hâllerini açıklayacak ipuçlarıdır. Dolayısıyla bütün bunları zamanla "Yunus" isminin önüne ve sonuna eklenmiş sıfatlar şeklinde görmek gerekir.

Bu isimlerden en yaygın olanı ise "Yunus Emre"dir. Hemen bütün eski kaynaklar; Bektaşi Velâyetnamesi, Nefahat ve Şakayık tercümeleri, Âşık Çelebi Tezkiresi ondan bu isimle; yani "Yunus Emre" bazen de "Yunus Emrem" , "Emrem Yunus" olarak söz ederler.

"Emre" sıfatı da Bedri Noyan'ın da belirttiği gibi muhtemelen bu kelimenin "âşık, seven, dost, kardeş, şair" şeklindeki anlamlarından hareketle verilmiş olmalıdır. [24] Ama bu anlamlardan hangisini ele alırsak alalım hepsi de Yunus gerçeğini ifade etmek için son derece uygun sıfatlardır.

"Garip" kelimesi de Yunus'un çokça kullandığı sıfatlardandır. Bu adlandırma ona menkıbelerde de görüldüğü dervişlik yoluna girmeden önce de verilmiş olmalıdır. Burada muhtemelen dünyaya, dünya işlerine düşkün olmayışı, şiirle meşguliyeti gibi sebepler söz konusudur. Yani o derviş olmadan önce de bir derviş psikolojisi içinde yaşayan bir insandı. Dervişlik yona girdikten sonra ise bu sıfat onun durumunu çok iyi yansıtacak bir özelliğe sahiptir. Çünkü, dervişler dünyayı gurbet bilen bir anlayışın insanıdır. Tasavvufa göre insanın asıl vatanı ruhlar âlemidir. Bu dünya bir gurbet, burada olanlar da gariptir. Ayrıca bu kelimeyi sadece bu anlamla sınırlandırmayıp "hâlinden anlamayan, duygu ve düşüncelerine yabancı kalan kimseler arasında bulunan kimse, cahiller arasında âlim, fasıklar arasında takva sahibi kimse" manalarında da düşündüğümüzde "gariplik" sıfatının Yunus'a çok yakıştığını görebiliriz.

Gariplik der demez aklımıza elbette "miskinlik" de gelmelidir. Çünkü gariplerin hâlini en iyi ifade edecek sıfat miskinliktir. Yunus, bu sıfatı da sıkça kullanır. Bir tasavvuf terimi olan miskin kelimesi "Mahviyet sahibi" bir dervişliği ifade eder ki Yunus için son derece uygun bir sıfattır. Kelimenin "zavallı, çaresiz, hor ve hakir görülen kimse" şeklindeki anlamları da asla olumsuzluk içermez. Aksine bu kelime Tirmizi'nin naklettiği " Allah'ım, beni miskin olarak yaşat, miskin olarak öldür ve miskinler zümresine haşret…" hadisine göre arzu edilen bir sıfatı ifade eder. Kelimeye sonradan yüklenen "Tembel elinden iş gelmez kimse…" şeklindeki manaları bizi yanıltmamalıdır. Çünkü sufilikte miskinlik, arzu edilen bir hâldir ve dervişliğin şanındandır, onun ifadesiyle miskinlik derviş olan kişinin asıl sermayesidir.

Yunus Emre garip ve miskin olmadan önce elbette ki "âşık"tır... Çünkü aşka düşmeden bu hâlleri kuşanmak mümkün olmaz. Yunus, bir aşk insanı olarak aşkı hayatının merkezindeki mesele hâline getirmiş, bu kavramı içselleştirmiş olduğundan onun gibi birini ifade edebilecek en kapsamlı sözcük "âşık" olabilir. Zaten Bursalı Yunus'a ait olduğu söylense de şu mısra, bu seçimin de çok bilinçli yapıldığını gösterir:

İlk adım Yûnus'ıdı adımı 'âşık dakdım
Terk itdim ud u edeb şöyle haber bırakdım

Yunus'un kullandığı sıfatlardan biri de "derviş" sıfatıdır. "Derviş Yunus sen dahı tur irte namazına." şeklindeki mısralarda geçen derviş kelimesinin "dilenmek, dilenci" şeklindeki sözlük anlamı bizi yanıltmamalıdır. Önemli olan terimsel anlamıdır. Dervişlik, tasavvuf literatürde

24. Bedri Noyan, YunusEmre Üzerine, Türk Yurdu, Yunus Emre özel sayısı, s. 106

"mutasavvıf, mürid, müntesip, fakir" anlamlarına gelir ki bu manalarıyla Yunus'u en iyi ifade edebilecek sıfatlardan biridir. Zira o, Tabduk Emre'ye mürid olmuş, onun yoluna intisap etmiş, varlık elbisesini üstünden sıyırarak fakirliği benimsemiştir.

Yunus Emre'den Halk arasında yukarıda belirttiğimiz sıfatların dışında "Bizim Yunus", "Koca Yunus"; tarikat çevrelerinde "Yunus Baba", "Yunus Dede", "Yunus Can…" şeklinde de bahsedildiğini bilmekteyiz. Şüphesiz ki bu sıfat çokluğu hem Yunus'un zengin kişilik yapısını hem de Halkın ona bakış tarzını yansıtmaktadır. Mesela "baba" sıfatı yine terim anlamıyla "şeyh, mürşid" anlamlarına gelir ki Yunus, Tabduk Emre Dergâhı'ndaki çilesinden, oluş sürecinden sonra bir "şeyh, mürşid" olarak da görülmüştür. Mesela Cahit Öztelli onu:

Şeyh Yunus gelgil salâ
Gidelim doğru yola
Lâyık isen gel bile
Vallah dîdâr göresi

gibi mısralarından yola çıkarak böyle birisi olarak görür ve bu görüşüne kanıt olarak Şikari tarihinde "Şeyh Yunus" olarak anılmasını gösterir. [25]

Yine Baba sıfatının Bektaşi çevrelerinde tarikat şeyhlerine verilen bir isim olduğu düşünülecek olunursa Yunus'un Bektaşilerce ne denli bir kabullenmeye konu olduğu ortaya çıkar. Ama bunu sadece Bektaşilik'teki durumla da sınırlandırmamak gerekir. Zira "baba" kelimesi, bütün tarikatlarda insanı ruhen ve manen geliştirenler için de bir sıfat olarak kullanılmaktadır.

"Dede"lik de aynı şekildedir. Mevlevî tarikatında bu kelime bir mertebe adıdır. Mevleviler, dervişliğe ikrar vermiş, Dergâhta hizmet görerek bin bir gün ilçesini doldurmuş dervişlere bu adı verirler. Yine dedelik de sadece Bektaşilik ve Mevleviliğe özgü bir kavram olmayıp Melamilik, Alevilik gibi tarikatlarda da kullanılmaktadır. "Can Yunus" söyleşi de yine Mevlevilikte "derviş" anlamına gelen bir söyleyiştir. Bu durum da Yunus'un bütün tarikatlarca nasıl benimsenmiş olduğunu göstermektedir.

Yunus'un şiirlerinde ayrıca Yunus ismiyle birlikte "günahlı", "bî-çâre", "ümmî","za'if", "bed-nâm", "mecnun" gibi sıfatların da kullanıldığını görmekteyiz. Bunlar da yine bir dervişin muhtelif hâllerini ifade eden söyleyişler olarak görülmelidir.

Bir sufinin zengin iç dünyasını ve yaşadığı hâlleri anlatmak için elbette çok daha fazla kelime bulunabilir. Nitekim Yunus'un Divan'ında bu isim ve sıfatlarla birlikte onları da görmek mümkündür. Ama hangi sıfatı ele alırsak alalım bize sadece bir fotoğraf sunmaktadır. Bu yüzden Yunus, hepsinden önce ve sonra "Bizim Yunus"tur. Çünkü bu söyleyişin içinde, saydığımız ve sayamadığımız bütün isim ve sıfatları bulmak mümkündür.

25. Cahit Öztelli, Yunus Emre, s. 46

Hayat ve Eser

"Şunu bilelim ki Yunus Emre bir efsane değildir. Tarihi bir kişiliktir."
Hüseyin HATEMİ

Anadolu Halkı, Yunus'u yaşadığı asırdan bu yana öylesine benimsedi, öylesine yüreğine aldı ki hiç kimse ona ait belgelere dayalı bir biyografiye ihtiyaç duymadı. Hayatını eserinden, söylediklerinden ibaret gördü ve onu her zamanda ve mekânda şiirleriyle yaşattı. Kendi sözcüsü, kendi ruhunun tercümanı olarak kabul etti.

Çünkü bir eser, eğer hem estetik hem içerik olarak okur yüreğinde karşılık bulan, okurun kendisiyle bütünleşebildiği bir eser ise her zaman, şairin hayatının önünde durur. Hatta Yunus örneğinde olduğu gibi zamanla şairin adını bile unutturur. Geriye kalan ve bizim için önemli olan artık eserin kendisidir. Kim yazmış, ne zaman yazmış şeklindeki diğer biyografik malumat fazlaca önem taşımaz.

Bu durum, elbette şairin aleyhine değildir. Aksine lehinde bir durumdur. Çünkü böyle eserler, insanla bütünleşebilen, onunla gönül bağı kurabilen, her çağda tazeliğini, canlılığını ve önemini koruyabilen eserlerdir.

Yunus Emre için de durum aynısı olmuştur. O'nun şiiri de hayatını arka plana atmış, hatta unutturmuştur. İnsanlar için "Şol cennetin ırmakları" yahut "Bir garip ölmüş diyeler…" dizeleriyle başlayan onca Yunus şiirinde sadece şiirin kendisi ve sadece şairinin adının Yunus olması önemli olmuştur.

Dolayısıyla Yunus Emre çağlar boyunca hayatı hakkındaki bilgilerle değil; şiirleriyle yaşamıştır. Bu durum tabi ki onun hakkında biyografik hiç bir malumatın olmadığı anlamına da gelmemektedir. Halk, şiirleriyle yaşattığı Yunus'a menkıbevi bir hayat hikâyesi de oluşturmuştur.

Yazılı kaynaklara dayanmayan bu hikâye Yunus gerçeğini ne kadar yansıtır? İlim ehli ilk bakışta bu soruya olumlu cevap vermese de menkıbelere dikkatli bir bakış, onlardan gerçek olmasa bile gerçeğe yakın bir hikâyeyi mutlaka çıkaracaktır.

Her destanda hiçbir hakikat payının olmadığını kim söyleyebilir ki? Çünkü destan ve menkıbelerde gönül gözüyle çizilen bir portre vardır. Ama bir gerçeğe dayalı olmadan böyle bir çizim gerçekleşemez. Demek ki efsanenin örtüsü kaldırıldığında görünen şey gerçeğin kendisi olacaktır.

Öte yandan Halk, menkıbeyle sevdiği şahsa her an yeni bir biçim verir. Bu biçimlendirme sözü edilen kişiyi her dem canlı tutar. O kişi Yunus'un da söylediği gibi "Her dem yeniden doğar." Dolayısıyla menkıbe bilgileri nesnel bilgiler gibi zamanla bayatlamazlar. [26] Yunus Emre için anlatılagelen menkıbeler de böyle bir özellik taşırlar.

Yunus Emre'yle ilgili menkıbelerin asıl önemli kaynağı ise "Menâkıb-ı Hünkar Hacı Bektaş-ı Veli'"dir. [27] Bektaşî velâyetnameleri arasında önemli bir yer tutan bu eser, Yunus hakkında söz söyleyenlerin dayandıkları ilk önemli kaynaktır.

Yunus'la ilgili menkıbelere farklı kaynaklarda da rastlanır. XVI. asırda yaşayan Mehmet Üftâde (ölm. 1580) bu menkıbelerden bazılarını anlatmış, bunları dervişi -sonra postnişini- Aziz Mahmud Hüdayî "Vâkıât" adıyla Arapça bir eserde derlemiştir. Yine Mevlevilik kültüründe de Yunus'a ait kimi menkıbeler vardır. Ayrıca Yunus'un makamının bulunduğu hemen her bölgede yöresel olarak anlatılagelen Yunus menkıbeleri de mevcuttur. Bütün bunlar, Yunus Emre'nin "Vilâyet-nâme" deki menakıbını tamamlayıcı nitelikte görülebilir. Gerçi aralarında kimi önemli farklılıklar da yok değildir. Yani menkıbeler, kaynaklara göre kısmi değişikliklere de uğramışlardır. Fakat bu durum onların özünü değiştirmez. Hepsi Yunus'un hayat çizgisini vermesi açısından önem taşıyan metinlerdir.

Burada bu menkıbelerdeki bir handikaba da dikkat çekmek gerekiyor. O da şudur: Menakıb-nâmeye alınan kişi o zümrenin bir mensubu olarak resmedilmektedir. Yunus'un Bektaşî, Hâlvetî yahut Mevlevî bir sufi olarak görülmesi böyle bir tutumun bir sonucudur. Nitekim aynı durumu Yunus'un mezarının bulunduğu yer konusunda da görmekteyiz. Anadolu'da hatta Anadolu dışında Halk, Yunus'u kendi bölgelerinde yaşamış ve ölmüş biri olarak ona mezar ve makamlar ihdas etmiştir. Bu da anlaşılır bir durumdur. Böylesine sevilen bir isme sahiplenme duygusu insanoğlu için doğal karşılanmalıdır.

Öte yandan Yunus Emre'nin biyografisi tamamen meçhulümüz de değildir. Mesela çağdaşı sayabileceğimiz Âşık Paşa Garipnâme'sinde ondan bahsetmiş, yine Ahmet Eflaki, Ahmet Dede, sonraki zamanlarda Aziz Mahmut Hüdayi, Evliya Çelebi, Kâtip Çelebi gibi mutasavvıflar ve tarihçiler kısa da olsa onun hakkında bilgi vermişlerdir. Ama şu da bir gerçektir ki Osmanlı tezkirecileri, tarihçilerin ve mutasavvıfların aksine Yunus'a yer vermemişlerdir. Bu sade yaşayışlı samimi derviş, onlar tarafından bir şair olarak, ne yazık ki, görülmemiştir. Tasavvuf, divan şiirinin de beslendiği bir kaynak olmasına rağmen, İran tesirli bir edebiyat olması dolayısıyla Yunus'a kapılarını açmamış; ama bunun faturasını da çok ağır ödemiştir. Zira

26. A. Turan Oflazoğlu, Menkıbelerde Yunus, Uluslararası Yunus Emre Sempozyumu Bildirileri, s. 545
27. Vilâyet-nâme, Menâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli, s. 47 vd.

bugün Yunus, dili ve üslubuyla hâlâ yürekler titretirken Divan şairleri sözlüksüz okunamaz hâle gelmişlerdir.

Yunus'la ilgili ciddi araştırmalar ise, Milli Edebiyat ve Cumhuriyet devrinde yapılmıştır. Bu durum elbette bir millî kimlik arayışında tarihî temeller bulma ve biyografinin edebiyat tarihi açısından daha önemli görülmesiyle ilgili bir anlayışın sonucu olarak gerçekleşmiştir. Rıza Tevfik, bu anlamda ilk önemli isimdir. Fakat, bilimsel nitelikli ilk ve hâlâ da önemini koruyan çalışma "Türk Edebiyatı'nda İlk Mutasavvıflar" adıyla M. Fuat Köprülü tarafından yapılmıştır. Köprülü'nün açtığı bu yolda Yunus Emre; bilim adamları, aydınlar ve sanatçılar katında büyük ilgi uyandırmış, daha sonra Abdülbaki Gölpınarlı, Burhan Toprak gibi isimlerle Yunus'un hayatı büyük ölçüde aydınlanmıştır. Yani kimi yönleri hâlâ tartışmalı da olsa "Bizim Yunus"un kim ve nereli olduğu, nerede doğduğu, nerede vefat ettiği, tasavvufi hayatı, düşünce yapısı gibi konular bugün için artık meçhulümüz değildir. Zaten bütün bunlar meçhul olsa bile ortada eseri vardır. Yunus, belki de hayatının somut çizgileriyle değil de eseriyle yaşamak istediği için hayatı hakkında yazılı hiçbir bilgi bırakmazken eserleri için böyle davranmamıştır. "Divan"ı her ne kadar sonradan tanzim edilmiş hissi verse bile olgunluk çağı eseri olan "Risalet-el Nushiye"si bizzat kendi kaleminden çıkmıştır. Yani o da bir bakıma Halkın temayülüne uygun davranmış, yazılı bir biyografiyle Halkla arasına bir mesafe koymak yerine şiirleriyle onların arasında ve gönlünde olmayı, böyle yaşamayı, böyle bilinmeyi tercih etmiştir.

Sarıköylü Yunus

"Yunus, şüphesiz Sakarya kıyılarında doğdu."
Ahmet Hamdi TANPINAR

Yunus Emre, kendisinin düzenlediği Risalet-el Nushiyye isimli eserinin sonlarına doğru "tarih yidi yüz yidi idi…" diyerek eserinin tamamlanış tarihini belirtir. Bu durum Adnan Erzi'nin İstanbul Beyazıt Devlet Kütüphanesindeki bulduğu eski bir mecmuadaki "Vefat-ı Yunus Emre, Sene 720, Müddet-i ömr 82," şeklindeki kayıtla da desteklenince bu konuda müşterek bir kanaat oluşmuştur. Buna göre Yunus Emre'nin vefat tarihi h.720'dir. Bu da Miladi 1320-1321'e tekabül ettiğine göre doğum tarihi de 1240-1241 olmalıdır.[28]

Yine Yunus'un şiirlerinde Mevlâna, Geyikli Baba, Ahmet Fakih gibi çağdaşı sufilerden bahsetmiş olması da Yunus'la ilgili bu tarihlerin doğru olduğuna bir delil olarak gösterilebilir. Çünkü bu isimlerin yaşadıkları yüzyıla ait kesin bilgiler vardır. Mesela Mevlâna 1207 yılında doğmuş ve 1273'te vefat etmiştir. Yunus, bu durumda Mevlâna öldüğünde 33-34 yaşında olmaktadır ki bu durum ikisinin çağdaş olduklarını gösterir. Yine menkıbelere göre görüştükleri söylenen Hacı Bektaş-ı Veli 1270 yılında vefat etmiştir. Yunus, bu tarihte ise 30 yaşındadır.

Yunus'un doğum ve ölüm tarihi meselesi tartışmalara fazla konu olmaz; ama nerede doğduğu meselesi çok tartışılan bir konudur. Menkıbe, Yunus'u bir kıtlık yılında Sarıköy'den kaldırıp Sulucakarahöyük'teki Hacı Bektaş Dergâhı'na götürür. Buna göre Yunus, bir Sakarya çocuğudur, Sarıköylü'dür ve burada doğmuştur.

Menkıbedeki bu bilgi sonradan tarihî kayıtlarla da doğrulanmıştır. Mesela Lamiî Çelebi, Nefahat tercümesinde Yunus Emre'nin doğduğu yerin "Kütahya suyunun Sakarya suyuna karıştığı yerin yakınlarında bir yer olduğunu" [29] söyleyerek Sarıköy'ü işaret eder.

Sivrihisarlı Baba Yusuf'un Kitab-ı Mahbub-i Mahbub'unda da;

---

28 F. Kadri Timurtaş, Yunus Emre Divanı, s. 14
29 Lamii, Nefahat tercümesi, s. 691

Azizlermiş hususa Yunus Emre

İdermiş zühd ü uzlet uyup emre

Bu yirdedir bu zümrenin mezarı

Müşerref eylemişdir diyarı

diyerek Yunus'un Sivrihisarlı oluşunu belirtir.[30]

Yine Şakayık-ı Numaniye'de "Sakarya adı verilen nehre yakın bir karyede doğmuştu" denmektedir. [31]

Bütün bunları değerlendiren Fuat Köprülü de "Yunus Emre XIII. asrın son yarısında Sivrihisar civarında, yahut Bolu mülhekatından Sakarya suyu civarındaki karyelerden birinde yetişmiş bir Türkmen köylüsüydü." Şeklindeki Lamii Çelebi'nin verdiği bilgiye itibar ederek Yunus'un doğum yerini Sarıköy olarak belirtir. [32]

Sonraki araştırmacılar da Köprülü'nün bu tespitini genellikle benimseyerek Yunus'u Sarıköylü kabul ederler. Mesela Köprülü'den sonra Yunus Emre hakkında çok önemli çalışmalar yapan Abdülbaki Gölpınarlı da bu bilgiyi teyit eder. O da " Yunus ve şeyhi Tabduk Emre, Sakarya havzasında yaşamışlardır. Bu bakımdan onun Sarıköylü olduğunu kabul etmemiz gerekir."[33] görüşündedir.[34]

Fakat mesele burada bitmez. Yunus, daha sonra başta Karaman olmak üzere Aksaray, Kırşehir, Afyon, Manisa, Erzurum gibi pek çok şehirde yaşamış ve mezarı yahut makamı olan bir insan durumuna getirilir. Yöresel gayretkeşliklerle ilgili olan bu tavır, bölgede içinde Yunus kelimesi geçen kimi belgelerle de desteklenmeye çalışılır.

Bu durumu bir ölçüde anlayışla karşılamakla birlikte bunun gereksiz bir çaba olduğunu da söylemek gerekiyor. Zira bizim için Yunus'un nereli olduğu değil ne söylediği önem taşımalıdır. İhtiyacımız olan bilgi budur. Yunus, bunu önemli görseydi hayatını meçhuller perdesi altına gizlemez, şiirlerini topladığı mecmualara biyografik bilgiler de koyardı. Ama o öyle yapmadı. Fani varlığından soyunup manasıyla bilinir olmayı istedi. Çünkü, o asla bir bölgeye hapsedilecek insanlardan değildi. Evrensel bir sesi vardı. Bu ses, bir bölgenin değil bütün insanlığın ihtiyaç duyduğu bir sesti. Yine de bu meselenin önemli olduğu söyleniyorsa o zaman tarihin tanıklığına güvenmek gerekir.

Meseleye bu açıdan bakıldığında ise şunları söyleyebiliriz. Önce Yunus'u Karamanlı olarak düşünenlerin görüşlerine bakalım. Bu yaklaşımın ilk önemli ismi İbrahim Hakkı Konyalı'dır. Bu konudaki bir yazısında: "Yunus Emre, boyu sopu belli olan bir insandır. Horasan'dan göçmüş ve Karaman'a yerleşmiş hatta kendi adına bir köy kurmuş olan Hacı İsmail ailesine mensuptur. Babası ve oğlu da büyük dedesi olan bu zatın adını taşımaktadırlar.

30 Abdurrahman Güzel, Dini-Tasavvufi Türk Edebiyatı s. 344, Şeyh Baba Yusuf Sivrihisari, Mevhub-ı Mahbub, Hz. Ahmet Kartal, s.529

31. İlhan Başgöz, Yunus Emre, s. 96

32. Fuat Köprülü, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, s. 226

33. Abdülbaki Gölpınarlı, Yunus Emre, s. 11

34. Âşıkpaşazâde Yunus'u Orhan Gazi zamanında (1324-1360) yaşamış ve 1. Murat devrini idrak etmiş göstermesi, Şakayık-ı Numaniye müellifinin Yıldırım devri şair ve şeyhlerinden göstermesi şeklindeki bilgiler sonraki araştırmacılar tarafından doğrulanmadığı için kimse tarafından kabul görmemiştir. Bknz. Tatçı, Yunus Emre Divanı c.1 s. 15

Burada Yunus Emre Kirişçi Baba namıyla bilinmektedir. Debbağlar çarşısında bir dükkanı, değirmenleri, geniş arazileri, hayvan sürüleri mevcuttur. Kendi adına bir cami ve zaviye yaptırmıştır. Dini tebliği ve irşadı seven bir hayır sahibidir. Dolayısıyla menkıbenin anlattığı gibi yoksul biri değildir." [35]

demekte ve bu görüş sayıları az olmakla birlikte başka ilim adamları da tarafından da paylaşılmaktadır.[36] Mesela Cahit Öztelli de Yunus'un Karamanlı zengin bir şeyh olduğunu ileri sürmektedir. [37]

Konyalı ve Öztelli bütün bu tezlerini vakıf kayıtlarına dayandırmaktadırlar. Bu tür kayıtların olduğu elbette bir gerçektir. Ama burada sözü edilen Yunus, Bizim Yunus mu? Mesele buradadır. Çünkü her iki bilim adamının çizdiği portre zengin, hayırsever bir şeyh portresidir. Böyle birinin asırlar boyunca Halk arasında sevilip benimsenen yoksul, garip, miskin bir derviş Yunus portresiyle uyuşmayacağı ortadadır. Hüseyin Hatemi de bu duruma dikkat çekerek sözü edilen kişinin Yunus Emre değil İsmail Emre yahut Said Emre isimli zatlar olabileceğini belirtir: "Sarıköy'deki Yunus ile Karaman'daki Yunus'u birleştirme gayretleri doğru değildir."[38]

Sûfilik geleneğini bilenler, dükkanları, değirmenleri, geniş arazileri, hayvan sürüleri olan, kendi adına camii ve zaviyesi olan böyle bir Yunus'la "bizim Yunus" dediğimiz dünya metaına gözünün ucuyla bile bakmayan, ömrü gayesi uğrunda tebliğ gezileriyle geçen yoksul Derviş Yunus arasında nasıl bir benzerlik kurabilirler ki… Hele ki bu Yunus, Karamanoğulları'nın siyasal hayatına ve kavgalarına karışan, Alaeddin Bey'in tahttan indirilmesinde parmağı olan bir Yunus ise… Böyle bir yorum, Yunus'u hiç anlamamak ve tanımamak olur.

Bu Yunus, olsa olsa dindar, hayır sahibi ama aynı zamanda sahibi olduğu malı mülkü korumak adına sarayla işbirliği yapan bir bey olabilir. Hele "Bizim Yunus"un milli birlik noktasındaki tavrı dikkate alındığında siyasi meselelere karışması hiçbir zaman onun bu tavrıyla bağdaşacak bir durum değildir. "Yunus Emre, Anadolu'yu kavga değil sevgi yurdu yapmak istemiştir."[39]

Aslında bu tezleri sürenler de son noktada yine de bir Sarıköy gerçeğini benimsemek durumunda kalmaktadırlar. Onlara göre Yunus'un mezarının Sarıköy'de olması onun buraya gömülmek istemesiyle ilgili gösterilir. Buna göre hükümet devirme olayından sonra Yunus'un naaşı Karamandaki zaviyesine gömülmüş, daha sonra siyasi hava yatışınca oğulları tarafından kemikleri alınarak Sarıköy'e götürülmüştür. Bu durumu muhtemelen Yunus'un bir vasiyeti olarak söylenmesi ve Karaman'daki mezarının bu olaya bağlanması karşısında insan söyleyecek söz bulmakta zorlanıyor. Zira, Karaman'da doğup büyüyen ve burada vefat eden biri niye Sarıköy'e gömülmek istesin ki…

35. İbrahim Hakkı Konyalı, Türk Yurdu dergisi Yunus Emre sayısı, s. 145 vd.
36. Cahit Öztelli bunlardan biridir. O da Yunus Emre'nin Karamanlı olduğunu ileri sürer. Ona göre Kirişçi Baba, Yunus Emre'nin Halk arasındaki lakabıdır. Bknz. Cahit Öztelli Yunus Emre, s.39-43
37. Cahit Öztelli, Türk Yurdu dergisi Yunus Emre özel sayısı, s. 160
38. Hüseyin Hatemi, Yunus Emre Makalelelerinden Seçmeler, s. 175
39. Ahmet Vehbi Ecer, Türk Yurdu dergisi Yunus Emre özel sayısı, s.51

Diğer yerlere ait iddiaların ise ciddi hiçbir belgeye dayanmadığını biliyoruz. Dolayısıyla bu tartışmaların artık sona ermesi gerektiğini belirterek tarihin tanıklığında Yunus'un "Sarıköylü" olduğunu bir kez daha belirtmek istiyoruz. Bu konuda belge ve bilgi arayanlar Hâlim Baki Kunter'in Eskişehir valiliğince yayımlanmış olan "Yunus Emre Belgeler-Bilgiler" kitabına bakabilirler. [40]

Tarihin tanıklığına, araştırmacıların çalışmalarına itimat eden kimi edebiyatçıların da bu konudaki yaklaşımlarını burada anmak gerekiyor. Necip Fazıl ünlü Sakarya şiirinde "Hani Yunus Emre ki kıyında geziyordu…" dizesiyle Yunus'u Sakarya kıyılarından bir yerden söylerken Sezai Karakoç da;

Şol cennetin ırmakları
Akar Allah deyu deyu

beytinden hareketle "İşte bu beyit Yunus'un Sakarya kıyılarından olduğunu, en otantik bir tarihi belge kadar Sakarya kıyılarından olduğunu gösterir." demektedir. Çünkü esere de bakmak ve orda söylenenlere güvenmek gerekir. Yunus'un şiirlerinde geçen ırmak, dağ motifleri de Yunus'un Sarıköylü oluşuna işaret eden ayrıntılardır.

Misyonu itibariyle baktığımızda da bu durum değişmez. Yunus Emre, Anadolu'nun birliği için gayret eden bir sufidir. Onun bu gayesini siyasal manada gerçekleştiren Osmanlı Beyliği de Sarıköy'e komşu sayılabilecek bir uzaklıktadır.

40. Hâlim Baki Kunter, Yunus Emre Bilgiler, Belgeler, Eskişehir Valiliği, Eskişehir, 1990

Yoksul Bir Ekinci

"Sözlü tarihimizde Yunus, yoksul bir ekincidir."
İlhan BAŞGÖZ

Sosyal durumu itibarıyla nasıl bir insandır Yunus? Diğer insanlarla şair ve mutasavvıf olmasının ötesinde ortak paydaları nelerdir? Nasıl bir hayat yaşamıştır gibi sorulara da tarihi kaynaklara dayalı olarak ayrıntılı cevaplar vermek oldukça zor görünüyor. Ancak şiirlerinden ve menkıbelerden yola çıkılarak şunları söyleyebiliriz:

Yunus, yoksul bir çiftçidir. Yanı sıra marangozlukla da uğraşmıştır. Menkıbelerden onu bir yandan dağdan odun getirirken bir yandan da Dergâhın bu tür işlerini yaptığını anlıyoruz. Yine saf ve coşkulu bir gönle sahip olduğu için gençliğinden itibaren şiirler söylediği sonucuna da varabiliriz. Zaten marangozlukla uğraşması ve dağdan düzgün odunlar getirmesi bu olayın Dergâha eğri odun giremeyeceği yahut şeyhine hep düzgün müritler getirdiği şeklindeki metafizik yorumunu bir yana bırakacak olursak taşıdığı estetik duygunun bir ifadesi olsa gerektir. [41]

Devrinin bazı olayları da Yunus'un çiftçi ve köylü oluşunu, olabileceğini doğrulamaktadır. Zira göçebe bir medeniyetten yerleşik medeniyete geçmenin bir sonucu olarak Anadolu'da bir iskân politikası uygulanmış, bu politikanın başarıya ulaşmasında dervişler aktif görev almışlardır. Ömer Lütfi Barkan'ın çalışmaları bu konuya oldukça açıklık getirmiştir.[42] Ona göre o devirde derviş, şeyh ve ahilerin mekân tuttukları yerler "daha ziyade boş ve korkuluk" yerlerdir. Onlar, buraları ağaçlandırarak, çeşitli ürünler ekerek insanların yaşayabilecekleri yerler hâline getirmişlerdir. Bu uygulama, hem yerleşik düzene geçmede, hem iktisadî faaliyetin canlanmasında, hem gelip geçene, yoksula, garibe, bir sığınak olmasında, hem de dervişin hayat felsefesinde etkili olmaktadır. Zira Mehmet Kaplan'ın yorumuyla: " Bu ahiler, şeyhler ve dervişler, sadece maddi bir gaye gütmüyorlar, yeni bir medeniyet, hayat görüşü ve insan telakkisinin de öncülüğünü yapıyorlardı. Yere vurdukları her kazma, diktikleri ağaç, bağ, gül

41. Sezai Karakoç, Yunus Emre, s. 27
42. Ömer Lütfi Barkan, Osmanlı İmparatorlu'nda Bir İskan ve Kolonozisasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler, Vakıflar dergisi, s. II

fidanı veya sürdükleri tarla onlar için derinden inanmış oldukları bir hayat felsefesinin maddi sembolü, şartı veya delili idi".[43]

Mehmet Kaplan, Yunus'la ilgili olarak yazdığı üç ayrı makalede de Yunus'un şiirlerinden çıkarak yaptığı ilginç yorumlar sunar okuyucuya. Ona göre "Yunus'un şiirinde nebatlarla ilgili pek çok kelime ve kavram geçmektedir. Bu durum Yunus'un bir köylü olduğunu gösterdiği kadar, bir yaşayış tarzının da ifadesidir. Zira toprakla uğraşma, ürün elde etme, bu olaylar olup biterken ortaya çıkan durumlarla bir dervişin olgunlaşması arasında derin ilgiler mevcuttur. Nebatlar insan iradesinden çok ilahi iradeye bağlı olarak yetişirler. İnsana düşen; sabır, emek, çalışma ve tevekkülle sonucu beklemek, bir tohumun meyveye dönüşünü izlemektir. Kişi buradan ilahi kuvvetin mevcudiyeti fikrine ulaşır."

Yine tabiattan alınan diğer semboller de aynı şekilde değerlendirilebilir. "Toprak ve su iyiliği doğururken, ateş ve hava kötülüğü simgeler. Bunlar insanın vasıflarıdır. İnsan su ve toprakla sabrı tevekkülü öğrenirken, ateş ve havayla gururun niteliğini anlar".[44] Solan bitkiler ölümü; bahar yeniden dirilişi düşündürür. Bahar-kış tezatı insanı bunaltır ve solmayan bahara, öteye özlem duygularını kamçılar. Tabiat, ebediliğin ve faniliğin derslerini verir. Derviş, meyvelerinden herkesin faydalandığı bir ağaç misalidir.

Her kime dervişlik bağışlana
Kalbi pak ola gümüşlene

Nefesinden misk ü anber tüte
Budağından il il şar yemişlene

Yaprağı derdlü için derman ola
Gölgesinde çok kademler işlene

Âşıkun gözi yaşı hem göl ola
Ayagından sâz bitüp kamışlana

Bu şiir, o zamanki tekkelerin fonksiyonlarını da gösterir. Zira tekkeler, sadece dinî ve ruhî sebeplerle ortaya çıkmamışlardır. Ortaya çıkışlarında sosyal, kültürel ve ekonomik sebepler de vardır. Bundan dolayı tekkelerde sadece manevi eğitim uygulanmaz. Tekkeler, madde ve manayı birleştiren, insanı bu iki gerçeğiyle birlikte eğiten kurumlardır. Bir yerde güzel sanatlar mektebidir, bir yerde spor ocağıdır. Öbür yanda misafirhane, hastahane, gariplere, yoksullara yolculara sığınak olan yerlerdir.

43. Mehmet Kaplan, Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar, c.1 s. 136-137
44. Mehmet Kaplan, a.g.e. s. 147

Yunus Emre, şiirlerinden çıkarılan yorumlara göre evlenmiştir. Biri kız diğeri oğlan iki çocuğu vardır. Menkıbelerden birisi ise iki defa evlendiğini İsmail adında bir oğlunun olduğunu belirtir. Şiirlerinde de buna ilişkin:

Bundan dahi verdin bize oğl-u kız-u çift hâlal

Ondan dahi geçti arzum benim âhım didar içün."

şeklinde söyleyişler vardır.

Bektaşi geleneğinden de Hacı Bektaş Dergâhı'na buğday istemeye gittiğine göre sorumlu olduğu bir ailesi ve çocukları olduğu sonucu çıkar. Çünkü burada Yunus, kendisine nefes teklif edildiğinde "Ben nefesi neyleyim, ehl-i ıyalim var." demektedir.

Velâyet-name'deki bir başka menkıbe ise onu Tabduk'un kızıyla evlendirir. Bu menkıbeye göre Yunus, uzun yıllar Tabduk'a sadakatle hizmet etmiş ve onun en gözde dervişi olmuştur. Bu durum karısında Tapduk Emre, diğer dervişler yalancı olmasınlar, utanmasınlar diye kızını da Yunus'a verir.

Bir dervişin evli olması yine sufilik geleneği açısından doğru görünmektedir. Çünkü, evlilik, çoluk çocuk sahibi olmak İslam'da tavsiye edilen bir husustur. Üstelik Hz. Peygamber'den dolayı da bir sünnetin ihyasıdır. Yunus gibi bir peygamber âşığının böyle bir ihyadan kaçınılması düşünülemez. Ancak, burada Mustafa Tatçı'nın da belirttiği gibi tekke hayatıyla birlikte bu evliliği nasıl sürdürdüğü, onların geçimini hangi yolla sağladığı gibi sorulara cevap vermek elimizdeki bilgilerle mümkün görünmemektedir.

İLİMDEN İRFANA

"Türk Halkı istemiştir ki, o kadar çok sevdiği İslam peygamberi gibi, mukaddes bir insan bildiği Yunus Emre'yi de Allah söyletmiş olsun".
Nihat Sami BANARLI

Nihat Sami Banarlı, Yunus'un tahsili konusunda şu değerlendirmeyi yapar. "O devirler için en büyük bir bilgi kaynağı olan Kur'an ve hadis kültürünü anlayarak ve kavrayarak bildiği aşikârdır. Aynı kaynaktan doğan peygamberler tarihini de Yunus çok iyi bilir. Ayrıca kendisinden en kuvvetli eserlerini Farisî ile söyleyen tasavvuf felsefesini Yunus'un bütün inceliği ile bilip bütün varlığı ile yaşadığı bir hayat hadisesidir. Yunus, Kur'an'ı anlayacak kadar Arapça'ya ve Mevlânâ Celaleddin'in şiirlerine nüfuz edecek kadar Farsça'ya vakıftır." [45]

Pek çok araştırmacının da benimsediği bu görüşe göre Yunus, düzenli olmasa da medrese tahsili yapmıştır. Hatta Konya'nın o zamanlar bir ilim merkezi olma ve Yunus'un Mevlâna ile yakınlıklarını birlikte ele alan kimi araştırmacılara göre bu tahsil muhtemelen bu şehirde yapılmıştır. Tabi bu yorumlar, kitabî bir bilgiye dayanmayıp Yunus'un derin bir bilgiye de dayalı olan şiirlerinden hareketle yapılmıştır.

Bektaşi geleneğinin aksine Hâlveti geleneği de Yunus'u okumuş yazmış hatta müftülük görevinde bulunan âlim bir kişi olarak kabul eder. Bu geleneğe göre "Yunus alim bir müftüdür. Tabduk ise âmâ ve ümmi bir şeyhtir. Tabduk'un müritlerinden birisi bir konuda müftüden bir fetva ister. Mürid verilen fetvayı bir de şeyhinden tahkik etmeyi düşünür. O da fetvanın yanlış olduğunu ve düzeltilmesi gerektiğini söyler. Durumu öğrenen Müftü Yunus, Tabduk'a " Siz ümmi birisiniz. Verdiğim fetvanın yanlış olduğunu nerden bileceksiniz ki "der. Tabduk; "Bu mesele falan kitabın falan yerinde yazılıdır; doğrusu şöyledir. Oraya bakınız" der. Durum tahkik eden Müftü Yunus, Tabduk'un haklı olduğunu görünce özür diler ve ona mürid olmak ister. Tabduk önce Yunus'a yüz vermez. Sen ilim sahibisin varlıklısın, biz ise ümmi, sıradan bir kimseyiz, der. Fakat Yunus ısrar eder. Önce malını mülkünü dağıtır, Dergâha gelir. Tabduk ilim-i zahirini de terk etmesini söyler. Bunun için de "bilmem lafzını ona vird olarak verir.

45 N. Sami Banarlı, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, c. 1 s. 330

Yunus bir süre kendisine ne sorulursa bilmem diye cevap verir. Böylece liyakatını ispat ederek müridliğe kabul edilir."

Bu menkıbeye göre Yunus, Tabduk Emre'yi tanıdıktan ve kerametine tanık olduktan sonra sûfiliği yani irfan yolunu seçmiştir. Sufî gelenekteki "İlimden irfana" geçme hadisesi de göz önünde bulundurulduğunda bu yorumları kabul etmek doğru olacaktır. Nitekim Mevlâna da çağının en büyük bilgini iken Şems'le tanışmasından sonra irfan yolunu seçmiştir. Bunun Yunus'ta da böyle olması işin özüne uygun görünmektedir. Zaten kendisi de bir kısım şiirlerinde:

Dört kitabın manasın okudum tahsil ettim

…

Dilimde ilm ü usul dilegüm dünya sever…

…..

Mescidde medresede çok ibadet eyledüm,

gibi söyleyişleriyle bu yorumları haklı çıkarak ifadelerde bulunmaktadır.

Bir de meselenin öteki yüzü var. Yunus, bu tür mısralarında medresede okuduğunu belirtmekte ama öbür taraftan da:

Gönül kitabından okur eline kalem almadı

………..

Biçare Yunus ne bile ne kara okudu ne ak

…………

Ümmi benim Yunus benim, dörttür anam dokuz babam

…………

Ne elif okudum ne cim varlıkdandır kelecim

gibi söyleyişleriyle meseleye farklı bakmayı gerektirecek ifadeler kullanmaktadır.

Bu durumda Yunus'u ümmi kabul etmek gerekecektir ki Bektaşi geleneği de zaten bunu doğrulamaktadır. Yunus, çocukken mektebe verilmiş ama ne yazık ki alfabeyi sökememiş, okumaya dili dönmemiştir. En sonunda hocasına:

Elif okuduk ötürü
Pazar eyledik götürü
Yaratılmışı hoş gördük
Yaratan'dan ötürü

deyip Tabduk Emre'ye intisap ederek Tanrı mektebine yönelmiştir. Yine kimi sufilerin onun hakkında " Okuyup yazması yok, ümmi-yi kâmil idi." Şeklinde ümmilikte ısrarlı yorumları bulunmaktadır.

Bütün bu nakilleri şöyle birleştirmek mümkündür. Yunus ümmi değildir ama öyle bilinmek ve görünmek istemektedir. Bunu ilk bakışta Mehmet Fuat'ın, "Yunus Emre'nin kendini okuma yazma bilmez göstermesi, Halkla birleşmek, onlar gibi olmak özlemi ile de yorumlanabilir" [46] şeklindeki görüşleriyle açıklamaya kalkışsak bile pek çok araştırmacının da belirttiği gibi bu durumun asıl sebebi Yunus'un bilgi konusuna bakışı, daha da ötesinde tasavvufun bilgiye yaklaşımıdır. Dolayısıyla meseleyi tasavvuf bağlamında ele aldığımızda ümmilik meselesi vuzuha kavuşacaktır.

Tasavvuf anlayışına göre ilim ikiye ayrılır: Bunlardan birincisi zahir (şeriat) ilmidir. Bu ilmin esası nakil ve akıldır. Bu ilmin öğrenim yeri medreselerdir. İkinci ilim yani tasavvufçuların itibar ettikleri ilim ise batın (hakikat) ilmidir. Bunun kaynağı ise ilham, aşk, vecd; yeri ise tekkelerdir.

Tasavvufçular akla ve nakle önem vermekle birlikte daha çok keşf ve ilhama önem verirler. Dolayısıyla bilginin kaynağı olarak kalbi görürler. Böylece hitap tarzı da bu bilgiye göre oluşur. Bir tasavvufçu için amaç, Allah'ı bilmektir. Medrese ilimleri bu konuda bir başlangıç olurlar; ama sonuç olamazlar. Çünkü hedef, Allah'ı bilmek olunca burada ihtiyaç duyacağımız şey, irfan olur. Bu da aşkla mümkündür. Kişiyi Allah'a ulaştırmayan bilginin bir kıymeti yoktur. Böylece Yunus, akla ve bilgiye karşı aşkın ve gönlün üstünlüğünü belirtir. Bu açıklamaları en güzel yorumuyla zaten Yunus'un şiirinde buluruz:

Nitekim Abdülbaki Gölpınarlı, ümmilik rivayetini yorumlarken aynı şekilde yaklaşır olaya. Ona göre Yunus'un "ümmi, yani okuma yazma bilmez oluşu hakkındaki rivayet, bazı şiirlerinde bilgiyi gerçeğe ulaşmak için bir vasıta saydığından, ilme ehemmiyet vermemesi, dervişlik tevazuyla, kendisini bir şey bilmez olarak tavsif etmesi ve bilgiye güvenip gururlananları taşlaması yönündedir". [47] Yani Yunus'un " bilmediğini iddia ettiği, inkâr ettiği ilim insanı Hakka ve hakikâte götürmeyen zahiri bilgidir". [48]

Hz. Peygamberin ümmi oluşu da Halk rivayetlerinin dayandığı bir başka dayanak noktasıdır. Hz. Peygamberin bu sıfatından dolayı ümmilik olumlu bir anlam kazanmıştır. Çünkü ümmilik ancak peygamberlere ve kâmillere isnad edilebilen bir yüceliktir; yoksa cehâlet ve bilgisizlik değildir.

Burada Sadık Vicdani'nin şu sözünü de anmak gerekiyor:" Mefhar-ı Mevcudat efendimize vasf olmak cihetiyle mazhar-ı şeref olan "Ümmi" lakabını fî-hadd-i zat ümmiolmadıkları hâlde meşayıh-ı sufiyye içinde teberrüken tahâllüs ederler olmuştur.

46. Memet Fuat, Yunus Emre, s. 12
47. Abdülbaki Gölpınarlı, Yunus Emre, s. 56
48. F. Kadri Timurtaş, Yunus Emre Divanı, s. 32

Meşhur şeyh Yunus Emre onlardandır."[49] Nitekim sadece Yunus değil başta tekke şairleri de ümmiolmadıkları hâlde Hz. Peygamberin vasfıyla vasıflanmak için bu sıfatı sıkça kullanırlar: ÜmmiSinan, Kemal Ümmigibi.

Bütün bunlardan sonra ortaya çıkan gerçek şudur: Yunus, ümmideğildir. "O'nun devirler için en büyük bir bilgi olan Kur'an ve hadis kültürünü anlayarak ve kavrayarak bildiği âşikardır. Aynı kaynaktan doğan Peygamberler tarihini de Yunus çok iyi bilir. [50]" Yine Arapça ve Farsça'ya vakıf olduğu şiirlerinden anlaşılmaktadır. Dolayısıyla belli bir öğrenim döneminden geçmiştir. Bu öğrenim bir medresede olabileceği gibi Banarlı'nın dediği gibi mensubu olunan tekkenin şifahi kültür ortamında da yapılmış olabilir. Çünkü tekkeler aynı zamanda birer ilim merkezidir. [51] Yunus, tasavvuf yoluna meyledince asıl bilgi olarak Hakikat'ın bilgisini seçmiş, bilginin amacının Hakk'ı tanımak olduğunu belirtmiş, kişiyi buna ulaştırmayan bilgiyi onun için yararlı görmemiştir.

49. Mustafa Tatçı, Yunus Emre Divanı, c.1 s. 22
50. Nihat Sami Banarlı, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, c.1. s. 331
51. Nihat Sami Banarlı, a.g.e. c.1 s. 330

Buğday Mı Himmet Mi?

"Sorun bakalım ne ister, buğday mı, himmet mi?"
H.Bektaş-ı VELİ

Yunus'u sıradan bir rençper olmanın ötesinde bir hayata taşıyan olay onun Hacı Bektaş kapısına gitmesiyle başlar. Önce menkıbeye kulak verelim:

"Hacı Bektaş Veli, Horasan diyarından Rum'a (Anadolu'ya) gelip yerleştikten sonra veliliği ve kerameti etrafa yayıldı. Her taraftan mürit ve muhipler gelmeye, büyük meclisler olmaya başladı. Fakir hâlli kimseler gelir, nasip alır giderlerdi.

O zaman Sivrihisar'ın şimal tarafında Sarıköy denilen yerde Yunus derler, bir kimse var idi. Gayet fakir olup ekincilik ederdi. Bir vakit kıtlık oldu. Ekinden bir nesne hasıl olmadı. Yunus, erenlerin bu güzel vasıflarını işitti. Kimsenin bu kapıdan boş dönmemesi dolayısıyla, bir bahane ile gidip kifaf denecek miktarda bir şeyler istemeyi düşündü. Eli boş gitmemek için öküzüne dağdan alıç yükleyip Suluca Karahöyük'e doğru yola koyuldu.

Karacahöyük'e varınca Hacı Bektaş-ı Veli'nin huzuruna çıktı. Armağanını sunup "Ben fakir bir kimseyim, bu yıl ekinimden bir nesne alamadım. Ümidim şu ki bu yemişi kabul edip karşılığında buğday veresiniz, aşkınıza kifaf edelim" dedi. Hacı Bektaş, "öyle olsun" diyerek abdallara işaret etti, alıcı alıp paylaştılar, yediler. Yunus birkaç gün orda eğlendi. Gidecek olunca, Hacı Bektaş'a haber verdiler. O da "Sorun bakalım ne ister, buğday mı, himmet mi?" dedi. Yunus geri dönmek için acele ediyordu. Buğday istedi. Ne yaptılarsa da razı edemediler. Yunus, "Bana buğday gerek" diye ısrar etli. "Ben nefesi neyleyim" dedi. Razı olmadı. Hacı Bektaş, emretti, buğdayı verdiler. Yunus da Dergâhtan çekilip gitti.

Yunus, biraz yürüdükten sonra, işlediği hatanın büyüklüğünü anladı. Çok pişman oldu. Derhâl geri dönerek kusurunu itiraf etti. Fakat Hacı Bektaş, "O iş şimdiden sonra olmaz. Biz o kilidin anahtarını Tabduk Emre'ye verdik, varsın nasibini ondan alsın", dedi."

Bir sembolik metinle karşı karşıyayız. Buradan Yunus'un somut hayat çizgisiyle ilgili bir sonuca varabilmek için menkıbenin yorumlarına da bakmak gerekir. Sezai Karakoç, bir şair duyarlığıyla sembollerin dilini çok iyi bilen bir isim olarak bu menkıbedeki " buğday, dağ açlık" sembolleriyle ilgili ve Yunus'un kimliğine de yakışan şu yorumla bize mecazın hakikatine bir kapı aralar. Ona göre "Yunus'un Hacı Bektaş'a gitmesi ilim isteğiyle ilgilidir. Çünkü buğday ilmin sembolüdür. Bu isteğine karşılık Yunus'a hep "manevi yol" teklif edilmiş, o da sürekli olarak ilmi istemiştir. Yunus'un yolda (dağda) pişman olup geriye dönmesi ise ilimle irfan arasında, Hacı Bektaş erenlerinin yoluna girip girmeme konusunda tereddütler geçirdiğini göstermektedir. Çünkü dağ; yalnızlığı, düşünceyi, riyazeti ve murakabeyi sembolize eder."[52]

Turan Oflazoğlu'nun yorumu da Karakoç'un bu izahının doğruluğunu teyit etmektedir: "Yunus bana buğday gerek demişse, bu insanın önce karnının doyması, yani yaşaması gerektiğinin vurgulanmasıdır, bu dünyanın hakkının vermenin kaçınılmaz olduğudur, çünkü himmetle ulaşılan yüce değerlerin taşıyıcısı biyolojik varlığımızdır. Buğdayı aldıktan sonra da himmeti istemesi buğdaya takılıp kalmadığını, dünyaya sağlanmadığını, maddeyi aşmaya hazır olduğunu gösteriyor." [53]

Ama Mehmet Kaplan, bu menkıbedeki yorumlama biçimi doğrusu anlaşılabilir bir şey değildir. Çünkü o, Hacı Bektaş Dergâhı'na gitme olayını tamamen maddi sebeplerle ve geri dönüşünü de "müstakbel açlık korkusuyla" açıklar. Anadolu müthiş bir kıtlık yaşamaktadır. Açlık, büyük bir felakete dönüşmüştür. Yunus da bu mesele yüzünden bu kapıya gelmiştir. Fakat, ona buğday yerine himmet teklif edilmiş. O da bunu kabul etmeyerek buğday istemiştir. Ama geri dönerken yolda himmetin kıymetini anlamasından değil kendisine verilen buğdayın bir gün biteceği endişesiyle geri dönmüştür. Zira verilen buğday kısa zamanda bitebilir. Geri dönerse böyle bir durumla karşılaşmayacaktır. [54]

Bu yorum, Yunus'un fikirleri gözden geçirildiğinde pek doğru görünmüyor. Bu kadar çıkarcı bir insan tipiyle Yunus'u aynı çizgide değerlendirmek isabetli bir yorum değildir. Ayrıca o Hacı Bektaş kapısına ailesinin hatta komşularının rızkı için gitmiştir. Ayrıca o dönemdeki insanların arayışları sadece maddi açlıkla ilgili değildir. Karışık bir fikir ortamında doğru yolu gösterecek rehberler aranması da söz konusudur. Üstelik gideceği yere eli boş gitmeme tutumu, Yunus'un cahil de olsa ruh yüceliği taşıdığını gösterir. Böyle birinin böyle bir gerekçeyle geri dönmesi, söz konusu olamaz. Öyleyse metnin sembolik yorumunu dikkate alarak Yunus'un Hacı Bektaş kapısına gidişini sadece maddi anlamdaki açlık problemiyle ilgili görmek, Yunus gerçeği açısından uygun görünmemektedir.

52. Sezai Karakoç, Yunus Emre, s. 25
53. A. Turan Oflazoğlu, Menkıbelerde Yunus, Yunus Emre Sempozyumu Bildirileri, s. 546
54. Mehmet Kaplan, Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar, c.1 s. 119

TABDUK'UN KAPISINDA

"Tapdug'un tapısında kul olduk kapısında
Yûnus miskîn çigidik bişdik el-hamdüli'llâh"
Yunus EMRE

Yunus Emre'yi sufî bir şair olarak tasavvuf ve tarikat gerçeğinden ayrı düşünmek elbette mümkün değildir. O da bütün sufî şairler gibi bir şeyhe bağlanmış, bir tarikat eğitiminden geçmiş ve bu eğitiminin gereklerini yerine getirerek derviş bir şair olmuştur. Çünkü her sufî uzun ya da kısa belirli bir süre, zahir ve batın iki eğitimden geçer; iç deney ve dış deneylerini bir ulu kişinin rehberliğinde yapar. Onun içindir ki tevhide yönelen herkesin bir mürşidi, bir rehberi, bir hocası vardır.

Başka bir söyleyişle sufî gelenekte ilahi aşk bilgisinin öğrenilmesi ve elde edilmesi ancak bir mürşid-i kâmil ile mümkündür. Çünkü "Tasavvufun ameli ve tatbiki cephesi olan "süluk" terbiyesi" yani dervişlik, bir "mürebbi-mürşid" önünde pişip şekillenerek üslup kazanmak demektir.[55]

Menkıbe bilgilerinde de Yunus'un hayat seyri böyledir. Bir kıtlık yolunda gittiği Hacı Bektaş kapısında ona "himmet" teklif edilmişti. Çünkü Hacı Bektaş, Yunus'un böyle bir kıtlık döneminde geldiği bir kapıya dağ alıcını armağan olarak getirmesindeki inceliği, gönül tokluğunu, bozulmamış fıtratı, "dağ alıçları gibi işlenmemiş şairane tabiatı" görmüştü. Yani "himmet" teklif etmesi boşuna değildi.[56]

Yunus ise, kendisini bu kapıya getiren meselenin yani buğdayın peşindeydi. Üstelik bu sadece kendi derdi de değildi. Buğday istemek için Hacı Bektaş Dergâhına gelişi hem ailesi hem de köylüleri içindi. Bu yüzden himmetin ne manaya geldiğini düşünemedi. Yapılan teklifi geri çevirdi. Ama köyüne dönerken kendiyle baş başa kalınca işlediği hatanın farkına vardı. Gerçi Sulucakarahüyük'te Hacı Bektaş Veli ile doğrudan görüşememiş fakat orada yaşanan hayatı ve insanları kaldığı süre içerisinde yakından gözlemlemişti. Bu gözlem sonucunda asıl ihtiyacın maddi değil manevi olduğunu aslında idrak etmişti. Ama aklıydı baskın çıkan o da buğdayı bir ihtiyaç olarak önüne çıkarmıştı.

55. Samiha Ayverdi, Âbide Şahsiyetler, s. 65
56. Sezai Karakoç, Yunus Emre, s. 26

Yolda yaptığı murakabe ise, bu idraki bilinç seviyesine çıkarmış ve böylece hatasını anlamıştı. Çünkü Hacı Bektaş Dergahı'ndan yayılan ışık, o özge yeri çoktan aydınlatmaya başlamıştı bile... Ama, geri dönüşü bir çözüm olmamış, Hacı Bektaş onu "O iş şimdiden sonra olmaz. Biz o kilidin anahtarını Tabduk Emre'ye verdik, varsın nasibini ondan alsın" diyerek Tabduk'un Dergâhına yollamıştır.

Yunus, bu söz üzerine yeniden yollara düştü. Verilen buğdayı köyüne ve ailesine bırakıp bırakmaz yüreğini kavuran bu arzu ve himmet talebi ile hemen Tabduk Dergâhına doğru yol aldı. Artık onu pişirip olgunlaştıracak ateş Tabduk'un ocağında idi.

Burada ilginç olan, Yunus'u Yunus yapacak imkânın çok uzaklarda olmamasıdır. Tabduk Emre'nin bulunduğu Emre köyü Sarıköy'e komşudur. Ama Yunus, bunu Hacı Bektaş Dergâhı'nda öğrenebilmiştir. Diğer bir ilginç nokta da Tabduk'un Anadolu'daki herhangi meşhur bir şeyh değil, çok az bilinen, münzevi bir hayat süren, mütevazı bir şeyh olmasıdır. Bu durum da Yunus gerçeği açısından üzerinde durulmaya değer bir hadise olsa gerektir. Çünkü Yunus da Tabduk gibi hayatı boyunca bilinmezliği seçti. Kısacası Tabduk Dergâhı onun yapısına en uygun ocaktı.

"Yunus, bu cevabı duyar duymaz, derhâl Tabduk Emre'nin Dergâhı'na koşarak başından geçenleri anlattı. Hacı Bektaş'ın selamını söyledi. Tabduk da "Safa geldin, hâlin bize malum olmuştur. Hizmet et, emek yetir, nasibini al" dedi.

Yunus da bu şahsi macerasını şiirlerinde de görmekteyiz:

N'itdi bu Yûnus n'itdi   bir togrı yola gitdi
Pîrler etegin tutdu Allah görelüm n'eyler
…..
Yûnus bir toganıdı kondı Tapduk kolına
Ava şikâre geldi bu yuva kuşı degül.
……….
Miskîn Yûnus var dek otur yüzüni Hazret'e götür
Tapduk'layın bir er getür hîç cihâna gelmez ola
………
Aşk sultânı Tapduk durur Yûnus gedâ bu kapuda
Gedâlara lutf eylemek hem kâidedir sultâna

Yunus, daha pek çok şiirinde Tabduk Emre'den söz eder. Bu da göstermektedir ki; Tabduk Emre'nin kendinin ilk manevi rehberi olduğu bizzat Yunus tarafından da teyit edilmektedir. Bu durumda Yunus'un bu yolda sözün başında belirttiğimiz gibi sufilik geleneğine uygun olarak bir mürşit tarafından eğitildiğini göstermektedir. Dolayısıyla Yunus'u Yunus yapan Tabduk Emre olmuştur. Yani "Yunus'un şeyhi Tabduk Emre'dir." [57] O, bu ocakta "Şeyhi Tabduk Emre'nin terbiye ve irşadında uzun yıllar pişip" öyle "Bizim Yunus" olmuştur.

57. Abdurrahman Güzel, Dini-Tasavvufi Türk Edebiyatı, s. 345

Oduncu Yunus

"Buraya değil eğri bir adam, eğri bir odun bile giremez."
Yunus EMRE

Erenler yurdunda himmete ulaşmanın ilk şartı teslimiyet ve hizmete talip olmaktır. Bu Yunus için de böyle oldu. Şeyhine "Ne hizmet varsa yaparım."dedi. Tabduk da Yunus'u, Dergâhı'ndaki odunculuğa tayin etti."

Kimi işler, görünüşte sıradandır. Onun neden yapılacağı, manevi olgunlaşma sürecinde nasıl bir sonuca yol açacağı önceden bilinemez. Ama hepsinde temel gaye "nefsi kırmak" ve manevi rehbere bağlılığı sınamaktır. Mesela Mevlevi Dergâhlarında da mutfak hizmeti bu yolda ilk adımdır.

Bu tür işler, sadece maddi bir faaliyet veya hizmet olarak düşünülemez. Tarikatlarda esas olan hizmet geleneğidir. Müridin bu maddi hizmeti yerine getirirken aslında asıl amaç olan manevi eğitimi gerçekleştirmektir. İlk menkıbede sözü edilen "himmet" buradaki "hizmet"le yürüyebilir. İşte Yunus'un bu görevinde de böylesi hikmetler gizlidir. O da bu hikmeti kavramış olarak hizmet görür. En titiz bir seçimle en düzgün odunları seçer. Dergâha asla eğri bir odun getirmez. Bu durum, işini ciddiye almasının yanı sıra Tabduk'a ve dergaha saygısını ve içine girdiği âleme verdiği önemi, işinin, sözünün ve iç dünyasının düzgünlüğünü de anlatır. Yani bir anlamda odun, Yunus'un ham benliğidir, terbiye edilmesi düzeltilmesi gereken nefsidir. Yunus, zahirde odunla ilgilenir, onların eğriliklerini düzeltmeye çalışırken hakikatte kendi nefsini terbiye etmekte ve düzeltmektedir. Vurduğu her balta darbesi, nefsinin hastalıklı hâllerinedir.

Yunus, için bu hizmet bu yüzden bütün yönleriyle tam bir olgunlaşma sebebi oldu. O, önce kendiyle ve Hak'la baş başa kalmanın imkânlarını buldu dağda. Çünkü dağ, yalnızlığın ve murakabenin mekânıdır. Burada insan yoktur. Ağaçlar, hayvanlar, kuşlar, akan sular, gökyüzü yani bütünüyle tabiat vardır. Ama can gözüyle bakabilen için görünen hiçbir şey, göründüğü gibi değildir. Her birinin metafizik bir anlamı vardır. Her biri kendilerince bir hakikate ve lisana ve hâle sahiptirler.

Tabiat ve buradaki inziva hayatı bu yüzden bir derviş adayının iç murakabeye dalma imkânı bulabilmesi açısından anlamlı görünmektedir. Yunus, bu süreç içerisinde zaten çok saf olan gönlünü daha da saflaştırır. Varlıkların esrarlı dilini öğrenir. Her biri bir âyet hükmündeki tabiatta bulunan her varlık üzerinde derin tefekkürlere dalar. Olup bitenlerin hikmetini kavrar. Tabi bu içsel eğitim, Dergâhta yapılan sohbetlerle, verilen derslerle de desteklenmektedir.

Hikâyenin geri kalanını da yine menkıbeden öğrenelim:

"Tabduk Emre bir gün müridlerine, "Bugün hepiniz dağa çıkınız ve bana çiçeklerden demetler getiriniz. En güzel demeti hazırlayana bir hediyem olacak" dedi. Dervişlerin hepsi kırlara çıktı... Demet demet çiçekler hazırlayıp şeyhlerine koştular. Yunus en sona kaldı... Akşam üstü tek bir papatya ile çıkageldi. Yunus'a karşı gizli bir haset içinde olan bazı dervişler; "Şuna bakın hele!.. Bula bula bir tek papatya getirmiş." diye fısıldaştılar. Taptuk, olayın hikmetini Yunus'tan sordu. Yunus da "Şeyhim" dedi. "Kırları dolaştım, hangi çiçeğe varsam Allah'ı zikreder buldum. Hiçbirini koparamadım. Akşama doğru bir papatya bana seslendi: "Gel derviş Yunus. Benim kellemi kopar. Ben bugün Rabbime zikirden gafil oldum. Ölmek bana haktır, beni götür şeyhine" diye inledi. Ben de size onu getirdim."

Dervişlik yolunun bir gereği olarak dervişler de kimi zaman imtihandan geçerler. Bu Yunus için de böyle olur. Yunus, imtihanı başarmış ve varlıkların dilini anlayabilecek saf bir gönüle sahip olmayı, bu menkıbedeki gibi, başarmıştır.

Öte yandan Yunus'un "Oduncu Yunus" olması elbette tesadüfî bir durum değildir. Buradaki odun ve ateş sembolleri incelendiğinde işin başka sır perdesi daha aralanmış olur. Yunus Emre, her seferinde Dergâha düzgün odunlar getirir. Ormandan ya böylesini bulur ya da düzgün olmayanları yontar, düzgün hâle koyar. Bu durum, Yunus'un imtihanının sırrını yani neden odunculukla görevlendirildiğini kavradığını göstermektedir. Nitekim Şeyhi'yle aralarında geçen şu olay bu bakımdan ilginçtir:

"Fedakar derviş tam kırk yıl bu hizmette bulundu. Odunu sırtına vurup getirirdi. Ama yaşını ve eğrisini kesmezdi. Bir defasında Tabduk Emre: "Yunus Can, dağda hiç eğri odun yok mu ki hep düzgün odunlar getirirsin" diye sordu. Yunus da "Şeyhim, burası öyle bir Hak ve doğruluk kapısı ki, buraya değil eğri adam, eğri odun bile giremez."" dedi.

Olayı Sabahattin Eyüboğlu'nun söylediği gibi o zamanki Dergâhların bir iş okulu gibi çalıştıkları şeklinde de yorumlayabiliriz.[58] Bu yorum da Yunus gerçeğine aykırı değildir. Çünkü Dergâhlar her anlamda eğitim ocaklarıdır. Fakat bu zahirdeki görüntüdür ve elbette önemlidir. Ama işin aslında ideal bir çizgiyi takip yönü vardır ki asıl görülmesi gereken budur. O da Yunus'un dediği gibi Dergâhların bir Hak kapısı olması ve burada doğru olmayana yer bulunmamasıdır.

58. Sabahattin Eyüboğlu, Yunus Emre, s.12

Söyle Yunus Can

"Yunus'un dili açıldı, gözlerinden ve gönlünden perde kalktı. Şevk denizine düştü. Ağzını açıp inci ve cevahir saçtı"
VELAYET-NÂME

Yunus'un hayat seyri içerisinde şiirler söylemeye başlaması imtihan sürecinin başka bir merhâlesidir. Menkıbeler bu konuya da açıklık getirirler. Ama bundan önce onun Hacı Bektaş Dergâhı'nda kabul edilmeyerek neden Tabduk Emre'ye gönderildiğine bakalım.

Tarikatlar, derviş adaylarının kişilik ve yeteneklerine göre eğitim veren kurumlardır. Çünkü insanların ruhsal yapıları birbirine asla benzemez. Zaten tarikatların sayıca çokluğunu da başka sebeplerin yanı sıra bu özellikleriyle de açıklamak gerekir.

Turan Oflazoğlu, bu konuyla ilgili olarak "Hacı Bektaş'ın "senin kilidini açacak anahtar artık başkasındadır, diyerek Tabduk Emre'ye göndermesi ise Hacı Bektaş'ın Yunus'a Tabduk'u daha uygun bulduğunu gösterir."[59] Yorumunu yapmaktadır. Bunu Sezai Karakoç'un Hacı Bektaş'ın Yunus'un şairlik ve şahsiyet yanını görerek böyle bir iradede bulunduğu şeklindeki yorumuyla birlikte düşündüğümüzde durum açıklık kazanmaktadır.[60]

Sonuç olarak Yunus, artık Tabduk kapısındadır. Olgunlaşma noktasında bütün eğitimlerden bir bir geçmektedir. Şairlik kabiliyeti ve estetik düzeyi de zaten şeyhince bilinmeyen bir durum değildir. Burada menkıbede geçen "kilidinin açılması" ifadesi de çok manidardır. Kilit açılacak ve Yunus, söylemeye başlayacaktır. Bu süreç de yine menkıbelerde yer alır.

"Böyle uzun seneler geçti. Bir gün Anadolu erenleri Dergâha geldiler. Meclis kuruldu. O mecliste Yunus-u Guyende adlı pek tanınmış bir ilahici vardı. Yunus da orada idi. Tabduk Emre coşup Guyende'ye "Yunus söyle" dedi. Birkaç kez söylemesine rağmen cezbe hâlindeki Guyende işitmedi. Bu sefer diğer Yunus'a yöneldi. "Yunus, vakit tamam oldu. O hazinenin kilidini açtık. Nasibini alıverdin. Hacı Bektaş Veli'nin sözü yerine geldi. Durma, söyle" dedi. Bunun üzerine Yunus'un dili açıldı, gözlerinden ve gönlünden perde kalktı. Şevk denizine düştü. Ağzını açıp inci ve cevahir saçtı. İlahi hakikatlerin sırlarından, inceliklerinden öyle

59. A. Turan Oflazoğlu, Menkıbelerde Yunus, Yunus Emre Sempozyumu Bildirileri, s. 547
60. Sezai Karakoç, Yunus Emre, s. 26

bir sohbet eyledi ki, dinleyenler hayran kaldı. Sonra ki ne söylediyse hepsini kaleme aldılar. Muteber bir divan oldu."

Burada konunun şu yönü de önemli görülmelidir. Yunus, derviş olmadan önce de şiirler söylemekteydi. Dervişlik yoluna girince bu durum onda görülmez oldu. Zira, şair diliyle söylenenlerin kaynağı çok önemlidir. Şiir, sonuçta bir ilham işidir ve gönlün sesidir. İlhamın kaynağı ise kişinin bulunduğu hâl'e ve yüreğinde taşıdığı değerlere göre Rabbanî de olabilir şeytanî de olabilir. Hak olanı söylemek ise gönlü Hakk'ın nazargahı yapabilmekle mümkündür. Çünkü tasavvufta gönül, mecaz manasıyla "Allah'ın evi" olarak kabul edilir. Yunus diliyle söyleyecek olursak "Gönül Çalab'un tahtı"dır. "Kıblegâh-ı Kibriyâ "dır. Bu yönüyle marifet ve irfan denilen tasavvufi bilginin kaynağı, keşf ve ilham mahâllidir. [61]

Kişi, gönlünü zikir, ibadet ve faydalı diğer işlerle o denli saflaştıracak, orada bulunan her türlü nefsani ve dünyevi sevgi ve ilgiyi çıkaracak ve orayı Hakk'ın bir tecelligâhı yapacaktır. İşte o zaman konuşan zahirde kişinin kendisi olur; ama aslında Hakk'ın kendisi, daha doğrusu O'nun verdiği ilhamlardır. Kişi böyle bir noktaya geldiğinde bir hadiste de belirtildiği gibi "Allah kulunu sever sevdiği bu kişinin gören gözü, işiten kulağı, tutan eli, yürüyen ayağı olur."

Nitekim Yunus da bu kemal derecesinde şöyle diyecektir:

Sensin bu gözümde gören sensin dilimde söyleyen
Sensin beni var eyleyen sensin hemin öndin sona

Sen kim didün yâ Rab bana ben yakınam senden sana
Çün yakınsın benden bana görklü yüzün göster bana

Yunus'un şairliğiyle ilgili olarak anlatılan şu menkıbe de olayın bir başka yönünü göstermesi açısından ilgi çekicidir:

"Tabduk Emre, bir gün Yunus'a aşk şarabı sunarak,"Yunus, bunu insan ayağı değmeyecek bir yere koy" der. Bunun üzerine Yunus Emre ne yapacağını düşünür. Günlerce dağ1arı taş1arı her yeri do1aşır, fakat insan ayağı değmeyecek bir yer bulamaz. Sonunda bu yerin kendi midesi olacağını düşünerek dizi üzerine çöker, aşk şarabını içer ve içer içmez de mest olur. Sonunda ilhama kapılarak şiir1er söylemeye baş1ar."

Burada meselenin dile getirilen farklı boyutu şudur: Kişi, aşka düşmeden onun şiire dönüşecek esrarını diliyle söyleme gücünde değildir. Yani "kelâm-ı kibar" dönüşen şekliyle kişiyi "aşk söyletir, dert inletir." Çünkü aşk öyle bir ilahi güç ve değerdir ki o olmadan Allah'a yaklaşma adına yapılan ibadetler bile sahibine bir fayda temin etmez:

İlm ü amel zühd ü tâ'at pes ışksuz helâl olmaya

Yunus'un bu ifadesi, aşkın hem kişisel olgunlaşma yolunda hem de bu yolun bir yolcusu olarak içindekileri şiir yoluyla ifade etmesinde tek imkân olarak gördüğünü belirtmektedir.

61. Süleyman Uludağ, Tasavvufi Terimler Sözlüğü, s. 297

Gezdim Urum İle Şam'ı

"Yunus, çile devrinden sonra irşat mertebesine ulaşmış,
şeyhinin emriyle 40 yıl diyar diyar dolaşmıştır."
TAŞKÖPRÎ-ZÂDE

Dili çözülüp şiirler söylemeye başladıktan sonra Yunus'u bekleyen sınav ise gurbettir. Menkıbelere ve şiirlerinden çıkan sonuca göre Yunus Emre de diğer sufîler gibi pek çok yeri gezmiştir. Çünkü seyahat, tasavvufta bu geleneğin vazgeçilmez ritüelleri arasındadır. Maksada ulaşmak için başvurulan yollardan birisidir.

Bir dervişin gurbete gönderilmesinin bu gelenek içerisinde pek çok sebebi vardır. Bu durum tasavvuf kaynaklarında uzun uzun açıklanır. Mesela bir tarikat mensubu, yolunun erkanı üzerine aldığı dersleri tamamlamak için, o yolun büyüklerinin bulunduğu başka yerlere de yolculuğa çıkabilir. Böylelikle farklı bir kişi çevresinde ve ortamında farklı tecrübeler kazanabilir. Bu kişilerin aynı tarikatten olması da gerekmez, başka meşrepteki ilim ve irfan adamlarını ziyaret ve onlarla görüşme bu gezilerin bir amacı olabilir.

Bazen de bu geziler, dervişin kişisel bir durumu sebebiyle şeyhin emriyle gerçekleşir. Mesela mürit o çevrede bir günaha düşme tehlikesi içerisindedir. Yani nefsin ve kalbin bazı hâlleri için yolculuk böyle durumlarda zaruri hâle gelebilir.

Tebliğ ve irşat ise bu gezilerin en önemli amacıdır. Zira idrak edilen ve içselleştirilen bir güzelliğin başka insanlara da ulaştırılması dervişlik yolunun erkânındandır. Yine düşünmek ve ibret almak amaçlı geziler de vardır. Kâbe'yi ve Hz. Peygamber'in kabrini ziyaret bir tekke mensubu için en önemli gezi sebeplerinden biridir.

Tekke şairleri için yolculuğun bir başka şekli de manevi olanıdır ki onlar için söz konusu edilebilecek asıl yolculuk bu tür yolculuktur. Nasıl bedenle yapılan yolculuk bir yerden bir başka yere gitmek ise manevi yani kalple olanı da bir âlemden başka bir âleme geçmek, bir sıfattan diğerine yükselmek şeklinde gerçekleşir. Bu, dünya sevgisinden ahiret sevgisine, ölüm korkusundan ölümsüzlük coşkusuna, geçici aşktan gerçek aşka, ikilikten birliğe, ilimden irfana, şeriattan tarikate, hakikatten marifete şeklinde kendisini gösterir.

Bu durum Yunus Emre için de böyle olmuşa benzemektedir. Menkıbevî hayatı ve şiirleri incelendiğinde Yunus'un bir mutasavvıf olarak gerçekleşen hem maddi, hem de kalbî yolculuklarının olduğunu görmekteyiz.

Menkıbe, Yunus'u önce Horasan'dan Anadolu ve Sakarya kıyılarına getirir. Bu sadece Moğol zulmünün baskısıyla gerçekleşen bir hicret olmayıp aynı zamanda Anadolu'yu manevi anlamda imar hareketiyle de ilgilidir. Bu bakımdan Yunus, Horasan Erenleri'nden biri olarak kabul edilir: "Yunus, Anadolu ve Sakarya kıyılarından olmakla beraber, bir bakıma Horasanlıdır da diyebiliriz. Doğuş ve çıkışının ucu, doğruca Horasan'a uzanır çünkü." [62]

Yunus'un asıl büyük yolculuğu önce dağ taş aşılarak Hacı Bektaş diyarına yapılır. Malum sebeple bu defa yolculuğun yönü Tabduk Emre'nin bulunduğu yere çevrilir. Fakat yolculuk burada bitmez. Yunus, daha sonra burada şeyhiyle aralarında geçen bir dargınlık yüzünden gurbete çıkar. Menkıbede bu durum şöyle anlatılır:

"Yunus, uzun yıllar muhtelif yerlerde gezdi. Ama gönlü şeyhi'ndeydi. Bir gün bir mağarada yedi kişiye rastladı. Onlarla arkadaş oldu. Her gece onlardan birinin duasıyla bir sofra geldi. Sıra Yunus'a gelmişti. O da dua etti. O gece iki sofra yemek indi. Arkadaşları bunun sırrını merak ettiler. Yunus'a kimin için dua ettiğini sordular. Ama Yunus, önce onların kimin için dua ettiklerini öğrenmek istedi. Onlar da: "Biz Tabduk Emre'nin kapısında otuz sene hizmet eden erin hürmetine dua ettik" dediler. Yunus, yaptığı hatayı anlayarak tekrar Dergâha dönmek üzere yola çıktı."

Yunus'un gurbet ve seyahat noktasında son durağı ise asasını aramak için yaptığı gezilerdir:

"Yunus, dağda karşılaştığı dervişlerden Hak katındaki derecesini öğrenince, geri dönüşünde Tabduk Emre onu affetmiş fakat yanında kalmasına izin vermemiştir. Şöyle demiştir ona: "Mertebeni öğrendin. Artık burada duramazsın. Çünkü bir postta iki aslan oturmaz. Buradan gidecek ve Halkı irşad edeceksin, buyurur. Ardından da: "Asamı attığım yere gider, orada ruhunu teslim edersin." Ardından asasını atmış Tabduk Emre. Yunus ise bu asayı tam beş yıl aramış, sonunda Sarıköy'de bulmuş, orada ölmüş."

Menkıbelerin dışında, Yunus'un yaptığı bu tür gezilerin ipuçlarına şiirlerinde de çokça rastlanmaktadır. Tabduk Emre Dergâhı'nda dili çözülüp şiirler söylemeye başladıktan sonra:

Gezdim Urum ile Şam'ı
Yukarı illeri kamu
....
Kayseri, Tebriz ü Sivas
Nehcuvan Maraş u Şiraz
...

62. Sezai Karakoç, Yunus Emre, s. 22

Gönül sana Bağdat yakın
Âlemlere divanesin
….
Vardığımız illere
Şol safa gönüllere
Halka Tabduk manâsın
Saçtık elhamdülillah

gibi mısraları onun Anadolu'nun muhtelif şehirlerinde, Suriye, İran, Irak ve Azerbaycan muhitlerinde tasavvuf amaçlı geziler yaptığını göstermektedir.

Yine;
Mevlâna Hüdavendigâr bize nazar kıldı
Onun görklü nazarı, gönlümüz aynasıdır
….
Mevlâna meclisinde saz ile işret oldu
Ârif manaya daldı çün biledir feriştah

mısraları da onun Konya'ya gidip Mevlâna ile görüştüğünün dolayısıyla tasavvuf erkânında anlatılan ilim ve irfan ehlini ziyaret maksatlı geziler yaptığının işareti sayılabilir.

Allah evi ziyarettir
Ben anda varmak isterim
Muhammed'in güzel nurun
Gözümle görmek isterim

Ya da,

Hak müyesser etse varsam
Güzel Kâ'betullah sana
Bakuben hayranın olsam
Güzel Kâ'betullah sana

mısraları Yunus'un gerçekleştirip gerçekleştiremediğini tam olarak bilmediğimiz bir Hac yolculuğunun özlemini dile getirmektedir.

Dünyayı her mutasavvıf gibi fâni bir âlem olarak telakki eden Yunus'un şüphesiz ki asıl

yolculuğu manevi boyutta olanıdır. Bu manevi yolun şartları gereği önce gerçek sanılan âlemde faniliği ve yokluğu hissetmek, ardından bakî olanın yoluna düşmek şeklinde özetleyebileceğimiz yolculuk yahut arayış macerasıdır. Bu yolculuğun ilk durağı, kişinin kendini bu dünyada garip hissetmesidir. Bu duygu onu sürekli hareket hâlinde tutar. Dünya ve beden kafesi içinde bunalan ruh, kimi zaman dağlara atar kendini kimi zaman yad ellere. Karşısına çıkan dağlar maddi bir engel olabileceği gibi nefs olarak da görülebilir. Yorum ne olursa olsun, bir mutasavvıf, aradığını bulana kadar hep bir seyahat (arayış) içerisindedir.

Harami gibi yoluma
Arkuri inen karlı dağ
Ben yârimden ayrı düştüm
Sen yolumu bağlar mısın
…
Nidem elim ermez yâre
Bulunmaz derdime çâre
Oldum ilimden âvâre
Beni bunda eğler misin

şeklindeki mısralar, bu arayışın somut macerasını dillendirirken faniliğin idrakinden sonra ise, seferin yönü ötelere çevrilir:

Benim burda kararım yok
Ben gine gitmeğe geldim
….
Bilin ki dünya fanidir
Dünyayı terk etsen gönül
…
Bir nazarda kalmayalım
Gel dosta gidelim gönül

şeklindeki söyleyişlerini bu anlamda anlamak gerekir.

Yunus Emre'nin belli bir merhâleden sonra hem maddi hem kalbî dünyasındaki yolculukta aradığı varlık, Allah'tır. Ağaçta, kuşta, çiçekte onun varlığı hissedilse bile bu, yeterli olmaz. Çünkü Allah mekândan münezzehtir. Varlığı ancak kalpte hissedilir. Bu yüzden Yunus'un manevi yolculuğunun yöneldiği yer son noktada kalbidir. Yani içine döner, kendi varlığının sırlarını kurcalar:

İşbu vücud şehrine
Her dem giresim gelir
İçindeki sultanın
Yüzün göresim gelir.

Yunus'un bu noktada manevi yolculuk çilesi çektiği aşikârdır. Fakat sonunda:
…
Ne yüriyem ne hod aram
Ne uzak sefere varam
Çünkü dostu bunda buldum
Ayruk neye seferim var.
…
Ballar balını buldum
Bu cânım yağma olsun
Assı ziyandan geçtim
Dükkanım yağma olsun.

ifadeleri vuslatın gerçekleştiğini, seferin maksadına ulaştığını gösterir.
Bu anlamda onun:

Adım adım ileri
Beş âlemden içerü
On sekiz bin hicabı
Geçtim bir dağ içinde.

Yetmiş bin hicab geçtim
Gizli perdeler açtım
Ol dost ile buluştum
Gördüm bir dağ içinde.

beyitleriyle başlayan uzun şiiri asıl seyahatin, Allah'a ulaşma makamları arasındaki yolculuğun rumuzlu bir destanı sayılmalıdır.

Bir Molla Kasım Gelir

"Derviş Yunus bu sözü eğri büğrü söyleme
Seni sîgaya çeken bir Molla Kasım gelir"
Yunus EMRE

Menkıbeye göre "Yunus, üç bin şiir söylemiş. Bunları bir divan hâline getirmiş. Molla Kasım isimli şeriat bilgini bir su kenarına oturup bu şiirleri okumaya başlamış. Bunlardan binini okumuş ve şeriata aykırı bularak yakmış. Kalan bin tanesini de aynı sebeple suya atmış. Üçüncü bine başlayınca şu beyitle karşılaşmış:

Derviş Yunus bu sözü eğri büğrü söyleme
Seni sîgaya çeken bir Molla Kasım gelir

Bu beyti okur okumaz, Molla Kasım, Yunus'un kerametine inanmış. Divanı öpüp alnına koymuş. Fakat ne çare ki elde bin şiir kalmış. Şimdi Yunus'un o yakılan bin şiirini gökte kuşlar ve melekler, denize atılan bin tanesini balıklar, kalan bin şiirini de insanlar okumaktalarmış."

Yunus'un en çok yorumlanan menkıbelerden biri de işte bu menkıbedir. Burada dıştan bir bakış, bize Molla Kasım'ın sadece zahiri bilgileri edinmiş; fakat hakikat bilgisinden yoksun bir din bilgini olduğunu gösterir. İşte bu yaklaşım tarzıdır ki karşımıza her zaman "Molla Kasım-Yunus Emre" sembolleriyle bir "şeriat-tarikat" çatışmasını çıkarır. Hatta Yunus'un hayat seyri "Molla Yunus-Derviş Yunus" şeklinde iki dönemde ele alınır. [63] Şiirine de böyle yaklaşılarak onun namazla, oruçla vb. ilgili söyleyişleri hayatının "mollalık" dönemine ait söyleyişler olarak gösterilir. Bu yoruma göre Yunus "derviş" olduktan sonra bunları geride bırakmıştır.

Bu görüşlere hak verilebilir mi? Yunus'u değerlendirmek için şiirlerini parçalara ayırarak incelemek ne ölçüde doğru olur? Doğrusu, bu mesele bu kadar basit yaklaşımlarla ele alınamaz. Çünkü marifet yolunun dört kapısı olan "şeriat-tarikat-hakikat-marifet" birinden girilince diğerinin terk edildiği kapılar değildir. Bunların her biri birer merhâledir. Dolayısıyla

63 İlhan Başgöz, Yunus Emre, s. 21-23

bir sufi'nin şiirleri tek tek ele alındığında marifet yolunun ilk kapısı olan şeriatla bağdaşmaz gibi görünebilir. Fakat bunlar bir bütün olarak ele alındığında Sezai Karakoç'un tespitiyle "keramet denecek ölçüde İslam'a ve onun şeriatına uyacağı gerçeği"yle karşılaşırız.[64] Dolayısıyla bu menkıbedeki olayı da yine mecazına inerek yorumlamak gerekmektedir.

Bu yorum ancak şöyle olabilir: Yunus, her büyük adam gibi önce anlaşılmamıştır. Sözleri tepkiyle karşılanmış, meseleye tekil olarak bakanlar nezdinde çeşitli ithamlara maruz kalmıştır. Fakat zaman geçtikçe anlaşılmaya başlanmış, sözleri yankısını bulmuştur.

Bir diğer açıdan ise, Molla Kasım, Yunus'un kendisidir. Onun "Bir ben vardır benden içerü" mısraı bu anlamda da yorumlanabilir. İçteki ben, ruhundan insana üflemiş olan Allah olabileceği gibi, insanın doğru ve yanlış işleri konusunda uyarıcılık yapan akl-ı selim yahut mutmain bir gönül de insanı bu şekilde şu doğru bu yanlıştır şeklinde uyarmaz mı? Olaya böyle baktığımızda Yunus'un bazı şiirlerini yırtıp atmasını mükemmel olanı yakalamaya çalışmak şeklinde anlamaya hiçbir engel yoktur.[65]

Diğer yandan bu menkıbedeki melek, kuş ve balık motifleri de Yunus'un şiirinin yapısına farklı bir açıklık getirmektedir. O şiirini kurarken bütün bir hayatı ve varlıkları da şiirine katmıştır. Diğer taraftan aynı motifler, birer sembol olarak alındığında Yunus'un uzak-yakın her çevredeki yaygın ününe, her yerde benimsendiğine de işaret etmektedir. Yunus'un geleceğe kalan hiçbir zaman eskimeyen bir şiir yapısı kurması, her çağda herkes tarafından benimsenmesi de menkıbedeki bu durumun böyle yorumlanması gerektiğinin bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

Bu menkıbeyle ilgili olarak Arif Nihat'ın da ilginç bir yorumu vardır. Bu yorum Molla Kasım'a daha farklı bir gözle bakmamızı gerektiriyor Buna göre."Molla Kasım, bazı sathi hükümler hilafına, Yunus'u yırtıp parçalayan, çiğ, hoyrat bir adam timsali, açıkçası ham ervah numunesi değildir. Molla Kasım, Yunus'un mirasını şer'i şerif üzre ve hakkaniyetle, varisler arasında taksim eden bir adalet timsalidir ve bilerek veya bilmeyerek, gaybın emriyle hareket etmektedir. "kasım" kelimesi de "aksim eden" demek olduğuna göre, bu vazifeye son derece uygun düşmektedir. Bir nevi kassamlık yapmaktadır. Bu zaten Molla Ali, Molla Mehmet olmayıp da Molla Kasım olması, bu manadadır. Onun adaleti sayesinde melekler de insanlar da, balıklar da payını almıştır."[66]

Bu yorum, hakikatin dört kapısının nasıl birbirine sıkıca bağlı olduğunun da bir açıklaması sayılmalıdır. Çünkü "Tarikatla şeriatı birbirine sımsıkı bağlayan bir menkıbe karşısındayız."[67] Böyle bir bütünlük içerisinde bakıldığında ise Yunus gerçeğine ilişkin başka noktaları da görmek mümkün olur. O da şudur. Güllerin, bülbüllerin kendi lisanlarında zikir hâli üzre bulunduğunu idrak edebilecek bir gönüle sahip olan Yunus'un sözleri elbette onlar ve diğer varlıklar için de önemlidir ve onlara da bu şiirlerden düşen bir pay olsa gerektir. Dolayısıyla bu menkıbenin diliyle Yunus bizi havayı, suyu, toprağı, ateşi ve yeri, göğü okumaya davet ediyor. Çünkü var olan sadece O'dur. Kâinatta egemen güç, O'nun hükmü, konuşan dil ise O'nun dilidir.

64. Sezai Karakoç, Yunus Emre, s. 30
65 Sezai Karakoç, a.g.e. s. 31
66 Arif Nihat Asya, Yunus Emre, Türk Yurdu Yunus Emre Özel Sayısı, s. 33
67 Arif Nihat Asya, a.g.y. s.33

Aşk Sultanı Tabduk

"Tabduk Emre XIII. asırda Anadolu'yu dolduran o tanınmış şeyhlerden biriydi ve Sakarya çevresindeki bir köyde münzevi olarak yaşıyordu"
TAŞKÖPRÎ-ZADE

Bektaşi geleneğinin Yunus'u Hacı Bektaş diyarından Tabduk Emre Dergâhı'na göndermesi boşuna değildir. Zira Yunus'un eğitilmek üzere kendisine gönderildiği Tabduk Emre de Hacı Bektaş yolunun erenlerindendir. Çünkü Hacı Bektaş, o çağda ulu bir şeyh olarak bütün Anadolu erenlerinin bağlı bulunduğu en üst makamdır. Tabduk Emre'ye de o, el vermiştir.

Menkıbe, bu münasebeti şöyle izah eder: "Hacı Bektaş, bir gün kendi Dergâhı'nda büyük bir toplantı düzenler. Bu toplantıya bütün tekkelerin mürşidleri gelir fakat Tabduk Emre gelmez. Hacı Bektaş ona elçi yollayarak bu durumun sebebini sorar. Tabduk Emre, bunun üzerine Sulucakarapüyük'e gelir. Gelmeyişini "Biz perde ardından velâyeti alırken orada sizi görmedik. O makamda görmediğim birinin davetine bu yüzden gelmek istemedim, der. Hacı Bektaş, bu açıklama üzerine "Velâyeti aldığı kimseyi tarif etmesini söyler. Tabduk Emre de onu görmedim. Perde arkasından el verdi. Ancak avucunun içinde yeşil bir ben vardı, der. Hacı Bektaş, bu söz üzerine sağ elinin avucunu açar. Tabduk, Hacı Bektaş'ın avucuna bakınca ortasında o yeşil beni görür ve vecd içinde kendinden geçer. Ve size bağlandım anlamında "Tabduk…., Tabduk sultanım" diyerek Hacı Bektaş'a bağlılığını belirtir."

Menkıbe, hadisenin sonunu şu cümle ile bağlar: "O günden sonra Tabduk Emre namı ile Sakarya havzasında bulunan kasaba ve köyleri irşada devam eder." Menkıbenin bu bilgisi, karşımıza bir şeyh portresi çıkarıyor; ama onun hayatı da dervişi Yunus'un ki gibi çok aşikâr değildir. O da dervişi Yunus gibi bilinmezlikler sultanıdır. Kimi tarihi kaynakların onunla ilgili verdiği sınırlı bilgilerden çıkarabileceğimiz portre ise şöyledir:

Tabduk Emre, bir 13 . yüzyıl sufisidir. Hoca Ahmet Yesevi çizgisine bağlıdır. Orta Asya'dan gelen Sinan Efendi yahut Ata Sinan isimli bir şeyh tarafından irşad edilmiştir.

Anadolu'da Sakarya vadisindeki Karanlık Dere'de (Bugünkü Emrem Sultan Köyü) yaşamıştır. Alperenlerin ulularındandır. Burada bir Dergâh kurarak müritlerine bir yandan manevi eğitim vermiş, bir yandan da çiftçilik ve hayvancılık yaparak burayı üretim merkezi hâline getirmiştir. Daha sonra, Nallıhan yöresinde Tabduk adına bir zaviyenin kurulmuş, bu zaviyeyle ilgili olarak Nallıhan'ın Kozlu Köyü'nde vakıf tesis edilmiş olması ve Orhan Gazi'nin oğlu Süleyman Paşa tarafından bu vakfa yardımlar yapıldığını gösteren belgelerin varlığı Tabduk Emre'ye de tarihi bir şahsiyet gözüyle bakmamızı gerektirecektir.

Yunus, Divan'ında yer alan Tabduk'la ilgili kimi söyleyişler ise bu durumu başka bir açıdan yorumlanmasına da sebep olmuştur. Kimi yorumcular, Yunus'un bu söyleyişle bir insanı değil, bizzat Cenab-ı Hakk'ı kasdettiğini söylemektedirler. Faruk Kadri Timurtaş, böyle düşünenler arasındadır. Ona göre "Tabduğumuz" sözünün "mabud", "ilah" anlamına gelmektedir. Dolayısıyla "Tabduk" kelimesi Allah manasındadır. Yunus Emre "Halka Tabduk manisin saçtık elhamdüllilah" demek suretiyle Cenab-ı Hakk'ın manasını Halka anlatmış olduk, demek istemiştir.[68]

Bu görüşlere delil olarak da Yunus'un;

Yunus Hakk'a bilişeli
Can ü gönül virişeli
Şol Tabduğ'a irişeli
Gözlerimi açar oldum.
…
Yunus eydür er kulıyam
Tabduğumuz dost yüzidür
İşbu söze inanmayan
İde-bilsin itdiğini
…
Şeyh ü dânişmend ü velî
Cümlesi birdür er yolı
Yûnus'dur dervîşler kulı
Tapduk gibi serveri var
….
Aşk sultânı Tapduk durur
Yûnus gedâ bu kapuda
Gedâlara lutf eylemek
Hem kâ'idedir sultâna

68. Faruk Kadri Timurtaş, Yunus Emre, s. 29

şeklindeki söyleyişleri gösterilmektedir.

Bu yorumlar da elbette yabana atılamaz. Gerçekten de bunlar Tabduk'un cismani bir varlık olarak anlaşılmasına engel sayılabilecek söyleyişler olarak değerlendirilebilir. Ama bir derviş için şeyhi hak dostu; Dergâhı ise Hak kapısıdır. Söylenen sözler de Hakk'ın bilgisidir.

Yine de bütün bunlar Tabduk'u cismanî bir varlık olmaktan çıkarmaz. Çünkü Tabduk kelimesi Erzurum yöresindeki söyleyişiyle "Taptak" şeklinde düşünüldüğünde mecazen "temiz gönüllü", yine Mehmet Tahir'e göre "abid, tapan" anlamına geldiğine göre bir şahıs ismi olmasına engel bir durum gözükmemektedir.

İlahi aşk coşkusuyla şairin hangi sözcüğe ne tür bir anlam yüklediği elbette tam olarak bilinemeyebilir. Dolayısıyla Tabduk sözü hem bir insanı hem de kimi zaman bizzat Allah'ı ifade için kullanılmış olabilir. Ama bu durum tasavvuf geleneğinde mürit için mürşid-i kâmil gerçeğini ortadan kaldırmaz. Üstelik hem geleneğin hem de tarihi vesikaların bilgileri dikkate alındığında Yunus Emre'nin en azından yolun başında Tabduk Emre müridi olduğu bir gerçektir. Bu durum Hâlveti geleneğinde de aynıdır. Orda da Yunus, bir Hâlveti büyüğü olan Tabduk Emre'nin müridi olarak gösterilir.

Mevlâna'nın Görklü Nazarı

"Elimizdeki şiirler Yunus'un tarikat zincirinin Mevlâna'ya ulaştığını göstermektedir."
A. Bican ERCİLASUN

Yunus Emre, Hacı Bektaş'tan şiirlerinde hiç bahsetmez ama:

Mevlâna sohbetinde saz ile işret oldu
Arif manaya daldı çün biledir ferişteh

ya da

Mevlâna Hüdavendigar bize nazar kıldı
Anun görklü nazarı gönlümüz aynasıdır.

şeklindeki beyitlerinden Mevlâna'dan ve onun sema meclisinden söz eder. Yine Mevlâna'nın vefatı üzerine duyduğu elemi onun çevresindeki uluların da isimlerini zikrederek bir dörtlüğünde:

Fakih Ahmet Kutbeddin
Sultan Seyyid Necmeddin
Mevlâna Celaleddin
Ol Kutb-ı Cihân kanı..

şeklinde belirtir.

Mevlevi kaynakları da Yunus'a ilgisiz değildir. Menkıbelerinde ona da yer verirler. Bu konuda söylenen şu menkıbe bu münasebeti göstermesi açısından hayli dikkat çekicidir:

Yunus, Mevlâna'nın büyük oğlu Sultan Veled'le arkadaşlık etmiştir, her ikisi de Mevlâna'dan ders almıştır. Mevlâna ölünce Yunus çok perişan olmuş, ardından içli gözyaşları dökmüş, tesellisiz, ışıksız bir ömür sürmeye başlamış... O günlerde, Mevlâna'nın mezarı üzerine bir türbe yapılıyormuş... Âşık Yunus, inşaatın gönüllü ırgatı... Sabahtan akşama kadar, omzunda taş tuğla taşıyarak vecd içinde çalışıyor... Bir seher vakti erken, Baş mimar inşaatı kontrole gelmiş... Bir de ne görsün? Bir işçi yerden bir tuğla alıyor, "Allah, Hak!" Diyerek yukarı fırlatıyor, tuğla havada birkaç devir yaptıktan sonra, kubbede, yerini buluyor! Mimar hayretler içinde kalır. Biraz daha yaklaşarak "Kimsin sen?" diye bağırır. Bu sıra işçi, yerden aldığı tuğlayı yukarıya fırlatır. Fakat bu tuğla yerini almadan yere düşüp, parçalanır. Mimar işçinin yanına yaklaşır. Bu, Âşık Yunus'tur. Yunus'un kerameti meydana çıkmıştır artık... Konya'da fazla durmaz. Sultan Veled'i ziyaret eder. Elini öper. Sultan Veled Ona, "Git Yunus, git de türbe değil, gönül bünyad et..." der uğurlar. Yunus bundan sonra efsanevi çilesini çekmek üzere Tapduk Emre'ye ısmarlanır."

Bütün bunlar sebebiyle kimi araştırmacılar Yunus Emre'nin bir Mevlevî dervişi olabileceğini söylemektedirler. Bunlardan biri de Mehmet Önder'dir. Ona göre Yunus 25–30 yaşlarında iken Mevlâna'dan nasip almıştır. Mevlâna'dan çokça etkilenen Yunus, onun Divan-ı Kebir'deki kimi gazellerini tercüme etmeye kadar götürmüştür bu yakınlığı.. 25 yaşından 33 yaşına kadar yaklaşık sekiz yıl Konya'da kalmış, menkıbede de söylendiği gibi daha sonra Tabduk yurduna gitmiştir. [69]

Fakat bütün bu yorumlara rağmen Yunus'u Mevlevi olarak göstermek doğru görünmüyor. Çünkü, bağlandıkları hakikat, yaymak istedikleri fikir aynı olsa bile ikisi arasında bir dil ve üslup farkı vardır. Bu farklılık bir ayrılık sebebi oluşturmasa bile misyonları onları farklı çevrelere farklı üsluplarla aynı hizmete yöneltmiştir.

Her ikisi de aynı hizmet yolunda, yaşadıkları asrın iki büyük ışığıdır. Bu öylesine ince bir kader sırrıyla gerçekleşir ki, tasavvuf öğretisi bu iki coşkulu âşıkta derinlikli yorumunu ve estetik anlatımını bulur. Birlik çağrısı birinde Farsça ile, diğerinde Türkçe ile yapılır. Mevlâna, ilmin irfanın da başkenti mesabesindeki Konya'da yapmaktadır irşad görevini. Bu durum onu Farsça söyletir. Yunus ise şehir insanı değildir. Halkın içinden fakir bir rençper olarak çıkıp geldiği bu ilim ve irfan noktasında içinden çıktığı sosyal çevreye göre başka bir lisanı tercih eder. Özbeöz Türkçe söyler.

Yine onun yukarıda geçen "nazar" sözcüğü bir tasavvuf terimi olarak değer verme manasında anlamak gerekir. Bu durumdan Mevlâna'nın da Yunus'a değer verdiği anlamı çıkar ama bu söyleyiş aynı Dergâhın insanları olduklarını göstermez. Ayrıca Yunus'un böyle bir nazar için ille de Mevlâna ile de görüşmesi gerekli değildir.[70] Zaten bu görüşme bir intisap niyetiyle olsa idi, Yunus Tabduk Emre Dergâhına gönderilmez ve orada kalırdı. Bu bakımdan

69. Mehmet Önder, Anadolu'nun Gönül Aydınlığında Mevlâna ve Yunus Emre, Milli Kültür Dergisi, s. 80 s. 15 vd.
70. Vecihi Timuroğlu, Yunus Emre Üzerine Bir Deneme, s. 73

onların münasebetini hakikat yolunun farklı dil ve üsluplara sahip iki mürşidi olarak görmek, aralarındaki yakınlığı da manevi bir yakınlık olarak değerlendirmek en doğrusu olsa gerektir.

Burada Mevlâna ile Yunus arasında geçtiği söylenen iki olayın menkıbelerine de değinmek gerekir. Bunlardan ilki şöyledir: "Yunus bir gün Mevlânâ'ya "Mesnevî'yi sen mi yazdın?" demiş. "Evet" demiş Mevlânâ. Bunun üzerine Yunus, "Uzun yazmışsın, Ben olsam:

Ete kemiğe büründüm
Yunus diye göründüm

Derdim olur biterdi. "demiş.

Diğeri ise Köstendilli Süleyman Şeyhi, Bahrü'l-velâye'sinde anlattığı şu menkıbedir: "Genç Yunus Emre sık sık Mevlâna'nın yanına gider, bir zaman kaldıktan sonra geri döneceği zaman Mevlâna onu kale kapısına kadar giderek uğurlarmış. Mevlâna'nın müridleri, bu duruma şaşıp kalırlarmış. Bir gün sükûtu bozarak, Mevlâna'ya bunun sebebini sormuşlar. O da, "İlahi menzillerin hangisine çıkdımsa, bir Türkmen kocasının izini önümde buldum. Onu geçemedim." demiş.

Abdülbaki Gölpınarlı bu iki menkıbeye haklı olarak itiraz eder. Çünkü bunlardan ilkinde bahsi geçen beytin Yunus Emre'ye değil Said Emre'ye ait olduğu bilinmektedir. Diğerinin de Yunus'la bir alakası yoktur. Bu söz, Yunus hakkında değil Ebu'l Hasan Harkani için söylenmiştir.[71] Üstelik Yunus edebine de uygun değildir. Fakat Turan Oflazoğlu'nun bu menkıbelerle ilgili yorumları da dikkate değer bir bakış açısının ürünüdür. O, "Türkmen kocası" menkıbesini şöyle yorumlamaktadır: "Burada, menkıbelerin yaratıcısı olan Türk Halkı Mevlâna'nın da büyüklüğünü kabul ediyor ama Yunus'u tercih ettiğini belirtiyor.(…) Türk Halkının Yunus'a yakınlık duyması doğal, çünkü Yunus onlara kendi dilleriyle hitap ediyor. Mevlâna ise yabancı bir dil kullanıyor. Türk Halkı onun büyüklüğüne doğrudan tanık olamıyor."[72]

Diğer menkıbeyle ilgili yorum ise şöyledir: "Türk Halkı burada da, gerçek şiirin az ve öz olacağını, uzun uzun masallar, öyküler anlatmanın şiiri ürküteceğini söylemek istiyor."[73]

Menkıbelerin sürekli olarak yorumlanarak yeni anlamların doğmasına yol açtıkları bilinmektedir. Dolayısıyla zaman içerisinde daha farklı yorumlarla da karşılaşılacaktır.

71. Abdulbaki Gölpınarlı, Risal'al Nushiyye ve Divan, s. XXXIV
72. Turan Oflazoğlu, Menkıbelerde Yunus, Uluslararası Yunus Emre Sempozyumu Bildirileri, s. 549
73. Turan Oflazoğlu, a.g.e. s. 550

Bektaşilik ve Yunus

"Yunus Emre'nin Bektaşi olarak gösterilmesi gerçeğe uygun değildir."
F. Kadri TİMURTAŞ

Türk tasavvuf tarihi içinde çok özel bir yerde duran Bektaşilik, daha başından beri Yunus Emre'ye sahip çıkmış ve onu Bektaşi bir şair olarak göstermiştir. Zaten Yunus Emre'yle alakalı ilk menkıbevî bilgiler de Bektaşi kaynakları arasında yer alan Velâyet-nâme'de bulunmaktadır.

Buna göre Yunus'un şeyhi olan Tabduk Emre, Hacı Bektaş'ın yolunda bir sufîdir. Yunus'un:

Yunus Tabduğ u Saltuğ u Barak'dandur nasîb
Çün gönülden cûş kıldı ben nice penhân olam

beyti bu yüzden Yunus'un tarikat silsilesini gösterir. Buna göre "Yunus Emre'nin tarikatı, Tarikat-ı Bektaşiye'dir. Silsile-i meşayihi: Tabduk Emre, Barak Baba, Sarı Saltuk vasıtasıyla Pir-i tarikat Hacı Bektaş Veli'ye vasıl ve müntehi olur." [74]

Bu silsile bu beyitte adı geçmese de Saltuk ve Barak yoluyla Hacı Bektaş'a kadar uzanır. Çünkü bu iki ismin Bektaşi oluşları konusunda ortak bir kanaat vardır. Dolayısıyla Yunus, bu çevrelerce Bektaşi olarak kabul edilir ve Alevî-Bektaşi edebiyatının en zirve ismi olarak benimsenir.

Yunus'un tarikat arayışına 20-25 yaş civarında girdiği düşünülecek olursa menkıbe bilgilerinin doğru olabileceği sonucuna varılabilir. Çünkü Yunus Hacı Bektaş'ın yaşadığı yıllara yetişmiştir. Hacı Bektaş, 1270 yılında vefat ettiğinde Yunus da o tarihte 30 yaşındadır.

Fakat bu menkıbe, Yunus'la Hacı Bektaş'ın görüşmelerinden söz etmez. Çünkü menkıbede Yunus, gerek buğday istemeye gittiğinde gerekse sonradan himmet talep ettiğinde Hacı Bektaş'la değil onun yakınlarıyla görüşür. Sonunda Yunus Emre, Hacı Bektaş tarafından bizzat eğitilmek yerine Tabduk Emre Dergâhına gönderilir. Bu bakımdan Yunus'en en kuvvetli

74. M.İhsan Oğuz, Yunus Emre, s.73

ihtimalle Hacı Bektaş makamına gittiğini ve yakınlarıyla görüştüğünü, maddi münasebetinin bundan ileri gitmediğini söylemek gerekir.[75]

Öte yandan Yunus Emre'nin şiirlerine bakıldığında ve Tabduk Emre'yi Hacı Bektaş yolunda bir sufi kabul edildiğinde Hacı Bektaş'la Yunus Emre arasında manevi bir yakınlıktan elbette söz edebiliriz. Yunus Emre, şiirlerinde Hacı Bektaş isminden doğrudan söz etmese bile aralarında Ahmet Yesevi mektebinin çizgisi içerisinde bir düşünce ve yaklaşım birliğinin olduğu da bir gerçektir. Mesela Yunus da Hacı Bektaş gibi dört kapıdan, kırk makamdan. İbadetlerin gerekliliğinden…. bahseder. Nitekim Bektaşiliği Sünni çizgide bir tarikat olarak görenler de Yunus'u bu fikri yakınlıktan dolayı Bektaşi saymışlardır. Onlara göre de Yunus Emre manevi zincir (silsile) bakımından hocası ve müridi Tabduk Emre yoluyla Hacı Bektaş Veli'ye bağlıdır. Dolayısıyla Yunus'un Bektaşiliği hem Bektaşiler hem de Bektaşiliği müspet bir yol olarak gören Sünni çevrelerin bazılarınca ortak bir kabul olarak benimsenmiş görünmektedir.

Burada Yunus'un Bektaşilik'le münasebeti düşünülürken Yunus'un Hacı Bektaş'la mı yoksa Bektaşilikle mi ilgisi var sorusunu sormak lazımdır. Çünkü bu iki durumu birbirinden ayırmak gerekir. Hacı Bektaş sünni çizgide bir velidir. Sezai Karakoç'a göre "Gerçek bir tarih kritiği ve objektif bir edisyon kritik, Hacı Bektaş ve hâlifelerinin sadık Sünniler olduklarını ortaya koyacaktır."[76] Fakat bu tarikat Hacı Bektaş'tan sonra kurumlaşırken çok değişik cereyanlardan etkilenmiş, müsamaha sınırının çok geniş olması sebebiyle toplumdaki çeşitli Heteredoks zümrelerin içine girmeyi başardığı bir tarikata dönüşerek başlangıçtaki aslî çizgisinden sapmış, hele sonraki asırlardaki tutumu bu tarikatın Hacı Bektaş'ın fikirlerinden neşet ettiğini tartışmalı hâle getirmiştir.

Bu tartışmalar sebebiyle Yunus'u Sünni bir çizginin mensubu gören pek çok araştırmacı onun bu çizgiden sapmış olan Bektaşilikle bir münasebeti olabileceğini kabul etmezler. Bu durum Tabduk Emre için de böyle görülür. Zira Bektaşi meydanlarındaki kutsal on iki posttan hiç biri Tabduk'a ait değildir. Bundan başka Yunus ile Hacı Bektaş sonrası Bektaşiliğin arasında bir yakınlık olduğunu söylemek oldukça zor görünmektedir. Hâlide Nusret Zorlutuna'nın da dediği gibi "Yunus Emre'nin Allaha, O'nun resulüne ve kitabına bağlılığı, onları ele alış şekli, onlara yakarışı öyle içtenlikli ki, öyle derin bir aşkla, bir vecdle doludur ki bu yüzden Yunus Emre Bektaşi şairidir diyemiyorum." [77]

Bu yaklaşım ayrıca Bektaşiliğin tarikatlaşma süreci dikkate alındığında tarihsel olarak da doğru görünmemektedir. Çünkü Bektaşi tarikatı o tarihlerde henüz kurulmuş sayılmaz. Ortada Hacı Bektaş vardır ama bir tarikat yahut ona ait bir erkanname yoktur. Bektaşiliğin usul ve erkânları belirlenmiş bir tarikat oluşu çok sonraları gerçekleşmiş ve erkannamesi Hacı Bektaş'tan iki yüz yıl sonra Balım Sultan hazırlamıştır. Yani Yunus Emre, tarihsel olarak bu anlamda Bektaşilik tarikatının içinde gösterilemez. Dolayısıyla bu iki durum, Yunus'un Bektaşiliğe mensubiyetini kuşkulu hâle getirir.

75. Sezai Karakoç, Yunus Emre, s. 25
76. Sezai Karakoç, a.g.e. s. 26
77. Hâlide Nusret Zorlutuna, Yunus Emre'm, Türk Yurdu dergisi, sayı 319, s. 94

Bu noktada şöyle bir yorum da yapılabilir: Bektaşilik başlangıçta Sünni ve müteşerri bir tarikattır. Şiilik, Hurufilik gibi unsurlar sonradan karışmıştır. Bu durum ise Bektaşiliği Anadolu'da meşruiyet arayışa itmiştir. Bektaşiliğin böyle bir meşruiyet arayışı içerisinde Yunus Emre gibi genel bir kabul görmüş bir veliyi kendi çizgisinde göstermesi anlaşılır bir durumdur. Zaten aynı durum Bektaşiliğin Hacı Bektaş'la ilişkisi itibariyle de böyle olmuştur. 15. asırda şekillenen Bektaşilik tarikatı, kurumsallaşırken kendisini Hacı Bektaş'a nispetle genel bir kabulün ortamını hazırlamış, sonradan özellikle bu tarikata yönelik baskıların ortaya çıktığı zamanlarda varlığını sürdürebilmek için farklı yollar denenmiştir. Bunlardan birisi de muhtelif tarikat kisveleri altına girmesi ve tanınmış, Halk nazarında kabul görmüş kişileri kendi tarikatlarından göstererek Halk nazarında yeniden itibar kazanmak istemeleridir. Bektaşi geleneğinde Anadolu'da yetişen mutasavvıfların hemen hepsi Hacı Bektaş müridi ve hâlifesi şeklinde gösterilir. Yunus Emre gibi meşhur ve sevilen şairler, bu yüzden Bektaşi akidelerini terennüm eden kişiler gibi gösterilmiştir

Tarikatsiz Bir Tarikat Ehli

"Yunus, tarikatsız bir tarikat ehlidir.
Çünkü o hepsindendir ve bütün tarikatları aşmış bir velidir."
Yusuf Ziya İNAN

Yunus Emre'nin şeyhinin Tabduk Emre olduğu konusunda ortak bir kabul vardır. Fakat mensubu olduğu tarikat konusunda aynı şey söylenemez. Bunun en mühim sebebi ise Yunus'un tarihi cephesinin yeterince bilinmemesidir. Bu cephe bilinmeyince hangi sufî mektebe müntesip olduğu da bilinememektedir.

Diğer önemli bir sebep ise, nasıl Anadolu'da her bölge ona bir mezar yahut makam ihdas etmişse, her tarikat da ona sahiplenmek istemiştir. O'nu Horasan'a dolayısıyla Ahmet Yesevi Mektebine bağlayanlar olduğu gibi Anadolu'da bu mektebe kendilerini nispet ederek kurulmuş olan onun Bektaşilik, Alevilik, Mevlevilik, Nakşilik, Kadirilik, Hâlvetilik, Rufailik içinde olduğunu söyleyenler, hatta Babai, Batını olabileceği üzerinde duranlar da olmuştur.

Yunus'un şiirlerinde ve menkıbelerde bu tür yorumlara imkân verecek mısralar ve ayrıntılar elbette vardır. Meselâ çaldığı ilk kapı Hacı Bektaş kapısıdır. Oradan yine bir Hacı Bektaş ereni olan Tabduk Emre'ye ısmarlanmıştır. Yine şiirinde geçen Tabduk-Barak-Saltuk isimleri bu anlamda onun tarikat silsilesi olarak görülebilir ve Bektaşî olarak ele alınması söz konusu olabilir.

Yine şiirlerinde Mevlâna ile görüştüğüne dair söyleyişler, Mevlevilik menkıbeleri içinde yer bulması onun Mevleviliği, "Şeyh Abdülkadir" den bahsetmesi Kadiriliği, Hâlveti geleneği içinde menkıbelere konu olması ve bu tarikat mensuplarınca da çok sevilmesi Hâlveti oluşu yorumlarına imkân verebilir.

Hatta daha ileri bir noktada adını andığı Barak Baba'nın Babai oluşu ona Babai demeyi, coşkulu söyleyişleri Melâmî olarak görmeyi ilk bakışta haklı çıkarabilir. Yine meseleye

tasavvuftan ziyade felsefe gözüyle bakanlar için Yunus panteist de denebilir.

Ama bütün bunlar, yine birkaç mısraya bağlı kalarak yapılan yorumlardır. Oysa karşımızda bir eser ve bir hayat durmaktadır. Bu esere ve hayata bir bütünlük içinde bakıldığında ve parçalar bütünleştirildiğinde ise karşımıza bu söylenen tarikatların, yolların, anlayışların hiçbirine sığmayacak denli derinlikli, büyük bir insan çıkar.

Yaşadığı çağın özellikleri de dikkate alındığında onu bir topluluğa ait göstermenin doğru olmayacağını ortaya koymaktadır. Çünkü her şeyden önce Yunus'un yaşadığı çağda kurumlaşmış bir tarikat yoktur. Ancak Bektaşilik ve Mevlevilik oluşma sürecindedir. Yunus'un bu iki tarikatın mensuplarıyla mutlaka münasebetleri olmuştur. Her iki tarikat da menkıbelerine Y u n u s ' u almışlar, Yunus da Hacı Bektaş isminden şiirlerinde hiç söz etmese bile Hacı Biektaş müntesibi gösterilen şeyhi yoluyla Bektaşilikle, yine adından söz ettiği Mevlâna dolayısıyla Mevlevilikle ilgisiz olması düşünülemez. Fakat bu durum bu meselenin çözümü için yetmemektedir.

Bundan daha önemlisi ise Yunus Emre'nin kişisel tutumudur. Yunus Emre, her şeyden önce tevhid (birlik) fikrinin şairidir. Bu fikir onda sadece Allah'la bir olma şeklinde şahsî bir anlayış veya tasavvufî bir görüş olmanın ötesinde sosyal boyutları da olan bir hadisedir. Zira yaşadığı devirde en çok ihtiyaç duyulan tek şey birlikti. Sevgiydi, hoş görüydü… Bu değerleri benimseyip yaygınlaştırmak isteyen biri sadece bir zümrenin mensubu olamaz. Dolayısıyla Yunus Emre, bütün tarikatların tartışmasız kabul ettiği ama benimsenme olayı tarikatlarla sınırlı kalmayıp bütün insanlar tarafından yapılan evrensel bir isimdir. Dünyaya Türk- İslam kültürünün bir armağanıdır. Onu bir tarikata ait göstermek Yunus'u bir daireye hapsetme gayretkeşliği olur ki bu asla doğru değildir.

Yunus, hayatı boyunca bir İslam şairi olmanın şuuruyla hareket etmiş, bütün İslamî oluşumlara aynı gözle bakmış, onlarla ilgilenmiş bir sufidir. Tabduk Emre'ye bağlanmış olsa bile şahsiyetini bir tarikatın kesin kurallarıyla sınırlandırmadan başka yollarla da münasebet kurmuş, hepsinden yararlanmış, daha sonra da şiirleri, gezileri aracılığıyla düşüncelerini sadece kendi Halkına değil evrensel bir dille bütün insanlığa yaymıştır.[78] Her tarikatın, her bölgenin, her düşüncenin dün olduğu gibi bugün de ona sahiplenmesi ondaki bu evrensel İslam anlayışının en iyi göstergesidir. Yunus, her şeyden önce bir aşk adamıdır. Aşk hudut dinlemez, mecralara sığmaz. Şiirlerinden çıkarılabilecek Yunus mizacı da muayyen bir tarikatın adamı olmasına zaten engel bir durum olarak görülmelidir. Dolayısıyla o "tarikatsız bir tarikat adamıdır." [79]

Bu konuyu bitirirken şu hususu da belirtmek gerekiyor. Tasavvufa ve tarikatla ilgili önyargılar yahut yeterli bilgi sahibi olmamak gibi sebeplerle Yunus Emre'nin "tarikatlar üstü"

78. Sezai Karakoç, Yunus Emre, s. 16
79. Yusuf Ziya İnan, Doğa ve Din Yorumcusu Yunus Emre, s. 27

bir şahsiyet olması onu tarikat gerçeğinin dışında hatta karşısında biri olarak görülmesine haklılık kazandırmaz. Onun sadece Müslümanları değil bütün insanları kucaklayan evrensel bakış tarzı, sufi insancıllığı dikkate alındığında onun için elbette "tarikatlar üstü bir şahsiyet" olarak görmemiz gerekir, ama "tarikat dışı" yahut "tarikat karşıtı" göstermek istemek Yunus Emre gerçeğini saptırmak olur. Zira, onda tarikat dışılık yahut karşıtlık sözkonusu değildir.[80] Yunus, "şeriat-tarikat-hakikat-marifet" ilkesini manevi yolun ilkesi olarak gören bir veli-şairdir. Ama o çağındaki bu tür oluşların hepsine aynı sevgi ve ilgiyle bakarak o çağda çokça ihtiyaç duyulan birliğin tesisi için çalışmıştır. Cümle âlemi kardeş bilen birinin kendi coğrafyasında da birlik üzre bir çağrıyı seslendirmesini ve başka türlü düşünmesi de zaten mümkün değildir.

80. Mehmet Demirci, Yunus Emre Menkıbelerine Farklı Yorumlar, Kültür Dergisi, sayı 4, s. 18

Asâ Nereye Düşerse

"Şeyh-i meşayih-ül âzam Yunus Emre kim makam-ı mübarekleri Sarıköy'dedir."
MENAKIB-I EVLİYA

"Yunus, dağda karşılaştığı dervişlerden Hak katındaki derecesini öğrenince, geri dönüşünde Tabduk Emre onu affetmiş fakat yanında kalmasına izin vermemiştir. Şöyle demiştir ona: "Mertebeni öğrendin. Artık burada duramazsın. Çünkü bir postta iki aslan oturmaz. Buradan gidecek ve Halkı irşad edeceksin, buyurur. Ardından da: "Asamı attığım yere gider, orada ruhunu teslim edersin". Ardından asasını atmış Tabduk Emre. Yunus ise bu asâyı tam beş yıl aramış, sonunda Sanköy'de bulmuş, orada ölmüş."

Yunus Emre, menkıbede kendisine söylenen bu buyruk üzerine insanları aydınlatmak üzere yollara düşer. Yıllarca gezer. Her köşeye ulaşır. Ulaşamadıklarına ulaştıkları ulaşır. Her gönül onun mısralarında terennüm edilen hakikatin ışığıyla aydınlanmaya başlar. Ayrılık, nifak yaraları kapanmaya yüz tutar. Kargaşanın yerini sükûnet alır. Osmanlı Beyliği çoktan geniş otağının altında Anadolu'daki birliği kurmaya başlamıştır.

Yunus'un da sükût demidir artık. Bu dünyadan ayrılma vakti gelecektir. Zaten başından beri de hasreti ötelere değil midir? Menkıbede sözü edilen asânın aranması böyle başlar. Asâ ise Sarıköy'e düşeli çok olmuştur ve bulunmayı beklemektedir. Artık, Yunus kendi özü etrafındaki yörüngeyi tamamlayarak dünya hayatının başladığı yere bu hayatın sonlanması için geri dönecektir. "Başlanılan yere geri dönme…" Tasavvufun bir tarifi de böyle değil midir zaten..

Yunus Emre, böylece köyüne döner. Asâsını bulduğu yerde de ruhunu teslim eder. Dolayısıyla onun doğumu nasıl Sarıköy'de olmuşsa bu dünyadan göçü de burada olmuştur. Asıl mezarı sevenlerinin gönüllerindedir; ama ila ki maddi bir mezar arıyorsak hemen söyleyelim ki bu mezar Sarıköy'dedir.

Buna belgeler de tanıklık ederler. Nefahat'ül Üns Tercümesi, Şakaik-i Numaniye Tercümesi, Sivrihisarlı Şeyh Baba Yusuf'un Mevhub-ı Mahbub kitabı, Menakıb-ı Evliya,

Kayd-ı Hakani, gibi tarihî kaynaklar Yunus'un mezarının bulunduğu yer olarak Sarıköy'ü gösterirler.[81]

Bu kaynaklara dayanarak görüş bildiren araştırmacılar da bu bilgilere itibar ederek onun mezarının Sarıköy'de olduğunu söylerler. Bu isimlerden M. Fuat Köprülü, Abdülbaki Gölpınarlı, F. Kadri Timurtaş da Yunus Emre'ye isnad edilen medfen ve makamların başlıcaları olarak "Bursa, Kula, Erzurum, Keçiborlu, ve Sarıköy" üzerinde durduktan sonra asıl güçlü ihtimalin "Sarıköy" olduğunu belirtirler.[82] Zaten Tabduk Emre'nin kabrinin de buraya yakın bir yerde olması da bu meselede dikkate alınması gereken başka bir yöndür.

Sarıköy'de anlatılan bilgilere göre Yunus Emre'nin bugün de hâlen muhafaza edilen ilk mezarı, o çağın âdetleri üzerine hemen yanında üstü açık bir cami şeklinde namaz kılınan yere sahip olan bir yerdir. Burada imamın duracağı mihrap ile cemaat yeri yanında aş ocağı yeri mevcuttur. Yani bu yapı pek çok ermiş mezarında olduğu gibi bir külliye şeklindedir. Bu yapı Yunan işgali sırasında yakılıp yıkılmış, bu zaviyede bulunan Yunus'a ait eşyalar talan edilmiştir.

Sarıköy'deki Yunus Emre'ye ait şu anda üç kabir bulunmaktadır. Yunus Emre'nin ilk kabri, tren yolu hattında kalınca 1948 yılında açılmış ve Kültür Bakanlığı eliyle ikinci merkadine kaldırılmıştır. Daha sonraki yıllarda geniş bir külliye düzenlemesi yapıldığında ise mezarı ikinci defa taşınarak hâlen mevcut olduğu yere nakledilmiştir.

81. Abdülbaki Gölpınarlı, Risal'at-Nushiyye ve Divan, s.xxxıı
82. M.Fuat Köprülü, Türk Edebiyatı'nda İlk Mutasavvıflar, s. 235, F.Kadri Timurtaş, Yunus Emre Divanı, s. 18, Abdülbaki Gölpınarlı, Yunus Emre, s. 13

Yunus Emre'nin Makamları

"Yunus Emre'nin de Saltuk gibi birçok yerde mezarları var. Şahsı efsaneleşen, tabiî hayatı destanlaşan bu büyükleri insanoğlu, her yerde görmek istiyor."
Abdülbaki GÖLPINARLI

Yunus'un doğup büyüdüğü ve yaşadığı yerin Sarıköy olduğu araştırmaların da teyit ettiği bir husustur ama onun vefat ettiği ve kabrinin bulunduğu yer konusunda pek çok ihtimalden söz edilmekte ve Türkiye'nin hemen her il her bölgesinde bir Yunus mezarı yahut makamı bulunmaktadır. Yani Köprülü'nün belirttiği gibi "Yunus Emre'nin medfeni hakkında da çok büyük bir ihtilaf vardır."[83] Mesele ihtilafla da kalmamakta, bu iddialar ileri sürülürken bunları teyit edeceği düşünülen kimi belgelere başvurulmakta, araştırmacıların bu konudaki görüşlerinden yararlanılmaktadır.

Bu yerler arasında nereleri yok ki? Köprülü, bu sayıyı "Bursa, Kula, Erzurum, Keciborlu ve Sarıköy"[84] şeklinde beş olarak ifade ederken Gölpınarlı bu ihtimallere "Aksaray, Sandıklı, Ünye, Sivas"ı eklemektedir.[85] Bu sayı bugün için H. Baki Kunter'in tespitlerine göre "Bursa, Çayköy, Erzurum, Ünye, Döğer, Tire, Sivas, Aksaray, Kırşehir, Bolu, Keçiborlu, Uluborlu, Kula, Karaman ve Sarıköy"olmak üzere on beşi bulmuştur.[86] Yine Azerbaycan'da Gah bölgesi Oncalı Köyü Oğuz mezarlığında ve Üsküp'te de Yunus'a ait olduğu ileri sürülen mezarının bulunduğunu biliyoruz.

Bu ilginç durumu Bahtiyar Vahapzade şöyle dile getirmektedir:

Bir yerde ölüp, bes, niye min yerde doğuldu?
Aşkında yanirken yeniden bir de doğuldu.
Şiirindeki hikmetli satırlarda doğuldu.

83. M.Fuat Köprülü, Türk Edebiyatı'nda İlk Mutasavvıflar, s. 234
84. M.Fuat Köprülü, a.g.e. s. 236 (Köprülü, bu muhtemel mezarları değerlendirdikten sonra sözünü şöyle bağlamaktadır: " Geriye Yunus'un Porsuk Suyu'nun Sakarya'ya karıştığı yerde gömülü olduğunu kabul etmek kalıyor ki, diğer rivayetlere göre daha akla yakın görünüyor."
85. Abdülbaki Gölpınarlı, Risâlat al-Nushiyye ve Divan, s. XXV
86. Hâlim Baki Kunter, Yunus Emre- Belgeler, Bilgiler, s. 63

Bir yerde ölüp bes, niye min yerde mezarı?
Her gün kazılır çünkü gönüllerde mezarı.
Otlarda, çiçeklerde ve gönüllerde mezarı-

-Efsane mi. gerçek mi? Bu insan nice insan.
- Varlık sesidir, kopmuş, O, Türk'ün kopuzundan

Ortada tarihen sabit bir Yunus Emre olduğuna göre bunca mezar ve makam çokluğunu neye bağlayacağız?

Bu meselede en önemli sebep Halkın Yunus'a karşı duyduğu derin hürmet ve muhabbet hissidir. Halk, onun maddi varlığını kendi muhitlerinde yaşatmak gayesiyle, bilhassa seyahatlerinde uğradığı yerlerde onun namına mezarlar/makamlar ihdas etmiştir. Zaten bu durum büyük insanların muhtelif şehirlerde mezarlarının ve makamlarının bulunması keyfiyeti bir gelenek hâlindedir.

Sûfiler için böyle makam geleneği tarihen de sabit ve mevcuttur. Çünkü Halk inanışında insanlar, çevrelerinde ruhaniyet ve kutsiyetinden yardım beklenebilecek büyük mutasavvıfların olmasını ister. Bu yüzden Anadolu'da sadece Yunus'la değil pek çok erenle ilgili böyle yerler bulunur. Çünkü her şehir, her köy, Yunus'un kendi topraklarında gömülü olmasını istemiş, ona kendi bağrında bir mezar hazırlamış, herhangi meçhul bir mezarın, onun mezarı olabileceği hayaline kapılmıştır. Bu durumu tarihi gerçekleri örtmesine rağmen anlayışla ve takdirle karşılamak gerekir. Çünkü Halk Yunus'u sevmiş ve sahiplenerek de bunu göstermek istemiştir.

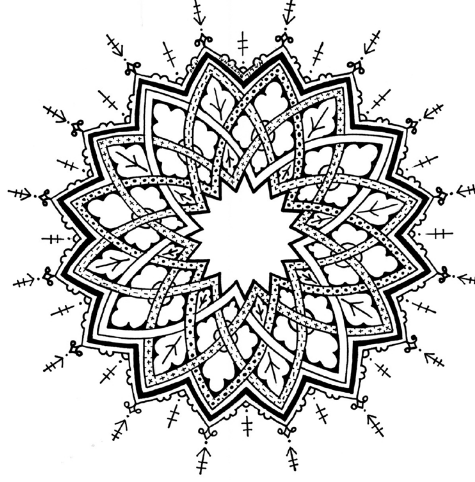
Yunus Emre'nin mezarı olduğu söylenen bazı yerlerdeki Yunus Emre adını taşıyan mezarların ise Yunus'la sadece isim benzerliği bulunmaktadır. Bazı yerlerde ise ortada ne mezar ne makam vardır. Fakat Yunus Emre'nin kendi toprağında gömülü olduğu şerefini paylaşmak gayretiyle nerede bir Yunus, Emre, Emre adını taşıyan mezar taşı, yatır varsa ona Yunus Emre denilmiştir. Buralarda Yunus'un mezarının bulunduğu iddiası mahâlli inanışlarla ve Yunus'a sahiplenme niyetiyle ilgilidir.[87]

Burada şu noktaya da temas etmek gerekiyor. Halkın manevi bir bağlılık ve sevgi duygusuyla Yunus'a sahiplenmesi ona gönüllerinde olduğu gibi topraklarında da yer ayırması son derece kadirşinas bir davranıştır. Fakat son zamanlarda bu durum Yunus'un aslî gerçeğinden tamamen soyutlanarak bir turizm meselesi gibi ele alınmasına sebep olmuştur. Bu amaçla yapılan etkinliklerde ise Yunus felsefesinden çok bu hadisenin ekonomik olarak nasıl ranta dönüştürüleceği hesap edilmektedir. Bu durumun Yunus'un ruhaniyetini inciteceği muhakkaktır. Sonuçta Yunus'u yattığı söylenen yerlere bu anmalarla böyle bir bereket de gelebilir ama bunu

87. Abdülbaki Gölpınarlı, Risâlat al-Nushiyye ve Divan, s. XXII

asıl gaye hâline getirmemek lazımdır. Bu anlamda Abdülbaki Gölpınarlı'nın şu satırları oldukça manidar görülmelidir: "Bu çeşit Halka mal olmuş büyüklere atfedilen mezarların bir kısmı, o büyüğün bir hatırasını yaşatır, bir izini belirtir. Bir kısmı bir yanlışın ifadesidir. Aynı adı taşıyan bir başkası, o adın sahibinin hüviyetine bürünmüştür; o olup çıkmıştır. Bir kısmı da bir hayalin, bir rüyanın meydana getirdiği bir anıttır. Bir kısmı ise, evet bunu söylemek zorundayız; insanın bir zaafıdır bu; açıkgözlerin geçim vasıtası olarak icad edilmiştir, orda yatan, menfaatidir, düzendir, yalandır." [88]

88. Abdülbaki Gölpınarlı, a.g.e. s. XXII

III. BÖLÜM

DÜŞÜNCE DÜNYASI

Çoğu kişinin anlamadığı tasavvuf, çağları kuşatan bir hayat felsefesi, bir iman-fikir birleşimi, bir hâl-bilgi ahengidir. Bu bakımdan İslam velileri yalnız hâl ehli birer derviş değil aynı zamanda birer felsefe ve okul sahibidir, doktrin ve sistem yaratıcısıdır. Yunus da böyle bir tefekkürün ve sistemin insanıdır.

Yusuf Ziya İNAN

Mutasavvıf ve Mütefekkir

"Yunus Emre, çok yönlü bir insandır.
O, hem derin bir mutasavvıf, hem de derin bir düşünürdür."
Mehmet AYDIN

Yunus Emre, sufi bir şairdir. Ama onu tek başına bu sıfatla tanımlayamayız. Çünkü tasavvuf, bir hâl ilmi olmasının yanı sıra aynı zamanda bir fikir sistemidir. Yunus da bu sisteme hem hâl hem de fikir planında bağlı bir sufidir. Bu bakımdan onu hem bir mutasavvıf hem de bir tefekkür şairi olarak tanımlamak doğru olacaktır.

Yunus'un bir mutasavvıf mütefekkir olarak dayandığı kaynak ise bütün büyük sufilerde olduğu gibi İslam'ın temel kaynaklardır. Bunlar da en başta Kuran-ı Kerim ve Hadis-i şeriflerdir. Dikkatli bir göz onun şiirlerini ya bir âyetin veya hadis-i şerifin meali ya da onlara telmih suretiyle temas eden metinler olarak görmekte gecikmeyecektir. Dolayısıyla onun bütün şiirlerine tasavvufi açıdan yapılmış İslamî yorum metinleri olarak bakmak gerekir.

Yunus'un bir mütefekkir olarak yaptığı şey ise, bu temel anlayıştan hareketle yaşanabilir bir "aşk felsefesi" kurmuş olmasıdır. Bu felsefe meselenin teorik tartışmalarıyla uğraşmak yerine gündelik, pratik davranışları hayata geçirmeyi gaye edinir. Başka bir ifadeyle yaşanabilir bir ahlak modelidir. İdeal insanı yetiştirmeyi hedef alır. Uzun vadede ise ideal toplumu hedefler. Çünkü ideal insanlar yetişmeden ideal toplum da oluşamaz. Yunus'un yaşadığı zamanın olumsuz şartları hatırlanacak olursa böyle bir hedefin ne kadar önemli olduğu daha iyi anlaşılır.

Yunus'u bir tefekkür insanı olarak burada farklı kılan diğer bir husus ise tasavvufa getirdiği bu özel yorumu Türkçeyle dile getirmek şeklinde gerçekleştirdiği özel sunumdur. Bu büyük mürşit, "İnsanoğlu'nun kâh beşerî, kâh mânevi tarafına bu sihirli sesiyle hitap ederek, kitleleri düşünmeye, duymaya ve bilhassa kendi kendileriyle hesaplaşmaya sevk etmiş, böylece de, insan enerjisini bütünüyle harekete geçirmeyi bilmiştir."[89] Böylece; tasavvuf, onda

89. Samiha Ayverdi, Âbide Şahsiyetler, s. 49-50

içselleştirilmiş ve kişisel yorumlarla zenginleştirilmiş bir anlayışa dönüştürmüştür. Böylece o, " Tıpkı Mevlâna gibi kendi felsefesine, kendi prensiplerine bağlı, nev-i şahsına münhasır bir mütefekkirdir. Tefekkürde de edebiyatta da özel okul sahibidir." [90]

Yunus, bu özge tutumuyla "tasavvufla gelişen müsamahâlı, insani ve ileri bir dünya görüşü"nü insanlara tebliğ etmiştir. Bunu yaparken söyledikleri sadece teoride kalan fikirler olmadığı ve hayatta karşılığı olan şeyler olduğu için çağındaki insanların onu anlaması ve algılaması zor olmamıştır. Başka bir söyleyişle o, tasavvuf teorisini bir felsefe olmaktan çıkarıp bir "iman ve amel" hâline getirmiştir.

Yunus, tasavvufu bu iman ve amel şuuruyla yorumlayarak onu bunalım ve sıkıntılarla dolu bir çağda insanlığın önüne bir "yaşama projesi" olarak çıkarmıştır. Onun tesir gücünü burada aramak gerekir.

Bu bakımdan Yunus, hem bir sufî hem bir tefekkür insanı olarak ne söylediyse tasavvuf düşüncesi etrafında söylemiştir. Bu düşünceyi kişisel yorumlarıyla zenginleştirmiş, güzelleştirmiş, imanı bilgi ve sanatla ahenkli bir tarzda birleştirerek ondan yeni bir hayat ve insan görüşü çıkarmıştır. Onda şairlikle dervişlik bir aradadır. Fikirle kalp, akılla gönül ahenk içerisindedir. Fakat fikri unsuru duyugunun potasında eritmeyi bildiği için hem gönüle hem de zihne seslenir. Bu bakımdan biz onda sadece fikri olanı aramayız. Fikir bile bir ruh güzelliğinde karşımıza çıkar.

---

90. M.Celal Doru, Türk Yurdu Yunus Emre Özel sayısı, s. 14

Çağının Tanığı Olmak

"Yunus Emre, Anadolu'daki Türk düşünüş edebiyatının ilk büyük şairidir."
N. Sami BANARLI

Aydınlardan çağlarının tanığı olmaları, olup biten hadiseler karşısında tavır almaları, olumsuzluklara karşı seslerini yükseltmeleri, eleştiri yapmaları ama bununla da yetinmeyip toplumlularının önünde bir ışık, bir rehber olarak onlara doğru yolu göstermeli beklenir.

Bilindiği gibi Yunus'un yaşadığı çağ, önce dışarıdan gelen saldırılarla sonra içteki kargaşalıklarla sosyal yapının çöktüğü, birliğin dağıldığı bir çağdır. Bu hengâme içerisinde toplumda adalet fikri kaybolmuş, hukuk ortadan kalkmış, güçlü zayıfı ezer hâle gelmiştir. Bu durum farklılıkları derinleştirmiş ve ortaya bir çatışma kültürü çıkarmıştır. Bu çatışma hem kişinin İlâhi olanla bağlarını koparması şeklinde ferdî hem de bireylerin birbirleriyle bağlarını koparması anlamında toplumsal bir mesele hâline gelmiştir.

Yunus Emre, çağının bu anlamda gerçek bir tanığıdır. Toplumun yaşadığı sorunların gerçekçi bir gözlemcisidir. O, bu ayrılığın, farklılığın hem bireysel hem de toplumsal boyutuyla ilgili olmuştur. Tasavvufta birlik fikrinin temel bir fikir olduğunu bilmekteyiz. Buna göre var olan her şey O'ndan, Allah'tan, gelmiştir. Her şeyi içten ve dıştan kuşatan Allah'tır. Bu yüzden kişinin, ayrılığı ortadan kaldırmak adına önce yeryüzündeki her şeyin Allah'ın eseri olduğunu bilmesi gerekir:

Yunus Emre gözün aç bak iki cihan doludur Hak
Sıdk odına gümânı yak ol eşkere pinhândadur

İki cihanın Hak'la dolu olduğunun bilinmesi insanları Hak rızasına uygun olarak önce kendi içlerindeki Allah'la olan ayrılığı ortadan kaldırmayı gerektirir. Yüreğinde bu sevgiyi filizlendiren kişi, dış âleme baktığında da yine Hakk'ın âyetlerini görecektir. Her şey O'ndan olduğuna göre bu varlıklarla da olan ayrılığı gayrılığı kaldırma ihtiyacı duyacaktır. Yunus'taki birlik fikrini bu manada anlamak gerekir.

Yunus'un diğer varlıkları birlik fikri içinde görme ve sevme bilinci içerisinde insanlardan doğan kötülükleri nereye koyacağız? Mesele gayet açıktır. Bir sufînin gözünde iyilikler Hak'tan, kötülükler ise insanın cüz'î iradelerinden kaynaklanır. Öyleyse insanı sevmek kavramının kapsamı içine onu bütün hâlleriyle sevmek manası girmez. İnsandaki kötü hasletlerle mücadele ederek insanın bu hâllerden kurtulmasını gaye edinmek gerekir. Yani kişisel ve toplumsal barış için birlik gerektirirken burada bu birliğin gerçekleşmesi fark bilinciyle mümkündür.

Hayatta her şey zıddıyla kâimdir. İyiliğin zıddı kötülük, güzelliğin zıttı çirkinliktir. Bir sufî iyi ve güzel olanı daha da zenginleştirmek, kötü ve çirkin olanı ise ortadan kaldırmak için mücadele eder. Tasavvufta kemalatın nefs mücadelesiyle ilgili oluşu bundan değil midir? Çünkü nefs, insanın hayırlı ve güzel olana değil kötü olana yönelmesini ister. Dolayısıyla nefis mücadelesini başaran kişi toplumsal nefsin arzularıyla savaşmayı da hayatının bir gayesi bilir.

Bu savaşın topla tüfekle yapılması gerekmez. Nefsin bu anlamdaki hastalıklarını ilacı, tam zıddı davranışları yapmaktır. Bir ahlakçı olarak Yunus'un insanları sevme, onlara yardımcı olma, tatlı dille konuşma, güler yüzle davranma, cahillikten uzak durma….. şeklindeki ahlaki öğütleri işte bütün kötülüklerin panzehiri olan davranışlardır. Böyle davranışlarla hem bireysel hem de toplumsal iyileşme ve ıslah gerçekleştirilecektir. Yunus, çağının tanığı bir aydın olarak ayrılığı doğuran problemlerin temeline inmeyi bilmiş ve onların çözümüne ilişkin en doğru çözümleri göstermiş bir isimdir. Onun:

Mal sahibi mülk sahibi
Hani bunun ilk sahibi
Mal da yalan mülk de yalan
Var biraz da sen oyalan

dörtlüğü bile tek başına o çağda serveti, gücü elinde bulunduranlara karşı yükseltilmiş bir aydın eleştirisidir. Ama Yunus, bunu yaparken az önce de belirttiğimiz gibi sadece sorunu tespit etmekle kalmıyor, kişiyi düşünmeye çağırıyor ve çözümü de gösteriyor. Bu yüzden Yunus'u çağının bir aydını gözüyle de okumak gerekir. Eğer bu tür bir okuma yapılırsa bu çağda da Yunus'un bu anlamdaki söyleyişlerinin sorunların tespit ve çözümünde ışıklı bir yol haritası olacağı aşikârdır. Çünkü bu sorunlar, belli bir çağa özgü sorunlar değildir. İnsan her çağda aynı özellikleri taşır. Bu yüzden benzer sorunlarla karşılaşır. Kimi zaman Rahman sularında yüzer kimi zaman karanlık denizlerde... Biri saadetin diğeri ise felaketin ifadesidir.

Bir Usanmaz Ozan

"Ben bir usanmaz ozanım
Derdim vardır inilerim"
Yunus EMRE

Yunus'un bütün hayatı, hakikati arama ve bulma yolunda uzun ve zahmetli bir yolculuğun destanıdır. Onu maddi gerekçelerle de olsa Hacı Bektaş kapısına gönderen duygu, açlık ve kıtlık yılında ailesine hatta yaşadığı köyün Halkına karşı hissettiği sorumluluk duygusudur. Çünkü kimi menkıbelerden Hacı Bektaş'a buğday istemek için gidişinin sadece ailesi adına değil aynı zamanda köylüleri adına olduğu anlaşılmaktadır.

Yunus, o çağın şartlarında yılmadan, usanmadan ve asla umutsuzluğa düşmeden, günler süren zahmetli bir yolculuğu göze alarak Hacı Bektaş Dergâhına varmıştır. Ailesi ve toplumu adına hissettiği bu sorumluluk duygusudur ki onu burada manevi bir nasiple de yüz yüze getirmiş kendisine "himmet" teklif edilmiştir. Çünkü Hacı Bektaş, "ulu nazarı"yla Yunus'taki iç zenginliği görmüştür.

Yunus'un yoldan geri dönüp himmete talip olduğunu söylemesiyle onun asıl yolculuğu başlamıştır. Bu yolculuk, buğdayları köyüne bıraktıktan sonra Tabduk Emre kapısına gelmesiyle birlikte asıl anlamını kazanmıştır. Zira, Yunus'un önünde artık sadece yollar değil yıllar vardır. Uzun sürecek bir "seyr ü süluk" yolculuğu söz konusudur. Kemâl yolunda yürümek elbette zahmetlidir. Hikmetin yemişleri hemen devşirilmez. Önce benlikten geçmek, nefse ağır gelen işleri yapmak, gönlü saflaştırmak için ibadet ve taatla uğraşmak, günlük yaşamı bu ilkeler çerçevesinde sürdürmek kolay bir iş değildir. Hele bu yolun nihaî hedefinin Hakk'ı bulmak, tevhide erişmek gibi bir maksadı olduğu da düşünülecek olursa zahmetin derecesi daha iyi anlaşılır. Çünkü nefsi olgunlaştırmak yolunda verilen savaş, dünyanın bütün savaşlarından daha zordur.

Zahmet ve nimet… Yunus, bu nimete ulaşmak için zahmetin bütün safhâlarını yaşadı. Dergâhta nefsine en ağır gelen işleri yaptı. Nefsinin fısıltılarıyla kimi zaman umutsuzluğa

düştü. Olgunlaşmayacağı endişesine kapıldı. Kimi zaman bir çiçeğe nazar ederek aldığı bilgelik dersiyle yeniden umutlandı. Gayretini artırdı. Asla yılmadı, usanmadı. "Ballar balını buldum" diyerek olgunlaşma sürecini sonunda tamamladı. Vakit tamam oldu. Dil çözüldü ve şiirler söylemeye başladı.

Onun "usanmaz ozanlığı" ise asıl bu noktadan sonra gerçekleşti. Çünkü, nefsiyle yaptığı kişisel savaşı kazanmış sıra toplumsal savaşı kazanmaya gelmişti. O bakımdan Yunus'u kimi algı biçimlerindeki gibi bütün hayatı boyunca kendi içiyle meşgul, kendi derdi için inleyen, toplum ve hayat gerçekleriyle ilgisini kesmiş bir yoksul derviş olarak görmek hem Yunus'u hem de tasavvufu anlamamak olur. Eğer tasavvuf bu demek olsa idi Yunus Tabduk Dergâhı'ndan ayrılmaz, bütün ömrünü burada ibadet ve riyazât ile geçirirdi.

Oysa sembolik olarak kırk yıl sürdüğü söylenen dervişlik çilesinden sonra şeyhi onu gurbete gönderir. Şüphesiz bu durum da dervişlik eğitimimin bir parçasıdır; ama aynı zamanda o dervişin artık "tebliğ" yapacak duruma geldiğinin de bir göstergesidir. Nitekim bu durum Yunus'ta da böyle olmuş, bu süreçten sonra "ilden ile, şardan şara" giderek inandığı, içselleştirdiği hakikati insanlara anlatmıştır.

Yunus'un derdi bu noktadan sonra kişisel bir dert olmanın ötesinde toplumsal bir derde dönüşmüştür. Çünkü çağının kendisinden beklediği bir ödev vardır. Halk uyandırılmaya, bilgilendirilmeye muhtaçtır. İnsanlar, karşılaştıkları sorunlar yüzünden umutsuzdur. Umutsuzluk ise içsel bir yaradır. Bu yarayı hiçbir ekonomi ve siyaset teorisiyle çözmek mümkün değildir. Bu yara ancak manevi bir tabibin iyileştirebileceği bir yaradır. Yunus da bu tabiplerden biri olarak kendinden beklenen görevi yerine getirdi. Çünkü Abdurrahim Karakoç'un da dediği gibi "Her kamil insan başkalarının sızısını da içinde duyar."

Yunus Emre, bir "usanmaz ozan" olarak sorunların görünen yüzüne takılıp kalmadı. Onları ortaya çıkaran asıl sebeplerle ilgilendi. Temel sorun insanın fıtrî değerlerini yitirmesi, kendini ve dolayısıyla yaratıcısını unutmasıydı. Öyleyse bir hafıza tazelemesi gerekiyordu. Bu da insana kim olduğunu, niçin yaratıldığını, dünyada neden bulunduğunu anlatmakla sağlanabilirdi. Yunus, bunu yaptı. Doğru olanı doğru bir biçimde, güzel olanı güzel bir biçimde anlattı.

Onun söyledikleri, şiir olarak elbette son derece mükemmel ürünlerdir. Ama onu ne kendisi ne de seslendiği kitle, bir şair olarak gördü. Anlattığı hakikatlerden dolayı onu bir "Hak dostu" olarak kabul etti. Yunus da onlara Hakk'ın kulları olarak baktı. Her iki bakış da aynı noktada birleşince anlamak, anlatmak ve anlaşmak zor olmadı. Kitabî bilgilerle meselelere bakıp çözüm arayanların çaresiz kaldıkları bir ortamda o sözle iyileştirdi gönül yaralarını. Sözle sağladı toplumsal birliği ve dirliği. Kardeşlik bağlarını böyle kurdu. Böylece "manen ölmezler" safına katıldı.

Hangi Yunus?

"Genel tasavvufi paradigmalarla Yunus anlaşılmaz;
çünkü Yunus'un kendine has özel bir tasavvuf paradigması vardır."
Hasan AKTAŞ

Yunus, yaşadığı zamandan günümüze kadar kimliği itibariyle Halk nezdinde asla bir tartışmanın konusu olmadı. Halk onu kendileriyle müşterek inançlara sahip "Hak ve Halk dostu" bir mutasavvıf olarak benimsedi ve sevdi. Bu sevgi hiç eksilmedi hatta artarak devam etti.

İlim adamları, felsefeciler, sanatkârlar ve aydınlar nezdinde ise Yunus'un algılanış ve anlaşılma biçimi böyle olmadı. Mesela onunla ilgili ilk makalelerden birini yazan Rıza Tevfik onu panteist, hurûfî, melâmî bir sufî olarak değerlendirdi.[91] Bu değerlendirmeler, sonraki zamanlarda daha da çeşitlendi. İslam ve tasavvuf zemininin dışına çıkarılarak hümanist hatta sosyalist bir düşünür olarak bile ele alındı. Mesela Onat Kutlar, onu "proleterya, kol işçisi, Halkın baş kaldıran devrimcisi", Tahsin Saraçoğlu, "laik hareketin ilk önderi", Sabahattin Eyüboğlu "Kitapsız, tapınmasız, törensiz, kıblesiz bir inancın adamı" [92] olarak niteledi.

Yunus'un tarikatı konusunda da tarih içerisinde farklı değerlendirmelerin yapıldığı biliyoruz. Ona hemen bütün tarikatlar sahip çıkmıştır. Bu tutumun en önemli sebebi de Yunus'un yaygın şöhreti ve tesir gücüdür. Dolayısıyla her tarikat onu kendi dairesi içine alarak bu durumdan yararlanmak istemiştir. Ama bilmekteyiz ki o tarikatlar üstü bir sufidir. Tarikat gerçeğine muhâlif değildir ama kendisi herhangi bir tarikatın sınırları içine hapsedilecek bir isim değildir.

Onun hümanist, mistik hatta devrimci bir kimlikle ele alınmasını da aynı açıdan değerlendirmek mümkündür. Millî Edebiyat devrinden itibaren gerek edebiyatta gerekse fikir hayatımızda tutunabileceğimiz tarihî kökler aramak en önemli meselelerimizden biriydi. Yunus, zengin fikir dünyasıyla bu anlamda hemen her düşünce sahibinin sarıldığı bir kök oldu. Dili,

91. Abdullah Uçman, Rıza Tevfik'in Tekke ve Halk Edebiyatı'yla İlgili Makaleleri, s. 33 vd.
92. Hareket dergisi, sayı 89 s. 45

üslûbu, sanatı itibariyle ortak bir kanaatin oluşması zor olmadı ama fikirleri yönüyle durum böyle gerçekleşmedi.

Burada Mevlâna'nın meşhur fil tarifi hatırlanmalıdır. Bu tarifteki gibi Eğer Yunus'a bütüncül bir bakış tarzıyla bakmazsak, onu bir ya da birkaç şiirinden hareketle yorumlarsak bütün bu farklı düşünceleri haklı çıkaracak yönler bulmak elbette mümkündür. Fakat, ona bütüncül olarak baktığımızda bu iddiaların temelsiz kaldığı hemen görülecektir.

Şunlara katılmak elbette mümkündür: Yunus, kendine özgü eylem ve söylemiyle elbette bir Halk önderidir. Sıkıntılarla dolu bir çağda sadece kendi nefsinin sorunlarıyla ilgilenmemiş, kendiyle birlikte toplumuyla da bir ödev bilinci içerisinde ilgilenmiş, onlara bu sorunlardan kurtuluş adına çözüm yolları göstermiştir. Onun:

Bunca varlık var iken
Gitmez gönül darlığı

beyti bile tek başına çağıyla ilgili misyonu açısından son derece önemli bir beyittir. Ama bu onu sosyalist literatürdeki devrimcilikle bir ilgisinin olduğunu göstermez. Çünkü kaygısı adalettir ve gelir eşitliğini ortadan kaldıran maddeyi büyütenler ve yüceltenler değildir. Bu tür olumsuzluk inançların samimiyetle yaşanmamasıyla da ilgilidir. Yunus buna da dikkat çeker:

Müselmanlar zamane yatlu oldu
Helâl yinmez haram kıymetli oldu

Okunan Kur'an'a kulak tutulmaz
Şeytanlar semürdi kuvvetlü oldu

şeklindeki eleştirileri bir sınıfsal kavgasının resmi değil inançlarından uzaklaşan toplumun ne hâle geldiğinin bir göstergesidir.

Yine inandığı dini şekil olarak değil de muhteva olarak ele alması onu dinin zahirine bakan dindarlardan ayıran bir özelliktir. Ama bu durum da onu din dışı bir çerçevede ele almayı gerektirmez:

Bir kez gönül yıktın ise
Bu kıldığın namaz değil
Yetmiş iki millet dahi
Elin yüzün yumaz değil

Bu ve benzeri söyleyişler, ideal Müslümanlık ölçüsünü verir. Değilse Yunus'u ibadetleri

küçümseyen biri durumuna getirmez. Onda ibadet de vardır, tören de, tapınma da… Hele onu bir laik olarak betimlemek tam anlamıyla bir garabettir.

Tarihi ve tarihî kişilikleri değerlendirirken değer ölçülerimizin ne olacağı son derece önemlidir. Batıcı aydınlar, Türk-İslam toplumunu laik, burjuva ve demokratik perspektiften incelemeyi bilimsellik saymaktadırlar. Solcular, meseleye sınıf çatışması teorisinden yola çıkarak bakmakta, liberallerimiz, kişileri düşünce zeminlerinin dışına çıkararak incelemekte, milliyetçilerimiz herkesi ve her şeyi kavmi endişelerle izah etmek istemektedirler.

Bu kavramlarla ilgili olarak yapılabilecek en küçük ciddi bir inceleme Yunus'un kimliğini ve yerini sağlıklı olarak tespit etmeye yeter. Yunus'u değerlendirebileceğimiz zemin ise İslam düşüncesidir. Onda herkes kendine göre farklı renkler bulabilir. Ama asıl renge bakmadan bu renklerden yola çıkarak yorum yapmak tutarlı, objektif bir tutum olmayacaktır. Nasıl bir kelimenin anlamı hakkında hüküm verirken kendi bağlamı içinde onu ele almak gerekiyorsa Yunus'u da kendi inanç ve düşünce bağlamı içinde ele almak gerekir.

Yunus'ta Birlik Fikri

"Yunus'u felsefi bir nokta-i nazardan telakki edersek onu panteizm mesleğine taraftar görürüz."
Rıza TEVFİK

İslam toplumlarındaki düşünce ve inanç akımlarına Felsefi bir perspektiften bakanlar Yunus Emre'yi panteist olarak nitelendirmektedirler. Nitekim ünlü felsefecilerimizden Rıza Tevfik de yazının başına aldığımız cümlesinde "Yunus'u felsefi bir nokta-i nazardan telakki edersek onu panteizm mesleğine taraftar görürüz." [93] demektedir.

Tasavvufu müstakil bir anlayış olarak görmeyip Doğu ve Batı'daki kimi felsefi akımlardan mülhem bir anlayış olarak görenler için Yunus'un meselâ şu beytinde dile getirdiği fikir ilk bakışta bu tezi doğrular niteliktedir:

Hak cihâna toludur kimsene Hakk'ı bilmez
Anı sen senden iste o senden ayru olmaz

Meseleye tasavvufun kendi anlam haritası içerisinde baktığımızda ise durumun böyle olmadığı görülür. Çünkü İslam sufîlerinin bu konudaki fikirlerini panteizm kavramıyla değil vahdet-i vücut kavramıyla açıklayabiliriz. Bu iki kavram zahirde "birlik" fikrine yaptıkları vurgu sebebiyle benzerlik taşıyabilirler. Fakat, işin özünde her iki kavramın çıkış noktaları, dayandıkları esaslar birbirinden tamamen farklıdır.

Zaman içinde çok yönlü değerlendirmelere konu olacak ölçüde zengin yorumlara elverişli Vahdet-i vücut kavramının kısa ifadesi şöyledir: "Allah'tan başka gerçek varlık yoktur. Var olan sadece O'dur. (La mevcudu illallah)" [94] "Var olan sadece Allah olduğu için gördüğümüz ve bildiğimiz bütün nesneler gerçekte yok, fakat ona nisbetle vardırlar ve şekiller hâlinde, O'nun belirtileridir. Bir takım hayal ve gölgelerdir. O, bu durumda eşya olur, hayat olur, dağ olur. Kâlp olur, insan olur. Ama bunlar tek tek asla Allah olmazlar."[95]

93. Abdullah Uçman, Rıza Tevfik'in Tekke ve Halk Edebiyatı ile İlgili Makaleleri, s.35
94. Mustafa Kara, İslam'da İnanç ve İbadet Ansiklopedisi, c. 4 s. 288
95. Nurettin Topçu, Yunus Emre 'de Vahdet-i Vücut, Yunus Emre-Makalelerden Seçmeler, s.429

Allah, bu teklik içinde iken dünyayı, insanları yaratmıştır. Bundaki İlahi hikmet de "Ben gizli bir hazine idim. Bilinmeyi diledim ve bu Halkı yarattım. Onlar da beni benimle tanıdılar"[96] şeklindeki hadiste belirtilen durumdur. Dolayısıyla artık Allah ve O'nun esmasının yeryüzündeki tecellileri vardır. Dolayıysa bütün varlığa Mutlak Varlık bütünlüğü içinde bakmak gerekir.

Panteizme göre ise Tanrı'nın evrenden ayrı ve bağımsız bir varlığı yoktur. Tanrı doğada, nesnelerde, insan dünyasında vardır. Her şey Tanrı'dır. Dolayısıyla bu algılamada Tanrı'nın, evrenin yahut insanın kendisi olduğunu savunulur. Başka bir ifadeyle panteizm, Vahdet-i vücut (varlık birliği fikri)değil vahdet-i mevcut (var olanların birliği)dir. Yani bu âlemde her şeyin Tanrı olduğu görüşüdür. Bütün varlığı Tanrı'da toplama düşüncesidir. Vahdet-i vücut anlayışında ise "Evrendeki her şey Allah'tandır ama hiç biri onun kendisi yahut parçası değildir. Veya varlıkların toplamına Allah denilemez.[97]

Bu tür yanılgılara yol açan asıl sebep ise tasavvufun Platon'un düşüncelerinden doğan yahut büyük İran sufîlerinden mülhem bir anlayış olarak görülmesidir. Batılı müsteşriklerin İslam tasavvufuna bakarken düştükleri bu temel yanlışlık bizim araştırmacılarımızı da fazlasıyla etkilemiş görünmektedir. Eserini tamamen ilmî metotlarla ve nesnel olarak kaleme aldığını söyleyen Köprülü bile Yunus'ta Yunan ahlak sistemlerinin ve İranlı sûfilerin tesiri olduğunu söylemekten çekinmez.[98] Tarafsızlık adına yaptığı tek şey ise Yunus'un düşüncesinde İslam ananelerine ait özelliklerin olduğunu söylemesidir.

Oysa tasavvuf, bir İslam yorumudur. Yunus da her şeyden evvel tasavvuf düşüncesinin önemli bir ismidir. Ayrıca şu da iyi bilinmelidir: Tasavvuftan her zaman ve her yerde aynı şeyler anlaşılamamıştır. Kimi tasavvufi mekteplerde, bahsedilen yabancı tesirler elbette çok fazladır. Ama ortada Sünniakideye bağlı bir tasavvuf anlayışı da vardır. Bu anlayış genel olarak Sünniakidenin esaslarına bağlı kalmış, farklı düşünce mekteplerinin tasavvufta meydana getirdikleri sapmalardan uzak kalmayı başarmıştır. Biz Yunus'u böyle bir sufi olarak görmekteyiz. Ahmet Yesevi'de, Hacı Bektaş'ta ve diğer büyük sufilerde görülen "şeriat-tarikat-hakikat marifet" şeklinde ifade edilen "dört kapı" anlayışı onda da hâkim bir anlayıştır. Yunus'un da bulunduğu hâl çerçevesinde söyledikleri tek başına ele alındığında farklı yorumlara imkân veriyor olsa bile bütüncül bir bakışla bakıldığında o da diğer büyük sufiler gibi Sünniakideye sonuna kadar bağlı kalmış bir isimdir. Onun Türk Halkı nezdindeki itibarı bu müşterek inançtan kaynaklanmaktadır. Halkın, onu bütün sıfatlarının ötesinde "Bizim Yunus" diye bağrına basmasındaki sırrı bu noktada aramak gerekir.

96. Buhari, Rikak, 38
97. Mehmet Demirci, Tasavvuf ve Tarikatlar, s. 142
98. M. Fuat Köprülü, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar s. 261

Mistik Bir Şair

"Her din gibi İslam dininde de bir mistisizm vardır.
İslam dinine has mistisizmin adına "tasavvuf" denir.
Mehmet DEMİRCİ

Hemen her dinde ve felsefede mistik bir taraf vardır. Çünkü bilgi edinme vasıtası olarak akıldan çok sezgiye değer veren her anlayış mistik sayılmıştır. Örneğin Kabalacılık, Musevilik içinde, Gnostisizm, Hristiyanlık içinde bir mistik harekettir. Yine Hristiyanlığın dışına çıkan çeşitli mistik gruplar da böyle anılırlar. Uzak doğuda Budizm'de Vajrayana, Hinduizm'de de Vedanta, Mısır'da İskenderiye Eflatunculuğu bu dinlerin mistik kolları kabul edilebilir. Hatta İslamiyet'ten önceki Türklerde mistisizmin yaşadığı bilinmektedir. Buna göre, mesela Şaman dinine inanan insanlar, evrende hiçbir şey yokken, bir tek varlığın olduğuna inanırlardı. Dolayısıyla tek gerçek varlık o idi. Benzer bir durum eski Arap inanışlarında da vardı.

Görüldüğü gibi mistik düşünce insanla yaşıt sayabileceğimiz kadar kökü çok gerilere giden bir anlayıştır. Fakat her din ve felsefedeki mistiklik aynı şey değildir. Dolayısıyla doğru sonuçlara ulaşmak için İslam mistikliği ile diğer mistik sistemleri ve bilhassa Hristiyan ve Uzakdoğu mistisizmini birbirinden ayırmak gerekir. Çünkü aralarında çok temel farklar vardır. Dıştan bakışla görülen benzerlikten dolayı şarkiyat çalışmalarından beri tasavvuf da batılı araştırmacılarca mistisizm olarak anlaşılmış ve İslam mutasavvıflarına mistik adı verilmiştir. Bu farklar şöyle özetlenebilir:

Mistisizm, elbette insanın ruhuna eğilmesini öğütleyen, ruhî ve bedenî alıştırmalar sayesinde insana saadet ve huzur vadeden bir öğretidir. Ancak orada insanın gideceği yer, varacağı nokta bir yaratıcı değildir. İnsan orada nirvanaya, yokluğa, hiçliğe vs. ulaşır. İslam tasavvufu ise insanı bu seyir sayesinde yaratıcıya, Allah'a ulaştırır. Ve kalıcı bir huzur verir.
Mistisizmde meditasyon ya da trans hâli kişiyi akıl ve mantık dünyasından uzaklaştırıp bir hayal alemine sokar. Yani akıl gücünü bir yana bırakarak duyguyu ön plana çıkarır. Tasavvufta

ise Allah'ın varlığını, aklî delillerin tümüyle reddedilmez. Aklını kullanma tavsiye edilir. Gönlün öne çıkarılması aklın iptali anlamına gelmez.

Mistisizmde realiteden tamamen kopuş söz konusudur. Tasavvufta ise realitenin iç yüzü kavranılmaya çalışılır. “”Yaratılan”dan “Yaradan” fikrine ulaşmak esastır. İnsanlar kendi iç dünyalarında ve çevrelerinde Allah'ın varlığına ait delilleri gördükten sonra, akıl ve vicdanlarıyla bu çağrının hak (doğru) olduğuna karar verirler. Ama bu hakikatleri iç anlamlarıyla yaşamak tasavvufta esastır. Başka bir deyişle mutasavvıfların temel dayanağı Kur'an-ı Kerim, örnek aldıkları insan ise peygamberdir. Çünkü peygamber mutlak hakikati kavramada, anlamada ve maddi ve manevi anlamda yaşamada örnek ve önder bir şahsiyettir.

Mistisizm, aklın kavrayamayacağı hakikatler bulunduğunu ve bunların ancak sezgi ve ilhamla kavranabileceği iddiasına rağmen son tahlilde yine akli bir sistem kurar. Tasavvufta ise bu mesele imanla temellendirilir.

Mistik kişisel huzuru için realiteden tamamen kopan, insanlarla ve hayatla ilişkisini kesen bir insanken bir mutasavvıf tam aksine bir tutum sergiler. O batınıyla bu kopuşu yaşarken zahirde Halk içindedir. Bu yüzden gerçek mutasavvıflar Halk nazarında ahlakıyla, imanıyla ve ihlâsıyla örnek alınan, kendilerine bu yüzden değer verilen seçkin kişilerdir. Dolayısıyla mistisizm pasif; tasavvuf ise aktif bir anlayışın adıdır.

Yine tasavvufta kurallar ilkeler ve metotlar vardır. Mistiklikte ise kuralsızlık ve metotsuzluk hakimdır. Kişinin yetenek ve doğasının bu işe elverişli olması yeter kabul edilir. Ayrıca özel bir gayrete ve çalışmaya gerek yoktur. Tasavvufta ise yetenek temel koşullardan biri olmakla beraber bununla birlikte bir rehbere teslimiyet, belli dersler, uygulamalar, adap ve erkâna uymak gerekir.

Mitsizim, aklın ürünü olan felsefenin ürünü iken tasavvuf vahye dayalı İslam dininin insan ruhundaki mistik eğilimlere cevap veren bir sistemdir. Yine Hristiyanlık kaynaklı mistisizmde ruhbanlık esasken İslam kaynaklı tasavvufta böyle bir durum yoktur. Meselâ, realiteden kaçıp münzeviliğe sığınan bir Hristiyan mistik evlenmeyerek fıtri yapısına aykırı davranırken bir mutasavvıfta bu durum görülmez.

Bu kavramsal karışıklığın kimi haklı sebepleri de aslında yok değildir. Çünkü doğuşu ve kaynağı itibariyle tamamen Kur'an ve sünnet ilkelerine göre disipline edilen tasavvuf zaman içinde Şaman, Hint, İran ve Eski Yunan mistisizminin bilhassa Yeni Eflatuncu Platonis'in tesirine açık olmuştur. Fakat büyük mutasavvıfların hepsi bu etkiyi tasavvuftan uzak tutmaya çalışmışlar; ya da yabancı tesirleri kendi bünyelerinde eritmeyi başarmışlardır. Fakat bu etkileri bünyesine taşıyan tasavvufi zümreler de olmuş, böylece bu disiplin bu tür insanlar eliyle Sünnî-İslamî temellerinden sapmalar göstermiştir. Yine Anadolu coğrafyası Türk-İslam yurdu yapılırken Sünnimutasavvıflar Kur'an ve sünnet'e dayalı bir tasavvuf ahlakı neşreder, insanları bu ilkeler etrafında birleştirmeye çalışırken bu dış etkilerle şekillenmiş mutasavvıf gruplar,

Batınîler, Haricîler vb. ayrılıkçı, imanî değerleri dejenerasyona uğratan roller üstlenmiştir. Yani tasavvufun tarihi boyunca müspet ve menfi kutupları hep var olmuştur. Ama menfilere bakıp onlardan hareketle İslam tasavvufunu Doğu ve Batı mistisizminin etkisinde oluşmuş, bütün sufileri batıni çizgide olan insanlar olarak görmek doğru değildir.

Meselenin böyle anlaşılmasında tasavvufun menşeleri ile ilgili olarak ilk meşgul olanların müsteşriklerin olması dolayısıyla onlar İslam hakkındaki önyargıları ve bilgisizlikleri İslam tasavvufunun Doğu ve Batı mistisizminden doğduğu kanaatini güçlendirmiştir.[99] İslam toplumlarında da tasavvuf aleyhtarı olanlar, oryantalistlerin yorumlarına dayalı hareket etmişlerdir. Ama "İslam tasavvufu içinde sözü geçen yabancı tesirleri bulunmakla birlikte bütün bu tesirler İslam'ın kendi kaynakları (Kur'an ve sünnet) içinde asimile edilmiştir. Bu asimilasyon ve kaynaştırma işinin her zaman başarılı olduğu söylenemez ama ortada bir İslam tasavvufunun bulunduğu muhakkaktır." [100]

Dolayısıyla Yunus Emre gibi mutasavvıfları da menfilerinden ayırmak, onu incelerken ondaki Kur'an ve Sünnet'e bağlılığı görmek gerekir. Bu yapılmadığı takdirde Yunus'u anlamak gibi bir amaç asla gerçekleşmez.

Bu noktada son söz olarak olsa olsa şu söylenebilir. "Her din ve felsefe gibi İslam'da da bir mistisizm vardır. Ve bunun adı tasavvuftur.[101] Ya da mistik sözüyle mutasavvıflar kastediliyorsa Yunus Emre bir mistiktir.

99. Erol Güngör, İslam Tasavvufunun Meseleleri, s. 41
100. Erol Güngör, İslam Tasavvufunun Meseleleri, s 42
101. Mehmet Demirci, Yunus Emre'de İlahi Aşk ve İnsan Sevgisi s. 10

SUFİCE SEVMEK

"Yunus, evrensel anlamda, klasik hümanizmanın en büyük düşünür ve şairlerinden biridir."
T. Sait HALMAN

Sözlük anlamına bakıldığında "insancıllık", "insan sevgisi" olarak özetlenebilecek olan hümanizm düşüncesi, vurguladığı bu temel ilkesinden dolayı oldukça cazip ve tasavvufla bir ayniyet içinde bir düşünce olarak görülebilir. Çünkü tasavvufta da asıl mesele insandır. Meseleye böyle bakanlar için Yunus Emre de Hümanist bir şair veya düşünür olarak kabul edilmiştir. Talat Hâlman'ın şu cümleleri bu bakış tarzını özetler niteliktedir: "Yunus, evrensel anlamda klasik hümanizmin en büyük düşünür şairlerinden biridir." [102]

Yunus'un panteist oluşu hangi düşünsel yanılgı ile ilgiliyse onu Batılı anlamda bir Hümanist olarak görmek de aynı yanılgının ürünüdür. Bu kavramın doğuş, gelişme süreçlerini doğru incelemeyenler ve uygulamalarına ciddiyetle bakamayanlar için hümanizm sadece sözlük anlamıyla önemli olmuştur. Kavrama bu şekilde bakıldığında ise karşı çıkılacak bir durum yoktur. Çünkü hümanizm, kelime anlamıyla "İnsan değerlerinin sevgiyle, saygıyla yüceltilmesi"[103] yahut en yüksek değeri insana vererek onu sevme biçiminde anlaşılmaktadır. Durum böyle olunca da insan sevgisini terennüm eden Yunus'u hümanist olarak görmek çok doğaldır.

Bu tür toptancı bir yaklaşımın ise meselinin izahı için yeterli olamayacağı ortadadır. Çünkü hümanizmin sanıldığı gibi "insan sevgisi" şeklinde tek bir tanımı yoktur. Felsefede, Hristiyanlık düşüncesinde, sosyolojide ve edebiyatta bu kavram çok farklı anlamlara gelmektedir.

Mesela Bir felsefe sözlüğünde hümanizm şu şekilde tanımlanmaktadır: " insancıllık", Osmanlıcasıyla söyleyecek olursak "Muhabbet-i İnsaniye mezhebi" , "İnsana saygı gösterilmesiyle gönenç sağlanması gerektiğini savunan bireyci Rönesans ülküsü.."[104]   Hristiyan düşüncesinde

102. Talat Hâlman, Milli Kültür Yunus Emre Özel sayısı, s. 24
103. Talat Hâlman, a.g.e. s. 24
104. Orhan Hançerlioğlu, Felsefe Ansiklopedisi, c.3 s. 106

ise "İsa'yı salt bir insan olarak kabul etmek "Dini düşünceye alternatif olma, din ve Tanrı fikrini reddetme"[105]

Bu tanımlamada da görüldüğü gibi kavramın sözlük anlamından ve Felsefi muhtevasından çok Hristiyanlık düşüncesi içerisinde kazandığı anlam önemlidir. Çünkü Yunus, bir Hristiyan mistiği değil bir İslam sufisidir. Ona ait kavramları da sırf bir benzerlikten yola çıkarak Batılı bir perspektiften değil, tasavvufî açıdan açıklamak gerekir. Meseleye böyle bakıldığında ise Hümanizm'le Yunus'taki tasavvufi perspektifli sevgi felsefesi arasında çok önemli farklılıklar olduğu görülecektir. Bunları şöyle özetlemek mümkündür:

Hümanizm, beşeri kaynaklı, tasavvuf ise dine dayalı olması dolayısıyla İlahi kaynaklı bir anlayıştır. Hümanizm, sadece akla dayalı olarak hareket eden felsefecilerin, sosyologların, psikologların tanımladıkları bir anlayıştır. Tasavvuf ise var olan ilahi bilgiyi ve gerçekliği Kur'an ve sünnete göre yorumlamaya çalışan mutasavvıfların düşünce ve anlayış tarzıdır.

Hümanizm'de insan Tanrı'dan kopuk olarak ele alınır, bu anlamda sevilip yüceltilir. Yani Tanrı fikri, oldukça bilinçli bir şekilde dışarıda bırakılır. Ve insan kâinatın merkezine oturtulur. Tasavvuf'ta ise İlahi kaynaklı bir insan sevgisi vardır. Tanrı, esas ve asıl olan hakikattir.[106]

Bilhassa Dante tarifli hümanizmde insanlar Hristiyan olanlar ve olmayanlar diye ikiye ayrılır. Dolayısıyla insan tanımına sadece Hristiyanlar girer. Hristiyan olmayanlara aslı sevgi ve hoşgörüyle bakılmaz. Hristiyanlar, efendi diğerleri köle kabul edilir. Yani insanı sevmede bir koşul vardır. Hümanist insanı değil kendince tanımladığı insanı sever. Tasavvufta ise insan her koşulda ve her hâliyle sevilir. İnsana Kuran'daki "eşref-i mahlukat" anlayışı çerçevesinde bakılır. Hiçbir sınıf, ırk, din, dil, statü ayrımı yapılmaz. Bütün insanlar Allah'ın yarattığı birer varlık oldukları için değerlidir. Yani insanlık, kendi içinde Allah'tan bağımsız bir yücelik taşıyor değildir.

Felsefi olarak hümanizm bir araç değildir, bir amaçtır ve bu amaç için ne gibi bir çıkış noktası belirlemek gerektiği net olarak belli değildir. Oysa Tasavvuf'ta insan sevgisi bir vasıtadır, asıl amaç Allah'ta birliğe ve bütünlüğe ulaşmaktır.

Hümanizm, İsa'yı sadece insan olarak görür. Peygamber olarak kabul etmez. Zira onu peygamber olarak kabul etmek tanrı fikrini red etmeyi gerektirecektir. Tasavvufta ise Hz. İsa da bir peygamberdir. Bütün peygamberler gibi o da sevgi ve hürmete layık bir elçidir.

Hümanizmde insanı İlahi olandan soyutlayarak yüceltmek insan egosunu, hayvani tarafını, bedene bağlı içgüdüleri, kısaca nefsini azgınlaştırmak ve ilahlaştırmak iken, tasavvufta hadise nefsi ıslah etmek, insanı nefsin tutsaklığından kurtarmak, sadece Allah'a kul ederek tam bir hürriyet ve bağımsızlığa kavuşturmak esastır.

Bu açıklamaların ışığında Yunus Emre için batılı anlamda bir hümanist demek elbette mümkün değildir. O, bu anlamda bir hümanist değil mutasavvıftır. O'nun "yaratılmışları

105. Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, c. 4 Hümanizm maddesi s. 285
106. A. Turan Alkan, Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi Sayı 46 Aralık 2003

yaratandan ötürü sevmek" mısraı bu konudaki iddialar için yeterli bir cevaptır. Dolayısıyla "Yunus Emre'nin hümanizmasının kaynağını başka yerlerde aramak manasızdır. Onda görülen bu insan sevgisi tamamıyla İslam dininin esaslarına ve bunu en iyi şekilde tatbik eden Türk milletinin değer hükümlerine dayanmaktadır ."[107]

Ama yine de kimi önyargılara engel olmak adına söyleyelim. Hümanizm, insanı insan olduğu ve Allah'ın en seçkin yaratığı olarak sevmek şeklinde batılı muhtevasından arındırarakkullanıyorsak Yunus hümanisttir. [108]

107. Faruk Kadri Timurtaş, Yunus Emre Üzerine Notlar, Türk edebiyatı c.1. s.5

108. Beşir Ayvazoğlu, Geleneğin Direnişi, s. 188

Bir Gönüle Girmek

"Gönül, gerçeğe ulaşmakta yol göstericidir. Akıl duygu bilgisinin; gönül irfanın kaynağıdır."
Muammer YILMAZ

İnsan, insan olma manasını gönlünde taşır, maddi varlığıyla değil gönlüyle insan olur. Bu yüzden Yunus'un şiirlerinde gönüle çok önem verilir. Çünkü gönül Hakk'ın tecellilerinin aynasıdır. Nazargah-ı ilahi'dir. Beytullah'tır. "Gönül Hak yolcusunun varacağı, zirvesinde Zümrüd-ü Anka'nın yuvasını yaptığı Kaf Dağı,, dağların en küçüğü, lâkin Allah'ın yanında değeri en büyük olan Tur Dağıdır."[109]

Gönül mü yeğ Kabe mi yeğ
Ayıt bana aklı eren
Gönül yeğdürür zirâ kim
Gönüldedir dost durağı

Kâbe, sonuçta maddi bir yapıdır, bir semboldür. Dolayısıyla asıl Kâbe gönüldür. Bu yüzden gönlü kırmak, incitmek son derece büyük bir yanlıştır.

Gönül çalabın tahtı
Çalab gönüle baktı
İki cihan bedbahtı
Bir gönül yıkar ise

Üstelik bir "sırça" gibi olan gönül kırıldığında eski hâlini alamaz. Bu bakımdan gönül incitme meselesinde çok titiz olmak gerekmektedir:

109. Muammer Yılmaz, Yunus Emre'de Gönül, Milli Kültür, sayı 80, s. 104

Sakıngıl yârin gönlün sırçadır sımayasın
Sırça sındıktan geri bütün olası değil

Eğer bir kişi gönül yıkmışsa onun ibadetlerinin de Tanrı katında bir değeri olamaz. Çünkü ibadetler Allah'a yakın olmayı sağlayan davranışlardır. Gönül kıran istediği kadar namaz kılsa, istediği kadar Hacc'a gitse bile bu temel yanlışı yapmışsa bunların hiçbir kıymeti olmayacaktır:

Ak sakallı pir koca
Bilmez hâli nice
Emek yemesin hacca
Bir gönül yıkar ise
….
Bir kez gönül yıktın ise
Bu kıldığın namaz değil
Yetmiş iki millet dahi
Elin yüzün yumaz değil

İnsan, yeryüzüne Allah'ın hâlifesi olarak gönderilmiştir. Görevi gönül yıkmak değil tam tersine gönül yapmak olmalıdır.

Ben gelmedim davi için
Benim işim sevi için
Dostun evi gönüllerdir
Gönüller yapmaya geldim

"gönüller yapmak" ifadesi bu sevginin anlam alanının ne denli geniş olduğunun da bir ifadesi olarak dikkat çekicidir. Bütün insanlar bir gönlün sahibi olduklarına göre burada yakın akraba, arkadaş, millet kavramları birdenbire bütün insanlık şeklinde bir genişlemeye uğramaktadır. Böyle olması da yaradılışın bir gereğidir. Çünkü Allah her can'a nazar kılmıştır. Öyleyse herkese hatta sadece insanlara değil bütün varlıklara "bir göz ile bakmak gerekir." Birlik içinde olmak böyle sağlanabilir. Birlik ise beraberinde "dirlik" i getirir. Biz, bunu "dirilik" olarak da anlayabiliriz. Böylece diri olan; nefes alıp veren, oturup kalkan değil; yüreğiyle var olan, yüreğiyle yaşayan kişidir.

Yunus'un bu mısraları söylediği çağda Anadolu'daki en mühim problem; kargaşa, tefrika, kin ve düşmanlıktı. Ama Yunus'un sevgi çağrısı Anadolu'yu da aşan evrensel bir sese dönüşür. Bütün varlıkları kapsar. Tıpkı güneş örneğinde olduğu gibi… Allah'ın bir rahmet tecellisi olarak karanlığı dağıtmak, canlıların varlıklarını sürdürebilmek için ihtiyaç duydukları güneş, Doğulu, Batılı; insan, bitki ayrımı yapmadan ışıklarını hepsi için yeryüzüne salar. Sevgi ışığı da işte böyledir. Herkes ve her şey içindir.

Aşk Ahlâkçısı

"Yunus, yüreğindeki aşk ve şevk ile yalnız Allah'ı değil, Allah'ın birer ismine mazhar olan bütün yaradılmışları da sevmiştir."
***Samiha AYVERD*İ**

Bir "aşk ahlakçısı" olarak tanımlayabileceğimiz Yunus Emre'nin bütün şiirlerini bir tek mısrasında özetlemek mümkündür. Bu mısra, "sevelim, sevilelim" mısrasıdır. Bunun da dayanağı, çıkış noktası ise Maide Suresi'nin "Allah onları sever, onlar da Allah'ı sever" şeklindeki 54. âyetidir.

Buradan hareketle şunu söylemek gerekir. Sevmek ve sevilmek, Allah'ın vasfıdır. Sevginin sebebi ise güzelliktir. Gerçek güzellik ise Allah'a aittir. "Allah, güzeldir ve güzeli sever" şeklindeki hadisi şerifi tasavvufî açıdan yorumlayan mutasavvıflara göre Allah, kendi güzelliğini temâşâ için kâinatı yaratmıştır. Buna göre âlemin yaratılma sebebi sevgidir. Yani "Ol" emrinde aşk vardır.

Bu sevginin boyutlarına sınır çizmek ise imkânsızdır. Çünkü bu sevgi evrensel bir prensip olarak ortaya çıkmıştır. Allah'tan zuhur etmiş ve bütün kâinatın yaratılmasına sebep olmuştur. Dolayısıyla bütün varlıklar, bu İlahi cevheri özlerinde taşımaktadırlar. Hepsi, esmâ'nın tecellileridir.

Durum böyle olunca, en başta iman, ancak sevgiyle kemale erebilir. Bu, inanmanın esasını teşkil eder ama hadise burada bitmez. Yaratılmışlar Yaradan'dan öz taşıdıkları ve O'nun eseri oldukları için kâinatta mevcut her şeyin sevilmesi de imanın kemali açısından gerekli hâle gelir. Böylece, Yaradan'ı sevmek ve O'na kavuşmak, ancak yaradılanları sevmekle gerçekleşebilir. İnsan, bu sevgi ışığıyla karanlıkları aydınlığa çevirerek mutlu ve barış dolu bir dünya kurabilir.

İnsan, ilâhi özle birlikte şeytani ve hayvani bir potansiyele de sahip bir varlıktır. İlahi tarafı onu melekler katına yükseltirken, şeytani tarafı hayvanlardan da daha aşağı bir seviyeye

düşürmektedir. İşte aşk, en başta insanın kâinat içerisinde bu duruş noktasını belirlemesi açısından önem taşımaktadır.

İlahi referanslı aşk, insanı hamlıktan, çiğlikten kurtarıp olgunluk derecesine getirirken bu aşktan yoksunluk onun insan olmaktan uzaklaştırmaktadır. İşte insanın önce kendisine, sonra diğer insanlara ve bütün varlıklara karşı zulmünün temelinde bu hamlığı, çiğliği, aşksızlığı yatmaktadır.

Seven insan, en başta inançlı insandır. Yaratıcısıyla samimi bir münasebet hâlindedir. Bu, ona bir taraftan dünyada bulunuşunun anlamını kazandırırken bir yandan da sorumluluk yükler. Böylesi bir donanım içerisinde olan insan, yıkıcı değil yapıcı olur. Şahsiyet ve karakteri, yaratılış gayesine uygun olarak teşekkül eder. Menfi hareketler içerisinde olmaz. Kendiyle ve çevresiyle barışıktır, barış hâlindedir. Bütün yaratılmışlara aynı göz ile ve sevgiyle bakar. Her varlıkta ilahi güzelliği temaşa eder. Böyle olunca bir insanı öldürmesi, bir şehri yakıp yıkması, bir çiçeği soldurması düşünülemez.

Sevgisiz insan ise, en başta kendisiyle kavgalıdır. Bu huzursuzluk onu anarşinin kucağına iter. Böylece sevgisiz insan, Hakk'ı ve Halk edilmiş olanları unutur. Doğru ve güzel olana karşı savaş açar. Huzur ve sükûn böyle bir insanın dünyasına çok uzak kavramlar hâline gelir. Yeryüzüne gelişinin hikmetlerine yabancı düşer. Düzeni değil kargaşayı, adaleti değil zulmü seçer. Gülü koklamaktan değil kan dökmekten zevk alır. Masumların çığlığı yürek telini titretmez. Çünkü kalbi, kuru ve çorak bir tarlaya dönüşmüştür. Onun içinde sevgi çiçekleri açmaz. Gözyaşını bilmez. Hikmetten yoksundur.

İşte Yunus'u hem çağında hem de sonraki çağlarda önemli kılan özelliği, sevgiyi düşünce dünyasının asıl meselesi yapmasıdır. O, sevgisizliğin hüküm sürdüğü karanlık bir çağda yaşadı. Moğol ve Haçlı seferleriyle her türlü zulümle, kötülükle yüzyüze gelen bir çağda, çağdaşları Hz. Mevlâna, Hacı Bayram Veli gibi diğer sevgi kahramanlarıyla birlikte insanları sevgiye çağırdı. Bir gönül doktoru oldu. Onun sevgi çağlayanı mısraları çağrısının ulaştığı her insanı aşkla tanıştırdı. Aşkla yani, kendisiyle ve yaratıcısıyla… Böylece, yeni bir toplum, yeni bir insan yapısı kuruldu. Cihana adalet, bilgi ve sevgi ışıklarını salan Osmanlı, Yunus ve onun gibi sevgi erenlerinin çabalarıyla kuruldu.

Savaşların, adaletsizliklerin, hürriyetsizliklerin ve sevgisizliklerin egemen olduğu çağımızda insanoğlu yine "Düşmanımız kindir bizim" diyen sesi özlüyor. Bu, Yunus'un sesidir. "Yetmiş iki millete bir göz ile bakan" bir ermişin sesidir. O, bize yalnızca mücerred Allah sevgisini öğretmedi. Zira Hakk'ı sevmek yaratılmışları sevmekten geçiyordu. Bu yüzden sevgi şemsiyesi altına bütün varlıklar girdi. En başta da insan…. Zira, asıl sevgiye muhtaç olan oydu. Öte yandan sevgi, onda kuru bir teori olmadı. Bu anlayışı bir inanç hâline getirip yaşayarak günlük hayatının bir gerçeğine dönüştürdü.

İnsan, bugün de kendini arıyor. Çünkü kendini bulunca Hakk'ı bulacak, O'nu bulduktan sonra ise insan olmanın yüce sorumluluğuyla nefsi olan her şeyden uzaklaşacak barış ve muhabbet dolu bir vakte erecektir. Ama sevgi, "seviyorum" demekle olmuyor. Bunun için her birimizin bizi aşk ocağında kemale ulaştıracak birer Tabduk Emre'ye ihtiyacımız var. Bu sadece kuru bilgileri öğrenmekle gerçekleşecek bir şey değil. Bir kalbimizin olduğunun farkına varmamıza bağlı her şey. O kalp ki, marifetullahın tecelli mekânıdır. O saraydaki padişah Hak olursa, gayrı sevgilere ve ilgilere ihtiyaç kalmayacak, bize hükmeden sadece Hak olacaktır. O Hak ki bizim hayrımızı, kurtuluşumuzu isteyendir. Bizi kendisine hâlife kılandır.

Öyleyse, sevmeyi "imanı coşku derecesinde yaşamak", mümin olmayı "aşk eri" manasında idrak etmek, sevmeyi ve sevilmeyi bir hayat görüşü hâline getirmek cehdini göstermemiz gerekiyor. Yunus, mısralarıyla bu çağın da bir aşk hocasıdır. Muhabbet rehberidir. Sevgi elçisidir. Hem Hakk'a hem de doğruluğa, iyiliğe ve güzelliğe, bu değerlerin hâkim olduğu bir dünyaya ulaşmak konusunda yol gösteren bir uyarıcıdır.

Tasavvuf ve Yunus Emre

"Yunus, şairden çok bir filozof bir ahlakçı idi. Düşüncelerini tasavvufa dayanarak savunmaktadır. Onda tasavvuf kaos içindeki bir toplumda kozmoza varan bir yoldur."
İ. Hakkı BALTACIOĞLU

Yunus'u bilmek, tanımak ve anlamak için bize ne panetizm ne de benzeri düşünme sistemleri fayda verebilirler. Yunus'u anlama imkânı bulabileceğimiz zemin İslam tasavvufu ve bu anlayış çerçevesinde inşa edilmiş olan Türk kültürüdür.

Yunus, böyle bir kültürün insanı olarak tasavvufu bir hayat anlayışı olarak benimsedi. Zulümlerle dolu bir çağda onu insanlara bir kurtuluş projesi olarak sundu. Dolayısıyla" Yunus Emre her şeyden evvel tasavvuf düşüncesinin adamıdır."[110] Onun her mısraı bağlı olduğu inancın yorumu, açıklaması, şiir diliyle ifadesi şeklindedir. Yunus'a sadece ahlakçı gözüyle bakanlar bile aynı tespiti yaparlar:

"Yunus'un neşrettiği ahlak, evvela herkesi Kur'an ve Hadise bağlanmaya, şer'î esaslara, en ufak teferruatına kadar riayete davet eder. Çünkü tarikatın esası şeriattır. Buna riayet etmeyenler için ebedi azap ve tehdit vardır".[111]

Yunus Emre'nin şiirlerinde de bu durum zaten belirtilmektedir:

Evvel kapı şeriat emri nehyi bildirir
Yuya günahlarını her bir Kur'an hecesi

beytiyle başlayan şiir, Yunus'un temel düşüncesinin ilk ve en önemli kaynağını açıklar. Kişi Müslümanlık binasına şeriat kapısından girecektir. Kur'an'la öğrenilen emir ve yasaklarla günahlardan, yanlışlardan uzak bir hayat yaşayacaktır.

110. Mehmet Demirci, Yunus Emre'de İlahi Aşk ve İnsan Sevgisi, s. 9
111. M. Fuat Köprülü, Türk Edebiyatı'nda İlk Mutasavvıflar, s.258

İkinci ana kaynak Peygamber'dir ve O'na da uyulması gerekir. Zira peygamber, kendinden ortaya bir şey koyan değil, Kur'an'dan haber veren, onu açıklayan kişidir. Yunus Peygamberimiz için de bu bağlamda şöyle der:

Sen hak peygambersin seksiz gümansız
Sana uymayanlar gider imansız

Yunus'un düşünce dünyasında olay, kişisel bağlamda inanma ve ibadet etmeyle sınırlı değildir. Şiirinde İslam'ın pratiğe geçirilmesi gereken kurallarıyla ilgili tespitler yani ahlaki ilkeler de vardır. Bunların çoğu yine âyet ve hadislerin yorumu şeklindedir. Yalan söylememek, sabırlı olmak, insanlarla iyi geçinmek, gönül kırmamak, kanaat, cömertlik, yardımseverlik…. kişiye teklif edilen olumlu davranışlardır.

Yaramazdır buhl ü hased
Kibar mübarizdir gayet
Kökünü kaz yabana at
Fariğ olur ey gam-güzar
…………
Ey dostunu düşman tutan
Gıybet yalan söz söyleme
Bunda gammazlık eyleyen
Onda yeri dar olur
…………….
Gelin tanşık olalım
İş kolayın tutalım
Sevelim sevilelim
Dünya kimseye kalmaz
…………
Ne versen elin ile
Şol varır senin ile

mısralarında ifadesini bulan davranışlar bu bağlamdaki şiirlerin örnekleri arasındadır. Bu hedeflerin gerekleşmesi ise kişinin bir eğitimcinin eğitimi altında nefsini eğitmesine bağlıdır. Zira hedefe ulaşmada en büyük engel nefstir. Onun eğitimi de ancak manevi terbiye ile mümkündür. Bu terbiye de bir tarikat içinde kazanılır:

İkincisi tarikat kulluğa bel bağlaya
Yolu doğru varanı yargılaya hocası

Manevi eğitimin sonunda gerçekleşen hedef, kişinin gönül gözünün açılmasıdır. Nefsini eğitmiş, gönlünü her türlü kirden, pastan, günahtan geçici heveslerden, kinden, öfkeden arındırmış ve buraya Allah sevgisini yerleştirmiş olanların kalp gözü açılır. İnsan-ı kâmil olmanın adıdır bu.

Üçüncüsü marifet can gönül gözün açar
Bu mana sarayının Arşa değin yücesi

Bu noktadaki bir insan, ıslah olmuş, eğitilmiş, elinden, dilinden, gönlünden emin olabileceğimiz kişidir. Kendi problemlerini yendiği gibi yaşadığı toplum içinde de artık örnek bir kişidir. Güzelliğin, doğruluğun, mükemmelliğin timsalidir. Toplum bu tür örneklere bakarak, bu örneklerin irşatlarıyla aynı hedeflere varma imkânına kavuşur. Böylece kul olma sorumluluğunu yerine getiren bu tür kişiler, kişisel olgunlukta daha ileri noktalara gitmenin yollarına yönelebilirler. Sonuçta kişi. Marifet kapısından Hakikat'e ulaşmış olur. Ve yaratılış amacı gerçekleşir.

Yunus'un düşünce ufukları, böylesine geniş bir anlam haritası bulunan tasavvuf düşüncesi içinde ele alındığında daha doğru tespitlere ulaşmak mümkün olacaktır. Bu yapılmadığı takdirde herkese göre değişen bir Yunus portresi ortaya çıkacaktır ki bunun da "Bizim Yunus" aşk ahlakçısı Yunus'la bir alâkasının olmayacağı aşikârdır.

Bu Dünyanın Meseli

Bu dünyanın meseli bir ulu şara benzer
Velî bizim ömrümüz bir tez pazara benzer
Yunus EMRE

Yunus Emre'nin şiirlerinde dünya ile ilgili şiirler epey bir yekûn tutar. Bu durumun en önemli sebebi insanın dünya ile ilişkilerinde yaşadığı gaflet hâlidir. Gafletten uyanmak ise hakikati idrak noktasında ilk adımdır. Tasavvuf, terbiyeyi amaçlayan bir anlayış olarak bu durum karşısında insanı uyanık olmaya çağırır. Bu uyarının temel amacı ise dünyanın birbirinden farklı olan iki yüzüdür:

Bu dünyanın meseli bir ulu şara benzer
Veli bizim ömrümüz bir tez pazara benzer

Bu şarın evvel tadı şehd ü şekerden şirin
Ahır acısı gör şol zehr-i mara benzer

İnsan, çoğunlukla dünyanın görünen yüzüne bakar. Çünkü bu yüz "şekerden şirin" bir yüzdür. Bu bakımdan çekicidir, güzeldir, insana hoş gelir. İnsan, dünyaya bu şekilde bir muhabbet beslediğinde kendisini hiç ölmeyecekmiş gibi görür. Bu zaafı onu dünya bataklığına çeker. Ölüm fikriyle yeni bir hayata geçeceğini unutarak her şeyi dünya adına yapmaya çalışır. Kişinin kendi nefsine ve çevresine karşı yaptığı zulümlerin asıl sebebi insanın bu tutumudur.

Burada Yunus'un yaşadığı çağın olaylarını da hatırlamak gerekir. O çağdaki saltanat kavgaları, ölümler, zulümler, düşmanlıklar elbette dünya tuzağına düşenlerin yapabilecekleri işlerdir. Yani Yunus Emre, dünya konusundaki tavrıyla aynı zamanda çağının en önemli sorununa bir eleştiri getirmekte ve insanları ikaz etmektedir. Yunus Emre'yi bu konularda bir uyarıcı şair olarak görmek gerekir. O, her şeyden önce dünya hayatını bir "mesel" yani gerçek olmayan bir hayat olarak niteler. Dolayısıyla bu dünya "yalan dünya" dır.

Yürü, yürü yalan dünya;

Yalan dünya değil misin

Böyle bir dünyada kişinin zulüm ve kötülük üzere bir hayat sürmesi elbette doğru değildir. Bu kötülüklerinden de eline zaten hiçbir şey geçmeyecek üstelik yaptıklarının hesabını ahrette vermek durumunda kalacaktır.

Yunus'un dünyayı böyle algılayışı aslında konuyla ilgili ayetlerin yorumu niteliğindedir: "Dünya hayatı ancak bir oyun ve oyalamadır." [112] "Bu dünya hayatı bir eğlence ve oyundan başka bir şey değildir. Ahiret yurdu ise şüphesiz gerçek hayatın tâ kendisidir." [113] Öyleyse insan, dünyanın bu yüzünü görerek ona aldanmamalı ve tuzaklarına düşmemelidir.

Yunus'un bir sufi şair olarak dünyaya böyle bakışında elbette başka sebepler de vardır. Bir sufi için önemli olan gönlünü muhabbete açmasıdır. İşte dünya sevgisi buna engel olur ve kişinin kemal yolundaki yolculuğu sekteye uğrar. Bu bakımdan tasavvufta "terk-i dünya" esastır.

Fakat Yunus'un bu ikazı "bir lokma, bir hırka" şeklinde anlaşılmalıdır. Çünkü asırlar boyunca bu kavramın kimi çevrelerce bu şekilde anlaşıldığını bilmekteyiz. Bu durumun İslam toplumlarında olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Çünkü eğer dünya terk edilecek bir yer olsaydı buraya gönderilmemizin bir anlamı olmazdı. Oysa dünyada olmanın bir anlamı hem de önemli bir anlamı var. Yunus bunu "taat kılmak" şeklinde özetliyor. Taat kılmak yani kulluk etmek… Bu da dünyada yaratılış amacımıza uygun olarak yaşamak demektir.

Dünya, İslam anlayışında bir imtihan yeridir. Kişi dünyanın geçici bir yurt olduğunu bilecek, onun görünüşüne aldanmayacak ve burada bir bilinç hâlinde yaşayacaktır. "Taat kılmak" ise ilk anda akla gelen ibadetlerin çok ötesinde anlaşılması gereken bir kavramdır. Dünyada adaleti, eşitliği, kardeşliği sağlamak, iyi ve güzel olanı yaygınlaştırmak, kötü ve çirkin olana mani olmak gibi davranışların hepsi dünyada yapmamız gereken davranışlardır.

Kişi bu bilinç hâlinde ise terk-i dünyayı insanın gönlüyle dünya arasındaki bir mesele olarak görmek gerekiyor. Kişi gönlünü dünya muhabbetine kaptırmadığı sürece ortada bir sorun yoktur. Bütün mesele gönüldedir. Eğer gönül derviş eylenmişse Şeyh Sadi'nin dediği gibi "Dervişlik yamalı hırka giymek değil midir? Temiz ol da istersen ipekten elbise giy. Esas dervişlik budur." [114] Yani dünya insanı böyle bir durumda tutsak edemez. Öyleyse burada sorun, bir denge sorunudur. Terk edilmesi gereken dünya değil dünya perestliktir. Yunus bu konuda da bizleri uyarır:

---

112. Enam Suresi, ayet 32
113. Ankebut Suresi ayet 64
114. Mustafa Kara, Tasavvufta Dünya'ya Bakış, İslam Drgisi sayı 86 s. 13

Gaflete verme izini dünya perestlik eyleyip
Görememiş bu dünyaya iyi yavuz gelen gider

İnsan dünya perest olduğu zaman, sınavı baştan kaybeder. Ahiret bilincini yitirir. Dünya, ahretle birlikte algılanması gereken bir kavramdır. Bu algı sağlandığında bir derviş de sosyal hayatın içinde olacak, kalpleri imar hareketinin yanında dünyayı da imar onun asıl meselesi hâline gelecektir.

Ecel Ere Ölem Bir Gün

"Ne gam bunda bana bin kez ölürsem
Anda ölüm olmaz ölmezem ayruk"
Yunus EMRE

Yunus Emre'nin şiirlerinde ölüm kavramı hayat kavramından daha fazla yer tutar. Çünkü dünya bir meseldir ama ölüm bir gerçektir. Üstelik korkularla, bilinmezliklere dolu bir gerçek… Öte yandan ölüm fanilikten kurtulmanın bir imkânı olarak bir sufî için daha farklı bir anlam taşır. "Ölüm, onun için bir hiçlik değildir. Daha diri ve canlı bir hayattır."[115] Çünkü kişi, ölümle ebedi hayata geçer. Dünya zindanından kurtulur. Ötelere hasreti sona erer.

Ölümün bu boyutu meselenin sufîce algılanmasıyla ilgilidir elbette. Bu aşamaya gelinmeden önce ise ölüm; insana korku veren, ürküten, dehşete düşüren bir gerçekliktir. Yunus da öncelikle bir insan olarak bu korkuyu yüreğinde fazlasıyla duyar. Hele onun ölümlerin sıradan hayatın bir parçası hâline geldiği bir çağda yaşadığı düşünülecek olursa ölümün onun için de ne dehşetengiz bir olay olduğu kolayca anlaşılır:

Teferrüc eyleyü vardum sabahın sinleri gördüm
Karışmış kara topraga şu nâzük tenleri gördüm

Çürimiş toprak içre ten sin içinde yatur pinhan
Boşanmış tamar akmış kan batmış kefenleri gördüm

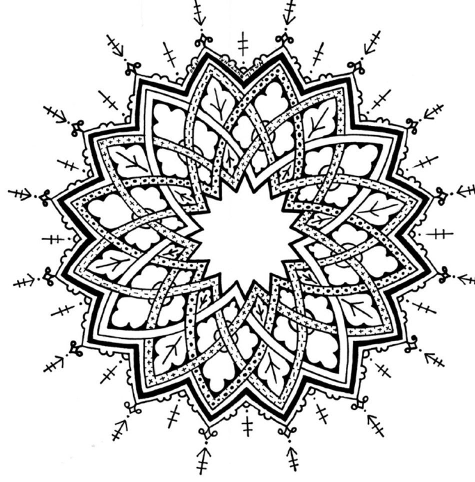
Fakat bu korku onda her şeyiN bittiği gibi bir sonuç doğurmaz. Çünkü ölüm bir uyarıcı ve terbiye edici olarak da bir fonksiyon taşır. Ahiret hayatına hazırlık noktasında ebedilik dersleri verir. Bu derslerin hepsi de dünyada nasıl yaşanması gerektiğine dairdir:

115. Sezai Karakoç, Yunus Emre, s. 36

Şunlar ki çoktur mallar gör nice oldu hâlleri
Sonucu bir gömlek giymiş onun da yoktur yenleri

Öyleyse insan bütün bunlardan ibret almalı, dünyaperestlik yapmamalıdır. Çünkü ölüm ötesine götürebileceği şeyler maddi şeyler değildir. Oraya ancak güzel ameller gider:

Hani onun mülk ü malı terkeylemiş cümlesin
Ol padişah Dergâhına hulk u amel aldı gider

IV. BÖLÜM

SANATI ve ESERLERİ

"Yunus Emre, Halk diliyle tasavvuf edebiyatının en büyük şairidir. Daha Orta Asya asırlarında Ahmet Yesevi ile başlayan Halk tasavvuf şiiri, Türkistan, Horasan ve Anadolu'da yüzyılı aşan bir işleniş çağından sonra, en üst seviyesine Yunus Emre'de varmıştır.

N. Sami BANARLI

Bütün Zamanların Şairi

"Yunus, üç zamanın geçmişin, şimdinin ve geleceğin şairidir."
Peyami SAFA

Her şair, kendinden önceki dönem yahut dönemlerdeki şairlerden, şiir mekteplerinden beslenir, etkilenir. Şiir dünyasını bu beslenme ve etkilenmelerle kurar. Mesela Necip Fazıl'da A. Hamit'ten, A. Muhip Dranas'ta A. Haşim'den, Eşrefoğlu Rumi'den Yunus Emre'den etkiler ve izler bulmak mümkündür.

Bu, son derece doğal bir durumdur. Çünkü, şiir dediğimiz olgu bir nehir misalidir. Başka nehirlerden sular alır ve başka nehirlere sular verir. Geniş bir denize benzetebileceğimiz kültürel yapı böyle kurulur. Üstelik bu hadise sadece şiir için değil edebiyat ve sanatın bütün kolları ve ilim sahası için de geçerlidir.

Sufî düşüncenin şiir alanında Türkistan sahasındaki en önemli temsilcisi hatta kurucusu kuşkusuz Ahmet Yesevi'dir. O, "hikmet" adını verdiği manzumeleriyle tasavvufi fikirlerini etrafına yaydı. Bunlar, çok da sevilip benimsendi. Şifahi kültürün egemen olduğu bir toplumda böyle olması da çok doğaldı. Üstelik bunların sade Türkçe ve milli nazım şekilleriyle söyleniyor olması bu benimsenmeyi daha da kolaylaştırmıştı.

Ahmet Yesevi'nin şiirleri daha sonra dervişleri vasıtasıyla geniş bir coğrafyaya ve tabi ki Anadolu'ya da yayıldı. Sufilik düşüncesinin bilinmesinde ve benimsenmesinde bu şiirler çok etkili oldular. Yunus Emre de bu şiirleri okuyan, bilen, onlardan beslenen bir şairdir. Dolayısıyla Ahmet Yesevi, fikren Yunus Emre'nin üstadıdır. Fakat Yunus Emre, bu yakınlığa rağmen kendine mahsus özel bir şiir yapısı kurdu. Dolayısıyla onun şiiri tarihi kendisiyle başladı. Bu anlamda önünde bir ustası yoktur.

Bu bakımdan yaşadığı zamanda zirve isim kendisidir. Dolayısıyla o bir kurucudur. Halk ve tekke şiirinin o çağdaki mimarıdır. Bu öylesine sağlam temeller üzerine kurulmuş bir yapıdır

ki asırlar boyunca Halk ve tekke edebiyatı onun açtığı yolda yürümüş, bilhassa tekke şiirinde onu aşmak bir yana ona yaklaşan bir şair bile yetişememiştir. Saz şairleri arasında ise ancak Karacaoğlan, Dadaloğlu gibi şairler farklı bir muhteva ile kendilerine bir alan açabilmişler ama Yunus etkisini de üzerlerinde hep hissettirmişlerdir.

Divan edebiyatı şairlerinin Yunus'tan etkilenmemeleri düşünülemez. Yunus, onlar tarafından da mutlaka bilinen bir şair olmuştur ama onlar bu durumdan hiç söz etmezler. Fakat bilhassa gazellerdeki coşkulu söyleyişlerde içten içe bir Yunus edası sezmemek mümkün değildir. Fakat, Yunus'un Divan şairleriyle bir doku uyuşmazlığı olduğunu da söylemek gerekir. Çünkü şiir onlarda bir bilgi ve sanat esasına dayalı olarak kurulmuş, Yunus'ta ise bu olay gönülde gerçekleşmiştir.

Yunus'u böylesi bir şair yapan durum ise onun öncelikle şair tabiatlı bir insan olmasıdır. Zira bu durum Ahmet Yesevi'de görülmez. Onun kaygısı İslam ve tasavvuf gerçeklerini Halka anlatma kaygısıdır. Şiir, onda bir vasıta hükmündedir. Yunus da sonuçta bir tebliğ şairidir ama; o şairlik tabiatı gereği hiçbir zaman didaktizmin kuruluğuna düşmemiş, lirizm onun şiirlerinin en belli başlı özelliklerinden biri olmuştur.

Yunus'u dünyanın büyük lirik şairleri arasına katan özelliği işte sufizme getirdiği bu aşk ve coşku boyutudur. İçtenliktir. Bunda Vahdet-i vücut anlayışına bağlı bir sûfi olması elbette etkilidir ama bu durum yine de büyük ölçüde onun fıtratıyla, samimiyetiyle ilgilidir. Tasavvuf, Yunus Emre'nin dilinde bir "aşk felsefesi"ne dönüşmüştür. Kendinden önceki pek çok sufînin yaptığı gibi o meselenin teorik tartışmalarıyla hiç meşgul olmamış, içselleştirdiği sûfilik düşüncesini bize gönül diliyle, şiirinin imkanlarıyla sunmuştur.

Bu sunuş, dil, duyarlık ve söyleyiş bakımında son derece özgün ve mükemmel olduğu için de çok benimsenmiştir. Bu benimseme olayı iledir ki geriye dönüp baktığımızda hâlâ canlılığını ve güzelliğini koruyan bir şiir okumak istediğimizde dilimizden dökülen mısralar Yunus'un şiirleri olmaktadır. Çünkü bu şiirler bir su misalidir. Su kavramında hem hareketlilik, hem berraklık, hem saflık, hem musiki, hem renk hem koku birlikte bulunur. Yunus'un şiiri de işte öyledir. Hem kendi devrini yansıtır. Hem de ardından bulunduğu devri aşar ve geleceğe uzanır. Bu, fikirlerinin sonsuz manasıyla birlikte bunları ifade etmedeki kudretiyle de ilgili bir durumdur. O, her dem yeni olma sırrına böyle ulaşmıştır.

Şiir ve Poetika

"Yunus Emre, sözün önemini bildiği için kendisi de güzel ve etkili söz söylemeyi hedeflemiştir."
Azmi BİLGİN

Şiir, söylemek veya yazmak, aynı zamanda şiir üzerinde düşünmeyi de gerektirir. Poetikasını oluşturmuş şairler bu düşünme faaliyetini gerçekleştiren kişilerdir. Çünkü hiçbir faaliyet amaçsız ve anlamsız olamaz. Hele sözkonusu olan "söz" yani "şiir" ise bu durum daha da önem taşır.

Yunus Emre, işte bu tür şairlerdendir. Divanında şiire nasıl baktığı, ona nasıl bir misyon yüklediği gibi poetik meseleler hakkında çok sayıda beyit bulmak mümkündür. Hatta birkaç şiiri tamamen bu konuya ayrılmış gibidir.

Uş yine geldim ki bunda sır sözün ıyan eyleyim
Bir söz ile yeri göğü cümlesin hayran eyleyim

Bu beyitte dikkati çeken ilk şey, Yunus'un dünyaya "şairlik" ödeviyle gönderildiğine inanması ve bu durumu bilmesi olayıdır. Bu bilinç hâli son derece önemlidir. Burada "sır" sözünü "hakikat" manasında alabiliriz. Öyleyse Yunus, adına "sır" dediği hakikati açıklamak, anlatmak ödevindedir. Bu durum, şiirin muhtevasıyla ilgili bir söyleyiştir. Yunus'un şiirini okuyanlar onun bize hangi hakikatleri açıkladığını kolaylıkla göreceklerdir. Yeter ki şairin hakikat perdesini aralamaya çalışan biri olduğunu unutmasınlar. Böyle yapıldığı takdirde şiir bizi maddi âlemin ötesine, metafizik bir dünyaya taşıyacaktır.

Bir de söylenenin nasıl söylendiği meselesi vardır. Yunus bunun da farkındadır. Buna göre söylenen güzel söylenecek ve muhatabında bir hayranlık duygusu uyandıracaktır. Sanatın en temel meselesi olan estetik kaygı, Yunus'un da üzerinde çok önem verdiği bir husustur. Bu da onun bir sufî oluşuyla yakından ilgili bir durumdur. Çünkü Allah, mutlak güzellik demektir. Yaratılanlar da öyledir. Hakikatin içinde çirkinlik yoktur. Her şey zıttıyla kaimdir ama; olumsuzluklar Mutlak Güzellik sahibinin eseri değil insan nefsinin eseridir. Söz güzel

söylenerek insan gönlü, güzele âşina kılınacak, göz de güzel olana çevrilecektir.

Bu bizden önce gelenler ma'niyi pinhân dediler
Ma'ni benden doğmuşlayın geldim ki uryan eyleyim

Bir önceki beyti destekleyen bu söyleyişte de ince bir eleştirinin varlığı seziliyor. Eleştiri mana ve söyleyiş olarak sanatın en doruk noktası sayabileceğimiz şiiri herkesin anlayamıyacağını düşünenlere karşıdır. Muhtemeldir ki, bunlar o çağda şiiri, yabancı kelime ve terkiplerle, hayata ve hakikate dayanmayan benzetmelerle şiir yazan şairlerdir bunlar. Yunus, onların kapalı anlatım tarzını tercih etmemekte ve sözün "açık" olmasını istemektedir. Çünkü şiirin muhtevasını oluşturan mânâ, İlahi bir doğuşun eseridir. Şairin yüreği bu mânânın filizlendiği yerdir. Söylemek ise bu filizin çiçek açmasıdır. Yani güzellik, görünen âleme çıkarılmalıdır ki anlaşılsın.

Yunus, böyle bir şairlik anlayışıyla tasavvuf gibi son derece girift bir düşünce sistemini açık söyleyişleriyle, Halkın hayatından aldığı kolay anlaşılır benzetmelerle en sade insanın bile anlayabiyleceği bir hâle getirmiş, şiirini insanların bu manayı anlayabileceği tarzda kurmuştur. Bu yüzdendir ki onun şiiri, bilgi ve eğitim seviyesi ne olursa olsun herkes tarafından kolaylıkla anlaşılabilir.

Yunus bu sözleri çatar sanki balı yağa katar
Halka metaların satar yükü gevherdir tuz değil

Bu beyitte de yine şiiri ve onun meselelerini çok iyi bilen bir şairi görmekteyiz. Şiir, sıradan bir söyleyiş değildir. Estetik kaygı, sözü rasgele söylemeyi değil "çatma"yı yani derleyip düzenlemeyi gerektirir. Çünkü kâinat bir düzen üzere yaratılmıştır. Küçük bir kâinat sayılan insanın yaptığı işte, söylediği sözde de düzen olmalıdır.

Öte yandan çatılan bu sözler, çok kıymetli olmalı ve okuyana fayda sağlamalıdır. Bu da Yunus'un şiire muhteva olarak nasıl baktığının ayrı bir göstergesidir. Çünkü o aynı zamanda bir irşat şairidir. Muhatabı ise Halktır. Zaten şiir söylemeye başladıktan sonra şeyhi tarafından tebliğ gezilerine gönderilmesi de ondan şair olarak bir görev beklendiğini gösterir. "Halka meta satmak" şiirle, sözle onlara fayda sağlamaktır.

Burada didaktik bir tutumun şiiriyetin aleyhine olabileceği düşünülebilir ama; Yunus Emre fikri de estetik potasında öylesine eritmiştir ki bu sözlerin hepsi bir inci değerindedir. Hem şekil hem de mana olarak kıymet taşırlar. Bu şiirler bu kıymetleriyle muhatabı olan insanlarda karşılığını bulmuş, Yunus'un sevgi ve kardeşlik dolu mesajları muhatapları tarafından anlaşılıp benimsenmiştir.

Sözü Çatmak

"Yunus bu sözleri catar sanki balı yağa katar
Halkta metaların satar yükü gevherdir tuz değil"
Yunus EMRE

Sezai Karakoç, Yunus Emre'nin "dağdan eğri odun getirmemek" menkıbesini yorumlarken "hep ideal çizgiler peşinde koştuğunu" söyler. Bu tespit Yunus'un düşünce ve yaşam şekli kadar sanatıyla da ilgili bir durumdur. Nitekim Karakoç da sözlerinin sonunda bu menkıbenin " Yunus'un sanatına ışık tutan (…)Yunus'un estetiği"ni veren bir menkıbe olduğundan söz ederek "Yunus'un şiirinin sansüel, duygucu bir plâna değil, ideal bir plâna sahip olduğunu" belirtir.[116]

Yunus, bu anlamda her şeyden önce eşsiz bir sanat insanı olarak bir söz ustasıdır. Menkıbedeki "düzgün odun" imajını şiir planında "düzgün ve güzel söyleyiş" yahut "estetik duyarlık"olarak düşünebiliriz. Bu durum, her şeyden önce sanâtkarlara mahsus bir fıtrat, bir kişilik özelliği olarak görülmelidir. Nitekim Yunus'un hayatında bu özelliği gösteren başka ayrıntılar da vardır. Meselâ çocukluğunda gönderildiği mektepten ayrılmasını İ. Hakkı Baltacıoğlu böyle bir olay olarak görür ve şöyle der: "Onun bu ayrılışı herhangi bir haylaz çocuğunki gibi değildir. Seçkin yaratılmış bir insan yavrusunun tavrıdır."[117] Bu durum, sanatçıdaki hür düşünce ve serazat ruh olarak da yorumlanabilir.

Yine Hacı Bektaş kapısına giderken dağdan alıç götürmesi, "ince bir düşünce"nin, yolda açlığı unutarak geri dönüp himmete talip olması "manevi iç zenginliğin", kendini ümmi olarak nitelemesi "mütevaziliğin", herkes tarafından sevilip benimsenmesi "ortak insani duyarlıklara sahip oluşun", söylediği ahlakî öğütlerle daha insani ve sevgi dolu bir dünya özlemiyle "idealizmin" birer yansıması olarak onun fıtratındaki özelliklerin birer göstergesidir.

116. Sezai Karakoç, Yunus Emre, s. 27

117. İ.Hakkı Baltacıoğlu, Yunus Emre'nin Estetik Sırları, Türk Yurdu, sayı 319

Buradan sözü onun şiiri üzerine getirecek olursak şunları söyleyebiliriz. Onun şiirinde sözün estetik bir biçimde söylenmesi, sanat özelliklerine göre kurulması çok önemlidir. "sözü çatmak" tıpkı dağdaki odunları düzgün hâle getirmek gibi yapılan işe verilen emeğin yanı sıra estetik duyarlılığın da bir anlatımıdır. Öyleyse şiir bir emek işidir. Aynı zamanda da ortaya çıkan ürünün güzel yani beğenilmeye layık olması gerekir.

Estetiğin bu kadar önemsenmesi ise sanatkâr olma arzusunun ötesinde bir meseleyle ilgilidir. O da söze etki gücü katma düşüncesidir. Bu düşüncenin sonucunda ise sanatçı, kendi duygularını yansıtmanın yanı sıra insanda/okurda var olan duyguları uyandırmak, bilinçaltındaki bu duyguları bilinç üstüne getirmektir.[118] Sanatçı, tesir gücünü bu şekilde gösterebilir ve muhatabında bu uyanmayı gerçekleştirirse eseriyle onlar üzerinde etkili olabilir.

Yunus'un sanatındaki bu özellik elbette ki onun "bir metafizik, din ve ahlak sanatçısı" olmasıyla ilgili bir durumdur. Ayrıca bu durumun çağa mahsus bir tarafı da vardır. Yunus, misyon sahibi bir sanatçı olarak çağının olumsuzluklarıyla mücadele eden bir insandır. Toplumsal değişim ve dönüşüm için önce insanın fıtratındaki anlam dünyasına dönmesi, gönlünde derinlere, bilinçaltına itilmiş insanî duygularını ortaya çıkarması gerekir. Eğer, insanda bu alıcılık yeteneği canlandırılamazsa en güzel sanat eseri karşısında bile tepkisiz kalır. Bu durumda ise söz söylemenin bir manası yoktur.

Yunus, sözünü ettiğimiz beytinin devamında amacının bu olduğunu "yağı bala katar" ifadesiyle zaten belirtmektedir. Yani güzel söylemedeki asıl maksat, insanlarda faydalı sonuçlar doğurmaktır. Yağı bala katmakla söz değerli ve faydalı bir nesneye dönüşmektedir. Sözün muhatabı ise Halktır. Halka satılan bu meta ise "tuz" değil "gevher" yani "inci"dir. İnci ise hem güzel hem de değerlidir. Halk Yunus'un sözlerindeki bu iki temel özelliği görmüş olduğundandır ki onu kendi ruhunun bir tercümanı saymış, ondan etkilenmiş, onun sözleriyle fıtratındaki değerlere dönme mücadelesine girişmiş, onu benimsemiş ve çok sevmiştir.

Bu sevgi ve ilgide şüphesiz Yunus'un dili kullanma biçimi çok etkili bir faktör olmuştur. O, hitap edeceği insanlara onların diliyle seslenmiş, ama bu seslenişi hem dilin bu imkânlarını sonuna kadar artırarak hem de dile şahsî tasarruflarda bulunarak onu zenginleştirmek suretiyle yapmış, "Anadolu Türkçesi'ne o çağlara kadar hiçbir Türkçede görülmemiş bir musiki işlemiştir."[119]

Bütün bunlardan sonra şunu söyleyebiliriz. Yunus sûfi olmanın yanı sıra büyük bir şair ve önemli bir dil ustasıdır. Bu durum onda sonradan kazanılmış bir özellik değil doğal bir yetenek durumundadır.

118. İ.Hakkı Baltacıoğlu, Yunus Emre'nin Estetik Sırları, Türk Yurdu sayı 19
119. Nihat Sami Banarlı, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, C.1 s. 334

Sözü Pişirmek

"Yunus Emre, kelimelerden bir Süleymaniye kurmuş büyük bir dil mimarıdır."
Samiha AYVERDİ

Her büyük şair, şiiri bir söz ustalığı olarak görmekten öte ona bir anlam yükler ve bir poetika oluşturur. Çünkü sözün tek başına güzel olmasının bir değeri yoktur. Söz, taşıdığı anlamıyla önemlidir. Bu anlayış da yine dini bir temele dayanır. Çünkü söz dince kutsal sayılır. "Ya hayır söyle ya sus", yahut "Söylediğini güzel söyle" ilkesi sözün hangi değerlerle yüklü olması ve nasıl söylenmesi gerektiğinin özlü bir ifadesi olarak görülmelidir.

Yunus da böyle bir düşüncede olan bir şairdir. Onda da "öz, biçimden önce gelmektedir."[120] Yani nasıl söylediğinden önce ne söylediği önemlidir. O da bir değerler dünyasına bağlı her büyük şair gibi şiiri kutsal bir bağlamda ele almış, şiirini bu anlam çerçevesinde kurmuş, söze bir anlam ve misyon yüklemiştir. Bu durum onun söyleyiş gücünde asla bir olumsuzluğa yol açmamıştır. Çünkü güzel olanın güzel söylenmesi hâlinde güzel sonuçlar doğuracağının farkındadır.

Keleci bilen kişinün yüzünü ağ ide bir söz
Sözü pişürüp diyenün işüni sağ ide bir söz

Demesi bundandır. Çünkü şiir, bir söz sanatıdır. Yunus, bu yüzden şiire öncelikli olarak bu dikkatle bakar ve sözün şiir olabilmesinin şartını "sözü pişirmek" şeklinde ifadelendirir. Son derece ilginç sayılması gereken bu ifade tarzı sözün şairin zihin ve gönül dünyasında bir işlemden geçmesi, çiğ yiyeceklerin pişirme işlemiyle nasıl lezzetli ve faydalı hâle geliyorlarsa sözün de benzer bir işleme tabi tutulmasını belirtmektedir.

Yunus Emre'nin şiiri bir önceki yazıda belirttiğimiz gibi estetik düzeyi çok yüksek bir şiirdir. Sözün manasına uygun şekilde anlaşılması, ondan beklenen etkinin oluşması için "sözü

120. Sezai Karakoç, Yunus Emre, s. 34

çatmak", yani üzerinde emek sarfetmek, onu sanatın kurallarına göre söylemek gerekir. Bunu yaparken de amaç salt güzel söylemek değil asıl amaç "balı yağa katmak" şeklinde bir "faydacılık" anlayışıdır. Çünkü Yunus'un şiir söylemede bir gayesi vardır. Bu gaye, İslam iman ve idealini geniş Halk topluluklarına duyurmaktır. Yunus'un şiirlerine dikkatli bir gözle bakıldığında onların lirizm değerinin yüksekliği yanında aynı zamanda didaktik bir taraf da görmemiz bu yüzdendir.

Fakat Yunus, didaktik şiirlerine bile lirizm katmış, başka bir deyişle söze verdiği bu değerle "didaktik mısralarını bile şiir gücüne yükseltmiş, fikirle lirizmi kaynaştırarak kendisini Türkçenin Mevlânası doruğuna çıkarmıştır." [121]

Yunus'a göre söz, son derece etkili bir vasıtadır:

Söz ola kese savaşı söz ola kestire başı
Söz ola ağulu aşı yağ ile bal ide bir söz

Şeklindeki ifadesi sözün bu büyük tesirini gösteren ilginç bir örnektir. Söz, Yunus'a göre insanın yüzünü ak etmeli, faydalı sonuçlara yol açmalıdır. Bunun için sözün hem gönül hem akıl süzgecinden geçirilerek söylenmesi esastır. Eğer böyle yapılırsa kişi ne zaman, neyi, nasıl söyleyeceğini iyi bilir. Sözün iyi ve güzel olanını, iyi ve güzel biçimde söyler. Böylece söz "Bu cihan cehennemini sekiz uçmak" edecek bir kudret kazanır.

Yunus, bu söyleyişle bir tefekkür şairi olduğunun, yaptığı işin şuurunu hep taşıdığının ve bu yoldaki başarısının da farkındadır:

Yunus ne hoş demişsin bal u şeker yemişsin
Ballar balını buldum kovanım yağma olsun

İfadesi bu durumun bir göstergesidir. Buradan tekrar başa dönecek olursak Yunus'un derdinin şairlik değil, şiiriyle insanlara faydalı olma düşüncesi olduğu görülür. Tabi ki bu durum onun şairliğinde bir noksanlık meydana getirmemiştir. Çünkü neyi nasıl söyleme konusunda ortak değer olarak güzellik ve faydayı benimsemiş, her iki kavramı da ince söyleyişleriyle kaynaştırıp birleştirerek hem bir "deha" hem bir "gönül" şiiri ortaya koymuştur.

Yine sözün "cihan cehennemini cennete çevirmesi" ifadesi de bu anlamla birlikte Yunus'un çağına özgü, onun sorunlarını bilen bir insan sıfatıyla nasıl bir şiir söylenmesi gerektiği konusundaki yaklaşımını da izah etmektedir. Çünkü çağ, acıların, zulümlerin ve kötülüklerin çağıdır. Böyle bir çağda söze öyle kutlu bir misyon verilmedir ki bütün bu olumsuzlukları olumlu bir şekle dönüştürsün. Yaralara merhem, dertlere derman olsun. Yunus, şiirini böyle bir bilinçle kurmuş, muhatabı olan insanlarda böyle bir etki meydana getirmek istemiş ve bunu başarmıştır.

121. Ahmet Kabaklı, Yunus Emre, s. 83

Coşkunun Şiiri

"Yunus'u yüzyıllar boyu etkileyici, duygulandırıcı ve kalıcı kılan başlıca etkenlerden biri, ondaki derin lirizmdir."
Doğan AKSAN

Yunus'un duygu ve düşünce dünyasının merkezinde "aşk" kavramı durur. Bu aşk, hem "Yaradan'"a hem de "Yaradılan'"a doğru akıp giden coşkun bir ırmak gibidir. Durum böyle olunca onun şiiri için söylenebilecek ilk söz, bunların coşkulu söyleyişlerle kurulmuş lirik şiirler oluşudur.

"Işka diyemedi özüm gensüzin açıldı râzum
Yûnus senün iş bu sözün 'âlemlere destân ola"

Böylece Yunus, bu lirizm gücüyle "sır"larını "âlem"e açmış, bunlar âlemlere "destan" olmuştur. Yani bu şiirleri Halk benimsemiş, sevmiş, kendi ruhunun bir yansıması olarak görmüş. Asırlar boyunca dilinden düşürmemiştir.

Bilindiği gibi lirizmde üç önemli özellik vardır. Bunlardan ilki içtenliktir. Yunus'un şiirlerini okuyanlar ona ait duyguları çok dolaysız biçimde kavrama imkânı bulurlar. Mesela insan içinde bulunduğu kimi hâlleri gizleme ihtiyacı duyar. Ama Yunus, buna asla tevessül etmez. Ne hissetmişse olduğu gibi aktarır. Halkın bu şiirleri benimsenmesindeki sırlardan birisi bu içtenliktir.

Acep şu yerde var m'ola
Şöyle garip bencileyin
Bağrı başlı gözü yaşlı
Şöyle garip bencileyin

Lirizmde ikinci özellik doğal söyleme tarzıdır. Yunus, berrak bir zihne ve gönüle sahiptir. Bu durum onda rahat ve doğal anlatımlı dizeler kurma imkânına dönüşür. Bu rahatlık

şiirin hem şeklinde hem de muhtevasında görülür. Okur, onun şiirlerini seslendirirken asla zorlanmaz. Halkın tavrı da böyledir. O da dolaysız ifadelerden hoşlanır. Deyimlerin ve atasözlerinin Halkın duygu ve düşünce dünyasının bir yansıması oluşu da bundandır. Nitekim Yunus da şiirsel doğal söyleyişlerinin içinde bu sözlerden de katmıştır:

Saçın çözüp benim için yaşın yaşın ağlar mısın

….

Vardı dost ıla buluştu gerü bana boyun vermez

Gibi söyleyişlerindeki "yaşın yaşın ağlamak" ve "boyun vermek" ifadeleri bu tarz söyleyişlerdendir. [122] Yine;

Dağ ne kadar yüksek ise yol anın üstünden aşar

Şeklinde atasözlerinin de Yunus'un şiirinde doğal söyleyişin bir ifadesi olarak kullanıldığını görmek mümkündür.

Bu doğallığı onun kullandığı imgelerde de görebilmekteyiz. Şüphesiz ki imge şiirde en önemli unsurdur ve özgün olması son derece önemlidir. Yunus bu noktada seçimini yine Halk sözcüklerinden, Halkın hayatında olan kavramlardan hareketle yapar. Mesela;

Halkı bostan edinmiştir dilediğin üzer ölüm

Mısraındaki "bostan" imgesi bu duruma bir örnek olarak gösterilebilir. Bu sözcük görünüşte sıradan gibi durur ama Halkın hayatında bir anlamı vardır. Yunus, böyle bir imgeyi kullanarak hem Halktan kopmamakta hem de ona yüklediği yeni ve zengin anlamla Türkçe'nin kelimelerini şiir dünyasına taşıyabilme ustalığı göstermektedir.

Şu karşıki dağları meşeleri bağları
Sağlık safalık ile aştık elhamdülillih
…
Kaynar denizleyin kanım oynar gemileyin canım
İki deniz arasında garkolup uşanayım

Yunus'un şiirindeki lirizmde bu mısralarda da görüldüğü gibi "hareket" kavramı çok önemlidir. Çünkü coşku, durgunluğun değil hareketin eseridir. Yunus, bu yüzden şiirlerinde oturup düşünen pasif bir insan portresi çizmez. Gezgincilik, dervişlik hayatının da bir gereği olduğu için karşımızda hep hareket hâlinde olan, gezen dolaşan, tefekkürünü bu şekilde gerçekleştiren bir insan portresi çıkar. Bu söyleyişlerdeki canlılık ve hareketlilik lirizmi de en uç noktasına çıkarmaktadır. Bu özellik de yine tasavvufun dinamik bir hayat görüşüyle yakından ilgilidir. Çünkü tasavvufta pasiflik yoktur. Devamlı hareket hâlinde olma vardır.

122. Doğan Aksan, Yunus Emre Şiirinin Gücü, s.41

Halkın Şairi

"Yunus Emre, Tasavvufi Türk Halk Edebiyatı'nın en mühim ve en meşhur şairidir."
F. Abdullah TANSEL

Abdülbaki Gölpınarlı Yunus Emre'nin sanatından söz ederken onun "Halk şairi" değil "Halkın şairi" olduğunu söyler. Bu cümleler Yunus'u bu anlamda kavrayan bir zihnin ününüdür. Yunus, gerçekten de bir Halk şairi değildir. Eğer öyle olsaydı onu Karacaoğlan, Dadaloğlu gibi şairlerle bir arada anmak gerekirdi. Ama Yunus, onlara benzeyen özeliklerinin dışında farklı bir şair portresiyle karşımıza çıkar ki onu Halkın şairi yapan işte bu portredir.

Bu portrede gördüğümüz ilk özellik dilidir. Yunus, Türkçe'nin bir şairidir. Hatta Anadolu Türkçe'sinin bir şiir diline dönüşmesini sağlayan kurucu bir isimdir. Ama o şiirini kurarken sadece Türkçe kelimelerle yetinmemiş, Arapça ve Farsça'dan da kelime ve terkipler almıştır. Bu durumu o çağda Farsça'nın resmi dil olmasıyla açıklamak tek başına yeterli olmaz. Yunus, Türk edebiyatının bir şairidir ama öte yandan temel düşünce olarak İslam'a bağlıdır. Bu düşüncenin ifadelendirildiği diğer iki dil ise Arapça ve Farsça'dır. Bu yüzden o, temelde Türkçe'ye bağlı kalmak kaydıyla İslam düşüncesinin bu iki dilinden Türkçeye giren kelimeleri de kullanarak hem bir medeniyetin, İslam medeniyetinin, şairi olarak bunun şuurunu taşıdığını göstermiş, hem de Halkın dil zevkine uygun bir söyleyiş gerçekleştirmiştir.

Yunus'un bu tavrını kullandığı vezinde ve nazım şekillerinde de görürüz. O, tercihini heceden ve dörtlükten yana kullanmış olmakla birlikte aruzu da İran edebiyatından alınan nazım şekillerini de kullanmıştır. Bunu yaparken de Türkçe'ye en yakın, onun yapısına uyabilecek kalıpları ve şekilleri seçmiş, Yahya Kemal'in Mehmet Akif'in asırlar sonra yaptığı aruzu Türkçe'ye uygun kullanma tarzını o daha o çağda gerçekleştirmiştir. Bunun önemi şudur. Divan şairleri dilde olduğu gibi vezin ve şekillerde de tamamen taklitçi bir tutum izlemişlerdir. Bu durum bir taklit ve yabancılaşmayı doğurmuştur. Yunus ve onu izleyen Tekke şairleri ise

Türkçe'nin bağımsızlığını korumak şartıyla diğer dillerden kelime aldıkları gibi vezin ve şekil almaktan da çekinmemişlerdir. Böylece Yunus ve diğer Tekke şairleri hem dil hem şiir şekli olarak bir terkip olayını gerçekleştirerek taklidin önüne geçmişler ve bu şuurlu tavırlarıyla Türkçenin zenginleşmesini sağlamışlardır.

Yunus, kurduğu bu zengin dille Hak'tan ayrılmadığı gibi Halktan ve hayattan da ayrılmamıştır. Divan şairlerinin soyut dünyasına ve insansız söylemlerine karşın Yunus'ta Halk ve hayat bütün unsurlarıyla yer alır. Bu yüzden onda tabiat yoktur, ölüm, aşk, dünya, gurbet gibi temalar hep soyuttur şeklindeki tespitlere katılmak mümkün değildir. O, bu kavramları hem metafizik boyutlarıyla hem de dünyevi durumlarıyla ele alıp anlatmıştır. Onun

Başları ucunda hece taşları
Ne söylerlerler ne bir haber verirler
Dökülmüştür kirpikleri kaşları
Ne söylerler ne bir haber verirler

şeklindeki ölüm temalı dörtlüğünde ölümü sadece bir metafizik olgu olarak gören bir göz yoktur. Ölüm, burada "canlı bir hakikat"tir. İnsanı korkutan, endişelendiren tepkilere konu olan bir kavramdır. Yine;

Karlı dağların başında
Salkım salkım olan bulut
Saçın çözüp benim için
Yaşın yaşın ağlar mısın,

derken karşımıza soyut bir tabiat tasviri çıkmaz. İnsanın derin iç yalnızlığı somut tabiat gerçeklikleriyle örülerek bir tablo gerçekliğinde sunulur bize.

Ya onun,

Gâh tozaram yerler gibi
Gâh eserem yeller gibi
Gâh çaglaram seller gibi
Gel gör beni ʿışk n'eyledi

söyleyişini okurken tozan yerleri, esen yelleri, çağlayan selleri gözün gördüğü nesnel gerçekler olarak düşünmez miyiz?

Burada Yunus'un yaptığı bu nesnel gerçekliği gönül gözüyle de görmemiz gerekir. Yani tozma, esme, çağlama sadece tabiatta görülen hadiseler değil insan yüreğinde de olan

hadiselerdir. İnsanın "küçük bir kâinat" olduğu şeklindeki tasavvufî yorum hatırlanacak olursa aslında bunu anlamak hiç de zor olmayacaktır. Dolayısıyla onun hangi şiirine bakarsak bakalım, en girift, en metafizik meseleler bile Halkın hayatında yer alan semboller ışığında anlatılmıştır. Bu yüzden Yunus'un Halkı anlaması zor olmamıştır. Çünkü o kitabî bilgiyi hayatın bilgisine dönüştürmüş, Halkın dili ve idrak çerçevesi içinde sunmuştur.

Belki bütün bunlardan da ötesi Yunus'un diliyle söylemiyle olduğu gibi hayatıyla da Halkın içinde olmasıdır. Onu yoksul bir ekinci, bir garip derviş olarak betimleyen Halk muhayyilesi bunu yaparken elbette onu kendine yakın bulmanın şuuruyla hareket etmiştir. Bu yüzden sarayların şairleri unutulurken Yunus unutulmamış, Halkın gönlünde asırlar boyunca yaşamıştır.

Sözün Yüzünü Örtmek

"Yunus bir söz söyledi hiçbir söze benzemez
Cahiller içinde örter mana yüzünü"
Yunus EMRE

Bir şiirdeki kelimeler, asla lûgat manalarıyla düşünülemez. Her şair, bu kelimelere yeni anlamlar yükler. Dolayısıyla şiirde görünen anlamın dışında başka anlamların anlaşılmasına imkân verecek şahsi tasarruflar da söz konusudur. Kullanılan edebî sanatlar bu konuda şairin anlamı gizleme olayında en önemli imkanıdır.

Bir şiir, bir sufiye aitse bu durum, o tür şiirlerin ilk okuyuşta fark edilmeyen zengin bir anlam dünyası olduğunu bize mutlaka düşündürmelidir. Zira tasavvufi eserlerin dili mecaz ve sembollerle örülü bir dildir. Çünkü tasavvuf içsel bir hadisedir. Başka bir deyişle tasavvuf "kâl" değil "hâl" ilmidir. Bir sufi, bu yolda çok değişik mistik tecrübeler yaşar. Bunların ifade edilmesinde kelimelerin sözlükteki karşılıkları asla yeterli olmaz. Bu sebeple bütün sufilerin şiirleri şerhlere konu olmuştur. Mesnevi, Bostan, Gülistan, Hafız Divanı bu konuda aklımıza hemen geliveren örneklerdir.

Yunus Emre, sade diliyle şöhret bulmuş bir şair olmakla beraber onun bir sehl-i mümteni ustası olduğunu bilmekteyiz. Dolayısıyla onda sadelik içinde çok zengin, derin bir anlam katmanları görülür. Üstelik o, kendine özgü bir şiir dili kurmuştur. Bu aşk'ın dilidir. Aşk ise kelimelere sığmaz. Ancak yaşayanın bilip anlayabileceği bir hâldir. O yüzden bu dil, onun kendi ifadesiyle bir "kuş dilidir." Bu dilin anlattığı öyle bir haberdir ki "Dilsizler haberini kulaksız dinleyesi/Dilsiz kulaksız sözüni can gerek anlayası"dır.

Bu durum, sufilik yolunun bir gereğidir. Zira birlik fikrine sahip bir sufi, ikilikten usanmış bir ruh hâliyle bütün varlığa, eşyaya aynı gözle bakar. Dünyevî bir algılayışla anlamları olumsuz bile olsa dünyada her şey O'ndandır. Dolayısıyla olumsuzluk diye bir şey yoktur. O bakımdan sûfi dilinde hangi sembol kullanılırsa kullanılsın müspet bir mana içerir.

Yunus'un manevi dünyasının birer aynası sayılabilecek şiirleri bu bakımdan kimi şerhlere konu olmuş, bu sahada müstakil eserler bile kaleme alınmıştır. Burada şerh metinlerinin şerhi yapan kişinin şiire yaklaşım ve algı düzeyine göre çok farklı şekillerde yorumlandığını da görmekteyiz. Bu durum Yunus Emre şiirlerinin bir tek anlam kat'ı değil birden fazla anlam kat'ı olduğunu göstermektedir.

Yunus Emre'nin şerhe konu olan en meşhur şiiri "Çıktım erik dalına…" şeklinde başlayan metnidir. Şathiye türünün en güzel örneklerinden biri kabul edilen bu metinle ilgili olarak şu ana kadar altı şerh yazılmış/yapılmıştır. Bunlar, Şeyh-zâde, Niyazi-î Mısrî, Bursalı İsmail Hakkı, Şeyh Ali Nevrekani, İbrahim Has ve Turgut Çırpan'a aittir. Yunus Emre'nin başka bazı şiirlerinin, beyitlerinin de şerhlere konu olduğu bilinmektedir.

Şerh meselesi de başka Yunus'lar meselesinde olduğu gibi yine onun benimsenmesi olayı ile ilgilidir. Kendisinden sonra ona hiçbir tarikat ilgisiz kalmamış ve bu tarikatın müntesibi şairler, bu şiirleri şerh çabasını önemli bir uğraş olarak görmüşlerdir. Çünkü onlara göre tevhit sırlarının en derin algılayıcısı ve anlatıcısı Yunus'tur. Onun bu bahiste neler söylediğinin anlaşılması tasavvuf meselelerin de daha aşikâr olarak bilinmesi gibi bir sonuca yol açmaktadır.

Bu meselede hele söz konusu olan metinler birer şathiye ise bu yorum ve anlama çabaları daha çok önem kazanmaktadır. Çünkü bu şiirler zahiri manalarıyla pek çok tenkitlerin de konusu olmuş, şairleri hakkında sui-zanlara imkân hazırlamışlardır. Bu bakımdan önce şunu bilmek gerekiyor. Şathiyeler örtülü sözlerdir. Şairleri tarafından vecd hâlinde söylenmişlerdir. Derviş, bu hâlde iken sözünün sahibi değildir. Gönlüne doğanı dile getirmektedir. Üstelik bu hal akla dayanan bir bilgi meselesi de değildir. Gönle dayalı olarak gerçekleşen manevi tecrübenin esrarıdır bu sözler. Bunlara bakan elbette kendi seviyesine göre bir anlam çıkaracaktır.

Şathiyeler, şerhe konu olduğunda işte bu mahzurlar büyük ölçüde ortadan kalkmakta, şairin maksadına yakın bir anlam ile karşımıza çıkmaktadırlar. Ama bu durumda da bunların üstü örtülü hakikatler olduğunu yine de unutmamak gerekir. Zira gönüle ait bir ifade yine gönül yoluyla anlaşılabilir. Düz mantıkla bu şiirlerin bize verebileceği fazla bir şey yoktur. Ama en azından şöyle bir fayda sağladıkları da ortadadır. Klasik şiirimizin sembolleri genellikle dünyevi anlamlarıyla bizde müspet çağrışımlar uyandırmayan meyhane, şarap, saki gibi kavramlardır. Bu şerhlerle en azından bunların manevi hâlleri ifade için kullanılan birer sembol oldukları ve sözlük manalarıyla bunları kullanan şairlerin en ufak bir ilişki içinde olmadıkları ortaya çıkmaktadır.

Sufi sözlerini bu yüzden "mana yüzü örtülü sözler" olarak görmek gerekir. Şairinin ne dediği ise ancak ehlinin anlayabileceği bir meseledir.

Başka Yunus'lar

"Yunus Emre'den başka Yunus adını taşıyan birkaç şair daha görülmektedir."
F.Kadri TİMURTAŞ

Yunus adını taşıyan şairimiz elbette bir tane değil. Yunus'un yaygın şöhreti ve geniş bir benimsemeye konu olması ortaya başka Yunus'lar da çıkarmıştır. Böylece Yunus Emre olarak bildiğimiz Yunus'un yanında başka Yunus'ların da varlığı söz konusudur. Onca mezar ve makam bolluğunun bir sebebi de bu olsa gerektir. Üstelik Yunus Emre'nin şiirleriyle bunların şiirleri karışmış durumdadır. Hangi şiir hangi Yunus'undur bunu çoğu kez ayırmak bile mümkün olmamaktadır.

Raif Yelkenci'ye sorarsanız bilinen Yunus'ların sayısı on dörttür. Ama bunlar Halk arasında bilinen ve bir belgeye istinat etmeyen Yunus'lardır.[123] Mustafa Tatçı, bu konuyla yakından ilgilenen bir isim olarak Yunus'ların üç tane olduğunu söylemektedir.[124] Bunlardan ilki bizim bildiğimiz Yunus Emre, diğeri Âşık Yunus, üçüncüsü ise Derviş Yunus'tur.

Aslında Yunus'lar meselesi, ilk defa Rıza Tevfik'in Yunus Emre'yi Ziyaret başlıklı yazısıyla gündeme gelmiştir. Onun söylediklerine göre Bursa'da iki Yunus mezarı var. Bunlardan ilki Yunus Emre, diğeri ise Âşık Yunus'tur.[125] Bu olabilir mi? Gölpınarlı, bunlardan Âşık Yunus mahlaslı olanın Emir Sultan hakkındaki şiirinden hareketle Bursa'da Yunus isimli bir şairin yaşamış olabileceği kanaatini taşımaktadır.[126]

Abdülbaki Gölpınarlı bu görüşünde yalnız kalmaz. F. Kadri Timurtaş da:

Efendim ceddine ulaşdur bizi
Yeşil donlu Emir Sultan merhaba

123. Sevim Narinç, Raif Yelkenci İle Bir Konuşma, Türk Yurdu, sayı 319, s. 180
124. Mustafa Tatçı, Âşık Yunus, s. 1-2
125. Abdullah Uçman, Rıza Tevfik'in Tekke ve Halk Edebiyatı İle İlgili Makaleleri, s. 211
126. Abdülbaki Gölpınarlı, Risalat-al Nushiyye ve Divan, s.XVII

Gibi söyleyişlerden hareketle 15. asırda yaşamış başka bir Yunus'un olduğunu belirtir.[127] Dolayısıyla Emir Sultan için şiir yazan Yunus budur. Turan Alptekin'in de benzer bir görüş taşıdığını bilmekteyiz. O da üç Yunus gerçeğine işaret eder. Bunlardan birisi ilk Yunus, diğeri Âşık Yunus, sonuncusu ise 1431 de vefat eden bir başka Yunus'tur. Yunus şiirlerinin bugüne gelmesini sağlayan işte bu Yunus'tur.[128]

Yunus Emre'ye mal edilen şiirler arasında görülen dil, vezin, söyleyiş farklılıkları da bu farklı Yunus'lar meselesine bir dayanak olarak gösterilmektedir. Çünkü Yunus divanında söyleyiş gücü çok yüksek olan mısraların yanında çok zayıf olan mısraların bulunması, kimi şiirlerin aruzla kimilerinin hece ile söylenmiş olmaları bazı araştırmacıları kuşkuya düşürmüştür. Yine Bektaşi menkıbesindeki Yunus'la Hâlveti menkıbesinde anlatılan Yunus, aynı kişi gibi görünmektedir.

Bugün için ortaya çıkan sonuç şudur: Bir Yunus Emre olarak bildiğimiz asıl Yunus vardır. Sarıköylü Ynustur bu. Şiir gücü ise çok zirvede olan bir şairdir. İkincisi Yıldırım Bayezit, Çelebi Mehmet ve II. Murat devirlerinde yaşamış Bursalı Yunus… Onun şiirleri birincisine göre daha zayıftır. Birincisi Tabduk Emre müntesibidir. Âşık Yunus ise Emir Sultan yolunda bir şairdir. Muhtemeldir ki Kadiri Yunus budur.

Konu yeni araştırmalarla yeni sonuçlara ulaşabilir. Bu mesele incelenmeye elbette değer. Ama daha önemlisi Yunus'un bu bahiste de karşımıza yine "sırlar sultanı" olarak çıkmasıdır. Bu konudaki bilinmezlik de aslında yine Yunus'un benimsenme alanı ile ilgili olarak görülmelidir. Ama şahsen gönlüm, "Arayı arayı bulsam izini, Benim adım dertli dolap" gibi şiirlerin bir başka Yunus'a ait olabileceğini kabul etmiyor. Yani ortada şair, âşık, derviş bir Yunus Emre vardır. Onun şiirleri isimlerinin Yunus da olması muhtemelen olan başka şairlerin şiirleriyle karışmış ve ortaya bütün bu ihtimalleri çıkarmıştır.

Bu da bence yine Yunus'un kerametiyle ilgili bir durumdur. Varlığını gizleme, meşhurken meçhul olma arzusunu şiirleri konusunda da göstermiştir. Biz hangi şiir hangi Yunus'un olabilir tartışmalarını ilmî anlamda yapalım ama esas olan ona ait olduğu söylenen şiirlerle başka Yunus'lara ait olduğu düşünülen şiirlerin de bir bütün olarak değerlendirilmesidir. Zira bunların hepsi başka Yunus'larca da söylenmiş olsa bile sonuçta Bizim Yunus dediğimiz Yunus Emre ikliminde söylenmiş şiirlerdir.

127. Turan Alptekin, Yunus Emre Olayı, Gösteri dergisi sayı 129, s. 62-65
128. F. Kadri Timurtaş, Yunus Emre Divanı, s. 19

Şiir ve Musiki

"Anın nazmettiği meârif, lisân-ı Türki üzre hiç kimseye (makdûr)nasip olmamıştır. Ve andan sonra gelüp nazm-ı mearif idenler, anın maidesinde(sofrasında) tüfeylî olmuşlardır."
Bursalı Şeyh İsmail HAKKI

Pek çok sufî-şair, sadece adı kitaplarda kalan isimler olurken Bizim Yunus neden unutulmadı? Unutulmak bir yana her gün gittikçe artan bir ilgiye mazhar oldu? Bu ilginin somut bir tezahürü olarak Anadolu'nun pek çok yerine Yunus mezarları, makamları oluşturuldu, menkıbeler düzenlendi. Bu noktada pek çok şey söylenebilir ama en önemlisi Yunus Emre'nin tasavvufu kitabi bilgiler toplamı olmaktan çıkarıp bir aşk ahlakına, bir yaşama üslubuna, bir hayat felsefesine dönüştürmüş olmasıdır, diyebiliriz.

Türkçenin bu en büyük söz ustası, gönlünün heyecanlarını, aşkınını, coşkusunu ifade etmek için şiiri seçti. Ama hadise burada kalmadı. Bu şiirler, hem içeriği hem biçimi hem de dili itibariyle musiki ile bütünleşecek özellikteydi. Bu buluşma çok geçmeden gerçekleşti. Yunus'un şiiri güfte olarak hemen besteleriyle buluştu. Böylece bestelendi ve insanın sonsuzluğa kanat çırpmak istediği her zaman ve zeminde söylenir ve yaşatılır oldu.

Bir ermiş olarak kabul edilip sevilen Yunus Emre'nin ilahilerinin yer aldığı risaleler, kutsal bilindi. Kutsal kitap gibi hürmete layık addedildi. İlahilerin manası yüreklerde muhafaza edilirken Yunus kitapları da tıpkı kutsal kitap gibi deri, kumaş gibi mahfazalar içinde korundu. Söz olarak, ses olarak nesilden nesile aktarıldı. Kandiller, bayramlar, cuma geceleri, ramazanlar, teravihler, ölümler, doğumlar… Kısacası hayatın her olayında hep bu ilahiler söylendi. Ümmi anaların nerdeyse bütün şifahi kültürlerinin kaynağı bu ilahiler oldu. Yahya Kemal'in bir yazısında da belirttiği gibi çocuklar okula başlarken yapılan âmin alaylarında ilk onun ilahilerini duydular.[129]

Tarikat ayinlerinde onun ilahileri okundu. Üstelik bu konuda hiçbir tarikat onu kabullenmekte ve benimsemekte bir sıkıntı çekmedi. Hâlveti, Nakşi, Kadiri, Rufai…. hangi tarikat olursa olsun

129. Yahya Kemal Beyatlı, Çocukluğum, Gençliğim, Siyasi ve Edebi Hatıralarım s. 1–2 İstanbul 1973

Yunus'u gönüllerinde ve Dergâhlarında çok özge bir makamda baş tacı ettiler. Ona fikren mesafeli duran tarikatlar bile Yunussuz edemedi.. Alevi erkânlarında, Bektaşi meydanlarında yine o vardı. Buralarda da evvelde ve ahirde asıl usta mevkiinde hep Yunus oldu. Böylece tekkeler, onun ilahileriyle birer konservatuara dönüştü. Türk musıkisi ölmez eserler kazandı.

Şiirleri bestelenen tek sufî elbette o değildi ama hiç biri onun derecesine ulaşamadı. Dilindeki yalınlık ve içtenlik ve fikirlerindeki derinlik bunda çok etkili olmuştu. Onun müstesna şahsiyeti dolayısıyla diğer tekke şairleri isimlerinin onun isminden sonra anılmasını da edebe mugayir gördüler. Hepsi Yunus'un gölgesinde kalmayı tercih etti. Böylece Türk şiirinde şiirleri en çok bestelenen tek şair o oldu. Bu sayının 250-300 civarında olduğu düşünülecek olursa bu benimsemenin ne kadar yaygın olduğu apaçık görülecektir.[130]

Ehli, bu bestelere "nutk-ı şerif" dediler. "Naat-ı şerif", "Kaside", "Mersiye", "Durak" en çok da yaygın ismiyle "İlahi" dedi. Üstelik bu besteleme olayı dini musiki ile de sınırlı kalmadı. Bu şiirlerin Türk Halk Müziği, Türk Sanat Müziği, hatta pop ve rack tarzında bile besteleri yapıldı.[131] Hatta Yunus Emre ilk Türk Oratoryasının da konusu oldu. Ahmet Adnan Saygun tarafından 1942'de, "Yunus Emre Oratoryosu" bestelendi ve geniş bir ilgiye mazhar oldu. Yine burada Ayla Algan'nın Long playından da söz etmeliyiz. Çünkü bu tarzda Yunus hakkındaki ilk çalışmadır. Bir başka isim de Ayla Algan oldu. 1969 yılında Yunus'un şiirlerinden oluşan "Bana Seni Gerek Seni" albümünü çıkardı.

Başka kimler yok ki bu bestekârlar arasında Zekai Dede'den Sadettin Kaynak'a; Muzaffer Ozak'tan Ahmet Hatipoğlu'na Abdullah Dede'den Fehmi Tokay'a, Cüneyt Kosal'dan Selahattin İçli'ye Hacı Faik Bey'den Bekir Sıtkı Sezgin'e, Rıfat Bey'den Etem Üngör'e kadar onlarca bestekar bu bestelerin nağmeleriyle ruhlarımıza nice şölenler yaşattılar. Tabi adı bilinmeyen bestekârların da bulunduğunu söylemek gerekiyor.

Genellikle Düyek, Semai, Sofyan, Evsat, Ağır Düyek gibi usullerle musikimize kazandırılan ve makam olarak en çok Rast, Uşşak, Beyati, Neva, Hüseyni, Hicaz, Hüzzam, Saba makamlarıyla bestelenen bu şiirler, bestekârlarının da yüz akı oldu. Dün tekkelerle camilerle sınırlı olan bu icralar bugün çağdaş iletişim teknolojisinin imkânlarıyla herkesle buluşuyor ve milyonlarca insan Yunus sesiyle hemhâl oluyor.

Yunus'un hangi şiirleri yok ki bu bestelerde…Ben Yürürem Yane Yane", "Dolap Niçin İnilersin", "Hâlet ile Bana Bir Aşk Yöneldi", "Ben Dervişim Diyene", "Seni Ben Severim Candan İçerü" "Aşkın ile Âşıklar..", "Canım Kurban Olsun Senin Yoluna…", "İster idim Allah'ı, "İlim İlim Bilmektir" "Ey Aşk Eri Aç Gözünü…", "Ömür Bahçesinin Gülü Solmadan" ve diğerleri... Böylece nerdeyse besteye konu olmayan tek bir şiiri bile kalmadı Yunus'un. Bu bestelerden bir kısmı Başka Yunus'lara aitti ama bu durum hiçbir şeyi değiştirmiyorndu. Onların dilinden konuşan da yine "Bizim Yunus"tu.

130. Bu sayı yakın zamanlarda yayımlanan bir makaleye göre 386'dır. Nuri Özcan, Türk Musıkisi Nota Yayımcılığında Yunus Güfteleri, Kültür Dergisi, sayı 4 İstanbul, 2006

131. Burada Eskişehir Odunpazarı Belediye'si anmak gerekiyor. "2006 yılında Halk Müziği formunda Yunus Emre Beste yarışması düzenleyen Belediye, ardından hemen her tür müzik formunun (Rrock, Halk Müziği, Caz, Özgün Müzik, Tasavvuf Musikisi, Deyiş, Pop Müzik) kullanıldığı bir Yunus Emre besteleri CD'si çıkardı. Geçmişten Geleceğe Yunus Emre, İstanbul, 2006

Yunus'un bu besteleri Türkçe'nin de bir muzafferiyeti oldu. Besteye elverişli bu ahenkli dil, sonradan karşılaştığı bütün problemlerin üstesinden geldi. Bu ilahiler söylendiği müddetçe saf, ahenkli yapısını korumayı başardı. Yunus bu dili hem mana olarak hem de kullanış şekliyle biçim olarak bütün yozlaşmalardan, bozulmalardan korumuş oldu. Nitekim, Milli Edebiyat Dönemi'nde Türkçe bağımsızlığını yeniden ilan ederken hareket noktası bu ilahilerin dili idi. Rıza Tevfik'ten Necip Fazıl'a, A. Hamdi Tanpınar'dan H. Nusret Zorlutuna'ya kadar Türkçe'nin ses ustaları kendilerine hep Yunus'u örnek aldılar.

Şimdi de bu besteler, bu evrende birer "hoş sada" olarak söylenmeye, dinlenmeye devam ediliyor. Musiki anlamında da Yunus'la ilgilenen ustalar yetişiyor. Kitaplar, makaleler, notalar yayımlanıyor.[132] Konserler düzenleniyor. Böylece Yunus nefesi her dem taze, her dem aşk dolu gönülleri arındırmaya, onlara ilahi ve insani aşk neşvesi tattırmaya devam ediyor.[133]

132. Bu kitaplardan bazıları şunlardır:
1.Selahattin Gürer/Yunus Emre, Bestelenmiş Şiirleri, İstanbul, 1961
2.Cüneyd Kosal, Yunus İlahileri Güldestesi, Ankara, 1991
3.Ahmet Hatipoğlu, Besteleriyle Yunus Emre İlahileri, Ankara, 1993
4.Samiha Ayverdi, Yunus Emre ve İlahiler, İstanbul, 1969
133. Yunus güfteleri konusunda geniş bilgi için şu yazılara bakılmalıdır:
1)Nuri Özcan/Türk Musıkisi Nota Yayımcılığında Yunus Güfteleri, Kültür Dergisi, sayı 4
2)Ethem Üngör/Türk Musıkisinde Yunus Emre, Türk Yurdu Dergisi sayı 319
3)Cemaleddin Revnak Serdaroğlu/Yunus'un Bestelenmiş İlahileri Nerede ve Nasıl Okunurdu? Türk Yurdu Dergisi sayı 319

ESERLERİ

"Yunus Emre'nin Risâleltü'n-Nushiyye adında bir mesnevisi ve şiirlerini topladığı bir Divan'ı bulunmaktadır."
Azmi BİLGİN

Yunus Emre eser bırakan sûfi şairlerdendir. Onun bugün için bilinen iki eseri vardır. Bunlardan "Risalet-el Nushiyye", Mesnevi nazım şekliyle yazılmış, manzum, didaktik, nasihatnâme tarzında bir eserdir. Toplam 563 [134] beyittir. Başlangıç kısmında aruz ölçüsünün fâilâtün/fâilâtün/fûilün diğer bölümlerinde, mefâilün/mefailün/fâilün kalıpları kullanılmıştır. Eserin sonlarına doğru yer alan

"Söze tarih yedi yüz yidiydi
Yunus canı bu yolda yidiydi"

beytinden hareketle yazılış tarihinin H. 707/M. 1307 olduğu sanılmaktadır.[135] Buna göre Yunus Emre bu eserini vefatından on iki-on üç yıl önce yani olgunluk yaşlarında yazmıştır.

Bu eser, Yunus'un asıl bilge yönünü, tasavvuf kültürüne vukufiyetini ve onunla yakın temasını gösterir. Ayrıca Yunus'un " ümmi, yani tahsil görmemiş bir şair olmadığını, aksine çok esaslı bir kültüre sahip olduğunu, tam anlamıyla ahlakçı bir mutasavvıf hüviyetiyle edebiyat ve kültür tarihimizde seçkin bir yer tuttuğunu, diğer taraftan sadece bir derviş değil, asıl tam bir mürşid, rehber, yol gösterici olduğunu ve özellikle akla verdiği büyük değeri, önemi açıkça ortaya koymakta, akıl ile gönül sentezini de başarıyla gerçekleştiğini göstermektedir." [136] Önder

134. Bu eserin beyit sayısı M. Tatçı'da 563, Önder Göçgün ve Mehmet Kaplan 573, Tük Klasiklerinde ise 562 beyit, olarak gösterilmektedir.
135. Abdülbaki Gölpınarlı, Yunus Emre Risalatü'l-Nushiyye ve Divan, s. 37.
136. Önder Göçgün, Dünden Bugüne Yunus Emre, s.66

Göçgün, Dünden Bugüne Yunus Emre, s.66. Nihat Sami bu eseri dolayısıyla Yunus'un bir mürşit sıfatıyla da çalıştığını belirtir.

Risalatü'l-Nushiyye'nin üzerinde bugüne kadar pek fazla durulmamıştır. Bunda dilinin de etkisi vardır. Zira bu eserde Divan'a göre Arapça, Farsça kelimeler bir hayli yer tutmaktadır. Ayrıca eserin sembolik bir anlatımı vardır. Soyut kavramlar kişileştirilmiştir. Yine eserdeki destani üslup da dikkati çekiçidir. Çünkü baştan sona kadar iyi huylarla kötü huyların savaşı yer almaktadır. Bu özellik Yunus'un yaşadığı çağa da uygun bir özelliktir. Çünkü o çağda da böyle bir kavga vardır.

Eserde didaktizmin ağır basması, lirizmi geri plana itmiştir. Bu yüzden "san'at değeri bakımından Divan'ı ile ölçülecek nitelikte değildir."[137]. Yani "Hissi değil fikri, öğetici" bir eserdir."[138] Zaten Yunus bu eserinde "kendi duygularını değil genellikle insanoğlu'nun hâlini ortaya koyar."[139] Fakat tasavvufun temel kavramlarını, ana meselelerini bir bilgin sıfatıyla açıklaması yönüyle çok önemlidir. Banarlı'nın yorumuna göre bu durum Yunus'un "bir mürşit sıfatıyla da çalıştığını göstermektedir."[140] Zira Yunus'un bu eserde ele aldığı kavramlar, dün olduğu gibi bugün de önemini koruyan kavramlardır. Allah'a duyulan özlem, O'na inanmak ve güvenmek, sabırlı olmak, onurlu olmak, cömertlik, haya sahibi olmak... Öbür yanda riya, acelecilik, büyüklenme, şehvet, öfke, cimrilik... gibi diğerlerine zıt huylar ve bunlar arasındaki mücadele insanlığına ezeli ve ebedi meseleleridir.

Risalatü'l-Nushiyye Yunus'un nasıl bilgi seviyesini gösteriyorsa Divan'ı da şairlik gücünü gösteren bir eserdir. Şiirleri çeşitli coğrafyalarda dilden dile dolaşan Yu-nus'un bizzat kendisinin eserini tertip edip etmediğini kesin olarak bilmemekteyiz. A. Gölpınarlı O'nun:

Yunus oldum ise adım ne acep
Okuyalar bu benîm divanımı

ya da

"Yunus miskin anı görmüş eline bir divan almış
Âlimler okuyamamış bu ma'niden duyan gelsin

gibi beyitlerinden hareketle "kuvvetle ihtimal dahilindedir ki bahsettiği divanını, bizzat kendisi yazmış olsun. Esasen şiirleri, kendisi tarafından, yahut kendi yaşarken toplanmamış olsa eski divan nüshâlarına rastlamamız icap ederdi"[141] sonucuna varmaktadır. Köprülü ise eldeki nüshâların son asırlara ait olduğunu belirterek "Yunus divanı kendisinden asırlarca sonra, ona bağlı bir derviş tarafından tertip ve tanzim edilmiştir" demektedir.[142]

137. N. Sami Banarh, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, c. 1, s. 334.
138. Mehmet Kaplan, Yunus Emre, Seçme Makaleler, s. 215
139. Mehmet Kaplan a.g..e. s. 215
140. Mehmet Kaplan, a.g.e.,s.334.
141. Abdülbaki Gölpınarlı, Yunus Emre -Hayatı-, s. 133.
142. M. Fuat Köprülü, Türk Edebiyatı'nda Ük Mutasavvıflar, s. 245.

Yunus Divanı'nın ortada pek çok yazma nüshâları vardır. Bu eserlerde yer alan şiirlerin tamamım ona ait görmek mümkün değildir. "Yunus'tan sonra ve Yunus tarzında söylenmiş daha birçok şiirlerin, Yunus'un sanılarak bu nüshâlara ilave edildiği muhakkakıtır." [143]

Divan'daki dil Azeri lehçesiyle büyük bir yakınlık ve benzerlik içindedir. Türkçe, Yunus'ta bu çağın edebî dili haline gelmiştir. Bunda Türkçenin işleniş şeklinin, felsefi düşünceleri ifade edici bir özelliğe ulaştırmanın payı büyüktür. Bu bakımdan Yunus'u Eski Anadolu Türkçesinin en büyük temsilcilerinden biri saymak gerekir.[144]

Yunus, divanında hem hece hem de aruz ölçüsünü kullanmıştır. Daha çok şöhret kazanan şiirleri hece vezniyle yazılmış olanlarıdır. Bu şiirlerde hece ölçüsünün hemen her kalıbı kullanılmıştır. Öbür yandan Divan'da mesnevi, gazel, musammat şeklindeki divan nazım biçimlerine de rastlanır.

Kafiye konusunda genellikle Halk ve tekke şiirindeki geleneğe uyularak daha çok yarım kafiye kullanılmış ve redife baş vurulmuştur. Nazım şekli genellikle dörtlüktür. Nazım birimi olarak zaman zaman beyit de kullanılmıştır. Divan'daki şiirlerde mecaz ve mazmun özellikleri de dikkat çekicidir. Bunlar arasında Halk şiiri geleneğinde yer alan ortak mecazlara, sembollere, rastlanmakla birlikte ol-dukça orijinal olanları da vardır. Çok sık kullanılan imaj ve semboller "ekincilik, bağ ve bahçecilik hayatından alınanlardır". [145] Dolayısıyla benzetmeler de hep tabiata dayalıdır. Derviş, meyveli bir ağaçtır. Diken asiliği, gül uysallığı ve olgunluğu temsil eder. Şair, bülbüldür, temizlenmemiş gönül dikenli bir bahçedir. Aşksız adam odun misalidir.

Yunus'un şiirlerinde İslam şairi niteliğine uygun olarak sanat kaygısı değil din gayreti ve tasavvuf neşesi hakimdir. Fakat bu durum, şiirlerinin birer sanat şaheseri olmasına engel teşkil etmemiştir. Söz yoğunluğu, rahat söyleyişlenen belli başlı konular ise, İslam'ın inanç, ibadet esaslannın yorumu, aşk, fanilik, ölüm, gurbet, tabiat, hasret gibi temalar ve ahlakî öğütlerdir.

Yunus'un şiirini dünden bugüne getiren özellik, sağlam bir düşünceye bağlı olmasıyla birlikte bu düşünceyi üstün bir sanat gücüyle ifade etmiş olmasıdır.

143. N. Sami Banarlı, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, C.1., s. 334
144. F. Kadri Timurtaş, Yunus Emre Divanı, s. 35.
145. M. Kaplan, Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar, c. l,s. 120

Yunus'un Takipçileri

"Yunus Emre'nin mutasavvıfane şiirleri,
Anadolu sahasında pek çabuk yayılarak az zamanda pek mühim muakıplari yetişti."
M. Fuat KÖPRÜLÜ

Yunus, tıpkı Hz. Mevlâna gibi yaptı. Tasavvufu bilgi hâlinden vecd, aşk, coşku hâline çevirdi. Tasavvuf bu şekilde yorumlanınca din de aynı şekilde anlaşılır olmaya bir aşk ve ihlâs hâliyle algılanmaya başladı. Öyle ki Yunus'un sözlüğünde iman, aşk; mümin, aşk eri kavramlarıyla tanımlandı. Yaratıcı, yaratılanlardan ayrı bir yerde ele alınmadı.

Söz'ün doğuş coğrafyası böylesine, ilahi, insani olunca, asıl kaynağı olan gönülden beslenen şiir kuşu, kanatlandı. Gönülden gönüle, ruhtan ruha ulaşan bir kutlu sırra dönüştü hakikatin bilgisi. Çünkü içtenlik vardı ve gönüller böyle bir söze ilgisiz kalamazlardı.

Yunus, bir şey daha yaptı. Amacına uygun araç olarak Halk dilini, Halk şiirinin ölçüsünü ve diğer nazım özelliklerini seçti. Yunus'un içtenlik dolu şiirleri, böylesi uygun araçlarla anlatınca çok kolay ve üstelik hızlı yayıldı Anadolu'da… Böylece her gönüle girmeyi başardı. Anadolu Yunus'un rengine boyandı. Yunus'la uyandı, canlandı. Her bakımdan karmaşık olayların cereyan ettiği o karanlık çağ, bu şiirlerin gönüllere taşıdığı ışıkla aydınlandı.

Mesele burada bitmedi elbette. Yunus, çağıyla sınırlı kalmadı. Halk nezdindeki geniş tesir sahasının içine şairler de girdiler. Kendinden çok pek çok takipçisi yetişti. Yunus, bir Dergâh sahibi şeyh değildi. Onun Dergâhı bütün bir Anadolu idi. Dolayısıyla bu coğrafyanın neresinde olursa olsun onun sesini duyanlar onun gibi söylemeye, Yunus'u şiirde de "mürşid" kabul etmeye başladılar.

Böylece bir yandan dilimiz ve edebiyatımız sağlam temeller üzerinde inşa edilirken bu şairler tarafından zamanlar içerisinde bu binaya yeni taşlar konuldu, yeni sütunlar eklendi. Yunus'un şiir yoluyla gerçekleştirdiği sohbet Halkası genişledi.

Kimler yok ki bu yol'un takipçileri arasında…Yunus'la çağdaş olan Âşık Paşa'dan başlayarak bu Halkayı Kaygusuz Abdal'la, Hacı Bayram-ı Veli ile, Eşrefoğlu Rumi ile, Usûli, Ümmi Sinan, Sinan Ümmî, Nizamoğlu'yla genişletebiliriz. Dahası da var elbette…Niyazi Mısri-i, Aziz Mahmud Hüdayi, Himmet, Adem Dede, İdris-i Muhtevi, Seyyid Seyfullah, Nakşi Akkirmani, Olanlar Şeyhi İbrahim Efendi, Sunullah Gaybi…

Bu şairlerin Yunus sevgisi ve ona mensubiyet duyguları o kadar güçlüdür ki mesela Niyazi Mısrî kendi dilinden söyleyenin gerçekte Yunus Emre olduğunu söyler:

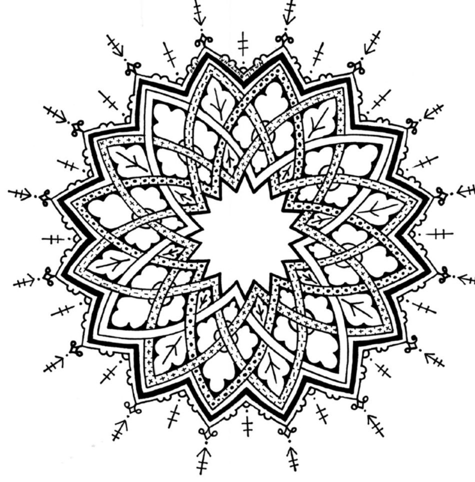
Niyazi'nin dilinde Yunus'durur söyleyen
Herkese can gerek Yunusdurur can bana

Bu isimlerin çoğunun sadece bir şair olmayıp birer tarikat kurucusu olduklarını düşünecek olursak Yunus'un tesir gücünün nerelere ulaştığını anlamak hiç de zor olmayacaktır. Hz. Mevlâna'nın divan şiirinde meydana getirdiği tesir, aynı ölçüde Yunus'la Halk şiirinde ve tarikat muhitlerinde gerçekleşti.

Yunus'un tesiri, elbette geniş ve derin bir tesirdir. Ne zaman ki şairlerimiz gerek sanatları gerekse dünyaya bakış ve algılayış tarzları anlamında başları sıkışsa Yunus'un elini tutmuşlar ve çıkar yolu bulmuşlardır. Bu bakımdan mesela Milli Edebiyat Devri bu anlamda Yunus'un aydınlar katında yeniden keşfi sayılır. Rıza Tevfik'le başlayan bu süreç Rıza Ümit, Necip Fazıl, Burhan Toprak, Hâlide Nusret Zorlutuna, Abdürrahim Karakoç gibi isimlerle devam etmiştir. Bu tesir, sadece Anadolu coğrafyasıyla da kalmamış, Türkçe'nin konuşulduğu her yerde Yunus, şairleri etkilemiş, onun takipçileri bu coğrafyalarda da yetişmiştir. Özellikle makamı da bulunan Azerbaycan'da bu tesir çok güçlüdür. Yine Kıbrıs Türk şiirinde de Yunus sevgisi çok yoğundur.

Bugünkü şiirimizde de Yunus tesiri gizli ve aşikar bir şekilde sürmektedir. Bu isimlere ayrıca E. Behiç Koryürek Arif Nihat Asya, Behçet Kemal Çağlar, Fuat Bayramoğlu, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Behçet Necatigil, İlhan Geçer, Salah Birsel, Hâlil Soyuer, Bekir Sıtkı Erdoğan, Nüzhet Erman, Bahattin Karakoç, Ayhan İnal, Hilmi Yavuz, Ali Akbaş, Arif Ay, Muhsin İlyas Subaşı, Bestami Yazgan… gibi daha pek çok isim eklenebilir. Buradan çıkarabileceğimiz sonuç şudur:

Türkçemizin bütün çağlardaki bu en büyük söz ustası şair olarak da himmetini üzerimizden eksik etmiyor. Yunus Emre yolunda nice şairler yetişiyor ve şiirler yazılıyor.

V. BÖLÜM

ŞİİRLER

Yunus Emre'ye hayranlıklarını ifade eden sanatkârlarımızın, ona ithaf ettikleri, onun tesirinde kalarak yazdıkları, onun üslubunu taklit suretiyle kaleme aldıkları manzumeleri az değildir.

F. Abdullah TANSEL

Yunus'a Adanmış Şiirler

HAZRET-İ SULTAN-ÜL AŞIKÎN

Ehl-i aşkın gülüdür Hazret-i Âşık Yunus
Bağ-ı Hak bülbülüdür Hazret-i Âşık Yunus

Mest-i lâ- ya'kıl eder dinleyeni nutku anın
Beli Hakk'ın mülidir Hazret-i Âşık Yunus

Bahr-i vahdette garik-i ahadiyet oldu
Yemm-i vahdet selidir Hazret-i Âşık Yunus

Tuttu hep râyihası bağ-ı cihanı o gülün
Âşıkanın filidir Hazret-i Âşık Yunus

Dediler o habibin ilâhisi anın. vardır hem
Filleri hep delidir Hazret-i Âşık Yunus

Binini gökte melekler, binini insan okur
Böyle Hakk'ın kuludur Hazret-i Âşık Yunus

Binini kuşlar okur subh-ü mesâ zikr ederek
Herkese sevgilidir Hazret-i Âşık Yunus

Nâmı âşıkla mülekkab dahi dervişle hem
Bağ-ı aşk sünbülüdür Hazret-i Âşık Yunus

Âşıkan cümle-i azâ gibidir bî-şüphe
Cümle uzvun dilidir Hazret-i Âşık Yunus

Yardım ister ki bilir böyle Murad-ı nâşad
Âşıkanın elidir Hazret-i Âşık Yunus

Molla MURAD[146]
Cahit Öztelli/Yunus Emre Yaşamı ve Bütün şiirleri, s. 72 Özgür dağıtım, İstanbul 2004

146. Molla Murad: İstanbulludur. Nakşibendiye tarikatından olup kendi Dergâhı'nda şeyhlik yapmıştır. 1847'de İstanbul'da vefat etmiştir.

YUNUS EMRE'YE

Bir yerde ölüp, bes, niye min yerde doğuldu?
Aşkında yanirken yeniden bir de doğuldu.
Şiirindeki hikmeti satırlarda doğuldu.

Bir yerde ölüp bes, niye min yerde mezarı?
Her gün kazılır çünkü gönüllerde mezarı.
Otlarda, çiçeklerde ve gönüllerde mezarı-

-Efsane mi. gerçek mi? Bu insan nice insan.
- Varlık sesidir, kopmuş, O, Türk'ün kopuzundan.

Bahtiyar VAHAPZADE[147]
Türk Dünyasının Sesi, Hz. Erdal Karaman, s.128
Kafkas Araştırmaları Enstitüsü, Bakü, 2009

147. Bahtiyar Vahapzade: (1925-2009) Azerbaycan şiirinin en büyük isimlerinden biridir.1960'larda başlayan özgürlük hareketlerinin öncülerindendir. 40'ı aşkın şiir kitabı vardır. Ömürden Sayfalar , Vatan, millet, ana dili, Soru işareti isimli kitapları Türkiye Türkçesine çevrilmiştir.

YUNUS EMRE'YE

Hakikat aşkına ermek diledim,
Hayret şarabından iç dedi bana.
Senden duyduğumu sana söyledim.
Bu kuru sözlerden geç dedi bana.

Varlığı, yokluğu sordum özüne.
Sustun, bir damla yaş geldi gözüne.
Ölüm nedir dedim bakıp yüzüne,
Yüzüme bakıp ta hiç dedin bana.

Bağrımda yâdını dağlıyorum bak.
Ben de senin gibi ağlıyorum bak.
Eriyip izinde çağlıyorum bak.
Eğil göz yaşımdan iç dedin bana,

Hasan Ali YÜCEL[148]
Yunus Emre'ye Şiirler, hz. Vedat Genç, s.237-38,
Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1977

148. Hasan Ali Yücel: (1897-1961) Eski Milli Eğitim Bakanlarındandır. Pek çok fakültenin ve Köy Enstitülerinin kurulmasına öncülük etti. Dedesi ve babası gibi kendisi de bir Mevlevi muhibbidir. Şiirleri Dönen Ses, Sizin İçin, Dinle Benden isimli kitaplarında toplandı.

YUNUS'UN MEZARINDA

Yüce dağlar ardından,
Deniz aşırı geldim.
Evliyalar yurdundan,
Selam tapşuru geldim.

Ulu bir şanı vardım.
Dosta armağanım var.
Erenlerin bağından.
Gülleri devsiru geldim.

Boz-bulanık bir çaydım,
Aşk iline başvurdum.
Çalkalanıp safa buldum,
Süzülüp duru geldim.

Yunus'un toprağına.
Vardım yüzüm sürmeye.
Sildim gönül pasını,
Yanuben aru geldim.

Cûşa geldim çağlarım,
Âşık oldum ağlarım.
Canda coşan esrarı.
Döküp taşuru geldim.

Rıza Tevfik Allah'tan,
Ayrılma ol Dergâhtan.
Ben kurtuldum günahtan.
Eğriydim, doğru geldim.

Rıza Tevfik BÖLÜKBAŞ1 [149]
Serab-ı Ömrüm, Şiirler, s. 54 Kıbrıs, Lefkoşe, 1934

149. Rıza Tevfik Bölükbaşı: (1869-1949) Tıp eğitimi aldı. Felsefe ve tasavvufla da yakından ilgilendi. Hece vezniyle yazdığı şiirlerle tanındı. Sufi şiir ve Yunus Emre ile ilgili makaleleri de bulunmaktadır. Şiirleri Serab-ı Ömrüm isimli bir kitapta toplanmıştır.

BİR GÖRÜN

Kapında kul olmak ar değil bana.
Toprağına yüzüm sürmek dilerim.
Sen'den gayri kimse yâr değil bana,
Bir görün Yunus'um görmek dilerim.

Yıllardır koşarım izinde pîrim.
Ağlamak isterim dizinde pîrim,
Bulamazsam bu yer yüzünde pîrim.
Kanatlanıp göğe ermek dilerim.

Geldin ateş gibi geçtin âb gibi,
Hasretinle hâlim pek harap gibi.
Yunus'um kalbimi bir kitap gibi,
Senin huzuruna sermek dilerim.

Bu aşkın uğruna aşklar kül oldu,
Bu aşkın uğruna dil bülbül oldu.
Göğsümde yüreğin kızıl gül oldu.
Koparıp da sana vermek dilerim.

Rüzgâr ol şafakta alnıma sürün.
Bulutlara sarın mehtaba bürün,
Görün bana pîrim bir kere görün.
Vuslatın gülünü dermek dilerim.

Hâlide Nusret ZORLUTUNA[150]
Ellerim Bomboş, Şiirler, Kültür Bakanlığı, Ankara 2001

150. Hâlide Nusret Zorlutuna: (1901-1984) Öğretmenlik yaptı. Hece ölçüsüyle yazdığı hamasi ve lirik şiirleriyle tanındı. Yunus Emre konusunda sayıca en çok şiir yazan şairdir. Şiirleri Geceden Taşan Dertler, Yayla Türküsü, Yurdumun Dört Bucağı , Ellerim Bomboş kitaplarında toplandı

YUNUS EMRE'YE

Kaç mevsim bekleyim daha kapında
Ayağımda zincir, boynumda kement.
Beni de, piştiğin bela kabında
Kaynata kaynata buhara benzet!.

Bekletme Yunus'um bozuldu bağlar,
Düşüyor yapraklar, geçiyor çağlar,
Veriyor ayrılık dolu semalar
İçime bayıltan acı bir lezzet!

Rüzgâra bir koku ver ki hırkandan,
Geleyim izine doğru arkandan.
Bırakmam tutmuşum artık yakandan,
Medet ey şairim, Yunus'um medet!

N. Fazıl KISAKÜREK[151]
Çile, şiirler, s. 314
Büyük Doğu Yayınları, İstanbul 1983

151. Necip Fazıl Kısakürek: (1904-1983) Cumhuriyet Devri Türk şiirinin en önemli temsilcilerindendir. Yunus Emre'yle ilgili iki şiiri, bir hitabesi, bir de tiyatro eseri vardır. 70'i aşkın eseri vardır. Şiirleri Çile isimli kitabında toplanmıştır.

PÎR'İM YUNUS'A SESLENİŞ

Ey dost, ey can, ey dervişim!
Söylen nice hâlettir bu?
Sen bir derya, sen bir umman.
Ben, tasında bir damla su...
Hû Sultanım, Yunus'um Hû!..

Ey benim içre canım,
Tek önderim, tek sultanım...
Her şeyim, her şeyin benim,
Dervişim hû... Yunus'um hû...

İşte geldim, bas bağrıma.
Koştum İlahi çağrına.
Kodum başımı uğruna;
Her dem «Allah» deyû deyû...
Dervişim hû... Yunus'um hû...

Akar sulayın çağladım...
Dost dost deyû ben ağladım;
Umudum sana bağladım,
Dervişim hû... Yunus'um hû...

Aşkıma Çalap tanıktır...
Bağrım ezelden yanıktır!
Sensiz dünyam karanlıktır.
Nefsim de bir kemter pusu...
Dervişim hû... Yunus'um hû...

Ben ne gedâ. ne uluyum...
Bendesi, yar kuluyum!
Senin derdinden deliyim!
Dervişim hû... Yunus'um hû...

«İnanmışım sana beli»
Aşkın kılmış beni deli!
Ey yüce pir, koca Velî,
Yitirdim gümanı, usu:
Dervişim hû... Yunus'um hû...

Ben, «senlik-benlik» şarını
Yıkıp eyledim zarını...
Göster gayrı "didar"ını:
Dervişim hû... Yunus'um hû...

Benden özge kemter m'ola!...
Senden ulu bir yâr m'ola!...
Yolunda ölsem ar m'ola...
Yanıp, burulu burulu...
Dervişim hû... Yunus'um hû...

Bülbül oluben öttüm...
Daim Züht-ü taât ettim.
Gayri koşup sana yettüm:
Dervişim hû... Yunus'um hû...

Yirmi yıldır «yan! yan!» dedin
Benim aşkıma ban» dedin...
Yüce Çalabın uğruna.
İşte geldim bas bağrına!...
Bitsin bu «hicran» kaygısı:
Dervişim hû... Yunus'um hû...

Rıza ÜMİT[152]
Türk Yurdu Yunus Emre Özel Sayısı Sayı 319,
İstanbul 1966

152. Rıza Ümit: 1922-1997). Yedigün, Çınaraltı, Varlık, Hisar, Çağrı gibi pek çok dergide şiirleri yayımlandı. Halk tarzı ile başladığı şiirlerinde sonradan Tasavvufi tarza yöneldi. Kimilerince Yunusunu takipçisi olarak anıldı.

YUNUS'UN AŞKI

Aşkını duyduğum gün «göynümdedir yâr» dedin.
Yârini görmeyince ağladın uzak diye.
Vücut oldun, canını şimdi Mevlâ belledin.
Bülbül oldun, güllere yandın sonra Hak diye.

Aleme göz yumunca vardı O'ndan haberin.
Göz açınca örtüldü perde perde her yerin,
Nice derviş ağzında senin ilâhilerin,
Ardın sıra gezdiler Hakk'a ulaşsak diye.

Kalbini gösterirdin birini sorsalardı,
Kendisi yoksa bile yârinin aşkı vardı.
Senin gözünde Yunus, her yol Hakk'a çıkardı,
Titriyorken biz bugün «sonumuz toprak» diye.

Faruk Nafiz ÇAMLIBEL[153]
Bir Ömür Böyle Geçti, s. 285
Suhulet Kütüphanesi, İstanbul 1932

153. Faruk Nafiz Çamlıbel: (1898-1973) Öğretmenlik ve milletvekilliği yaptı. Hece şiirinin en önemli isimlerinden biridir. Şiirleri Şarkın Sultanları, Gönülden Gönüle, Dinle Neyden, Çoban Çeşmesi, Bir Ömür Böyle Geçti ve Heyecan ve Sükun, Zindan Duvarları, Han Duvarları gibi kitaplarda toplandı.

BURUK HİKÂYE

Susuz kuyular başında ince yellere tutulmuş
Bir dolap iniltisi duyulur düşlerimde
Güller şafağa boyanır, kuşlar Yunus'a uyanır
Yunusun gözlerinden anlarım ağlamıştır
Zaman buruk hikâyeye başlar yeniden
Suskunlaşır gönüller mezar taşları gibi
Kaybolur aşkın sesi karanlık rüzgârlarda
Derinden hep duyulur dolabın iniltisi
Gün batar devran döner, ırmak taşmayı unutur
Sanki bir baykuş gelir susturur bülbülleri

Çökmüşken üstümüze hançerlenmiş ufuklar
Ve yitik bir yıkıntı olmuşken mezarımız
Dağda sarı çiçekleri ince bir sızı sarar
Sakalının her telinden hüzün damlar Yunus'un
Düş biter, zaman susar lakin hikâye sürer
Düşer alnımıza çağın dağdağalı gölgesi
Dolabın sesi gelir yüzyıl gibi derinden
Derdi miras alırım Yunus'un oğlu olur
Artık düşlerimiz bir hüzünlü gökyüzüdür
Solgun güller ülkesinin yitik dervişleriyiz

Efsanelerde gezeriz permeperişan
Soğuk su ile yıkanmış bir yalnızlığımız var
Üç günden sonra duyulan ölmüşlüğümüz
Rahmetine kavrulmuş yüreklerimiz aşka
Ve yorgun dualara ellerin boynu bükük
Artık düşlerimiz bir hüzünlü gökyüzüdür
Solgun güller ülkesinin yitik dervişleriyiz

Şaban ABAK[154]
Bağdat'tan Dönen Şiirler, s.44 Yedi İklim Yayınları, İstanbul 1990

154. Şaban Abak: (1963-) Basın Yayın Yüksekokulu mezunu. Öğretmenlik, gazetecilik ve sendikacılık yaptı. Modern Türk şiirinin önde gelen isimlerindendir. 1986 yılında Eskişehir Yunus Emre Kültür Sanat Festivali kapsamında düzenlenen II. Yunus Emre şiir yarışmasında Buruk Hikaye adlı şiiriyle 1. oldu. Şiirleri Bağdat'tan Dönen Şiirler ve Kayıp Atlar Haritası isimli kitaplarında toplandı.

YUNUS'A ÇAĞRI

Kavganın, öfkenin yeri yok bizde,
Kini kökten sil de gel Yunus diye...
Sevmek, sevilmektir fikirde, özde,
Gönüllere dol da gel Yunus diye...

Duvarlar yıkılmış, kalkmış hudutlar,
Selam durmuş dağlar, bekler bulutlar,
Kapılar açılmış, yok ki kilitler,
Denizlere dal da gel Yunus diye...

Barıştır, birliktir her an sözümüz,
Engindir gönlümüz, güler yüzümüz,
Yanar kalbimiz, kor olmuş özümüz,
Yağmur, bulut ol da gel Yunus diye...

Bütün insanları kardeş bilmişsen,
Gönül alıp vermek için gelmişsen,
Umudun yok olmuş, zorda kalmışsan,
Kapıları çal da gel Yunus diye...

Beyaz güvercinler gökte uçarsa,
Koygun sisler kalkar, hava açarsa,
Sevgi pınarından herkes içerse,
Evreni dost bil de gel Yunus diye...

Tanrı sevgisiyle eğilir dallar,
İnanç yüklü kalpler, havada eller,
Dostluk için açar bahçede güller
Demet demet al da gel Yunus diye...

Çağlar ötesinden gelen ses gibi,
Yüzümüzde ılık bir nefes gibi,
İçimizde dolup taşan his gibi,
Hep gönülden gül de gel Yunus diye...

Yunus'un aşkıyla yanıyor özüm,
Çarpıyor yüreğim, yok oldu sızım,
İlahî bir aşka çağrıdır sözüm
Ayrım yok, her hâlde gel Yunus diye...

Muharrem KUBAT[155]
Yaşamın İçinden, s.11-12 Metin Ofset, Eskişehir 200

155. Muharrem Kubat: (1933-) Eğitimci, şair-yazar. Şiirleri, İz Bırakanlar, Umut Dolu, Yaşamın İçinden kitaplarında toplandı.

YUNUS

Akıt nûr hâlinde ni'metleri;
İçir «Hâk!» diyen kalbe himmetleri
Elinden, dilinden kerametleri
Celi Yûnus'um!

Dilin vahye, ilhama uygun beyân...
Yakından, uzaktan duyar duymayan...
Ki şi'rinde yer yer Muhammed ayan
Ve-yer yer-Alî, Yûnus'um!

Misalince biz, gerçi, açtık cîhad,
Yaman çıktı, lâkin, inad, i'tiyad...
«Yenildin mi sen, yoksa!» dersin Nihad,
«Beli Yûnus'um, der, belî Yûnus'um!»

Çilen var, hakikatların hâlisi...
Meded, ey yolun, rehberin kendisi;
Nebî Yûnus'un vârisi Velî
Yûnus'um!

Arif Nihat ASYA[156]
Türk Yurdu Yunus Emre Özel Sayısı
Sayı 319, İstanbul 1966

156. Arif Nihat Asya: (1904-1975) Milletvekilliği ve öğretmenlik yaptı. Dini ve milli konularda, serbest, aruz ve hece ölçüsüyle yazdığı şiirlerle tanındı. Bir Bayrak Rüzgar Bekliyor, Dualar ve Aminler, Kökler ve Dallar, Kıbrıs Rubaileri önemli şiir kitaplarıdır.

YUNUS'UN KATINDA

Düşüncen bin müjde, sözlerin kutsal!
Yıllara seslenen zaman gibisin...
Sözlerin çağlarda, işlenmiş dal dal
İnsanlığa örnek ferman gibisin...

Yıllar bir efsane, aylar bilmece,
Mevsimler dört perde, gündüz ve gece,
Dağların başında yüceden yüce,
Mânâ denizinde sultan gibisin...

Şiirin yaşamak hep ilden ile,
Güzellik getirmiş nefesin dile,
Bir efsane olmuş bülbüle güle,
Her derde bin şifa, derman gibisin.

Makamın on ilde, nefesin dilde,
Renk renk çiçek açmış düşünce gülde,
Yüzyıllar boyunca hatıran elde,
Göklere savrulan, harman gibisin...

Sevmek ve sevilmek başlamış sende,
Hakk'a, ulaşmışın tek bir bedende,
Benliğin yok olmuş gönülde tende,
Canlara can katan umman gibisin...

Yıllardır ilâhin, nağme dillerde,
Dalga dalga sevgin bütün illerde,
Hatıran yaşıyor tüm gönüllerde,
Dağların başında duman gibisin...

Kırk yıl hizmet verdin, Tapduk kapısı,
Halkla, Hâk'la birsin; Hâkk'ın yapısı,
Mal yalan, mülk yalan, gerçek îapusu,
Burcu burcu kokan orman gibisin...

Yaprak yaprak gonca, çiçekler renk renk,
Sazımda, sözümde büyük bir ahenk,
Mutluluğa kardeş, güzelliğe denk,
Yıllardır solmayan güldan gibisin...

Zaferler âbide, tarih bir mazi,
Hakk'a giden yolda sanki bir gazi,
Erenler yolunda sunmuş niyazı,
Medet ya şairim, aman gibisin...

Sözlerin şeriat, gerçek yol bize,
Hâllerin tarikat ışık gündüze,
Hakikat rehberdir inişe düze,
Desen desen, renk renk elvan gibisin...

Tövbemiz huzurda Allah'a doğru,
Dileriz bizler getirsin uğru,
Tüm insanlığın sevinç, gururu,
Tarihe sığmayan unvan gibisin...

İsmail ALİ SARAR [157]
Yunus Emre'ye Şiirler, hz. Vedat Genç, s.237-38,
Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1977

157. İsmail Ali Sarar: (1925-2003) Eğitimci, şair-yazar. Şiirleri İlk Adım, Yaşamak İsteği, Mevlâna'dan Yana gibi eserleri vardır. Tüm dünyada Yunus Emre'yi tanıttığı için merkezi Kaliforniya'da bulunan Dünya Sanat Kültür Akademisi'nce doktora unvanına layık görülmüştür.

YUNUS'LAYIN

İçinde bir dertli bülbül öter
Yunus! Yunus! diye...
Söz bahçemde her gün bir gül
Biter Yunus! Yunus! diye...

Bir ateş ki, içten içe...
Hâlim duman gündüz gece!
Göğe her doğrulan baca,
Tüter Yunus! Yunus! diye...

Yol bulup, yoldan ileri;
Ararım yıllardan beri...
Çağrılarım tâ... gökleri,
Tutar Yunus! Yunus! diye...

Gündüz nice bir dert, gece bir dert,
Bilemedim nice bir dert!
Sol böğrüme ince bir dert,
Batar Yunus! Yunus! diye...

Aşk yumuş, arıtmış beni,
Dert serip kurutmuş beni.
Mansur Hâllaç tutmuş beni,
Atar Yunus! Yunus! diye...

Bu cilveler yârin işi,
Böyle elâleme karşı,
Şehir şehir, çarşı çarşı,
Satar Yunus! Yunus! diye...

Ey dost, artık ne dersen de!
Geldim bu Dergâha bende.
Şol başaklar, yel esende,
Yatar Yunus! Yunus! diye...

Bekir Sıtkı'm bu meydana,
Bir çok sözle gelmiş sana...
Bilen için bir tek manâ.
Yeter Yunus! Yunus! Diye...

Bekir Sıtkı ERDOĞAN[158]
Yunus Emre'ye Şiirler, hz. Vedat Genç, s.109,
Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1977

158. Bekir Sıtkı Erdoğan: (1926-) Subaylık ve öğretmenlik yaptı. Halk şiiri geleneğini gününün koşullarıyla bağdaştırarak hece ölçüsüyle, bazen de aruz vezniyle şiirler yazdı. Şiirleri Bir Yağmur Yağdı, Dostlar Başına, Kışlada Bahar kitaplarında toplandı.

SEVELİM - SEVİLELİM

Yücelerden yücesin,
Ne gündüz, ne gecesin,
Acep Âşık Yunus'um,
Şol cennette nicesin.

Erişilmez bir dağsın,
Her dem taze bir çağsın,
Dostun gönül evinde,
Tükenmeyen menbasın.

Tanrı yolunda elbet,
Durağı oldu cennet,
Tek bir yoldur demişti,
Tarikatle, şariat.

Seven gönüller agâh,
Her an içinde Allah,
Birdir, ortağı yoktur,
Lâilâhe illallah.

Mutluluktur ibadet,
Ruha verir saadet,
Bu bir Tanrı sevgisi,
Her kula olmaz kısmet.

Yunus bu yolun başı,
Akıttı gözden yaşı,
Tapma dünya malına,
Sonun bir mezar taşı.

«Sevelim-sevilelim»
Bunu böyle bilelim.
Vehbî bu söz önünde,
Saygıyla eğilelim.

Vehbi Cem AŞKUN[159]
Yunus Emre'ye Şiirler, hz. Vedat Genç, s.20, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1977

159. Vehbi Cem Aşkun: (1909-1979) Öğretmenlik yaptı. Şiir, hikaye ve roman çalışmalarıyla tanındı. Yayladan Sesler, Fetih Destanı, Geçmiş Günler şiir kitaplarından bazılarıdır.

YUNUS'A ÖZLEM

Mevlâ vere ber'atımı,
Erem Yunus'a Yunus'a...
Hakk'a şahlanan atımı,
Sürem Yunus'a Yunus'a.

Değişti mi arş-ü zemin?
Olmak için daha emin,
Esrarını şu âlemin,
Soram Yunus'a Yunus'a.

Gördüm gülün bülbülünü,
İstemem dünya gülünü,
Hakk'ın görünmez tülünü,
Saram Yunus'a Yunus'a.

O arıydı, bizler kovan,
Yuttu toprak nice civan,
«Hakk'ın huzurunda» divân,
Duram Yunus'a Yunus'a.

Dindirmek için ağrımı,
Duyurabilsem çağrımı,
Açıp mevlâya bağrımı,
Varam Yunus'a Yunus'a.

Sadettin KAPLAN[160]
Yunus Emre'ye Şiirler, hz. Vedat Genç, s.20,
Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1977

160. Sadettin Kaplan: (1944-) Jandarma teşkilatında çalıştı. Şiirlerinin yanı sıra çocuk edebiyatı alanındaki çalışmalarıyla tanındı. Şiirleri Ferman, Sular Susadıkça, Gönül Cemresi, Gülendam, Esmâ'dan Esintiler, Düş Bedestânı…isimli kitaplarında toplandı.

Yunus'tan Seçilmiş Şiirler

DİVANDAN SEÇMELER

ACEP ŞU YERDE VAR M'OLA

Acep şu yerde var m'ola şöyle garip bencileyin
Bağrı başlı gözü yaşlı şöyle garip bencileyin

Gezerim Rûm ile[161] *Şam'ı yukarı illeri kamu*
Çok istedim bulamadım şöyle garip bencileyin

Kimseler garip olmasın hasret oduna yanmasın
Hocam kimseler olmasın şöyle garip bencileyin

Söyler dilim ağlar gözüm gariplere göynür özüm
Meğer ki gökte yıldızım şöyle garip bencileyin

Nice bu derd ile yanam ecel ere bir gün ölem
Meğer ki sinimde bulam şöyle garip bencileyin

Bir garip ölmüş diyeler üç günden sonra duyalar
Soğuk su ile yuyalar şöyle garip bencileyin

Hey Emre'm Yunus biçâre bulunmaz derdime çâre
Var imdi gez şardan şâre şöyle garip bencileyin

----

bencileyin: Benim gibi.
bağrı başlı: Gönül yaralı.
kamu: Bütün, hep.
göynümek: Kendi kendine içten yanmak.
sin: Mezar.
şar: Şehir.

161. Anadolu, Türklerin hâkimiyetinden önce Diyar-ı Rum (Rum ülkesi) olarak bilinirdi.

BEN BİR ACEB İLE GELDİM

Ben bir aceb ile geldim kimse hâlim bilmez benim
Ben söylerem ben dinlerem kimse dilim bilmez benim

Benim dilim kuş dilidir benim ilim dost ilidir
Ben bülbülem dost gülümdür bilin gülüm solmaz benim

Ol dost bana gelsin demiş sundum kadeh alsın demiş
Aldım kadeh içitim şarab ayruk gönlüm ölmez benim

Ne Tûr'um var ne durağım hiç yerde yoktur karârım
Hakk'a münacaat etmeye belli yerim olmaz benim

Sor durduğum yeri bana gelirsen gösterem sana
Bir zerrece Hak'tan ayrı gözüm nesne görmez benim

Tûr dağında bir tecelli gör Mûsi'ye neler kıldı
Yunus eydür Hak katında sözüm geri kalmaz benim

----

acep: Şaşma, şaşılacak şey
tecelli: Görüşmek
ayruk : Ayrı, başka
göğnü: Yanmak, yanık
tap: Yeter, kâfi
münacat: Allah'a yalvarma
zâri kılmak: Ağlamak, inlemek
dâr: Ev, yurt, darağacı
münkir: İnkâr eden
Tur: Hz. Musa'ya ilahi tecellinin olduğu dağ

ÂŞIKLARA NE DİYEM

Âşıklara ne diyem aşk haberinden şirin
Aşk ile dinleyene eydeyim birin birin

Dahi yer gök yoğ iken var idi aşk bünyâdı
Aşk kadîmdir ezelî aşk getirdi ne varın

Evvel ezel bezminde kim dost yüzün gördüyse
Onun canıdır âşık sor ondan aşk haberin

Aşkı hiçbir nesneye mesel bağlasam olmaz
Dünyada âhirette ne tutusar aşk yerin

Hayf durur aşksızlara aşktan haber söylemek
Kim gerçek âşık ise râzımı ona derim

Emânettir sakıngil aşk haberini zinhar
Oturup değme yerde söyleme aşk esrârını

Sarrafların katında kaide şöyle-durur
Kadrin bilmez kişiye göstermedi gevherin

Yunus'un havsalası aşk ile dolmuş-durur
Derdin saklayamadı şeksiz söyler aşk sırrın

----

eydemek: Söylemek
bünyâd: Temel,esas
bezm: Meclis
hayf: Haksızlık
raz: Sır, gizli şey
zinhar: Sakın, asla
gevher: Mücevher, inci
havsala: Anlayış,tahammül
şek: Şüphe

AŞKIN ODU CİĞERİMİ

Aşkın odu ciğerimi
Yaka geldi yaka gider
Garip başım bu sevdayı
Çeke geldi çeke gider

Kâr etti firak canıma
Âşık oldum sultânıma
Aşk zencirin dost boynuma
Taka geldi taka gider

Sâdıklar durur sözüne
Gayri görünmez gözüne
Bu gözlerim dost yüzüne
Baka geldi baka gider

Arada olmasın naşi
Onulmaz bağrımın başı
Gözlerimin kanlı yaşı
Aka geldi aka gider

Bülbül eder âh u figan
Hasret ile yandı bu can
Benim gönülcüğüm ey can
Çıka geldi çıka gider

Âşık Yunus'un sözleri
Efgan eder bülbülleri
Dost bahçesinin gülleri
Koka geldi koka gider
----
od: Ateş
kâr: Kazanç, iş
firak: Ayrılık
naşi: Mezhepten dışarı olan engel
baş: Yara
efgan: Feryat, çığlık, acı ile bağırma

EY YARENLER EY KARDAŞLAR

Ey yarenler ey kardaşlar
Korkaram ben ölem deyu
Öldüğüme kayırmazam
Ettiğimi bulam deyu

Bir gün görünür gözüme
Ayıbım vuralar yüzüme
Endişeden del'lolmuşum
Nidem ben ne kılam deyu

Eğer gerçek kul imişsem
Ona kulluk kıla idim
Ağlayaydım bu dünyada
Yarın anda gülem deyu

Hemin geldim bu dünyaya
Nefsime kulluk eyleyu
İyi amel işlemedim
Azaptan kurtulam deyu

Ey biçâre miskin Yunus
Günahın çok neyleyesin
Sığındığım ol Allah'ıma
Dedi hem af kılam deyu

----

yaren : Arkadaş, dost
kayırmak: Düşünmek, kuşkuya düşmek.

AŞK PAZARIDIR

Aşk pazarıdır bu canlar satılır
Satarım canımı hiç kimse almaz

Âşık bir kişidir bu dünya malın
Ahiret korkusun bir çöpe saymaz

Bu dünya ol ahiretten içeri
Âşıkın yeri var kimesne bilmez

Âşık öldü diye sala verirler
Ölen hayvan imiş âşıklar ölmez

Beyim arif ise var sen yoluna
Bunda başlar yiter kanlar sorulmaz

Erenler meydanı Arşta uludur
Sıdkıla gelenler mahrum gönelmez

Yunus bu tevhide gark oldu gitti
Geri gelmekliğe aklı gerilmez

----

kimesne: Kimse
yitmek: Kaybolmak, gitmek

AŞKIN ALDI BENDEN BENİ

Aşkın aldı benden beni
Bana seni gerek seni
Ben yanarım dün ü günü
Bana seni gerek seni

Ne varlığa sevinirim
Ne yokluğa yerinirim
Aşkın ile avunurum
Bana seni gerek seni

Aşkın âşıklar öldürür
Aşk denizine daldırır
Tecellî ile doldurur
Bana seni gerek seni

Aşkın şarabından içem
Mecnun olup dağa düşem
Sensin dün ü gün endişem
Bana seni gerek seni

Eğer beni öldüreler
Külüm göğe savuralar
Toprağım anda çağıra
Bana seni gerek seni

Sûfilere sohbet gerek
Ahîlere ahret gerek
Mecnunlara Leylî gerek
Bana seni gerek seni

Cennet Cennet dedikleri
Bir ev ile bir kaç hûrî
İsteyene vergil anı
Bana seni gerek seni

Yunus-durur benim adım
Gün geçtikçe artar odum
İki cihanda maksudum
Bana seni gerek seni

----

tecelli: Görünme, Allah'ın kudret ve sırrının kişilerde ve eserinin eşyada görünmesi
endişe: Korku, şüphe, düşünce
sufî: Mutasavvıf, derviş
maksud: Kasdedilen şey, dilenen, istenen
dün: Gece
ahi: Kardeş

BEN YÜRÜRÜM YANE YANE

Gönlüm düştü bu sevdaya
Gel gör beni aşk n'eyledi
Başımı verdim kavgaya
Gel gör beni aşk n'eyledi

Ben yürürüm yane yane
Aşk boyadı beni kane
Ne akılem ne divane
Gel gör beni aşk n'eyledi

Ben yürürüm ilden ile
Şeyh sorarım dilden dile
Gurbette hâlim kim bile
Gel gör beni aşk n'eyledi

Benzim sarı gözlerim yaş
Bağrım pâre yüreğim baş
Hâlim bilen dertli kardaş
Gel gör beni aşk n'eyledi

Gurbet ilinde yürürem
Dostu düşümde görürem
Uyanıp Mecnûn oluram
Gel gör beni aşk n'eyledi

Gâh eserim yeller gibi
Gâh tozarım yollar gibi
Gâh akarım seller gibi
Gel gör beni aşk n'eyledi

Akar sulayın çağlarım
Dertli ciğerim dağlarım
Şeyhim anuban ağlarım
Gel gör beni aşk n'eyledi

Ya elim al kaldır beni
Ya vaslına erdir beni
Çok ağlattın güldür beni
Gel gör beni aşk n'eyledi

Mecnun oluban yürürüm
Ol yâri düşte görürüm
Uyanıp melûl olurum
Gel gör beni aşk n'eyledi

Miskin Yunus biçâreyim
Baştan ayağa yareyim
Dost ilinden âvâreyim
Gel gör beni aşk n'eyledi

âkıl: Akıl sahibi,aklı başında
divâne: Deli, mecnun
melûl: Üzüntülü, elemli
şeyh: İhtiyar, tasavvufta mürşit
pare: Parça
vasl: Kavuşma

AŞKSIZ ÂDEM DÜNYADA

Aşksız âdem dünyada belli bilin ki yoktur
Her biri nesneye sevgisi var âşıktır

Çalabın dünyasında yüz bin türlü sevgi var
Kabul et köndözüne gör hangisi lâyıktır

Biri Rahmân-ı rahim biri şeytan-ı racim
Onun yazdığı müzdi sevgisine taalluktur

Dünyada Peygamberin başına geldi bu aşk
Tercümanı Cebrail mâşukası Hâlık'tır

Ömer ü Osman Ali Mustafa yârenleri
Bu dördünün ulusu Abu Bekr-i sıddık'tır.

Âlem fahrı Muhammed mi'rac'a ağıcağız
Çalabdan dilediği ümmetine azıktır

Yunus sana hakikat budurur buyruduğu
Gözünle gördüğüne dönüp bakma yazıktır

---

müzd: İş karşılığı ücret
taalluk: İlgili ilgilenme
ümmet: Bir dinin bağlıları
ma'şuka: Sevilen, sevgili
mi'rac: Hz. Peygamber'in Allah'a ulaşması
Çalap. Tanrı
Rahman: acıyan, esirgeyen (Allah)

BENİM BUNDA KARARIM YOK

Benim bunda kararım yok bunda gitmeye geldim
Bezirgânım, matâım çok alana satmaya geldim

Ben gelmedim da'vi için benim işim sevi için
Gönüller dost evi için gönüller yapmaya geldim

Dost esrüğü deliliğim aşıklar bilir neliğim
Degşürüben ikiliğim birliğe bitmeye geldim

O padişah ben kuluyum dost bahçesi bülbülüyüm
O hocamın bahçesinde şâd olup ötmeye geldim

Bunda biliş olan canlar anda bilişirler imiş
Bilişiben dosta hâlim henüz arzetmeye geldim

Yunus Emre âşık olmuş mâ'şuka derdinden ölmüş
Gerçek erin kapısında ömrüm harcetmeye geldim

----

bunda: Burda
davi: Dava, bir şey iddia etme
bezirgan: Tüccar
mata: Mal, ticari eşya
şad: Sevinçli
esrük: Sarhoş
bitmek: Ulaşmak, belirmek, biliş, tanıdık
bilişmek: Tanışmak
degşürmek: Değişmek, değiştirmek

BİZ KİMSEYE KİN TUTMAYIZ

Biz kimseye kin tutmayız
Ağyar dahi dosttur bize
Kanda ıssızlık var ise
Mahâlle vü şardır bize

Adımız miskindir bizim
Düşmanımız kindir bizim
Biz kimseye kin tutmayız
Kamu âlem birdir bize

Vatan bize cennetdürür
Yoldaşımız Hak'dürür
Haktan yana yönilecek
Başka yollar dardır bize

Dünya bir avrattır karı
Yoldan iltir niceleri
Sürün gitsin öyleleri
Onu sevmek ardır bize

Yunus aydur Allah deriz
Allah ile kapılmışız
Dergâhına yüz tutuban
Hemen bir ikrardır bize
----
ağyar: Başkaları, yabancılar.
kanda: Nerede.
şar: Şehir.
kamu: Bütün, hep
iltmek: İletmek, götürmek
aydur: Söyler

BİZ DÜNYADAN GİDER OLDUK

Biz dünyadan gider olduk kalanlara selam olsun
Bizim için hayır duâ kılanlara selam olsun

Ecel büke belimizi söyletmeye dilimizi
Hasta iken hâlimizi soranlara selam olsun

Tenim ortaya açıla yakasız gömlek biçile
Bizi bir arı vech ile yuyanlara selam olsun

Azrâîl alır cânımız kurur damarda kanımız
Yayıcağız kefenimiz saranlara selam olsun

Gider olduk dostumuza eremedik kasdımıza
Namâz için üstümüze duranlara selam olsun

Sözdür söylenir araya kimse döymez bu yaraya
İltüp bizi makbereye koyanlara selam olsun

Bunda hep gelenler gider hergiz gelmez yola gider
Bizim hâlimizden haber soranlara selam olsun

Âşık oldur Hakk'ı seve Hak derdine kıla devâ
Bizim için hayır duâ kılanlara selam olsun

Miskîn Yûnus söyler sözü kan yaşıla doldu gözü
Bilmeyen ne bilsin bizi bilenlere selam olsun

----

ecel: Ömrün sonu.
yakasız gömlek: Kefen
arı vech ile: Saf, temiz yüzle
yayıcağız: Yayılmış
iltip: Götürüp
makbere: Kabir,mezar
hergiz: Asla
miskin: Yoksul, düşkün

CANIM KURBAN OLSUN SENİN YOLUNA

Canım kurban olsun senin yoluna
Adı güzel kendi güzel Muhammed
Şefaat eyle bu kemter kuluna
Adı güzel kendi güzel Muhammed

Mümin olanların çoktur cefası
Ahirette olur zevk-u safası
On sekiz bin alemin Mustafa'sı
Adı güzel kendi güzel Muhammed

Yedi gökleri seyran eyleyen
Kürsinin üstünde cevlan eyleyen
Miraç'ta ümmetini dileyen
Adı güzel kendi güzel Muhammed

Dört çâryâr anın gökçek yaridir
Onu seven günahlardan beridir
On sekiz bin âlemin sultanıdır
Adı güzel kendi güzel Muhammed

Âşık Yunus nider dünyayı sensiz
Sen Hak peygambersin şeksiz şüphesiz
Sana inanmayan gider imansız
Adı güzel kendi güzel Muhammed

şefaat: Bağışlanmasını dileme,birine arka çıkma
kemter: Değersiz
kürsi: Oturulacak yer
cevlan: Dolaşma, gidip gelme
şek: Şüphe
çâr: Dört

BİR KEZ GÖNÜL YIKTIN İSE

Bir kez gönül yıktın ise bu kıldığın namaz değil
Yetmiş iki millet dahi elin yüzün yumaz değil

Hani erenler geldi geçti bunlar yurdu kaldı göçtü
Pervaz urup Hakk'a uçtu hüma kuşudur kaz değil

Yol oldur ki doğru vara göz oldur ki Hakk'ı göre
Er oldur alçakta dura yüceden bakan göz değil

Doğru yola gittin ise er eteğin tuttun ise
Bir hayır da ettin ise birine bindir az değil

Yunus bu sözleri çatar sanki balı yağa katar
Halka mata'ların saçar yükü güherdir tuz değil

----

yumaz: Yıkanaz
pervaz urmak: Uçmak, kanatlanma
hüma kuşu: Efsanevi kuş, anka, simurg, zümrüd-i anka, devlet kuşu
güher: Mücevher, inci.
er: Ermiş, evliya
mata, meta: Mal mülk, eşya.

BİR ŞAHA KUL OLMAK GEREK

Bir şaha kul olmak gerek
Hergiz ma'zul olmaz ola
Bir eşik yaslanmak gerek
Kimse elden almaz ola

Bir kuş olup uçmak gerek
Bir kenara geçmek gerek
Bir şerbetten içmek gerek
İçenler ayrılmaz ola

Çevik bahri olmak gerek
Bir denize dalmak gerek
Bir gevher çıkarmak gerek
Hergiz sarraf bilmez ola

Bir bahçeye girmek gerek
Hoş teferrüc kılmak gerek
Bir taze gül kokmak gerek
Ol gül hergiz solmaz ola

Kişi âşık olmak gerek
Ma'şukunu bilmek gerek
Aşk oduna yanmak gerek
Ayruk oda yanmaz ola

Kişi Hakk'ı bilmek gerek
Hak haberin almak gerek
Bunda iken ölmek gerek
Varıp anda ölmez ola

Yunus imdi var dek otur
Yüzünü hazrete götür
Özün gibi bir er getir
Hiç cihana gelmez ola

----

hergiz: Asla

ma'zul: Azledilmiş

yastanmak: Yaslanmak, güvenmek

teferrüc: Ferahlamak, açılmak, gezinmek

bahri: Bir çetin deniz ördeği, denizle ilgili

gevher: Mücevher, inci

ayruk: Ayrı, başka

dek oturmak: Uslu durmak, yaramaz iş yapmamak

hazret: Büyüklere saygı için kullanılan ünvan

ARAYI ARAYI BULSAM İZİNİ

Arayı arayı bulsam izini
İzinin tozuna sürsem yüzümü
Hak nasip eylese görsem yüzünü
Yâ Muhammed canım arzular seni

Bir mübârek sefer olsa da gitsem
Kâbe yollarında kumlara batsam
Hub cemâlin bir gez düşde seyretsem
Yâ Muhammed canım arzular seni

Zerrece kalmadı kalbimde hile
Sıdk ile girmişim ben bu Hak yola
Ebubekir Ömer Osman da bile
Yâ Muhammed canım arzular seni

Ali ile Hasan Hüseyin anda
Sevgisi gönülde muhabbeti canda
Yarın mahşer gününde ulu divanda
Yâ Muhammed canım arzular seni

Arafat dağıdır bizim dağımız
Anda kabul olur bizim duamız
Medine'de yatar peygamberimiz
Yâ Muhammed canı arzular seni

Yûnus medh eyledi seni dillerde
Dillerde dillerde hem gönüllerde
Ağlayı ağlayı gurbet illerde
Yâ Muhammed canım arzular seni

----

hub: Güzel
cemal: Yüz güzelliği
bile: Birlikte, beraber
sıdk: Doğruluk
medh: Övmek

ÇALAP NURDAN YARATMIŞ CANINI

Calap nurdan yaratmış canını Muhammed'in
Âleme rahmet saçmış adını Muhammed'in

Dostum demiş yaratmış hem onun kaydın yemiş
Ümmetten yana komuş yönünü Muhammed'in

Muhammed bir denizdir âlemi tutup durur
Yetmiş bindir peygamber gölünde Muhammed'in

Dünyâ malın tutmamış hiç emânet artmamış
Terzi biçip dikmemiş donunu Muhammed'in

Tanrı arslanı alt sağında Muhammed'in
Hasan ile Hüseyin solunda Muhammed'in

Yılda yetmiş bin hacı her biri niyyet eder
Varır ziyaret eder nurunu Muhammed'in

Yûnus Emre'm aşklıdır eksiklidir miskindir
Her kim yemez mahrumdur hordını Muhammed'in

Çalap: Tanrı, ilâh, Rab
nur: İlahi ışık, ziya, parıltı
donunu: Giysisini
mahrum: Nasipsiz, kısmetsiz
hordını: Yemeğini, yiyeceğini

DERVİŞLİK DER Kİ BANA

Dervişlik der ki bana sen derviş olamazsın
Gel ne diyeyim sana sen derviş olamazsın

Derviş bağrı taş gerek gözü dolu yaş gerek
Koyundan yavaş gerek sen derviş olamazsın

Döğene elsiz gerek söğene dilsiz gerek
Derviş gönülsüz gerek sen derviş olamazsın

Dilin ile şakırsın çok maniler dokursun
Vara yoğa kakırsın sen derviş olamazsın

Kakımak varmışsa ger Muhammed de kakırdı
Bu kakımak sende var sen derviş olamazsın

Doğruya varmayınca mürşide ermeyince
Hak nasip etmeyince sen derviş olamazsın

Derviş Yunus gel imdi ummanlara dal imdi
Ummana dalmayınca sen derviş olamazsın

----

umman: Büyük deniz, okyanus.
şakımak: Güzel ve nağmeli konuşmak
kakımak: Kızmak, öfkelenmek
ger: Eğer
mürşid: Tasavvufta yol gösterici
imdi: Şimdi

BU DERVİŞLİK YOLUNA

Bu dervişlik yoluna aşk ile gelen gelsin
Ya dervişlik neydiğin bir zerre duyan gelsin

Hele biz işbu yola gelmedik riyâ ile
Bu melâmetlik donun bizimle giyen gelsin

Gözüyle gördüğünü örte eteği ile
Bu yol key ince yoldur yüreği döyen gelsin

Ulu kiçi erenler demiş bizi sevenler
Kayıkmasın geriye ol şaha gelen gelsin

Her kim sever Allah'ı rahmet kılar vallahi
Dil sevgisiyle olmaz aşk ile göyen gelsin

İşbu sözü eydenden bize nişan gerektir
Söz muhtasarı budur canına kıyan gelsin

Yunus söz ile kimse kabiliyete geçmedi
Bûd u vücûd der-miyan ortaya koyan gelsin

----

neydiğin: Ne olduğunu
riyâ: İki yüzlülük
melâmet: Kınanmak bk. açıklamalar
don: Elbise
kayıkmak: Geri dönmek, meyletmek
göymek: İçten yanmak
muhtasar: Kısa, özet
kabliyet : Öncelik
bûd : Varlık
key: Pek, iyice
der-miyan: Ortada, arada

DAĞLAR İLE TAŞLAR İLE

Dağlar ile taşlar ile
Çağırayım Mevlâm seni
Seherlerde kuşlar ile
Çağırayım Mevlâm seni

Su dibinde mâhî ile
Sahralarda âhû ile
Abdal olup yâhû ile
Çağırayım Mevlâm seni

Gökyüzünde İsâ ile
Tûr dağında Mûsâ ile
Elimdeki asa ile
Çağırayım Mevlâm seni

Derdi öküş Eyyûb ile
Gözü yaşlı Yakub ile
Ol Muhammed mahbûb ile
Çağırayım Mevlâm seni

Hamd ü şükrullah ile
Vasf-ı kulhüvallah ile
Dâima zikrullah ile
Çağırayım Mevlâm seni

Bilmişim dünyâ hâlini
Terk ettim kıyl u kâlini
Baş açık ayak yalını
Çağırayım Mevlâm seni

Yunus okur diller ile
Ol kumru bülbüller ile
Hakkı seven kullar ile
Çağırayım Mevlâm seni

----

mâhî: Balık

âhû: Ceylan

abdal: Derviş

yâhû: Ey o, ey Allah'ım manâsında kullanılır.

öküş: Çok

mahbûb: Sevgili

hamd ü şükrullah: Allah'a hamd ve şükretmek

zikrullah: Allah'ı anmak

kıyl ü kâl: Dedikodu

İŞİTİN EY YÂRENLER

İşitin ey yarenler aşk bir güneşe benzer
Aşkı olmayan gönül misâl-i taşa benzer

Taş gönülde ne biter dilinde ağu tüter
Nice yumsak söylese sözü savaşa benzer

Aşkı var gönlü yanar yumuşanır muma döner
Taş gönüller kararmış sarp katı kışa benzer

Ol sultan kapısında hazreti tapısında
Aşıkların yıldızı her dem çavuşa benzer

Geç Yunus endişeden gerekse bu bişeden
Ere aşk gerek önden sonra dervişe benzer
----
yâren: Dostlar
ağu: Zehir
tapu kılmak: Ululamak, hizmet etmek
bîşe: Orman, sazlık.

GELDİ GEÇTİ ÖMRÜM BENİM

Geldi geçti ömrüm benim şol yel esip geçmiş gibi
Hele bana şöyle geldi şol göz yumup açmış gibi

İşbu söze Hak tanıktır bu can gövdeye konuktur
Bir gün ola çıka gide kafesten kuş uçmuş gibi

Miskin Âdem oğlanını benzetmişler ekinciğe
Kimi biter kimi yiter yere tohum saçmış gibi

Bu dünyada bir nesneye yanar içim göynür özüm
Yiğit iken ölenlere gök ekini biçmiş gibi

Bir hastaya vardın ise bir içim su verdin ise
Yarın anda karşı gele Hak şarabın içmiş gibi

Bir miskini gördün ise bir eskice verdin ise
Yarın anda sana gele Hak libasın biçmiş gibi

Yunus Emre bu dünyada iki kişi kalır derler
Meğer Hızır İlyas ola ab-ı hayât içmiş gibi
----

ekincik: Tahıl, buğday
göynümek: Kendi kendine yanmak
âb-ı hayât: Ölümsüzlük suyu, hayat suyu, damlaları ölmezliğe kavuşturan su.

DOLAP NİÇİN İNİLERSİN

Dolap niçin inilersin
Derdim vardır inilerim
Ben Mevlâ'ya âşık oldum
Anın için inilerim

Benim adım dertli dolap
Suyum akar yalap yalap
Böyle emreyledi Çalap
Derdim vardır inilerim

Beni bir dağda buldular
Kolum kanadım kırdılar
Dolaba lâyık gördüler
Derdim var inilerim

Ben bir dağın ağacıyım
Ne tatlıyım ne acıyım
Ben Mevlâ'ya duacıyım
Derdim vardır inilerim

Dağdan kestiler hezenim
Bozuldu türlü düzenim
Ben bir usanmaz ozanım
Derdim var inilerim

Şol dülgerler beni yondu
Her âzam yerine kondu
Bu iniltim Hak'tan geldi
Derdim vardır inilerim

Suyum alçaktan çekerim
Dönüp yükseğe dökerim
Görün ben neler çekerim
Derdim vardır inilerim

Yunus bunda gelen gülmez
Kişi muradına ermez
Bu fânide kimse kalmaz
Derdim var inilerim

----

ozan: Aşık, Halk şairi
yalap yalap: Parıl parıl, alev alev
fâni: Geçici.

DERVİŞLİK DEDİKLERİ

Dervişlik dedikleri hırka ile tâc değil
Gönlün derviş eyleyen hırkaya muhtaç değil

Hırkanın ne suçu var sen yoluna varmazsan
Vargıl yolunca yürü er yolu kalmaç değil

Girsen şeyhin yoluna yalın ayak baş açık
Er var dirilik dirilmiş yalın ayak aç değil

Durmuş marifet söyler erene Yunus Emre'm
Yol eriyle yoldadır yolsuza yoldaş değil

----

hırka: Tarikat mensuplarının giysilerinden
tac: Tarikat mensuplarının başlarına giydikleri şey; süslü serpuş
vargıl: Var
kalmaç: Kalıcı, engel, set
er var: Tez var

HAK BİR GÖNÜL VERDİ BANA

Hak bir gönül verdi bana ha demeden hayran olur
Bir dem gelir şâdan olurbir dem gelir giryan olur

Bir dem sanasın kış gibi şol zemheri olmuş gibi
Bir dem beşâretten doğar hoşbağ ile bostan olur

Bir dem gelir söyleyemez bir sözü şerheyleyemez
Bir dem cehâlette kalır nesne bilmez nâdan olur

Bir dem dev olur ya peri viraneler olur yeri
Bir dem uçar Belkıs ile sultân-ı ins ü cân olur

Bir dem varır mescitlere yüz sürer anda yerlere
Bir dem varır deyre girer İncil okur ruhban olur

Bir dem gelir İsa gibi ölmüşleri diri kılar
Bir dem girer kibr evine Firavn ile hâmân olur

Bir dem döner Cebrail'e rahmet saçar her mahvile
Bir dem gelir gümrâh olur miskin Yunus hayran olur

------

hayran: Şaşırmış, şaşkın
şadan: Sevinçli, neşeli
giryan: Ağlayan
beşaret: Mutluluk, müjdelenmiş olmak
şerh etmek: Açıklamak
nadan: Bilmeyen, cahil
sultan-ı ins ü can: İnsanların ve cinlerin sultanı
deyr: Kilise
ruhban: Rahipler
mahfil: Toplantı yeri
gümrah: Yolunu kaybetmiş, sapmış, aşırı büyümüş

HAK ÇALABIM HAK ÇALABIM

Hak Çalabım Hak Çalabım sencileyin yok Çalabım
Günahlarımız yarlıgagil ey rahmeti çok Çalabım

Kullar senin sen kulların günahları çok bunların
Uçmağına koy bunları binsinler Burak Çalabım

Ben eydürem kim ey gani nedir bu derdin dermanı
Zinhar esirgeme beni aşk oduna yak Çalabım

Kogıl beni hoş yanayım kül oluban uşanayın
Ol sevdiğim Muhammed'e olayın çerağ Çalabım

Ne sultan ne baylardasın ne köşk ü saraylardasın
Girdin miskinler gönlüne edindin durak Çalabım

Ne ilmim var ne taatım ne gücüm var ne takatım
Meğer senin inâyetin kıla yüzüm ak Çalabım

Yarlıgagıl sen Yunus'u günahlı kulların ile
Eğer yarlıgamaz isen key katı firak Çalabım

çalab: Allah (c.c)
yarlagamak: Bağışlamak
uçmak: Cennet
eydürem: Söyleyeyim
burak: Peygamberi mirac'a yükselten kanatlı at
gani: Zengin. Allah'ın sıfatlarından.
inâyet: Yardım
firak : Ayrılık
zinhar: Asla, katiyen
uşanayım: Ufalanayım
key: İyice adam akıllı

HAKTAN GELEN ŞERBETİ

Hak'tan gelen şerbeti içtik elhamdü lillah
Şol kudret denizini geçtik elhamdü lillah

Şol karşıki dağları meşeleri bağları
Sağlık safâlık ile aştık elhamdü lillah

Kuru idik yaş olduk kanatlandık kuş olduk
Birbirimize eş olduk uçtuk elhamdü lillah

Varlığımız illere şol safâ gönüllere
Halka Taptuk ma'nisin saçtık elhamdü lillah

Beri gel barışalım yad isen bilişelim
Atımız eğerlendi eştik elhamdü lillah

İndik Rûm'u kışladık çok hayr ü şer işledik
Uş bahar geldi geri göçtük elhamdü lillah

Dirildik pınar olduk irkildik ırmak olduk
Artık denize dolduk taştık elhamdü lillah

Taptuğun tapusuna kul olduk kapısına
Yunus miskin çiğ idik piştik elhamdü lillah

——————————

elhamdü lillah: Hamd Allah'a mahsustur
kudret: Güç,kuvvet
eşmek: Yürümek, yol almak
dirilmek: Yaşamak, bir araya toplamak
irkilmek: Şüphelenmek, tereddüde düşmek, şaşırmak
tapu: Huzur, makam

HİÇ BİLMEZEM

Hiç bilmezem kezek kimin aramızda gezer ölüm
Halkı bostan edinmiştir dilediğin üzer ölüm

Alır yiğidi çağında bülbülü ötmez bâğında
Kimse komaz ocağında yiğitleri alır ölüm

Bir nicenin belin büker bir nicenin mülkün yıkar
Bir nicenin yaşın döker var gücünü üzer ölüm

Birinin alır kardaşın revan döker gözü yaşın
Hiç onarmaz bağrı başın habersizin gelir ölüm

Yiğidi koca olunca komaz kendiyi bilince
Birini koyup gelince gözlerini süzer ölüm

Alır yiğidi kocayı yakar ananın içini
Kızların sarı saçını teneşirde çözer ölüm

Alır yiğidin âlâsın dîvâne eder anasın
Gelinlerin el kınasın topraklara karar ölüm

Alır yiğidin hâsını döker gözlerin yaşını
Mecnûn ider anasını yüreklerin yakar ölüm

Hani onun sevdik yari kıl taatın arı yürü
Miskin Yunus neye durur ejderhâlar yutar ölüm

----

kezek: Sıra, sıra ile bekleme
üzmek: Koparmak,kopmak
revan : Akan, giden
taat : İtaat, uyma

BU DÜNYANIN MESELİ

Bu dünyanın meseli bir ulu şara benzer
Veli bizim ömrümüz bir tiz pazara benzer

Her kim bu şara geldi bir lahza karar kaldı
Geri dönüp gitmesi gelmez sefere benzer

Bu şarın evvel tadı, şehd ü şekerden şirin
Âhır acısını gör şol zehr-i mâra benzer

Evvel gönül almağı hublara nisbet eder
Âhır yüz döndürmeğe acuz mekkâra benzer

Bu şarn hayalleri türlü türlü hâlleri
Aldanmış gafilleri câdu ayyâra benzer

Bu şarda hayallerin haddi vü şûmârı yok
Bu hayâle aldanan otlar davara benzer

Bu şârın sultânı var cümleye ihsanı var
Sultan ile bilişen yok iken vara benzer

----

mesel: Örnek, misal, ahlaki hikaye
şar: Şehir
tiz: Keskin, çabuk, acele
lahza: An
şehd: Bal
zehr-i mâr: Yılan zehri
hub: Güzel, hoş
nisbet: İlgi, oran, bağlılık
ayyar: Hilebaz, dolandırıcı

HER KAÇAN ANARSAM SENİ

Her kaçan anarsam seni
Kararım kalmaz Allah'ım
Senden ayrı gözüm yaşım
Kimseler silmez Allah'ım

Sensin ismi bâki olan
Sensin dillerde okunan
Senin aşkına dokunan
Kendini bilmez Allah'ım

Sen yarattıN cism ü cânı
Sen yarattın bu cihânı
Mülk senindir kerem kânı
Kimsenin olmaz Allah'ım

Okunur dilde destânın
Açılır bağ ü bostanın
Sen baktığın gülistânın
Gülleri solmaz Allah'ım

Aşk bahrına dalmayan
Canını feda kılmayan
Senin cemâlin görmeyen
Meydana gelmez Allah'ım

Zâr olur âşıkın işi
Durmaz akar gözün yaşı
Senden ayrı düşen kişi
Didârın görmez Allah'ım

Âşık Yunus seni ister
Lütf eyle cemâlin göster
Cemâlin gören âşıklar
Ebedî ölmez Allah'ım
----
kaçan: Vatkâ ki, ne vakit ki, o zaman
kerem: Cömertlik
cism ü cân: Beden ve ruh
kân: Maden ocağı, cevher
didâr: Yüz, Allah'ın cemâli

CANLAR CANINI BULDUM

Canlar canını buldum bu canım yağma olsun
Assı ziyandan geçtim dükkânım yağma olsun

Ben benliğimden geçtim gözüm hicâbın açtım
Dost vaslına eriştim gümanım yağma olsun

Benden benliğim gitti hep mülkümü dost tuttu
Lâ-mekâna kavm oldum mekânım yağma olsun

İkilikten usandım birlik hânına kandım
Derd-i şarâbın içtim dermanım yağma olsun

Varlık çün sefer kıldı dost andan bize geldi
Viran gönül nur oldu cihânım yağma olsun

Geçtim bitmez sağınçtan usandım yaz u kıştan
Bostanlar başın buldum bostanım yağma olsun

Taalluktan üzüştüm ol dosttan yana uçtum
Aşk divanına düştüm divanım yağma olsun

Yunus ne hoş demişsin bal u şeker yemişsin
Ballar balını buldum kovanım yağma olsun..

\-------------------

assı: Kâr, kazanç
hicap: Perde, örtü, utanç
vasl: Kavuşma
güman: Şüphe
lâ-mekân: Mekansız
kavm: Aynı soydan,aynı
sagınç: Emel, iltik

İLAHİ BİR AŞK VER BANA

İlahi bir aşk ver bana kandalığım bilmeyeyim
Yavı kılayım ben beni isteyi ben bulmayayım

Şöyle hayran eyle beni bilmeyeyim günden günü
İsteyeyim dâim seni ayruk nakşa kalmayayım

Al gider benden benliği doldur içime senliği
Dirliğimde öldür beni varıp anda ölmeyeyim

Gelirse göynümün dile kim söğe bana kim güle
Bari yanayım dert ile hâlim dile gelmeyeyim

Uş yürürem yana yana ciğerim gark oldu kana
Aşkın bir ok vurdu cana nice zâri kılmayayım

Senin kokun duydu cânım terkini urdu cihânın
Hergiz belirmez makâmın seni kanda isteyeyim

Bülbül olayım öteyim dost bahçesinde yatayım
Gül oluben açılayım ayruk dahi solmayayım

Mansurlayın dâra beni ayan göster anda seni
Kurban kılayım bu canı aşka münkir olmayayım

Aşktır bu derdin dermanı aşk yolunda kodum cânı
Yunus Emre eydür bunu bir dem aşksız olmayayım

İlahi: Ey allah'ım
yavı kılmak: Kaybetmek, yitirmek
ayruk: Başka, ayrı
göğnü: Yaymak, yanık
tab: Yeter, kafi
zari kılmak: Ağlamak, inlemek
dâr: Ev, yurt, darağacı
münkir: İnkâr eden

AŞK MAKAMI ÂLÎDİR

Aşk makamı âlîdir aşk kadîm ezelîdir
Aşk sözünü söyleyen cümle kudret dilidir

Diyen ol işiten ol gören ol gösteren ol
Her sözü söyleyen ol suret can menzilidir

Suret söz kanda buldu kanda sözü iş oldu
Surete kendi geldi dil hikmetin yoludur

Suretler ün diyemez söz kendisiz söylenmez
İşler hicâbsız olmaz risâlet hâsılıdır

Bu bizim işretimiz oldur bu lezzetimiz
İçip esridiğimiz aşk şerbeti gülüdür

Onu ona dersin onun söyleyen ol söz onun
Ol bizimdir biz onun gayrı teşbih dilidir

Yûnus sözün tak kılan görmedi münkir olan
Ömrün zulmete salan marifet yoksuludur

âlî: Yüce
kadîm: Çok eski
ezelî: Öncesiz
ol: O
menzil: Yol
kanda: Nerede
dil: Gönül
hikmet: Gizli vesile, incelik
ün diyemez: Ses veremez
kendisiz: Kendi olmadan
hicâb: Perde, örtü, utanma
hâsıl: Ürün, elde edilen
işret: Toplantı, meclis
esridiğimiz: Mest olduğumuz
tesbih: Anma, yüceltme
tak kılan: Takan, dinleyen

KELECİ BİLEN KİŞİNİN

Keleci bilen kişinin yüzünü ağ ede bir söz
Sözü bişirip diyenin işini sağ ede bir söz

Söz ola kese savaşı söz ola bitire başı
Söz ola ağulu aşı yağ ile bal ede bir söz

Kelecilerin bişirgil yaramazını şeşirgil
Sözün us ile düşürgil dimegil çoğ ede bir söz

Gel ahi ey şehriyâri sözümüzü dinle bâri
Hezârân gevher dinârı kara toprağ ede bir söz

Kişi bile söz demini demeye sözün kemini
Bu cihan cehennemini sekiz uçmağ ede bir söz

Yürü yürü yolun ile gafil olma bilin ile
Key sakın key dilin ile canına dağ ede bir söz

Yunus şimdi söz yatından söyle sözü gayetinden
Key sakın ol şeh katından seni ırağ ede bir söz

----

keleci: Söz, anlamı tam söz
ağ: ede: Ağarta, yücelte
ağulu: Zehirli
bişirmek: Pişirmek
şeşmek: Çözmek, ayırmak, atmak
şehriyâr: Şah, hakan
hezâran: Binlerce
cevher: Öz, cevher, kıymetli taş
kem: Az, kötü
bili : Bilgi, ilim
dağ: Yara
yat: Usûl, yol

MİSKİNLİKTE BULDULAR

Miskinlikte buldular kimde erlik var ise
Merdivenden ittiler yüksekten bakar ise

Gönül yüksekte gezer dem-be-dem yoldan azar
Dış yüzüne o sızar içinde ne var ise

Ak sakallı pir hoca bilemez hâli nice
Emek yemesin hacca bir gönül yıkar ise

Sağır işitmez sözü gece sanır gündüzü
Kördür münkirin gözü âlem münevver ise

Gönül Çalabın tahtı Çalab gönüle baktı
İki cihan bedbahtı kim gönül yıkar ise

Sen sana ne sanırsın ayruğa da onu san
Dört kitabın mânası budur eğer var ise

Bildik gelenler geçmiş konanlar geri göçmüş
Aşk şarabından içmiş kim mâna duyar ise

----

dem-be-dem: Zaman zaman
münevver: Aydınlık, bilgili aydın
çalab: Allah (c.c)
pir koca: İhtiyar
bedbaht: Talihsiz, kötü talihli
sin: Mezar
sırat: Yol, cennete giden

İŞİT SÖZÜMÜ EY GAFİL

İşit sözümü ey gâfil
Tanla seher vaktinde dur
Öyle buyurmuş ol kâmil
Tanla seher vaktinde dur

İşit ne der horusunuz
Tanla verilir rûzunuz
Dost Dergâhına kutgıl yüz
Tanla seher vaktinde dur

İşit sözümü ey sağır
Tâ terazin gele ağır
Yalvar Çalabına çağır
Tanla seher vaktinde dur

Yatanların yatlı hâli
Hiç nesneye ermez eli
Seher eser rahmet yeli
Tanla seher vaktinde dur

Kuşlar ile turgıl bile
Kıl namazı imam ile
Yalvar günahını dile
Tanla seher vaktinde dur

Okuna Kur'ân Yâsin
Kulak urup dinleyesin
Dağca günahlar yuyasın
Tanla seher vaktinde dur

Okuna hadîs ü kelâm
Diyeler aleyhisselam
Âşık isen belli bilem
Tanla seher vaktinde dur

Helâl ola sana uçmak
Uçmakta hûriler koçmak
Kevser şarabını içmek
Tanla seher vaktinde dur

Miskin Yunus aç gözünü
Uyar gafletten özünü
Ta bilesin kendözünü
Tanla seher vaktinde dur

----

gâfil: Habersiz
tan: Seher, sabahın ilk saatleri
kâmil: Olgun
horus: Horoz
rûz: Gün
yâsin: Kur'an-ı kerimde bir sure adı
hadis: Hz. Peygamberin söz ve işleri
kelâm: Söz
aleyhisselam: Selam üzerine olsun. peygamberler ve melekler için kullanılır.
koçmak: Kucaklamak
kevser: Cennette bir havuz veya nehir.

OL ÇALABIMIN AŞKI

Ol Çalabımın aşkı bağrımı tâş eyledi
Aldı benim gönlümü sırrımı fâş eyledi

Hergiz gitmez gönülden hiç eksik olmaz dilden
Çalab kendi nûrunu gözüne tûş eyledi

Can gözü onu gördü dil ondan haber verdi
Can içinde oturdu gönlümü arş eyledi

Bir kadeh sundu câna can içti kana kana
Dolu geldi peymâne canı sarhoş eyledi

Esrûk oldu cânımız dür döker lisânımız
Ol Çalabımın aşkı beni sarhoş eyledi

Ben kaçan derviş olam tâ ki ona eş olam
Yüz bin benim gibiyi aşk hırka-pûş eyledi

Yunus imdi avunur dostu gördü sevinir
Erenler mahfilinde aşka cümbüş eyledi
----
fâş: Meydana çıkarma, gizliyi açıklama
tûş etmek : Rastgelmek, yönelmek
peymâne : Büyük kadeh
hırka-pûş: Hırka giyinmiş derviş
mahfil : Toplantı yapılan yer

SABAHIN SİNLİYE VARDIM

Sabahın sinliye vardım gördüm cümle ölmüş yatar
Her biri bîçâre olmuş ömrün yavı kılmış yatar

Vardım bunların katına baktım ecel heybetine
Nice yiğit muradına erememiş ölmüş yatar

Yemiş kurt kuş bunu keler nicelerin bağrın deler
Şol ufacık nâ-resteler gül gibice solmuş yatar

Toprağa düşmüş tenleri Hakk'a ulaşmış canları
Görmez misin sen bunları nevbet bize gelmiş yatar

Esilmiş inci dişleri dökülmüş sarı saçları
Kamu bitmiş teşvişleri emr ü nemde ermiş yatar

Gitmiş gözünün karası hiç işi yoktur durası
Kefen bezinin pâresi sünüğe sarılmış yatar

Yunus gerçek âşık isen mülke sûret bezemegil
Mülke sûret bezeyenler kara toprak olmuş yatar

----

sin: Mezar
keler: Kurbağa
nâ-reste: Ergenlik çağına gelmemiş
nevbet: Sıra, kere,kez,nöbet
dûzah: Cehennem
esilmek: Dökülmek
teşviş: Kargaşalık
emr ü men: Tanrı buyruğuna uymak, mezarda yatmak
sünük: Kemik

SENİ HAKDAN YIĞANI

Seni Hak'dan yığanı her ne ise ver gider
Ne beslersin bu teni sinde kurt kuş yer gider

Ölene bak gözün aç dökülür sakal u saç
Han çıyan gelir aç yiyip içip sîr gider

Bize bizden ulular igen iyi hulular
Şol iyi amelliler haber şöyle der gider

Kesgil haramdan elin çekgil gıybetten dilin
Azrail el'irmeden bu dükkanı der gider

Ecel erer kurur baş tez tükenir uzun yaş
Dümdüz olur dağ u taş gök derilir yer gider

Çünkü can ağdı hazrete yarağ it ahrete
Tanla duran tâate Tengr'evine er gider

Miskin Yunus ölicek sini nurla dolıcak
İman yoldaş olıcak ahrete şîr gider

----

sin: Mezar
ılan: Yılan
sîr: Doymuş, tok
igen: Pek, çok
hulu: Huylu
şol: Şu
haram: Yasak
şîr: Aslan
gıybet: Çekiştirmek, dedikodu
yarağ olmak: Gerekmek
tan: Seher vakti, sabahleyin
tengr'revi: Tanrı evi

SANA İBRET GEREK İSE

Sana ibret gerek ise gel göresin bu sinleri
Ger taş isen eriyesin bakıp göricek bunları

Şunlar ki çoktur malları gör nice oldu hâlleri
Sonucu bir gömlek giymiş onun da yoktur yenleri

Kanı mülke benim diyen köşk ü saray beğenmeyen
Şimdi bir evde yatarlar taşlar olmuş üstünleri

Bunlar eve girmeyenler zühd ü taat kılmayanlar
Bu beğliği bulmayalar zîra geçti devranları

Kanı ol şîrin sözlüler kanı ol güneş yüzlüler
Şöyle gâib olmuş bunlar hiç belirmez nişanları

Bunlar bir vakt beğler idi kapıcılar korkar idi
Gel imdi gör bilmeyesin beğ kangıdır ya kulları

Ne kapı vardır giresi ne yemek vardır yiyesi
Ne ışık vardır göresi dün olmuştur gündüzleri

Bir gün senin dahı Yûnus benven didüklerün kala
Seni dahi böyle kıla nitekim kıldı bunları
----

ibret: Ders almak, bir şeyin gerçek mânasını ortaya koyan olay
sin: Mezar
zühd: Dünyadan el etek çekme, kendini ibadete verme
benven: Benim

YALANCI DÜNYAYA KONUP GÖÇENLER

Yalancı dünyaya konup göçenler
Ne söylerler ne bir haber verirler
Üzerinde türlü otlar bitenler
Ne söylerler ne bir haber verirler

Kiminin üzerinde sararır otlar
Kiminin başına sıra serviler
Kimi masum kimi güzel yiğitler
Ne söylerler ne bir haber verirler

Toprağa gark olmuş nazik tenleri
Söylemeden kalmış tatlı dileri
Gelin duadan unutman bunları
Ne söylerler ne bir haber verirler

Yunus der ki gör takdirin işleri
Dökülmüştür kirpikleri kaşları
Başları ucunda hece taşları
Ne söylerler ne bir haber verirler
----

*gark olmak: Boğulmak,batmak, bir şeyin içinde kaybolma*k.

TAŞTIN YİNE DELİ GÖNÜL

Taştın yine deli gönül sular gibi çağlar mısın
Aktın yine kanlı yaşım yollarımı bağlar mısın

Nidem elim ermez yâre bulunmaz, derdime çâre
Oldum ilimden âvâre beni bunda eğler misin

Yavı kıldım ben yoldaşı onulmaz bağrımın başı
Gözlerimin kanlı yaşı ırmak olup çağlar mısın

Ben toprak oldum yoluna sen aşırı gözetirsin
Su karşıma göğüs geren taş bağırlı dağlar mısın

Harâmi gibi yoluma arkurı inen karlı dağ
Ben yârimden ayrı düştüm sen yolumu bağlar mısın

Karlı dağların başında salkım salkım olan bulut
Saçın çözüp benim için yaşın yaşın ağlar mısın

Esridi Yunus'un canı yoldayım illerim hani
Yunus düşte gördü seni sayru musun, sağlar mısın

âvâre: Başıboş, yertsiz yurtsuz
yavı kılmak: Kaybetmek
yaşın yaşın: Gözyaşlarını döke döke
sayru, sayrı: Hasta
nidem: Ne edeyim
onulmaz: İyileşmez
harami: Yol kesen
arkurı: Ters, aykırı

SENSİN KERİM SENSİN RAHİM

Sensin kerim sensin rahim
Allah sana sundum elim
Senden artık emim
Allah sana sundum elim

Ecel geldi vade erdi
Bu ömrün kadehi doldu
Kimdir ki içimden kaldı
Allah sana sundum elim

Gözlerim göğe süzüldü
Canım göğüsten üzüldü
Dilim tetiği bozuldu
Allah sana sundum elim

Uş biçildi kefen donum
Hazrete yönelttim yönüm
Acep nice oldu hâlim
Allah sana sundum elim

Urdular suyum ılıdı
Kavim kardaş cümle geldi
Esen kalsın kavim kardaş
Allah sana sundum elim

Geldim salacam sarılır
Dört yana salâ verilir
El namazıma derilir
Allah sana sundum elim

----

kerim: Cömert, kerem sahibi
rahim: Merhamet sahibi
em: İlaç, merhem

vade: Süre, verilen söz,ömrün sonu

salaca: Üstünde cenaze taşınan tahta

salâ: Çağırmak,bağırarak davet etmek, cenaze namazı için okunur.

makber: Mezar

şeşmek: Çözmek, çıkarmak

tamu: Cehennem

uçmak: Cennet

acip: Acayip,görülmemiş

figan: Feryat, acıyla haykırış

tab: Yeter, kafi

didar: Yüz, buluşma. Allah'ın cemali.

SEVERİM BEN SENİ

Severim ben seni candan içeri
Yolum vardır bu erkândan içeri

Nereye bakar isem dopdolusun
Seni kanda koyam benden içeri

O bir dilberdürür yoktur nişanı
Nişan olur mu nişandan içeru

Beni sorma bana bende değilem
Sûretim boş yürür dondan içeri

Beni benden alana ermez elim
Kadem kim basa sultandan içeri

Tecelliden nasip erdi kimine
Kiminin maksudu bundan içeri

Kime dîdâr gününden şûle değese
Onun şûlesi var günden içeri

Senin aşkın beni benden alıptır
Ne şirin dert bu dermandan içeri

Şeriat tarikat yoldur varana
Hakikat marifet andan içeri

Süleyman kuş dilin bilir dediler
Süleyman var Süleyman'dan içeri

Dinin terk edenin küfürdür işi
Bu ne küfürdür imandan içeri

Geçer iken Yunus şeş oldu dosta
Ki kaldı kapıda andan içeri

----

sûret: Yüz, dış görünüş
don: Elbise
kadem: Ayak, bereket
tecellî: Görünme
gün: Gündüz, güneş
şûle: Işık, alev
şeş olmak: Raslanmak

YOK YERE GEÇİRDİM SENİ

Yok yere geçirdim günü
Ah nideyim ömrüm seni
Seninle olmadım gani
Ah nideyim ömrüm seni

Geldim ü geçtim bilmedim
Ağlayıp gussa yemedim
Senden ayrılam demedim
Ah nideyim ömrüm seni

Hayrım şerrim yazılısar
Ömrüm ipi üzülüser
Suret benden bozulusar
Ah nideyim ömrüm seni

Gidip geri gelmeyesin
Gelip beni bulmayasın
Bu benliğe sermayesin
Ah nideyim ömrüm seni

Kanı sana güvendiğim
Sevibeni özendiğim
Kaldı külli kazandığım
Ah nideyim ömrüm seni

Miskin Yunus gidisersin
Uzak sefer edisersin
Hasret ile kalısarsın
Ah nideyim ömrüm seni

----

ganî: Gönlü bol, zengin,elindekinden fazlasını istemeyen
gussa: Tasa, üzüntü
üzülmek: Koparılmak

EĞER AŞKI SEVERSEN

Eğer aşkı seversen cân olasın
Gönüller tahtına sultân olasın

Seversen dünyayı mihnet bulasın
Erenler sırrını kaçan duyasın
Diken olma gül ol eren yolunda
Diken olur isen oda yanasın

Niyâz için buyurdu Hak namazı
Niyâzdan vay sana gâfil olasın

Erenler nefesin âsâ edin sen
Eğer nefsine uyarsan fenâsın

İbâdetler taşıdır terk-i dünyâ
Eğer mü'min isen ona inanansın

Atan anan hakkın yetirdin ise
Yeşil donlar giyesin donanasın

Eğer komşu hakkı boynunda ise
Cehennemde yârın bâki kalasın

Yunus bu sözleri erenden aldı
Sana dahi gerek isen alasın
----
niyâz : Yalvarma,istek,dua
gâfil: Habersiz, bilgisiz, dalgın
âsâ : Sopa, yolculukta kullanılan değnek, baston

ŞOL CENNETİN IRMAKLARI

Şol Cennetin ırmakları
Akar Allah deyu deyu
Çıkmış İslam bülbülleri
Öter Allah deyu deyu

Salınır Tûba dalları
Kur'an okur hem dilleri
Cennet bağının gülleri
Kokar Allah deyu deyu

Kimi yiyip kimi içer
Hep melekler rahmet saçar
İdris nebi hulle biçer
Diker Allah deyu deyu

Altındandır direkleri
Gümüştendir yaprakları
Uzandıkça budakları
Biter Allah deyu deyu

Aydan arıdır yüzleri
Misk-i amberdir sözleri
Cennet'te hûri kızları
Gezer Allah deyu deyu

Hakk'a âşık olan kişi
Akar gözlerinin yaşı
Pûr nur olur içi dışı
Söyler Allah deyu deyu

Ne dilersen Hak'tan dile
Kılavuzla gir bu yola
Bülbül âşık olmuş güle
Öter Allah deyu deyu

Açıldı gökler kapısı
Rahmetle dolu hepisi
Sekiz Cennet'in kapısı
Açar Allah deyu deyu

Rıdvan-dürür kapı açan
İdris-dürür hulle biçen
Kevser şarabını içen
Kanar Allah deyu deyu

Miskin Yunus var yârına
Koma bu günü yarına
Yarın Hakk'ın divanına
Varam Allah deyu deyu
----
tûba: Cennette bir ağaç
hulle: Elbise, cennet elbisesi
nebi: Peygamber
kevser: Cennette bir ırmak

GELİN BİR NAZAR EYLEN

Gelin bir nazar eylen n'oldu cihan içinde
Niceler toprak oldu bu az zaman içinde

O taze güller soldu bülbüller ötmez oldu
Ata ana zar oldu kaldı zindan içinde

Canları oda yandı kuzuların kurt aldı
Ardınca baka kaldı zar-u figan içinde

O nice yarenlere hasret kaldı canları
Meğer ki buluşalar yarın cinan içinde

O ipek don geyenler hiç toz kondurmayanlar
Çürüyüp toprak olmuş tenler kefen içinde

O gözler ve o kaşlar o inci gibi dişler
O tenler ve o saçlar yılan çıyan içinde

Kamu çürümüş eller o dudak ve o diller
O sevgili oğullar kalmış toprak içinde

Bu dünyaya inanma vefasın bulam sanma
Ömrün veren ziyana çoğu pişman içinde

Dünyayı bi-vefa bil aç gözünü yarag kıl
Sen dahi olursun bil kalma güman içinde

Yunus söyle sözünü yavı kılma özünü
Ağarda-gör yüzünü koma firak içinde

----

nazar eylemek: Bakmak
zâr olmak: Ağlamak, inlemek
od: Ateş
figan: Ayrılık acısı
cinan: Cennet
güman: Şüphe, tereddüt
yarag kılmak: Hazırlık yapmak
yavı kılmak: Kaybetmek
firak: Ayrılık

YÂ RAB N'OLA HALİM

Yâ Rab n'ola hâlim kabre vardığım gece
İyi olmazsa amelim kabre vardığım gece

Yâ Rabbenâ yandırma günahlara bandırma
Çerağımı söndürme kabre vardığım gece

Yâ Rabbenâ hayr eyle Muhammed'e yâr eyle
Kabrimizi nûr eyle kabre vardığım gece

Yâ Rabbenâ tûş eyle imanı yoldaş eyle
Muhhammed'e eşeyle kabre vardığım gece

Yâ Rabbenâ şaşırtma yüzüm yere düşürme
Zebâniler üşürme kabre vardığım gece

Yâ Rabbenâ eşimden eşimden yoldaşımdan
Aklı alma başımdan kabre vardığım gece

Derviş Yunus'un sözü kan ağlar iki gözü
Mahrum eyleme bizi kabre vardığım gece

Yâ Rabbenâ: Ey Rabbimiz
amel: İş, ibadet
tûş olmak: Yönelmek, rastlamak

ÇIKTIM ERİK DALINA

Çıktım erik dalına anda yedim üzümü
Boştan ıssı kakıyıp, der ne yersin kozumu

Ağrılık yaptı bana, bühtan eyledim ona
Çerçi de geldi dedi, niye aldın kuzumu

Kerpiç koydum kazana, poyraz ile kaynattım
Nedir diye sorana, bandım verdim özünü

İplik verdim çulhaya sarıp yumak etmemiş
Becid becid ısmarlar, gelsin alsın bezini

Bir serçenin kanadın, kırk katıra yüklettim
Çift dahi çekemedi, şöyle kaldı kazını

Bir sinek bir kartalı salladı urdu yere
Yalan değil gerçektir ben de gördüm tozunu

Bir küt ile güreştim, elsiz ayağım aldı
Güreşip basamadım göyündürdü özümü

Kaf dağından bir taşı şöyle attılar bana
Öylelik yola düştü, bozayazdı yüzümü

Balık kavaĞa çıkmış, zift turşusu yemeğe
Leylek koduk doğurmuş baka şunun sözünü

Gözsüze fısıldadım sağır sözüm işitmiş
Dilsiz çağırıp söyler dilimdeki sözümü

Bir öküz boğazladım kaldırdım serekodum
Öküz ıssı geld'eydür kanı aldın kazımı

Bundan da kurtulamadım netiseni bilmedim
Bir çerçide geld'eydür hani aldın közümü

Tosbağaya sataştım, gözsüzsepek yoldaşı
Sordum sefer nereye, Kayseri'ye azimli

Yunus bir söz söyledin, hiçbir söze benzemez
Münafıklar yüzünden örttün mana yüzünü

ıssı: Sahibi
kakımak: Kızmak
koz: Ceviz
bühtan: İftira
çerçi: Seyyar satıcı
becid: Acele
küt: Kötürüm
göyündürmek: Kendi kendine yanmak
koduk: Sıpa
gözsüzsepek: Köstebek
münafık: İçi dışı bir olmayan, sahte müslüman

İLİM İLİM BİLMEKTİR

İlim ilim bilmektir ilim kendin bilmektir
Sen kendini bilmezsin ya nice okumaktır

Okumaktan ma'na ne kişi Hak'kı bilmektir
Çün okudun bilmezsen ha bir kuru emektir

Okudum bildim deme çok taat kıldım deme
Eri Hak bilmez isen abes yere yelmektir

Dört kitabın ma'nisi bellidir bir elifte
Sen elif dersin Hoca ma'nası ne demektir

Yunus Emre der hoca gerekse var bin hacca
Hepisinden iyice bir gönüle girmektir

----

cûşe- gelmek: Coşmak
hicap: Örtü, perde
abes: Boş, değersiz, manasız
yelmek: Koşmak, ardından gitmek
taat: İbadet, kulluk
dört kitap: Kur'an, İncil, Tevrat, Zebur

Risaletü'n Nushiyye'den Seçmeler

MEDHAL (Giriş)
(1-13. Beyit)

Pâdişâhın hikmeti gör neyledi
Od u su toprag u yile söyledi[162]

Bismillah deyüp getürdi toprağı
Ol arada hâzır oldu ol dağı[163]

Toprag ile suyı bünyâd eyledi
Ana Âdem dimegi ad eyledi[164]

Yil gelip ardınca debitdi anı
Andan oldı cism-i Âdem bil bum[165]

Od dahi geldi vü kızdırdı anı
Çünki kızdı cisme ulaşdı canı[166]

Surete can girmeğe ferman olur
Pâdişâh emri ana derman olur[167]

Sureti can girdi pür-nûr eyledi
Suret dahi canı mesrur eyledi[168]

Hamd ü şükr itdi didi iy Zü'1-celâl
Bin benüm bigi yaratsan ne muhâl [169]

162. Allah'ın hikmeti gör neyledi. Ateş, su, toprak ve havaya söyleyerek neler yaptı.
163. Bismillah deyip toprağı getirdi . O arada (su) dahi hazır oldu.
164. O toprak ile suyu inşa eyleyerek (asıl yaparak) ona Âdem adını verdi.
165. Hava gelip ardından kuruttu onu. Âdem'in vücudu on (lar)dan oldu. Bunu bil.
166. Ateş de geldi ve kızdırdı (ısıttı) onu. Kızınca (ısınınca) ruhu bedene kavuştu.
167. Bedene ruhun girmesi emredilir ve Allah'ın emri ona derman olur.
168. Ruh girince bedeni nurla doldurdu. Beden de ruhu mutlu eyledi.
169. Hamd ve şükredip ey Yüce Allah'ım dedi. Benim gibi binlercesini yaratsan senin için imkânsız değil.

Topragile bile geldi dört sıfat
Sabr u eyü hû tevekkül mekrümet[170]

Suyıla geldi bile dört dürlü hâl
Ol safâdur hem sehâ lutf u visal[171]

Yil-ile geldi bile bil dört heves
Oldurur kizb ü riya tizlik nefes[172]

Odıla geldi bile dört dürlü dad
Şehvet ü kibr ü tama' birle hased [173]

Cânile geldi bile üş dört hisâl
İzzet ü vahdet haya âdâb-ı hâl[174]

170. Toprakla insana dört sıfat geldi: Sabır ve iyi huy tevekkül yücelik.
171. Suyla da dört türlü hâl geldi: Temizlik cömertlik iyilik ve kavuşmak.
172. Havayla da dört arzu geldi. Onlar yalan ve ikiyüzlülük, acelecilik, nefis(dünyevi arzular)
173. Ateşle de dört türlü tat geldi. Şehvet ve kibir, açgözlülükle kıskançlık.
174. Can ile de işte dört huy geldi. Yücelik ve birlik utanma ve edepler (Vahdet neşesine sahip olma)

RUHLA AKLIN HİKÂYESİ

(1-15. BEYİT)

Gel imdi dinle sözi şerh ideyin
Birin birin anı sana diyeyin[175]

Çü şâhun hikmeti akdemden idi
Bu birkaç söze şerh Âdem'den idi[176]

Bu muhtasar cihan iki cihanca
Dükeli bakarisen yüz bin anca[177]

Azîm cihan durur gönül cihanı
Seni izlerisen bulasın anı[178]

Haber viriserem nefsün elinden
Ümidin varise gidesin andan[179]

İki sultan durur sana havale
Diler her birisi kim mülki ala[180]

Biri Rahmânîdür can hazretünden
Biri şeytânîdür garaz yatundan[181]

Gör imdi kim seni kime taparsın
Kime kapu açup kime yaparsın[182]

On üç bin er durur Rahmani leşker
Zebûnsuz kimselerdür key erenler[183]

---

175. Gel şimdi dinle sözü açıklayayım. Tek tek onu sana söyleyeyim.
176. Allah'ın hikmetinin ezelden oluşu gibi bu birkaç söze açıklama Âdem'den indi.
177. Bu kısa dünya iki cihan (dünya ve ahret) kadardır. Sürekli ona bakarsan yüz bin kadar gelir.
178. En büyüğü gönül dünyasıdır. Kendini izlersen onu bulursun.
179. Sana nefsin kötülüklerinden haber vereceğim. Ümidin varsa ondan uzaklaş.
180. Sana iki sultan (nefis ve ruh) verilmiştir. Her biri mülkünü (gönlünü) almak ister
181. Biri tanrısaldır ruh katından. Biri ayartıcıdır heves katından.
182. Şimdi kendini bak, kime taparsın. Kime kapı açıp kime (kulluk) yaparsın.
183. Rahmani askerler, on üç bin erdir. Çok yiğit olan o erler, kuvvetli (yenilmez) kimselerdir.

Tokuz bindür bu nefsün haşerâtı
Müdâm eyerlüdür bunlarun atı[184]

Nişanlan bu kim yüzleri kara
Bu nefrîn ü şikâyet kanda vara[185]

Sakıngıl kim bulardan olmayasın
Ki nefs dîvânına yazılmayasın[186]

Ko nefsün dileğin can besler-isen
Yirün nur can sözini esler-isen[187]

Tekebbür nefsdür sultanı bilmez
Çerisinde eyü dirlik dirilmez[188]

Key arı can gerek şeh hazretinde
Irılmadın tura sultan katında[189]

184. Bu nefsin haşereleri ise, dokuz bindir. Bunların atları daima eğerlidir.
185. Onların nişanları, yüzlerinin karalığıdır. Bu beddua ve şikayet nereye kadar gidecek?
186. Nefsine uyanlardan olmamak için bunlardan kendini sakın!
187. Eğer can taşıyorsan, nefsin isteklerine uyma. (Çünkü) canın sözüne kulak verirsen, yerin nur olur.
188. Nefs, kibirlidir. O, Allah'ı bilmez. Kibrin askerlerinde hiçbir iyilik bulunmaz.
189. Allah'a kavuşmak ve ondan bir daha uzaklaşmamak için gönlü bütün kötülüklerden temizlemek gerekir.

KİBRİN (BÜYÜKLENMENİN) HİKÂYESİ

(1-20. BEYİT)

E*ğer dinlerisen haber vireyin*
Akıl câsûsı ne dir göstereyin[190]

Kanâ'at geld'oturdı tahtı aldı
Haramiler hemân yollarda kaldı[191]

Tururlar tag başında yol ururlar
Komazlar yolcıyı yolda dururlar[192]

Akıl dir casusa yort imdi girü
Kanâ'ata haber benden degirü[193]

Di otursun ki tâc u taht anundur
İlahi devlet-ile baht anundur[194]

Nice tura harami tag başında
Girür bir gün ele yol savaşında[195]

Kibir dirler ana bilürler anı
Ana uyan imansız vire canı[196]

Özinden gayrı kimseyi beğenmez
Yüce yirde turur aşaga inmez[197]

Nice tahta binenler yire düşdi
Nice benin diyene sinek üşdi[198]

Sana uğratma kibrün endîşesin
Uyarsan kibre ırağa düşesin[199]

190. Eğer dinlersen haber vereyim. Akıl casusu nedir göstereyim.
191. Kanaat geldi oturdu tahtı aldı. Yol kesenler o an yollarda kaldı.
192. Haramiler dağ başında yol keserler. Bırakmazlar yolcuyu yolda beklerler.
193. Akıl habercisine şimdi geri git, kanata benden haber (ver) der.
194. Söyle otursun taç ve taht onundur, İlahi devlet ile talih onundur.
195. Yol kesen ne kadar durabilir dağ başında. O elbet bir gün yol savaşında ele geçer…
196. Ona kibir derler. Onu herkes tanır. Ona uyan canını imansız verir.
197. Kendinden başka kimseyi beğenmez; yükseklerde durur, hiç aşağı inmez.
198. Nice tahta çıkanlar yere düşüp tahtından oldu. Nice benlik davasında bulunanlar da (Nemrut gibi) sineğe yenildi.
199. Kibir düşüncesini yanına yaklaştırma. Kibre uyarsan, (Allah'tan) uzak düşersin.

Irak düşenlerün îmânı yokdur
Ki zîrâ suretinde canı yokdur[200]

Gerek canlu kişi canın sakına
Ki taksîr itmeye kendü hakına[201]

Tekebbür eyleme kim sevrikesin
Sevürkmişler yolma birikesin[202]

Kapu gözet kapu ko dip gözetme
Ki devlet kapudadır koma gitme[203]

Dilersen devleti kapuda turgıl
Umarsan hil'ati tapuda turgıl[204]

Beğenme gel seni ırak düşesin
Kalup dermânde ucb-ile kalasın[205]

Tekebbür sözi her nireye vara
İşiden la'net okur ol habere[206]

Sakıngıl olmagıl kibr-ile yoldaş
Kibir kandayısa anufila savaş[207]

Kogıl kibri vefa sana ne kıla
Vay o gün kim suret nakşı yıkıla[208]

Suret yıkılmadan kibri yıkagör
Bu düşvarlık makamından çıkagör [209]

200. Allah'tan ırak düşenlerin imanı yoktur. Çünkü suretinde can yoktur.
201. Can sahibi olan kişi, kendi kendine kusur etmemek için, canını korumalıdır.
202. Kibirlenme, varlıktan vazgeç. Varlıktan vazgeçenlerin (benliğini öldürenlerin) yolunda toplanasın.
203. Kapıyı gözet (mütevazı ol) dibi (yüksekleri, baş köşeyi) gözetmeyi bırak. Ebedî mutluluk, kapıdadır, onu bırakıp gitme!
204. Ebedî mutluluğu istiyorsan kapıda dur. Hil'ati (padişah veya vezir tarafından giydirilen elbise) istiyorsan, huzurda dur.
205. Gel, kendini beğenme! Yoksa Allah'tan uzak düşersin. Acze düşer, kendini beğenmişliğinle kalırsın.
206. Kibirlenen insanın sözü, nereye giderse gitsin; işitenler, o söze lanet okur.
207. Sakın, kibir ile yoldaş olma. Kibir, neredeyse onunla savaş.
208. Kibir vefasızdır, onu bırak. Suret nakşı yıkıldığı gün (vücudun toprak olduğunda) vay hâline..
209. Vücudun yok olmadan kibri öldürmelisin. Bu zorluk makamından (kötülük ortamından) hemen çıkmalısın.

ÖFKENİN(GAZABIN) HİKÂYESİ (1-17. BEYİT)

Gel imdi eydeyin buşu haberin
Birin birin sana gönülde varın[210]

Benüm ileyüme kim katlanısar
Ki hışmumdan deniz oda yanısar[211]

Nereye kim varam başlar kesilür
Kime buşar-isem olokdem ölür[212]

Kim ola bencileyin cana kıyar
Meğer kim ben olam merdâne kıyar[213]

Yaradılmış bana karşu turamaz
Benümle bir nefes hem-dem olamaz[214]

Hünerüme benüm kim birikiser
Yahod ecel evine kim giriser[215]

Felek benüm işüm başanmaya
Melek benüm yolumı vanmaya[216]

Gözüme yüz bin er zerre görinmez
Hezâr arslan bana berre görinmez[217]

Buşu dirler bana key bahaduram
Düzenlik bozmağa her (dem) kaduram[218]

210. Gel, şimdi sana öfkeden haber vereyim! Gönülde olanları, sana bir anlatayım.
211. Benim karşımda kim durabilir? Hışmımdan deniz bile tutuşur.
212. Nereye varsam, (orada) başlar kesilir. Kime öfkelensem, o anda ölür.
213. Benim gibi cana kıyan kim olabilir? Ancak benim gibi olurlarsa, yiğitlere kıyabilirler.
214. Yaratılmışlar, bana karşı duramazlar. Benimle, bir an bile birlikte olamazlar.
215. Benim hünerime kim sahip olabilir veya ecel evine kim girebilir?
216. Felek, benim yaptığımı yapamaz. Melek, benim yol gelemez.
217. Yüz bin er, benim gözüme zerre kadar görünmez. Bir tane aslan da, benim için bir kuzu bile görünmez.
218. Öfke derler bana, pek kahramanım! Düzeni bozmaya, her an hazırım.

Nereye kim varam ot bitmez anda
Çü nakt oldı kime derd yitmez anda[219]

İşidenler benüm kaçar sözümden
Ki ben de korkaram üş kendüzümden[220]

Sakın bana uyup sen gâfîl olma
Benüm sözüm tutup îmânsuz ölme[221]

Dek ayruga degül benüm kılncum
Beni dahi dutar benüm kılncum[222]

Buşu kimdeyise îmânı gider
İmân gerek-ise varını gider[223]

Buşu gelinceğiz iman ne olur
Oda düşer yanar ya can ne olur[224]

Buşu işi heman küfr ü dalaldur
Ne'uzu billah ol ayruksı hâldür[225]

Sakıngıl buşudan ki gizlidir ol
Nerede sizmesen anda uru yol[226]

219. Nereye varsam, orada ot (bile) bitmez. Orada herkese yetecek hazır dert vardır.
220. İşitenler, benim sözümden kaçarlar. Ben bile kendimden korkarım.
221. Sakın, sen bana uyup gafil olma! Benim sözümü tutup imansız ölme.
222. Benim davranışlarım (huyum) sadece başkalarına değil, bana bile zarar verir.
223. Öfke kimdeyse onun imanı gider. Eğer iman gerekse, varlığını (benliğini) yok et
224. Öfke gelince iman ne olur? Ateşe düşer yanar. O zaman can da kaybolur gider.
225. Öfkenini işi daima küfürdür, yoldan saptırmadır. Allah korusun bu çok kötü bir hâldir.
226. Öfkeden sakın, çünkü o gizlidir. Hiç fark edemeyeceğin bir zamanda ortaya çıkar.

CİMRİLİK VE KISKANÇLIĞIN HİKÂYESİ

(1-19. BEYİT)

Eğer dinlerisen diyem nasîhat
Hasedle hıkdan sakın be-gâyet[227]

Kadîmden bu ikidür mîr-i leşker
Yürüyüp her biri büdügin işler[228]

Hased bir kişidür dâyim o rencûr
Vücûdı sagiken rencile mahkûr[229]

Mazarratdan niceme kim o kaçar
Eved tohmını bitmez yire saçar[230]

Ne iş kim işleye kendüye ziyan
Kim ola kendüzine eyle kıyan[231]

Şeker yirise dadı dalı yokdur
Ki tatlu dirligile hâli yokdur[232]

Hasûd eli anunçün irmez işe
Kime kim hûyı kazsa kendü düşe[233]

Diyem sana bahîlün neyidügin
Sakınur kendüden kendü yidügün[234]

Kazancın kendünün kendüye virmez
Eli baglu durur hayr işe irmez[235]

227. Eğer dinlersen sana nasihat edeyim. Hasetle kinden son derece sakın.
228. Ezelden beri bu ikisi askerlerin emiridir. Yürüyüp her biri bildiğini işler.
229. Haset biri sürekli sıkıntılı bir kişidir. Vücudu sağlıklı iken sıkıntıdan kahrolur.
230. Zarardan ne kadar kaçsa da onun, tohumu bitmez, yere saçılır.
231. Ne iş yapsa kendine zarar verir. Kendine böyle kıyan kim olabilir.
232. Şeker yese tadı tuzu yoktur. Huzurlu bir hayatla bir anı yoktur.
233. Kıskancın eli onun için işe gelmez. Kim kime kuyu kazarsa kendi düşer.
234. Diyeyim sana cimrinin ne olduğunu. O kendi yediğini kendinden bile sakınır.
235. Kazancını kendinin kendisine vermez. Eli bağlıdır hayırlı işe gelmez.

Bu ne hâldür sana iy faydasız can
Ki yokdur gayrettin iy kaydasuz can[236]

Göre ne hâldedür cânun u cismin
Ne kimsenin sen ü yâ nedür ismün[237]

Bu ne kûteh nazar yâ ne firâset
Ki bir dem olmadun kendünle hâlvet[238]

Muhâldür âkil olmaklık bahîlden
Ne kimse alkış ider ana dilden[239]

Ko sevme dünye(y)i kim kala senden
Dilersen dilemezsen ala senden[240]

Süleyman'dan ilerü olmayasın
Hakîkatdür cihanda kalmayasın[241]

Bahîl olmak seni Hak'dan ayırdı
Kanı gayret hamiyyet kanda vardı[242]

Hasedden kişi ne fâyide görür
Neye kim lâyık-isen Tenri virür[243]

Ne(y)i neye gerek ol bile gerek
O Kâdir'dür virür kime ne gerek[244]

Nasîbüne semin sen nazar eyle
Ana göre yarag kıl hazer eyle[245]

236. Ey faydasız can. Bu ne hâldir? Ey kaygısız can! Hiçbir gayretin yoktur.
237. Bak, ne hâldedir canın ve cismin. Kimsin sen? İsmin nedir?
238. Bu ne dar görüş, bu nasıl anlayıştır? Sen, bir an bile kendinle, baş başa kalmadın (hâlvet etmedin).
239. Cimrinin akıllı olması mümkün değildir. Onu, gönülden kim alkışlar?
240. Bırak dünyayı sevme! Çünkü o seni bırakır. İstesen de istemesen de onu senden alacaklardır.
241. Süleyman'dan üstün olamazsın. Bu bir gerçektir, cihanda (bakî) kalamazsın.
242. Cimri olmak, seni Hak'tan ayırdı. Gayretin, hamiyetin nereye gitti?
243. Hasetlikten insan ne fayda görür? Tanrı, neye lâyıksan, onu verir.
244. Sen kendi nasibine bak. Ona göre hazırlan, (kendini hasetlik ve cimrilikten) koru.
245. 322. Zekatsız hayvan ve sadakasız mal… Bu şekilde (insan) nasıl mesut olacaktır?

GIYBET VE İFTİRANIN HİKÂYESİ

(1-21. BEYİT)

Gel imdi eydeyin birkaç nasihat
Bu akl-ı cüziden sana eyü baht[246]

Kalur taşra bu şârdan akl-ı malş
Bakar bu yola akl-ı cüzi bakış[247]

Anunçün dost yüzinden gözin ırmaz
Buçuk sâ'at bu ansuz hîç dem urmaz[248]

Çü dost anun olupdur her nefesde
Ki dostsuz can kuşı turmaz kafesde[249]

Öğüt alurisen sen bu haberden
Gerek hâriciler sürile şârdan[250]

Ki bin er şehr içre el bir itdi
Haricîler sürilüp el bir itdi[251]

Şehir bizüm olup düşmen sınıkdı
Bize tapu iden yavlak mıkdı[252]

Egerçi işlenür bühtan ü gaybet
Serencâm oldılar bunlar melâmet[253]

Ki gaybet cânile kadîmi degül
Ki gaybet kandaşa âdemi degül[254]

Çü gaybet mertebesi küfre girer
Nasibi neyise ol anı alur[255]

246. Gel şimdi sana birkaç nasihat diyeyi. Bu cüzî akıldan sana iyi baht (çıksın).
247. Bu geçimlik akıl, bu şehrin(gönlün) dışında kalır. Çünkü bu yola cüz'î akılla bakar.
248. Onun için dost yüzünden gözünü ayırmaz. Yarım saat (bile) onsuz hiç nefes almaz.
249. Çünkü dost onunla olur her nefeste. Çünkü dostsuz gönül kuşu durmaz kafeste.
250. Bu haberden öğüt alırsan dıştakiler bu şehirden (gönülden) sürülecektir.
251. Ki bin asker şehir içinde el birliği ettiler. Dıştakileri sürüp birlik (içinde) oldular.
252. Şehir bizim olup düşman kırıldı Makamımıza gelen huzurlu oldu.
253. İftira ve gıybet her ne kadar işlenirse bunlar sonunda ayıplanır.
254. Gıybet can gibi ezelî değildir. Gıybet neredeyse orada insanlık yoktur.
255. Gıybetin mertebesi küfre kadar gider. Nasibi ne ise o, onu alır.

Kişinün hayzıdır ağzında gaybet
Ki gaybet söyleyen bulmaya rahmet[256]

Eğer var-ise aklun gaybeti ko
Ki gaybet koyanun haznesi tolu[257]

Pâdişâh haznesinde meta öküş
Uyhudan uyanup dut sözüme gûş[258]

Kişi k'ol kapuya hâcâta vardı
Neyise maksûdı anı başardı[259]

Çü bugz u gaybet-ile gide tâ'at
Gerek bu ikiden itmek feragat[260]

Gerek fânî cihandan dartınasın
Muhâlif işleründen hep yunasın[261]

İçerü gizlidür cümle yavuz hû
Gider gösterme kimseye anı yu[262]

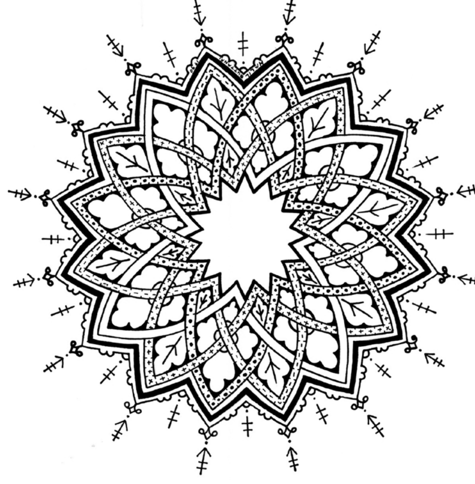
Gerek sen zengi vü pası yuyasın
Sana lâyık mıdur anı koyasın[263]

Sakın katran kabına koyma balı
Ki nâzük yirdedür dostun visali[264]

Tamarlaruna cümle saykal urgıl
Ki her birine bir kullık buyurgıl[265]

Nice hâlden hâle gerek düşesin
Geçe çok rüzgâr andan aşasın[266]

256. Gıybet, insanın ağzında hayz gibidir. Gıybet eden rahmet bulamayacaktır.
257. Eğer aklın varsa gıybeti bırak. Gıybeti bırakanın hazinesi doludur.
258. Tanrı'nın hazinesinde meta (kıymetli eşya) çoktur. (Gaflet) uykusundan uyanıp sözüme kulak ver!
259. O kapıya (Allah'ın huzuruna) hacete varan kişi, maksadı ne ise ona erişir.
260. Çünkü kin ve gıybet ile ibadetler gider. Bunun için bu ikisinden vazgeçmek gerekir.
261. Fani dünyadan elini çekesin. Aksi (kötü) işlerden hep temizlenesin!
262. Bütün kötü huylar içeride gizlidir. Onları çıkar, kimseye gösterme, (hemen) temizle!
263. Senin, kir ve pası (kötülükleri) yıkaman gerek. Bunları saklaman sana lâyık mıdır?
264. Sakın, katran kabına bal koyma! Çünkü Allah'a kavuşma nazik yerdedir (gönüldedir).
265. Bütün damarlarına cila vur (onları temizle) ve her birine kulluk buyur (bütün uzuvlarınla kulluk et).
266. Nice hâlden hâle düşmen (geçmen) gerek. Çok zaman alır (fakat) onları aşmalısın

VI. BÖLÜM

OKUMA PARÇALARI

Mehmet Kaplan
MUKADDES UÇURUM*

Yunus, bir uçurumda yatar. Onun yattığı yere yüksek tepelerden inilir. Gece yarısı yaylı araba, korkulu yollardan sarsıla sarsıla düşerken, uzakta, tâ derinlerde bir ışık gösterdiler: "İstasyon!" dediler, "Yunus'un türbesi onun yanındadır."

Çocuk gözlerimle ona baktım ve ürperdim. Kulaklarımda bir efsanenin uğultusu vardı. Dağlar, taşlar, ağaçlar mânâsını bilmediğim bir İlâhi söylüyorlardı.

Köye yerleştikten sonra, uçurum, Yunus, istasyon ve ben, birbirimize kaynaştık. Zamanla orkestramıza daha başka sesler de karıştı: Yakıcı yaz güneşinde sıtmadan toprağa uzanmış köylüler gördüm: Toprak yüzlerinde, ruh yarığı gibi ela gözleri daima bir velîyi hatırlatan köylüler. Çatlak dudakları ile güldükleri zaman, taşlar canlanıyormuş hissiyle insanı korkutan köylüler ve akşam güneşi bataklıkta yanarken milyonlarca zehirli sineğini göklere salıveren Porsuk.

Gece, ellerimizde ayran bakraçları, trene çıkardık. Issız bozkır karanlığında, seyyar, ışıklı saraylar gibi, birden karşımızda duruveren vagonlar bizi büyülerdi. Pencereden, uyku içinde donmuş veya bir rüyadan bakar gibi çehreler uzanır. Ölü gözler ile soğuk boşluğu yoklar, tekrar, kayıtsız içeri çekilirlerdi. Bir şey göremezlerdi. Orada, uçurumun içinde, Yunus'un ve bizim bulunduğumuzu fark etmezlerdi. Nereden fark edeceklerdi? Etseler ne yapacaklardı sanki?

Bu aydınlık, masal kâşaneleri uzaklarda eriyince, biz yine mağaramıza dönerdik: Kerpiç damlarımıza, uykularımıza, hastalığımıza ve sefaletimize. Yıllar var, bu uçurumdan nasıl çıktığımı bilmiyorum. Arabalar, evler, istasyonlar, şehirler, mektepler, kitaplar ve insanlar beni uzun bir vadiden geçirdiler. Bu vadide asırlarca yürümüş gibiyim. Bir daha dönmedim.

Bir daha oraya dönmedim. Fakat uçurum benimle her yeri dolaştı. Ne zaman içime baksam, karşıma onun karanlık boşluğu, titreyen istasyon ışığı, Yunus, köylüler ve Porsuk çıkar. Milyonlarca sivrisineğin yüzüme hücum ettiğini hissederim.

Yaylı, tıpkı ilk gecede olduğu gibi, yüksek tepeden iner; kulaklarımda anne sesiyle söylenen bir efsane uğuldar; dağlar, taşlar, ağaçlar kuşlar, o zaman mânâsını bilmediğim, fakat şimdi çok iyi anladığım İlahiler söylerler:

Ben Yunus-u bîçareyim,
Dost elinden âvâreyim.
Baştan ayağa yareyim.
Gel gör beni aşk neyledi.

Bu uçurum şarkısı beni her zaman ürpertti, onu Yunus'un kendi ağzından dinledim. Ben "bir baştan ayağa yare ve dost elinden âvâre" Yunus'u gördüm. Ben bu uçurum türküsünü toprak yüzler ruh yarığı gibi ela gözleri Yunus'unkinin tıpkısı insanlardan duydum.

Bunaltıcı bozkır öğlesi Porsuk sularını kaynattığı zaman, onlar, toprağa uzanırlar, sıtmalı, çatlak ve yorgun sesleri ile bu türküyü mırıldanırlardı. Harap türbesinde yatan Yunus da onlara karışırdı. Yıllar geçti. Türlü şarkılar dinledim. Mesut ev pencerelerinde sızan şarkılar, meyhane şarkıları, sokaklarda söylenen külhanbeyi şarkıları, güzel kadınların, çirkin kadınların, çocukların, yaşlıların, artistlerin ve vatmanların şarkılarını dinledim. Ağlayan, gülen, söğen ve okşayan şarkılar. Fakat hepsi de kulaklarımda kaldı. Ruhuma girmedi. Ama Yunus'un, Yunus'ların şarkılarını hiç unutmadım. Kaç sabah Yunus ölmemiş, Yunus, çoğalmış, köyler Yunusla dolmuş hissi ile uyandım.

Uyandım, fakat etrafımda şehir vardı; şehirli vardı. Asfalt yolları pırıl pırıl, apartmanları göklere tırmanan meydanları, otomobil, kamyon, otobüs, tramvay, dilenci, fahişe, bey, işsiz, hamal ve talebe ile tıklım tıklım dolu şehir. Her biri kendi içine kapanmış körler gibi dolaşan insanlar. Kendimi onlar arasında buldum.

Yıllar var, büyük, sonsuz, karışık bir labirentin içinde, çıkacak bir yer bulmak için uğraşıyorum. Zaman zaman içimdeki uçurum beni çağırır ve "çıkış yeri ben der. Haydi, atlayıver, korkma!" Ve kalbim kendi kendine şöyle söylenir: Bir yaylıya binsem, kırbacı elime alsam; atlara "deh!" desem, yollardan geri dönsem, o mukaddes uçuruma insem...

** Nesillerin Ruhu, Hareket Yayınları, İstanbul 1970*

Sezai Karakoç
DERTLİ DOLAP*

"Dertli Dolap" şiiri, bir bakıma, Yunus'un poetikasıdır. İnsan, dağdan "yani tabiattan" hezeni (yâni nefsi, vücudu, bedeni) getirilen, buraya uymadığı için "türlü düzeni bozulan", bir türlü bu dünyaya alışamayan, bu şartlarla uyuşmayan, ona daima yabancı, dertli bir dolaptır. İnleyen bir dolaptır. İnsan ve şair bir dertli dolaptır. Dolabın iniltisi de şiir.

Suyum alçaktan çekerim
Dönüp yükseğe dökerim

beytinde de, insanın toprakla, gökle, süfli ve ulvî âlemle, nefs ve ruh dünyasıyla olan alâkası, bir çırpıda en güzel bir örnek, bir benzetiş içinde canlanıveriyor.

Ben bir usanmaz ozanım
Derdim vardır inilerim

beytinde de, insanın bu dünyaya uymazlığı, yabancılığı yüzünden nasıl inlediği ve "usanmaz ozan" hâline geldiği açıkça söylenerek insanla tabiat ve şiirle tabiat, sanatla tabiat arasındaki çelişki îmâ edilmiş oluyor. Şairin oluşumu, tabiat parça ve unsurlarını kullandığı hâlde, ona nasıl karşı çıktığı, ondan nasıl yakındığı, insan, sanat ve şiir için çilenin birinci şart olduğu, su dolabı ve yaptığı iş, sesi düşünülünce anlaşılıyor. Dolap, ayrıca biçimin (şekil)in sembolüdür. Su ise muhtevadır (öz). Su, dolaba gelip çıkıp gidiyor ve dolaptan bir ses çıkıyor. Sürekli bir inilti.

Derdim vardır inilerim

mısraının her kıta sonunda tekrarlanışı ile gittikçe artan ve kuvvetlenen bu şikayet sesi, ritimdir. Şiirin sesidir. Su akıp faydalı oluyor. Böylece, muhtevanın verimli ve faydalı olması gerekiyor. Biçimse, şairin şahsiyetinden, iç biçimden, mizacından kopup gelen kalıptır. Yani dolap, hem şairin kişiliği, hem o kişiliğin tek şiire yansıması olan biçimin imajıdır. Çıkan ses, şiirin eksilmemesi gereken sesidir. Dolapların belli biçimi, vezne, sesin hep aynı şekilde oluşu kafiye ve iç ritme denk alınabilir. Şüphesiz, Yunus, bu şiirde insanı, insanın bu dünyadaki konumunu, kendi öz yalnızlığını anlatıyor. Ama şuuraltı itmeleriyle ve sembolizasyonu ile de, aynı şiir, şairin poetikası için bir çıkış noktası olmuştur denebilir. Ya da şiirin gücü, çok taraflığıyla bunu da çıkarmaya elverir.

**Yunus Emre, s.51-52, Diriliş Yayınları, 6. baskı, İstanbul, 1999*

Annemarie Schimmel
YUNUS EMRE*

Türk sufî şiiri, hakkında hiçbir şey bilinmeyen, Tabduk Emre denilen bir sufîye uzun süre hizmet eden (O, kırk yıl der; bu, sabır ve arınmanın geleneksel sayısıdır), şiirlerinden anladığımız kadarıyla garib bir derviş olan Yunus Emre tarafından hakkıyla başarıldı. Yunus gençliğinde Mevlâna ile karşılaşmış olmalı; o, Sultan Veled'den dokuz yıl sonra 721/1321'de öldü ve Anadolu'daki birçok yer onun kabrine ev sahipliği yaptığını iddia eder.

Yunus Emre Türk insanının basit dilini kullanır. Onun şiirlerinin bazıları, Arabî-Fârisî sayısal ölçüleri olan aruz vezniyle yazılmış ise de, en iyi dizeleri Türkler arasında âdet olan hece ölçüsünü kullandığı ve kıtalar hâlinde söylediği dokunaklı Halk ilahileridir. Edinburg'dan J. Walsh Yunus'un dizelerinin bir çoğunun derviş tekkelerinde söylendiğini ortaya koydu; bu dizeler "elhamdülillah" ve "salavât" gibi belli sözleri tekrarlamaktaydılar. Onlar sufî yolun tüm basamaklarını yansıtırlar ve her zaman zikrin önemini arttırırlar. Onun en hoş şiirlerinden birinde şu sözler geçer:

Şol cennettin ırmakları
Akar Allah deyu deyu

Cennette ne varsa –nefes almak, büyümek, güzel koku- varlığı her şeye nüfûz eden Allah adının devamlı zikrinden başka bir şey değildir. Bu zikrin gizemi, hâlâ okul çocuklarının hoşlandığı bu basit ifâdelerden daha güzel bir şekilde çok nâdir olarak dile getirilebilir.

Yunus Emre'de, her ne kadar Fars şiirinin sızlayan bülbülü sık sık yer alsa da, o, imgelerini doğadan alır; onun en güçlü şiirleri, içerisinde Anadolu manzarasını seslendirdikleridir. Dağ, onu Hak Teâla'dan ayıran düşman hâline gelir; tepelerin üzerindeki küme küme bulutlar onun aşkı için ağlar. Aşkın elinde o, yoldaki bir toza, bir sele ve bir rüzgâra döner. O, arılara kulak vererek onların Hz. Peygamber'e salât getirdiklerini işitir. Yunus özlü imgeler üstâdıdır, onun dizeleri mistik İslam'ın ana akîdelerini basit sözlerle dile getirir ve aşkın gizemi üzerinde durur. Dîvan'dan seçilmiş metinlere dayanan Yunus Oratoryusu'nun sahibi Adnan Saygun'un kendi müzikal çalışması için "basso ostinato" olarak "aşkın ver, şevkin ver" –ki bu Yunus'un öğretisini güzelce özetlemektedir- dizesini kullanması beyhûde değildir.

Son zamanlarda, Yunus'ta Kur'an ve sünnetle bağımlı olmayan Türk tipi dindarlığın gerçek temsilciliğini görmeye çalışan veya onu Türk hümanizminin bir örneği olarak göstermek isteyen bazı kişiler olmuştur. Bu gibi girişimler, onun şiirlerindeki bütün İslami söylemleri dışta bırakmakta ve onu manevi bağlarından koparıp atmaktadır. Bununla birlikte o, diğer herhangi bir sufî kadar tek Tanrı inancına sahiptir ve onun insanlık sevgisi, Allah'a olan güven ve aşkından kaynaklanmaktadır.

** Türkiye'de Tasavvuf ve Mânevî Hayat, Çev. Süleyman Gökbulut, D.E.Ü.İlahiyat Fakültesi Dergisi,sayı XXII, İzmir 2005, s.s. 185-195*

Hüseyin Hatemi
YUNUS DÜŞÜNCESİNİN TEMEL NİTELİKLERİ*

Birçokları İslam'a kötümser önyargılarla yüklü bir bakış ile bakmaya alışık olduklarından, Yunus düşüncesinin eşsiz ürünlerinin İslam'a nispeti olamayacağını düşünürler. Bu sebeple, Yunus düşüncesine İslam'dan başka her yerden, her öğretiden temeller ararlar. Çünkü Yunus Emre çelişkisiz ve göz kamaştırıcı bir insan hakları bilincine sahiptir. Hemen herkes O'nun "cümle yaradılmışa bir göz ile bakmayan / Şer'ün evliyasıyla hakıykatde âsidir" beytini bilir (Divan, XIX, s. 49).

Yine Yunus "Yetmiş iki milletin hem ma'şuku oldurur/Âşıkı ma'sükundan ayırmaklık fâl değil" der. Aynı şiirde bir başka mısra ile de insanlar arasında insanlık onuru ve insan haklan açısından eşitlik ilkesini kesinlikle belirtir: Bir kapı kullarına şaşı bakmak yol değil! (Divan, XLII, 175). Bir başka şiirde de, korkusuzca ve bu kanaatinin tam bilincinde olarak aynı görüşü tekrarlar: Yetmiş iki millete suçum budur Hak dedim/Korku hıyanetdedir, ya ben niçin kızaram? (Niçin yüzüm kızarsın?) (Divan, LXXXVII, s. 85).

Allah âlemlerin Rabbidir. Yunus aynı Yaratıcı'nın yarattığı insanlar arasında insanlık onuru açısından fark gözetmez. Dil ayrılıkları onun bu görüşüne, bakışına perde olmaz: "Yetmiş iki dil açtı, araya sınır düştü/Ol bakışı biz bakdık, yermedik âm u hası" (CXCV, s. 146). İnsanlık değeri açısından, hiç kimse diğerinden aşağı görülmemelidir. Fark gözetmek ayıptır: "Bir çeşmeden sızan su acı-tatlı olmaya/Edebdür bize yermek, bir lüleden sızaram" (Aynı Yaratıcı'nın kullarını beşeri özellikleri dolayısı ile aşağı görmek, onları hor bakmak, utanılacak şeydir. Oysa cümlesi aynı kaynaktan, aynı lüleden gelen sû gibidir) (Divan, LXXXVII, 85). Irkçılık temeline dayanan tüm dünya görüşleri boştur, temelsizdir: "Değilim kıyl u kaalden, ya yetmiş iki dilden/Hâlim ahvalim nedir? Bu mülke sorageldim" (CVIII, s. 97);

Yunus Emre'nin; hakkında "Mevlânâ Hudavendgar bize nazar kılalı/Onun görklü nazarı gönlümüz aynasıdır" dediği (Divan, s. 161, XVI) Rûmî, belki de kendisi ile görüşen genç Yunus için söylediği yarı Türkçe şiirde, "çobanı berk dut kurdun öküşdür (çoktur) İşit benden karakuzum, karakuz!" öğüdünü verdikten sonra, Yunus'un bir çok şiirinde tekrarladığı" aynı insancı bakış açısını dile getiriyordu: "Eğer Farssan, eğer Rumsan, eğer Türk/Zeban-ı bî-zebânân-râ biyârnûz!" (Mevlânâ Dîvânı, Emir-i Kebir baskısı, s. 468, N. 1183) Fars isen, Rum isen, Türk isen, ne olursan ol! Dilsizlerin dilini öğren!)

Yunus bu tebliği almış ve benimsemiştir: Dilsizler haberini kulaksız dinleyesi/Dilsiz kulaksız sözün can gerek anlayası (Divan, s. 146, CXCV).

Bütün yaratılmışları kapsamına alan ve su ve toprak kaydından kurtulan bu bilgece bakışta, katı ve zalim olmak, gönül yıkmak, en yanlış davranıştır: "Ak sakallı bir koca, bilemez ki hâl O nice/Emek vermesin Hacc'a bir gönül yıkar ise/Gönül Çalab'ın tahtı, Çalap gönüle baktı/İki cihan bedbahtı kim gönül yıkar ise" (Divan, CXLVII, s. 119).

Yunus, aynı şiirde, Hazret-i İsa'nın Dağ Va'zında çok doğru olarak Şeriat'ın ve Hikmet'in özü olarak sunduğu "Altın Kural'ı (Goldene Regel), aynı şekilde Türkçe'ye aktarmaktadır: "Sen sana ne sanırsan ayruğa da anısan!/Dört Kitab'ın manası budur eğer var ise!"

Yunus'un bu eşsiz ve yüce hikmeti, bilgeliği, "sevgi" temeline, ilahi sevgiye dayanır. Esasen tutarlı, sağlam ve çelişkisiz bir İnsan Hakları Öğretisi için bundan başka da sağlam temel yoktur. Yunus, bütün gerçek ve yüce değerlerin yegane kaynağı olması gereken bu ilahî sevgi kaynağına bazen birçok tasavvuf ehlinin dediği gibi "aşk", bazen Türkçe "sevi" der: Ben gelmedim da'va için/Benim işim sevi için/Dostun evi gönüllerdir/Gönüller yapmaya geldim" (Divan, XCVI, 80) "Sevelim sevilelim/Dünya kimseye kalmaz" mısra'ı ile, kalıcı değerlerin ilahi sevgiden kaynaklanan değerler olduğunu belirtir "Biz talib-i ilmleriz kitabın okuruz/ Çalab müderris bize ışk da medresesidir.)

**İnsan Hakları Öğretisi Açısından Yunus Emre'nin Dünya Görüşünün Değerlendirilmesi, İkindi Yazıları, sayı 119, Andırın, Temmuz 1992*

Nezihe Araz

***YUNUS EMRE'NİN MEZARLA*RI**

Bugün Anadolu'da Yunus Emre'ye ait yirmi iki mezar sayılıyor. Günün birinde, ona ait başka mezarlar, türbeler, makamlar da bulunursa hiç şaşmam! Nasıl şaşayım ki. Yunus gibi bir eren şairi elbette her köy, kasaba, şehir benimseyecek, kendinden sayacak, kendine mal edecek. Yunus'a sevgisini ve saygısını başka türlü nasıl göstersin? Ona, yanında yöresinde bir makam yapmak, gönlü çekince o makamı ziyaret etmek, Kur'ân okuyup ruhunu şadetmek, Türk Halkının kadirbilirliğinin belgeleridir.

Evet! Yunus Emre'nin Anadolu'da yirmi iki mezarı var:

Erzurum'un Tuzcu Köyü'nde, Yunus'la sevgili şeyhi Tabduk yan yana, koyun koyuna yatarlar. Yunus'un kabri üzerine kokan kekik başka hiçbir dağda bulunmaz. Toprak bütün cömertliğini ona vermiştir. Yedi dağ ardından, Yunus'un burcu burcu kekik kokan toprağının haberini alırsın.

Bursa'daki türbenin kır menekşeleri de Erzurum'un kekikleri misali ünlüdür.

Yunus'un bir mezarı da Isparta'nın Keçiborlu Kazası'nda… Orayı da yediveren gülleri sarmış, sarmalamıştır.

Sandıklı'nın Çay Köyü'nde, Konya Aksaray'ında, Karaman'da da Yunus'a ait makamlar, mezarlar vardır. Karaman'da "Maderi Mevlânâ" türbesini ziyaret eden her yolcu, oradan yüzünü Yunus Emre türbesine döner, onu da ziyaret eder.

Kula'nın Emre Köyü'nde Yunus, Tabduk Emre Türbesi'nin eşiğinde yatmaktadır. Türbe içinde Şeyh ve onun çoluğu çocuğu yatar.

Yunus'un başucunda, üzerine balta resmi işlenmiş bir mezar taşı; onun Dergâha odunculuk ettiği günlerin yadigârıdır. Bu makamda o, bilerek kapı eşiğine yatırılmıştır. "Şeyhimi ziyarete gelenler hana basıp öyle geçsinler" demiş diye! Yani, Tabduk'a insanlar için bir yol varsa bu, ancak Yunus'tan geçer, anlamında olmalı.

Ancak, bugün artık hiç kuşkusuz şunu biliyoruz ki, Yunus Emre'nin gerçek türbesi Eskişehir'in Sarıköyü'ndedir.

Bunu ilk kez, bundan yıllarca evvel Prof. Fuat Köprülü haber vermişti. Sonra, daha başkaları da tekrarladılar. Ama önemli olanı 1974 yılında, Yunus Emre, çok tatlı bir ermişliği ile insanlara haberi kendi verdi. Bakın nasıl:

Bir zamanlar, Ankara - İstanbul arasında işleyen trenler Sarıköy'den geçerken, saygı düdüğü öttürür, demiryolu personeli yüzünü yol üstündeki türbeye dönermiş. Bu, onlara, demir yolunu yapan Alman mühendislerinden kalma bir gelenek. O mühendisler, inşaat Sarıköy önüne gelince, Müslüman âdetlerini güderek kurban kesmişler, küçük bir dini tören yaptırmışlar. Orada Türklerin en büyük şairi ve ermişi Yunus Emre'nin yattığını biliyorlarmış. Türbe yanındaki şirin zaviyeyi de pek severlermiş.

Bu saygı havası, Yunan Sarıköy'e girip ortalığı yakıp yıkıncaya kadar böylece sürmüş. Sonra, her şey unutulup gidiyor... Ta... bin dokuz yüz kırk yıllarına kadar.

Bu yıllarda, tren yolu çift hat yapılmaktadır. Yollarda değişiklikler oluyor ve planlara göre Sarıköy'de bu yol tam Yunus Emre Türbesi'nin üzerinden geçecek.

Bunu duyan -nasıl duymuşlar bilinmez- yüreği temiz ve uyanık bir iki insan -çok değil, o kadar!- ilgili makamlara başvurarak türbenin yüz elli metre geri alınması için izin istiyorlar. Her şeyi kendileri yapacak. İzin veriliyor; ancak bu izne bazı şartlar ekleniyor: Orada hiçbir tören yapılmayacak, kimseye haber verilmeyecek, Eğitim Bakanlığı'nın gönderdiği bir arkeolog işe gözcülük edecek "vesaire!" Yunus Emre âşığı o birkaç insan, her şarta eyvallah, diyorlar. Onların dileği Koca Ermişi tirenler altında çiğnetmemek. Isırganlar içinde; kaybolan türbeyi baykuş yuvası olmaktan kurtarmak, yerine küçücük ve temiz bir anıt yapmak!

Çalışma hemen başlıyor. Tren yolunun yüz elli metre ilerisine, beyaz köfeki taşından küçük bir anıt yaptırılıyor. Yunus Emre'nin kabrinden anıta taşınacağı gün, beş kişilik bir heyet Ankara'dan Sarıköy'e geliyor. Aldıkları talimata göre adeta gizli geliyorlar, kimseye sezdirmeden! Heyetin başında benim bildiğim, Yunus Emre Derneği'nden değerli araştırmacı Hâlim Baki Kunter, eşi Vildan Kunter, Adnan Saygun var. Bu konukları, akşamın alaca karanlığında karşılayan Sarıköy muhtarı son derece heyecanlı: "Beyler, siz bana sıkı emir verdiniz ama ortalıkta benim anlayamadığım bir şeyler var. Sarıköy'e kamyon kamyon, araba araba adam geliyor. Aha şu arada toplanıyorlar!" diyor.

Yapacak bir şey yok. Gece yarısı gelip Allah'ın dağında yatanlara, nereden geldiniz, neden geldiniz, diye sorulabilir mi? Ertesi sabah erkenden uyanıp işe koyulmak üzere türbeye gelen heyetin gördüğü manzara inanılmaz, akıl ermez bir iştir. Sarıköy ovasında en aşağı, evet en aşağı otuz bin kişilik bir insan denizi dalga dalga dalgalanmakla, ilahiler söyleyerek töreni beklemektedir:

Şol cennetin ırmakları
Akar Allah deyu deyu...

Kim çağırdı, nereden geldi bu insanlar?

Nerelerden gelmişler ki? Sandıklı'dan, Bolvadin'den, Konya'dan, Bolu'dan. Otobüsler "törene yetişmek şartıyla" tutulmuş. Hem de öylesine bir geliş de değil bu! Bolu'lular en ünlü aşçılarıyla, Konya'lılar kaşıkları ve koyunlarıyla, Karadut Köyü meşhur pekmez kazanlarıyla, kamyon kamyon ekmekleri, mevlit şekerleri, mevlithanlarıyla ve... Getirecek hiçbir şey bulamayan bazı yerler de "bari ortalıkta hizmet etsinler" diye okul öğrencileriyle törene geliyorlar. Ben bu törenin inanılmaz fotoğraflarını bir iki yerde yayımlamıştım. Elbet görenleriniz olmuştur.

Bugün hâlâ bir sırdır ve sır kalacaktır: bu kadar insan bir gecede nasıl toplandı, nasıl örgütlendi, nasıl çıt çıkarmadan, en küçük bir aksaklık olmadan bu tören başarıldı? Gelin de çözün!

Kabir, heyet huzurunda açılınca görülen manzara da yazdıklarımız kadar efsaneli, Çekilen fotoğraflar var. İnsanı şaşırtıyor. Bir eli başının allında, bir eli kalbinin üstünde, en aşağı altı yüz yıldır en küçük bir bozulmaya uğramadan uyuyan bir iskelet. Gereken bütün dini tören yapılarak, yeniden tabutuna kondu. Bir gün evvel, yazı masası için şehirden yeşil bir çuha getiren kaymakam: "Aman!" diyordu. "Bu çuhayı da Hazret'in üzerine örtelim!" O da örtüldü.

O gün öğle namazında on yedi - on sekiz bin kişilik bir topluluk vardı, eski mezardan, yeni mezara kadar yüz elli metrelik yolu namazdan sonra topluluk, Yunus'un tabutuyla tam üç saate yürüdü. Herkes onu bir kere kucaklamak istiyordu. İhtiyar kadınlar, genç kadınlar ağlıyor: "Ah" diyorlar, "İman asasıyla, çoban sopasıyla koşuşup geldik!"

Defin töreni bitip Yunus yerine yerleşince bir de bakıyorlar kazanlar kurulmuş, etli pilavlar pişmiş, helvalar dökülmüş... Öğrenciler hizmet ediyor, yemekler yeniyor, Ondan sonra Ana-dolu'nun en ünlü mevlithanları Süleyman Çelebi'nin "Mevlid'ine başlıyorlar. Bir ölmez şairin bir ölmez şaire seslenişiyle tören sona eriyor.

Şimdi birçokları "Acaba böyle, tam masallarda olduğu gibi inanılmaz bir olay gerçekten oldu mu?" diye kendi kendilerine soracaklar. Bereket Allah'tan Koca Yunus işin teknik tarafını da ihmal etmemiş, kendi tertiplediği törene, çağın icaplarına göre, fotoğrafçılar da göndermiş ki bütün hikâye, baştan sonuna kadar, resimlerle saptanmıştır.

İşi bana bırakırsanız Âşık Yunus'un sözüne bir türlü noktayı koyamayacağım. Bunun için, onun anıtını süsleyen şu dörtlükte söz torbasının ağzını gene ona bağlatıyorum:

Haktan gelen şerbeti içtik elhamdülillah
Şol kudret denizini geçtik elhamdülillah
Derildik pınar olduk, irkildik ırmak olduk
Aktık denize dolduk, taştık elhamdülillah.

** Anadolu Erenleri, s. 86-90 Özgür Yayınları, İstanbul 2000*

Tuncer Baykara
"EMRE"LERDEN YUNUS'A DAİR

Sakarya kıyılarında bir garip derviş dolaşırdı. Kendisi garip, konuştuğu dil garipti. Sakarya kıyılarında bir garip derviş dolaşırdı. O, Sakarya kıyılarında ki, o zamanlar o dervişin muasırları, cihan'ın en uzun devletinde, bir imparatorluk Halkasının temelini atıyorlardı.

Sakarya kıyıları, artık romantizmini kaybetmek üzeredir. Sakarya bu dervişin dili gibi çağlarken, şimdi o dili, başka nehirlerle çağıldatmak istemektedirler. Bu garip derviş, Anadolu'yu dolaşmış ve dolaştığı her yer de kendisine sahip çıkmıştı.

Sakarya kıyılarında, Türkmen kabilelerinin yaylak ve kışlaklarında dolaşan bu dervişin kendisi garipti.. Anaların oğullarına severek verdikleri Emre'lerden birisinin sahibi idi. Galiba şeyhi ona Yunus diye hitap etmiş olmalıdır. Anası atası kimdi, bilmiyoruz. Zaten bilsek ne olacak. Kırk yıl şeyhinin kapısına düz odun taşıdı. Garip olarak yaşadı ve yerini belli etmeden tıpkı bir garip gibi öldü. Sakarya kıyılarında, Anadolu'nun kesif Türkmen nüfusu içinde doğan bu dervişin dili de garipti. Herkes onun dilini anlıyordu. Ama yine de garipti... "Türk diline kimesne bakmaz idi". Hâlâ Türk dilinin bu dervişin dilindeki kudretine şaşarız. Oysa zamanında asıl debdebe Konya'da, yine bir debdebeli dervişin sürüklediği Farsça da idi.

Sakarya kıyılarında dolaşan bu dervişin mensup olduğu millet, kavim de garipti. Sakarya'nın sularına uzanan, bozkıra bakan bu derviş, kavminin de hüznünü taşıyor gibi idi. Göktanrı'dan, tek Allah'a akan bir inanışın sahiplerine, Türkmenlere, kimbilir kaç kere Konya'dan âsi diye ordu geldi. Kimbilir kaç defa "Azgın Türkler" denilerek üzerlerine "serleşkerlik" orduları gönderildi.

Sakarya kıyıları, herhâliyle garip iken; Konya, İconionum" un Türkçeleşmişi olan bu şehir, debdebenin en âlâsında idi. İstiklâlini kaybetti, yarı esir oldu, lâkin o azametini kaybetmedi. Türkmenler ise Uc'da garip yaşayışlarına devam ettiler. Konya, Türkçe'nin katledildiği şehir. Karaman oğlu Mehmed Beğ'in zorla Türkçe'yi yerleştirmeğe çalıştığı belde. Üzerinde muhteşem kubbeler, türbelerin bulunduğu şehir, kıyılarında ise, sadece bahardan bahara yeşeren otlar mevcut. Sakarya kıyıları hâlâ hüzünle fısıldaşır. Her yıl Konya anılır, her yıl debdebe tekrar edilir. Sakarya kıyılarında o garip dervişi yine kendisi gibi garip Türklerin gönlünde, garip olarak yatmakta devam eder, ne vakte kadar, bunu bilemiyoruz.

**Türk Yurdu Yunus Emre Özel Sayısı S. 116*

Hilmi Yavuz

YUNUS EMRE'NİN HÜMANİZMİ

Yunus Emre'nin hümanizminden söz edilir ve bu hümanizmin ısrarla seküler bir hümanizm olduğu söylenir. Yunus'un açık ve sarih İslami bağlamını gösteren referanslarına rağmen, onun hümanizmini bağlam dışı okumanın ve yorumlamanın ne kertede meşru olduğunun sorgulanması gerekir.

Mesela, Yunus'un o çok bilinen Şathiyye'sinin, Prof. Dr. Fuad Köprülü'nün Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar adlı çalışmasında da belirttiği gibi, tasavvuf rumuzuna (sembolizmine H.Y.) layıkiyle aşina olanlarca pek sarih bir manası olmasına rağmen, sürrealizmden önce dilegetirilmiş (avant la lettre) bir sürrealizm olarak; ya da Sabahattin Eyüboğlu'nun yaptığı gibi bir tür "gülen düşünce" (humour) olarak okunması mümkün müdür?

Bana göre, şiirin açık ve sarih bir bağlamı varsa, bu, sözkonusu şiirin bağlam-bağımlı (context bound) olarak okunması gerektiğini gösterir. Şathiyye, tasavvufi bir şiir türüdür; dolayısıyla da, şiirin hangi bağlamda okunması gerektiğini belirler. Şayet şiir, "bağlam-bağımlı" değilse, o takdirde çoğul ve farklı bağlamlarda okunmasında hiçbir mahzur yoktur.

Gelelim Yunus'un hümanizmine: "Yaratılanı, Yaradan'dan ötürü" sevdiğini söyleyen bir şairin insan sevgisini, İslam'ın dışında ve bir tür seküler hümanizm olarak okumak mümkün müdür? Yunus Emre üzerine çok değerli çalışmalar yapmış olan Dr. Mustafa Tatçı, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yayımlanan 'Yunus Emre Külliyatı'nın I. Cildini teşkil eden 'Yunus Emre Divanı Tahlil'inde şöyle der: "Yunus'u felsefi manada panteist, mistik veya hümanist kabul etmek doğru değildir. Her şeyden evvel, Yunus'un tasavvuf anlayışı Kur'an-ı Kerim'e, Hz. Peygamber'in davranışlarına, kendisinden önce yaşayan İslam mutasavvıflarının fikir sistemine dayanır.[...] Onun gayesi ilahidir. Varlığın özü mühimdir. Her şeyin özündeki varlık 'Nur-ı Muhammedi' olunca, eşyaya ve insana verilen değer de Allah için olmaktadır. Sevginin temelinde Allah vardır. Bu yüzden her türlü sevgi insan içindir diye hümanistler, Yunus'tan ayrı düşünürler. Yunus'un manevi dünyasına felsefi yaklaşımlarla girilemez. Onun fikir dünyasına, yine kabul ettiği fikrin kavramlarıyla girmek gerekir."

Daha önce rahmetli Prof. Dr. Faruk K.Timurtaş'ın buna yakın görüşler öne sürdüğü de biliniyor elbet...

TRT 2 de Prof. Talat S. Hâlman ve Dr. Mustafa Şerif Onaran'la yapmakta olduğumuz 'Önce Şiir Vardı' programlarından birinde, Yunus Emre'yi konuşurken, O'nun 'İlim ilim bilmekdür, ilim kendin bilmekdür/ Sen kendüni bilmezsin ya niçe okumakdur?' dizelerini çözümlemiş ve bu beytin, Hz. Peygamber'in bir Hadis-i Şerifi bağlamında okunması gerektiğini öne sürmüştüm. Bu Hadis-i Şerif, "Nefsini bilen Rabbini de bilir" (Men arefe nefsehu, fekad

arefe Rabbehu) buyruğudur. Yunus burada, İlmin, "kendini bilmek" olduğunu söylerken, 'kendini (nefsini) bilmenin Allah'ı bilmek olduğunu, bu Hadis-i Şerif'e örtük bir göndermede bulunarak dilegetiriyor ve beyitte sözünü ettiği ilmin de "Allah'ı Bilmenin Bilgisi" anlamına geldiğine işaret ediyor. Nitekim, bu beyitten sonra gelen ilk dize de (Okumakdan ma'ni ne kişi Hakk'ı bilmekdür) bu yorumu doğrular niteliktedir.

Hiç şüphesiz, Yunus'un ilm'den kastettiği, bizim bugün "bilim"den anladığımız şey değildir. Bağlam-dışı okumalar, Eco'nun deyişiyle, "aşırı yorum"lardır ve Yunus'u olduğu gibi başka şair ve yazarlarımızın "bağlam-bağımlı" metinlerini, Batılı referanslarla okumanın "ya niçe okumakdur?" olduğunu da sorgulamak gerekir.

**Zaman Gazetesi, 19 Kasım 2008*

Mehmet Demirci
YUNUS'TA İNSAN SEVGİSİ

Yûnus'un en başarılı ve etkili yönlerinden biri de, onun insan sevgisine verdiği önemdir. İslam dininde, özellikle tasavvuf düşüncesinde insan alabildiğine yüceltilmiş, hatta "insân-ı kâmil" motifiyle o, kâinatın ekseni kabul edilmiştir. Yûnus'ta insan sevgisinin temeli, yine Allah sevgisine dayanır. Ona göre: "Hakk'ı gerçek sevenlere cümle âlem kardaş gelir. " Çünkü insanın "aslı yüce yerdedir." Âşık kişinin yetmiş iki millete kurban olması gerekir. Herhangi bir ayırım yapmaksızın, herkese iyilik ve yardım elini uzatmalı, kötülüğe iyilikle mukabele etmelidir. Kimseye zarar vermemeli, kalb kırmamalı, hattâ "gönüllerde iğ" bile ol-mamalıdır.

"Benim işim sevi için" diyen Yûnus, kimseyi küçük görmemek gerektiğini, "Cümle yaradılmışa bir gözle" bakmak lâzım geldiğini belirtir. Ona göre gönül Kabe'den daha değerli olduğundan, gönül yıkanın ibadetleri de fazla kıymet taşımaz. İnsan sevgisi sâdece lâftan ve nazariyattan ibaret değil meselâ yardımseverlik şeklinde kendini göstermelidir.

"Yiğit iken ölenlere" içinin yandığını belirten Yunus beri gel barışalım yâd isen bilişelim" çağrısıyle 700 yıldan beri herkesi dostluğa, barışa, tanışıp anlaşmaya davet edip durmaktadır. Onun sevgi dolu bu sıcak söz ve davranışları, yaşadığı çağdan itibaren Anadolu'da ve çeşitli Türk bölgelerinde tesirini göstermiş, özellikle milletimizin manevi hamurunda bir maya vazifesi görmüştür. Çağın şartlarına uygun şekilde Yunus'un bugün de yorumlanıp istifadeye sunulması gerekir.

Yunus düşüncesine yalnız Türk milletinin değil, bütün insanlığın ihtiyâcı vardır. Kendini sadece etten kemikten ibâret zannedip, bencillik ve ihtiras gibi kötü duyguların esîri olan insan oğlunu, sahip olduğu iç güzelliklerden ve mânevi zenginliklerden haberdar edecek yol Yunus'ların yoludur.

Batı'da birbirinden farklı anlaşılış biçimleri ve safhâları olan "hümanizm" ile Yunus'un insan sevgisinin birleşen ve ayrılan noktaları vardır. Yunus'ta her şeyden önce "beşer üstü" ön plândadır. Kavram kargaşasına meydan vermemek için hümanizm akımının tarihî seyrini ve günümüzdeki tezahürlerini iyi bilmek gerekir.

Yunus Emre'nin telkin ettiği insan sevgisi, yakın çevrede: başlamak üzere, sudaki Halkalar misali genişleyerek, bütün insanlığı kucaklayacak mahiyettedir.

**Yunus Emre'de İlahi Aşk ve İnsan Sevgisi, s.121-122, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 1997*

KAYNAKÇA

1. Aksan Doğan: Yunus Emre Şiirinin Gücü, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2005
2. Aktaş, Hasan: Yeni Türk Şiirinde Yunus Emre Okulu ve Misyonu, Yort Savul Yayınları, İstanbul, 2002.
3. Araz Nezihe, Dertli Dolap, Dünya yayıncılık, İstanbul, 1996.
4. __________:Anadolu Erenleri, Özgür Yayınları, İstanbul 2000.
5. Atatürk Kültür Merkezi, Uluslararası Yunus Emre Sempozyumu Bildirileri, Ankara, 1995.
6. Ayverdi, Sâmiha: Âbide Şahsiyetler, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul, 1976.
7. Banarlı, Nihat Sami: Resimli Türk Edebiyatı TarihiC.1-2, MEB Yayınları, İstanbul, 2001
8. Başgöz, İlhan: Yunus Emre, Pan Yayıncılık, İstanbul, 2004.
9. Bayram, Mikail: Şeyh Evhadü'din Hâmid El-Kirmanî ve Menâkıb-nâmesi, Kardelen Yayınları, Konya, 2005.
10. Bilgin, Azmi: Yunus Emre, Şule Yayınları, İstanbul, 2005.
11. Bolel, M. Aziz: Yunus Emre Hazretleri Hayatı-Divanı, Özel Yayın, Eskişehir 1983.
12. Civelek, Muzaffer, Yunus Emre, Hareket Yayınları, İstanbul 1971.
13. Dalkılıç, Bayram, Yunus Emre'de Allah Âlem İnsan Münasebeti, Kerndözü Yayınları, Konya 2004.
14. Daşcıoğlu, Yılmaz, Sevgi Çağlayanı Yunus, Nehir Yayınları, İstanbul 1993.
15. Demirci, Mehmet: Sorularla Tasavvuf ve Tarikatlar,Damla Yayınları, İstanbul, 2004.
16. _____________: Yunus Emre'de İlahi Aşk ve İnsan Sevgisi, Kubbealtı Yayınları, İstanbul, 1997.
17. Dilaver, Faruk: Gel Dosta Gidelim, Emre Yayıncılık, Ankara 2007.
18. Doğramacı, Mehmet: Bizim Yunus, Yunus Emre Hayatı ve Divanı, Kitsan, İstanbul (tarihsiz)
19. Duru, Talat, Belgelerle Yunus Emre, Özel Yayın, Konya 2004.
20. Emir, Sabahat: Yunus Emre, Kültür Bakanlığı, Ankara 1997.
21. Ergüven, Abdullah Rıza: Yunus Emre, Berfin Yayınları, İstanbul, 2001.
22. Eyüboğlu, İsmet Zeki: Hacı Bektaş Veli, Özgür Dağıtım,İstanbul, 1989.
23. __________________: Yunus Emre, Geçit Yayınları, İstanbul 1991.
24. Eyüboğlu, Sabahattin, Yunus Emre, Cem Yayınevi, İstanbul, 1985.
25. Fuat, Memet: Yunus Emre, De Yayınevi, İstanbul, 1976.
26. Genç, Vedat: Yunus Emre'ye Şiirler, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1977.
27. Göçgün, Önder: Dünden Bugüne Yunus Emre, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 1995.
28. Gölpınarlı, Abdülbaki: Melamilik ve Melamiler, Pan Yayınları, İstanbul, 1931.
29. _________________: Yunus Emre Risâlat'al Nushiyye ve Divan, Eskişehir Turizm ve Tanıtma Derneği, İstanbul, 1965.
30. ________________: Yunus Emre, Hayatı, Sanatı, Şiirleri, Varlık Yayınları, İstanbul, 1975

31. ________________ : Yunus İle Âşık Paşa ve Yunus'un Batıniliği, Özel Yayın, İstanbul, 1941.
32. ________________: Vilâyet-nâme, İnkılap Yayınları, İstanbul, 1995.
33. Gülcan, D. Ali, Yunus Emre'nin Kökeni ve Yöresi, Karamanın Sesi Gazetesi, Karaman, 1992.
34. Günay, Umay-Horata Osman, Risaletün Nushiye, Akçağ Yayınları, Ankara, 1994.
35. Güngör, Erol: İslamTasavvufunun Meseleleri,Ötüken Yayınları, İstanbul, 1996.
36. Güzel, Abdurrahman, Dini-Tasavvufî Türk Edebiyatı, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004.
37. Hâlman, Talat: A'dan Z'ye Yunus Emre, YKY Yayınları, İstanbul 2003.
38. Hatemi, Hüsrev: N'etti Bu Yunus N'etti, Pan Yayıncılık, İstanbul, 2004.
39. Işınsu, Emine: Bir Ben Vardır Benden İçeri, Elips Yayınları, Ankara 2006.
40. İnan, Yusuf Ziya: Doğa ve Din Yorumcususu Yunus Emre, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1981.
41. İlaydın, Hikmet: Yunus Şiirinden Günümüze Yaklaştırmalar, Akçağ Yayınları, Ankara, 1998.
42. Kabaklı, Ahmet: Yunus Emre, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, stanbul, 2006.
43. Kaleli, Lütfi: Alevi-Sünni İnancında Mevlâna-Yunus ve Hacı Bektaş Gerçeği, Alev Yayınları, İstanbul, 1993.
44. Kaplan, Mehmet: Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar C. 1, Dergah Yayınları,İstanbul, 1976.
45. Kara, Mustafa: Metinlerle Osmanlılarda Tasavvuf ve Tarikatlar, Sır Yayınları, İstanbul, 2004.
46. Karataş, Yalçın: Sevgi Seli Yunus Emre, Sandıklı Belediyesi Yayınları, Sandıklı 2001.
47. Karakoç, Sezai: Yunus Emre, Dirirliş Yayınları, İstanbul 1999.
48. Keskin Özgen, Yunus Emre Var Yarına, Babıali Kültür Yayınları, İstanbul 2009.
49. Köprülü, M. Fuat: Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, DİB Yayınları, Ankara 1966.
50. Kunter, Hâlim, Yunus Emre Bilgiler-Belgeler, Eskişehir Valiliği, Eskişehir, 2005.
51. Kurnaz, Cemal- Tatçı: Mustafa, Yesevilik Bilgisi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000.
52. Kültür Dergisi, Yunus Emre Özel Sayısı, İstanbul, 2006.
53. Millî Kültür, Yunus Emre Özel Sayısı, Ankara, 1991.
54. Ocak, Ahmet Yaşar: Türk Sufiliğine Bakışlar, İletişim Yayınları, İstanbul 2005.
55. ________________: Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menakıpnameler, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1977.
56. Oğuz, Muhammed İhsan: Yunus Emre,özel yayın, Kastamonu, 1971
57. Özbay, Hüseyin, Tatçı: Mustafa, Yunus Emre, Makalelerden Seçmeler, MEB Yayınları İstanbul, 1994,
58. Özçelik, Mustafa: Yunus Emre, Beyan Yayınları, İstanbul, 1991.
59. Öztelli, Cahit: Yunus Emre, Özgür Yayınları, İstanbul, 2004.
60. Sepetçioğlu, M. Necati, Benim Adım Yunus Emre, İrfan Yayıncılık, İstanbul 2004.
61. Schimmel, Annemaria: Yunus Emre ile Yollarda, çeviren: Senail Özkan, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1999.
62. Şahin, İnci: Yunus Emre, Semerkant Yayınları, İstanbul, 2003.

63. Şeyh Baba Yusuf Sivrihisari, Mevhub-ı Mahbub, Hz. Ahmet Kartal, Eskişehir Yunus Emre
64. Kültür Sanat Turizm Vakfı Yayınları, Eskişehir 2000.
65. Tanpınar, Ahmet Hamdi: Edebiyat Üzerine Makaleler, Meb Yayınları, İstanbul, 1969.
66. Tatçı, Mustafa: Yunus Emre Divanı, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1-2-3, Ankara, 1990.
67. _____________: Yunus Emre Şerhleri, H Yayınları, İstanbul, 2005.
68. _____________:Âşık Yunus, H Yayınları, İstanbul, 2005.
69. _________________: İşitin Ey Yarenler, H Yayınları, İstanbul, 2008.
70. _________________: Dervişler Hüma Kuşu, H Yayınları, İstanbul 2009.
71. _________________: Aşk Bir Güneşe Benzer, H Yayınları, İstanbul 2008.
72. Timurtaş, Faruk Kadri, Yunus Emre Divanı, İstanbul, 1972.
73. Timuroğlu, Vecihi: Yunus Emre Üzerine Bir Deneme, Eskişehir Sanat Derneği, Eskişehir, 2004.
74. Toprak, Burhan, Yunus Emre Divanı, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1960.
75. Türk Yurdu, Yunus Emre Özel Sayısı, İstanbul, 1966.
76. Uçman, Abdullah: Rıza Tevfik'in Tekke Ve Halk Edebiyatıyla İlgili Makaleleri, MEB Yayınları, İstanbul, 2001.
77. Uludağ, Süleyman: Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, Marifet Yayınları, İstanbul, 1966.
78. Uyguner, Muzaffer: Yunus Emre, Yaşamı, Sanatı, Şiirlerinden Seçmeler, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1977.
79. Yakıcı, Ali: Yunus Emre'ye Şiirler, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1991.
80. Yakıt, İsmail: Yunus Emre'de Sembolizm, Kültür Bakanlığı, Ankara, 2002.
81. Yaşar, Selahaddin, Yunus Emre, Yeni Asya Yayınları, İstanbul (tarihsiz).
82. Yılmaz, Faruk: Yunus Emre, Marifet Yayınları, İstanbul 1992.

BİZİM YUNUS

Mustafa ÖZÇELİK

ISBN: 978-605-363-669-4